TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL II.

(1876—1881)

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
21, Calea Victoriei, 21.
1897.

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL II.

(1876—1881)

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
21, CALEA VICTORIEI, 21.
1897.

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

Stabilimentul grafiç I. V. Socecü. Bucureşti.
568

III.

CADEREA ŞI DAREA IN JUDECATA

A MINISTERULUI LASCAR CATARGI

LA 1876.

In ultimele pagine ale volumuĭ precedent s'a arătat, sub ce împrejurări d-l L. Catargi a fost adus la disolvarea Senatului şĭ la alegerile din Martie 1876, în urma cărora a trebuit să se retragă de la guvern.

A fost căderea ministerului conservator justificată şi spre folosul ţĕrei în acel moment?

Noi credem că da.

A provenit ea din acţiunea oposiţiei crescênde în parlament şi a oposiţiei coalizate în afară de parlament?

Noi credem că nu.

Cercetarea adevĕratelor cause ale acestei schimbări de guvern se impune or cui vrea

să-şi dea seamă de mersul politicei noastre contimporane.

Ministerul de la 11 Martie 1871, în guvernarea sa de 5 ani, îşi îndeplinise cu succes prima misiune de a menţine ordinea monarchică şi de a inaugura epoca unei stabilităţi relative în afacerile publice. La meritele relevate mai nainte (vol. I, pag. 36—38) se adaogă crearea şi sporirea veniturilor din monopolul tutunurilor, din licenţe şi din timbre spre a respunde trebuinţelor militare şi întinderii căilor ferate, precum şi importanta întroducere a rentei române pe pieţele occidentale — semnul creditului nostru în afară. Această bună politică financiară este opera lui P. Mavrogeni. (Emisiunea efectivă a primei rente de 29 milioane se face însă în Aprilie 1875 de succesorul sĕu d. G. Gr. Cantacuzin. Vezi vol. I, pag. 541 [1]).

---

[1]) Menţionatele imposite indirecte sunt de mult obişnuite în alte state. Meritul regimului conservator stă in curajul de a le fi introdus în contra curentului de impopularitate, creat prin agitarea oposiţiei liberale, care promitea alegĕtorilor abrogarea lor şi acusa monopolul tutunurilor chiar de violarea art. 12 din Constituţiune, confundându-l cu monopolul de clasă socială. Se înţelege că după venirea liberalilor la guvern nu a mai fost vorbă de abrogare; din contră toată administrarea de aproape 12 ani a ministerului Brătianu, în ceea ce priveşte finanţele, s'a întemeiat mai ales pe creşterea succesivă a acelor venituri ale statului.

Nu mai puţin efectiva juncţionare a drumului de fier la Vèrciorova şi pregătirea juncţionării la Predeal dovedesc energia, cu care ministerul L. Catargi ştia să mai susţie avêntul economic al ţerii. Ce e drept, concesia dată lui Crawley în 1875 pentru linia Ploieşti-Predeal a aruncat o pată asupra majorităţii conservatoare, înjghebate atunci sub conducerea lui Vasile Alexandri, şi a format trista paralelă a concesiei Strousberg dată la 1868 de majoritatea liberală în urma aceloraş manopere condamnabile. Dar cel puţin la 1875 ministerul s'a împotrivit cât a putut în contra lui Crawley şi a majorităţii sale, şi din chiar sînul partidului conservator s'a format sub conducerea d-lui P. Carp opoziţia celor 44 deputaţi în contra acestui soi de concesii: vorba de *Sultan-Mezat*, cu care au fost stigmatizate în şedinţa de la 21 Iunie 1875, e a d-lui Ioan Lahovari. De atunci încoace s'a şi părăsit sistemul întreprinderilor concesionate direct de parlament.

La activul ministerului L. Catargi (mărginindu-ne în politica lui generală şi fără a intra în resorturile speciale, unde s'au făcut unele îmbunătăţiri durabile) se cuvine să mai adăogăm convenţia comercială cu Austro-Ungaria, negoţiată sub ministerul de externe al lui B.

Boerescu şi semnată la 10/22 Iunie 1875 de G. Costaforu, agentul diplomatic la Viena, şi de contele Andrassy, ministrul de externe al Austro-Ungariei. Or care ar fi fost valoarea economică a acestei convenţii, dealtminteri limitată la 10 ani şi denunţată înăuntrul acestui termin, valoarea ei politică a fost din cele mai semnificative. Pentru a o înţelege, trebue să ne aducem aminte, că în chiar firmanul pentru investitura Principelui Carol din 23 Oct. 1866 Inalta Poartă pune anume condiţia, ca statul nostru să nu încheie nici o convenţie directă cu vre o Putere străină, şi că prin art. 7 şi 19 ale tractatului de comerţ din Constantinopol de la 3 Fevruarie 1862 Turcia stipulase un drept vamal de 8 % *ad valorem* de la toate articolele importate „în Principatele unite Moldova şi Valahia", dispunênd astfel de noi fără a ne întreba. Iar acum o Mare Putere occidentală, sub inspirarea unui adevěrat om de stat, recunoştea în mod ostentativ emanciparea economică a României de sub suzeranitatea Porţii şi prevestea recunoaşterea deplinei independenţe.

Faţă cu un asemenea pas făcut întru realizarea ultimei aspirări naţionale din programul divanului ad-hoc, împotrivirea oposiţiei coalizate

şi demisionarea din Cameră a membrilor ei (M. Kostaki, Kogălniceanu, I. Brătianu, Vernescu, A. G. Golescu, Chiţu, Stolojian, Candiano-Popescu, Fusea şi Furculescu), la 30 Iunie 1875, nu a putut însemna nimic, precum nimic nu au însemnat nici violentele expresii ale ziarului *Românul* din aceeaş zi („30 Cireşar—12 Cuptor"): „Ieri 29 Iunie s'a înfipt cuţitul până la „mâner în pântecele Romàniei: corpul ei palpi„tând încă, fu îmbrancit la picioarele contelui „Andrassy. Contele Andrassy este Domn, su„veran absolut al robitei Romànii"[1].

După menţionatele merite ale cabinetului L. Catargi, părăsirea lui succesivă din partea unor foşti aderenţi pe motive nevalabile[2] nu l-a putut zdruncina. Eşirea lui Manolache Kostaki din minister şi trecerea sa la liberali, fiindcă nu se primise idea unui credit fonciar cu capitalişti străini, a rĕmas în defavoarea demisionarului şi nu a ministerului. Atacul generalului Tell în contra d-lui Lascar Catargi pentru ches-

---

[1] Şi acest numĕr al *Românului* este încadrat în negru, ca şi numĕrul de la 17 Fevruarie 1871 când cu intrarea armatei germane în Paris (vol. I, pag. 32); amêndouĕ datele se cuvine în adevĕr să poarte doliul vechiului organ liberal ca semn a douĕ mari erori politice ale partidului sĕu.

[2] Vezi vol. I, pag. 186, 256, 568.

tia Mavrogeni când cu procesul Offenheim s'a resfrînt asemenea asupra celui ce a atacat. Demisia lui Mavrogeni a slăbit — ce e drept — cabinetul în acţiunea sa de guvern, dar Mavrogeni, consecvent în politică cum era, or câte motive legitime de nemulţumire personală ar fi avut, a rĕmas un susţiitor credincios al ministerului până la sfîrşit. Nici trecerea in oposiţie a lui B. Boerescu nu putea fi o zdruncinare pentru guvern. Boerescu, pricepênd foarte isteţ noua situaţie economică, precum stăruise la înfiinţarea legii creditelor fonciare, îşi îndreptase acum activitatea şi spre alte întreprinderi (societatea de asigurare „Dacia") şi tindea să creeze „Banca de Bucureşti", din al cărei comitet dirigent voia să facă parte ca membru fundator împreună cu d. G. Gr. Cantacuzino, pe când amêndoi erau încă miniştri. In contra acestei participări incompatibile s'au opus ceilalţi colegi din minister. D. Cantacúzin a avut atunci tactul de a părăsi banca de comerţ şi nu banca ministerială; dar B. Boerescu, în congediu la Paris, şi-a dat asupra acestui incident demisia din minister, iar decretul pentru funcţionarea „Băncei de Bucureşti" cu membrii fundatori Principele Dimitrie Ghica, B. Boerescu, Stefan Ioanid, Salomon Ascher, etc., s'a publicat în

Monitorul de la 25 Noemvrie 1875. Fireşte că aşa ceva nu putea să fie în defavoarea unui guvern. Cu atât mai puţin il puteau slăbì atacurile unor deputaţi, ca dd. Aristid Pascal, Meitani, G. Brătianu, Gr. Ventura, care nu aveau nici o greutate. Şi dovadă pentru cele zise mai sus este, că după demisionarea *pro forma* a cabinetului Catargi la 29 Ianuarie 1876, în urma votului de blam în contra ministrului şcoalelor, „Beizadea" Dimitrie Ghica, prezidentul Camerei, nu a fost în stare să formeze un cabinet cu B. Boerescu, mai ales din pricina refuzului lui Mavrogeni de a participa, şi tot d. Lascar Catargi a mai continuat vr'o două luni. Iar când au trecut şi Beizadea Dimitrie Ghica şi d. G. Gr. Cantacuzin în oposiţie, fapta lor a fost numai semnul exterior, că guvernul era ca şi căzut — din alte cause, a căror cercetare rĕmâne să o facem, îndată ce ne vom fi dat seamă de acţiunea oposiţiei extra-parlamentare.

Oposiţia extra-parlamentară, numită coaliţia „de la Mazar-Paşa" după locul, unde se aduna (o casă din strada Biserica Ieni, pe atunci a englezului Lakeman, fost în serviciul turcesc sub numele de Mazar-Paşa şi căsătorit cu o romancă), se compunea în 1875—76 din C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, fraţii Brătianu, Man.

Kostaki, I. Ghica, D. A. Sturdza, G. Vernescu, colonel Lecca, colonel Dabija, P. Grădişteanu, G. Mârzescu, E. Stătescu, I. Câmpineanu, A. Candiano-Popescu, etc., etc.

Toate manifestările ei politice, întru cât nu s'au sfiit a se arăta în public, n'au avut vre-o însemnătate reală. Plângerile în contra pretinselor violări de Constituţiune şi în contra falsificării alegerilor erau încă de pe atunci armele tocite ale or-cării oposiţii bogate în dorinţe şi sărace în idei. Combaterea convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria nu avea mai multă valoare, şi agitarea nechibzuită în contra a chiar promulgării convenţiei votate de corpurile legiuitoare din amêndouĕ statele s'a rĕzbunat îndată prin faptul, că membrii coaliţiei ajunşi la guvern au promulgat-o ei înşii. Demisionarea colectivă din parlament a fost şi de astă dată, ca totdeauna, o greşală de procedare politică şi s'a rĕsbunat şi ea prin faptul, că aceiaşi membri ai coaliţiei s'au vĕzut siliţi de împrejurări să ia parte la alegerile din Martie 1876 sub acelaş guvern şi să reintre în legalitatea constituţională.

Dar eşirea din parlament era poate numai simptomul exterior al unei alte acţiuni, care trebuia sá rĕmâe mai secretă şi care schimba coa-

liţia de la Mazar-Paşa în conspiraţie. Acţiunea aceasta avea de scop rĕsturnarea Principelui Carol şi înlocuirea sa prinr'un Domnitor indigen. Se pare chiar, că bietul colonel Dabija era designatul succesor şi că d. Dimitrie A. Sturdza, prin anticipaţie, se şi purta înaintea lui ca un supus înaintea Suveranului [1]).

Rolul de a face plausibilă această tendenţă prin publicitatea din ţară şi din Austria (căci în Germania ar fi fost în zadar şi în Franţa nu mai avea pe atunci importanţă, de şi se strecurau şi acolo articole anti-dinastice prin *tablettes d'un spectateur* şi prin alte ziare) şi l-au luat d-nii Dimitrie A. Sturdza şi Gheorghe Mârzescu, alături cu ziarele *Românul*, *Alegĕtorul Liber*, *Ghimpele*, etc. Iar rolul declarărilor „sincere" pare a-l fi avut Ioan Câmpineanu, care într'o şedinţă a Camerei (vezi şi vol. I, pag. 39) rostise cunoscutele cuvinte: „între Ţară şi Tron este un abis" [2]).

[1]) In casa colonelului Nicolae Iamandi la Iaşi, în prezenţa a vr'o 20 de coalizaţi, îl întitula cu „Măria Ta".

[2]) Abisul lui Câmpineanu a fost destul de mic pentru a se acoperì cu cel dintâi portofoliu ministerial, atribuit d-sale la 27 Ianuarie 1877. In sensul notelor din vol. I, pag. 9, 21 şi 25 se cuvine să adăogăm, că de atunci Ioan Câmpineanu şi-a schimbat simţimintele şi a fost până la sfîrşitul vieţei sale cel mai dinastic ministru, primar al Capitalei şi guvernator al Băncii Naţionale.

Un exemplu analog ni-l va da mai târziu Nicolae Blaremberg.

D. Sturdza scria în *Politik* de la Praga, organul important al feudalilor din Bohemia, sub pseudonimul Erdmann von Hahn, îşi traducea cele scrise acolo şi le republica prin *Românul* (8 şi 9 Octombre 1875), le scotea apoi în broşură sub titlul „Germania, România şi Principele Carol de Hohenzollern". Aicea zicea între altele: „Când Principele Carol de Hohenzollern se urcă „pe tronul României, or cine era convins, că „de aci înainte va prinde rădăcini în ţară cul„tura germană, sinceritatea germană şi simţul „german pentru datoria, ştiinţa şi arta germană... „Or cine va observa cu inteligenţă cele ce se „petrec în România, trebue să mărturisească, „că din acele speranţe nici măcar una nu s'a „împlinit şi că influenţa germană asupra popo„rului român s'a nimicit cu desăvîrşire".

Fireşte, în Austria de atunci d. Sturdza trebuia să bată în struna germană pentru a ataca pe Principele Carol, pe când în ţară *Românul* (26 Noemvrie 1875) îl ataca prin acusarea, că îmbrînceşte România „în prada lacomului vultur german" — două linii diferite, convergente spre acelaş scop.

Şi d-nul Sturdza continua: „De s'ar imputa „Românilor cât de mult pe drept sau nedrept, „trebue să li se recunoască, că nu ei singuri

„sînt vinovaţi de trista lor situaţiune, ci că mai „mult sînt responsabile relele apucături ale Prin„cipelui Carol în prima linie". Şi apoi vorbeşte de reaoa administrare a finanţelor de la 1871 încoace, de menţinerea la guvern a ministerului Lascar Catargi cu ajutorul oamenilor „celor mai necinstiţi şi mai pătaţi", de şi „Principele „Carol ar putea găsì în România bărbaţi, a că„ror onestitate şi spirit de dreptate, etc.", şi menţionează în deosebi cu laudă pe ministrul de finanţe de la sfîrşitul anului 1870, care era însuş d. Dimitrie A. Sturdza în cabinetul Ion Ghica. Apoi impută Domnitorului de a se fi înconjurat de o „camarilă nedemnă" şi sfîrşeste prin a declara: „Aşa dar Românii n'au găsit în Princi„pele de Hohenzollern pe omul ce căutau" [1]).

Paralel cu d. Sturdza în atacul contra Domnitorului şi contra „oamenilor necinstiţi şi pătaţi", scria d. Mârzescu pentru ţară cele 42 de pagine ale broşurei sale „Spionul Prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, Domn al României". Cruţăm pe cetitori cu extrase din

[1]) In contra d-lui Sturdza-Erdmann von Hahn au apărut atunci paginele intitulate „asupra broşurei Germania, România şi Principele Carol de Hohenzolern" (Iaşĭ, 1875), scrise de autorul publicării de faţă.

această broşură; titlul ei o caracterizează îndestul [1]).

Alături cu broşurile de calibru mai gros agitau în ţară micile articole din ziarele partidului. *Românul* combătea or-ce încercare de a regula chestia din nou pendentă a căilor ferate Strousberg, şi pe de altă parte, prevĕzênd isbucnirea crizei orientale, reproducea şi scria (2 şi 15 Noemvrie 1875):

---

[1]) Fără temei s'a atribuit d-lui Dimitrie A. Sturdza paternitatea „Spionului Prusian". Pe coperta roşie a broşurei figurează ca autor pseudonimul „Iordache Vulpescu". Inspirată de atmosfera de la Mazar-Paşa, scrisă în întregul ei de d. Mârzescu, broşura a fost adusă cu precauţiune în Bucureşti şi de aici pretutindeni împrăştiată, mai ales prin activitatea, întru toate neobosită, a d-lui Dimitrie A. Sturdza. — Deci paternitate nu, însă connivenţă da.

In sensul notei de la pag. 9 sîntem datori să menţionăm, că acelaş d. Dimitrie A. Sturdza, mai ales de la reintrarea sa în ministerul I. Brătianu la Noemvrie 1878, s'a distins prin dinasticismul său manifestant, s'a folosit şi se foloseşte de orce ocasie, la minister şi la Academie, spre aşĭ arăta veneraţiunea pentru Regele Carol şi Regina Elisabeta Carmen-Sylva, şi — avênd fericita însusire de a uita trecutul — declară în parlament: „Dinasticismul meu e foarte solid, dinasticismul meu este ca religiunea mea şi nu-mi este ruşine nici de Christos nici de dinasticismul meu" (şedinţa Camerei din 30 Noemvrie 1887).

Pe o treaptă mai jos şi d Mârzescu, astăzi ministru (Martie 1897), a devenit credinciosul supus al Regelui Carol, pe care îl recunoaşte acum ca pe cel mai înţelept Domnitor al Europei.

„In Europa nu mai este un secret pentru ni-
„meni, că Principele Carol are veleităţi de glo-
„rie militară, de mărire politică, şi în aceste
„veleităţi Basarabia ar fi sacrificată în schimbul
„altor preţioase avantagii... Se înţelege, ce sor-
„ginte de reardicare ni s'a redat prin Basara-
„bia, ce *bine imens* este pentru noi această Ba-
„sarabie. Basarabia este cheia propăşirii şi pu-
„terii României. Ce este aspiraţiunea de a ne
„emancipa de darul anual ce facem Turciei; ce
„sînt vanitoasele preocupări ca şetul statului
„român să se intituleze prin imitaţiune străină
„Majestatea Sa Regele in loc de a-l numì pe
„româneşte Măria Sa Vodă; ce sînt acestea!
„Deşertăciune — pe lîngă măreaţa aspiraţiune
„de a păstra Basarabia!".

Şi la 10 Ian. 1876, vorbind de-a dreptul de schimbul Basarabiei pentru Dobrogea cu Constanţa — port la Marea Neagă, zice, că dacă ar primì Principele Carol aceasta, el „ar subscrie propria sa detronare".

Iar *Alegĕtorul Liber*, noul organ inspirat de liberali ca d-nii E. Stătescu, M. Pherekide, I. Câmpineanu, scria (23 şi 27 Fevr. 1876): „De la
„1870 mai ales nu este demers în întru şi chiar
„în afară, care să nu se fi făcut spre a aduce
„de nu resturnarea, cel puţin prefacerea Con-
„stituţiunii, cerută chiar sub ameninţare de ab-

„dicare... Vina oposiţii, vina ţĕrii este dar, dacă „lupta din anti-ministerială se preface din zi în „zi mai mult în luptă anti-dinastică?"

Şi pentru cei mai de rînd o foaie zisă umoristică, *Ghimpele*, sub redacţia lui Orăşeanu şi cu colaborarea vremelnică a d-lui G. Dem. Teodorescu, publica poesii de batjocură în contra dinastiei şi da ilustraţii ca cea din numĕrul de la 9 Noemvrie 1875, unde se insulta viaţa privată a Domnitorului [1]).

Din cele arătate mai sus se înţelege pe deplin programul politic al partidului liberal, coalizat la Mazar Paşa cu alte elemente.

Primul punct al programului era aşa dar rĕsturnarea Principelui Carol şi înlocuirea sa cu un domn indigen, adecă iarăş surparea unuia din fundamentele politicei naţionale hărăzite de la divanurile ad-hoc.

Dar dacă idea acestei rĕsturnări era absurdă la August 1870 când cu revolta de la Ploeişti, şi la Martie 1871 când cu mişcarea de la sala Slătineanu, ea era şi mai absurdă, era politiceşte imposibilă în iarna 1875—1876. După do-

[1]) Orăşeanu a primit şi purtat mai pe urmă medalia *Bene-Merenti*, dată lui din iniţiativa Principelui. Iar d. G. Dem. Teodorescu este astăzi directorul „Fundaţiunii universitare" a Regelui Carol I.

vada de stabilitate dată în ţară prin guvernul conservator de 5 ani, iar în privinţa situaţiei externe după înţelegerea dintre Rusia, Germania şi Austria *(Drei-Kaiserbund)* asupra chestiei orientale faţă cu revolta Bosniei şi Herzegovinei din vara anului 1875, soarta României era identificată cu domnia lui Carol I. Nici un om cu minte nu putea avea îndoială asupra acestui punct, şi de altminteri, în urma unei călătorii de informaţii a lui M. Kogălniceanu prin străinătate, însuş capii coaliţiei de la Mazar Paşa părăsiseră or-ce asemenea gând, şi d-nii Dimitrie A. Sturdza şi Gheorghe Mârzescu cu broşurele d-lor, precum şi cei ce mai scriau articole anti-dinastice prin ziarele menţionate, erau întrebuinţaţi numai ca nişte sperietori lipsiţi de conştiinţa scopului urmărit de adevĕraţii conducĕtori. De aceea coaliţia şi a luat drept şef în acel moment pe Manolache Kostaki, semnul şi garanţia atitudinii schimbate, prin mijlocul căruia putea să ajungă la guvern.

Celelalte puncte din manifestările oposiţiei de la Mazar Paşa erau tot aşa de puţin valabile. Şi combaterea promulgării convenţiei comerciale cu Austria, şi împotrivirea la noua soluţiunĕ a chestiei drumurilor de fier, şi opunerea la idea generală a unei revisuiri a Constituţiunii, şi re-

pudiarea gloriei militare şi a Regatului pentru risicul de a pierde Basarabia... toate aceste idei, denunţate de coalizaţii de la Mazar-Paşa încă în primăvara anului 1876 ca trădare naţională, au fost realizate sub însuş partidul naţional-liberal după ce a ajuns la guvern.

Este dar vederat, că nu prin acea acţiune a oposiţiei din iarna 1875—1876 a putut să cadă ministerul Lascar Catargi. Un guvern cade de regulă prin propriile sale greşeli, dar nu prin greşelile adversarilor. Acţiunea oposiţiei in genere, necum acţiunea rătăcită a coaliţiei de la Mazar Paşa cu toate articolele din ziare, cu toată violenţa expresiilor, cu toate neadevĕrurile respândite, cu toate întrunirile sgomotoase, nu ajunge la nici un resultut practic, câtă vreme guvernul nu comite însuş eroi i sau nu dovedeşte însuş insuficienţă în chestiile mai importante ale politicei momentului.

Revenind acum la adevĕrata causă a căderii ministerului Catargi în Aprilie 1876, vom şti după cele zise mai sus, că avem să o căutăm în vre o insuficienţă sau în vre o eroare a lui în privinţa unor chestii de însemnătate, a căror resolvire era neapărat cerută de situaţia politică de atunci.

Aceste chestii erau douĕ:

Era mai ântâi noua complicaţie a vechei greutăţi cu drumul de fier Roman-Verciorova. După insolvabilitatea concesionarului Strousberg, administrarea marei întreprinderi trecuse asupra societăţii acţionarilor din Berlin representată mai ales prin Bleichroeder şi Hansemann. Pentru terminarea construcţiilor şi darea întregei linii în circulare (Ianuarie 1875), societatea era silită să facă un nou împrumut de 78 milioane franci, şi spre garantarea obligaţiilor cu prioritate voia să obţie dreptul de inscripţie hipotecară asupra liniei. Acest drept nu i se putea concede, cu toată stăruinţa consiliarului intim Reinhard trimis la Bucureşti. Din partea guvernului nostru s'a dus la Berlin ministrul lucrărilor publice, d. Teodor Rosetti, pentru a discuta alte soluţiuni, precum şi modalităţile rĕscumpărării cel puţin parţiale a liniei ferate (a trunchiului Roman-Galaţi sau Galaţi-Verciorova). Deocamdată era vorba să înainteze statul român suma de 78 milioane, scăzĕnd-o din capitalul de 248 milioane. D. Teodor Rosetti ajunsese în Berlin la o înţelegere cu societatea, însă mandatul d-sale era numai *ad referendum*, şi când s'a întors în Bucureşti, majoritatea consiliului de miniştri nu s'a putut hotărî pentru nici o soluţiune.

Chestia se trăgânea într'un mod intolerabil. După o convorbire cu d-nii de Bülow şi de Radowitz în *Reichs-Kanzleramt* din Berlin, autorul acestei publicări face d-lui Catargi o dare de seamă asupra necesităţii politice a unei grabnice deslegări (scrisoare de la 5 August 1875, citită mai pe urmă în Cameră de ministrul de externe al Cabinetului Brătianu, şedinţa de la 12 Ianuarie 1880). De la Septembrie înainte numeroase discuţii în consiliul de miniştri se ocupă de această afacere. La 12 Decemvrie 1875 agentul nostru diplomatic de la Berlin ne telegrafiază, că în *Reichs-Kanzleramt* se vorbeşte chiar de ruperea relaţiilor diplomatice, dacă nu ajungem la o decisie. Toate în zadar: mai ales ministrul de finanţe, d. G. Gr. Cantacuzin, stă la îndoială, şi toată chestia rĕmâne în starea ei ameninţătoare [1]. Această lipsă de hotărîre dovedeşte insuficienţa guvernului de a face faţă situaţiei în una din cele mai importante cerinţe ale ei.

Un amănunt caracteristic: când cu citata misiune a d-lui Teodor Rosetti la Berlin, Principele Bismarck, în decursul convorbirii asupra

[1]) Vezi şi memoarele Regelui *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, vol. II. pag. 484.

acelei afaceri, îl întrebă deodată, dacă este înrudit cu C. A. Rosetti, relevând însemnătatea acestui om politic. Indiciul era clar, şi aici nu era vorba de presiune, ci de prevedere: dacă partidul d lui Teodor Rosetti nu putea să resolve chestia, rĕmânea să o resolve partidul lui C. A. Rosetti. Căci resolvită trebuia să fie.

Şi Principele Bismarck avea dreptate în stăruinţa sa, atât pentru interesul ţĕrii sale, cât şi pentru interesul ţĕrii noastre. Nu numai marile angajări ale unor persoane influente din aristocraţia germană, ci şi micile capitaluri ale multor burghezi din Berlin erau 'prinse în acţiile căilor ferate, tot creditul statului nostru era in joc, şi bunele raporturi dintre Germania şi România atîrnau de la o convenabilă lichidare a afacerii tocmai în momentul, în care se aştepta isbucnirea crizei orientale şi în care sprijinul puternicei Germanii era de cea mai mare importanţă pentru noi.

Şi astfel chestia drumurilor de fier se complicase iarăş cu altă chestie, mult mai gravă, care apăsa asupra situaţiei politice din iarna 1875—1876: cu atitudinea statului nostru în rĕsboiul inevitabil dintre Rusia şi Turcia. Luptele din Bosnia şi Herzegovina, întreţinute cu mijloacele panslaviştilor, nu se mai potoleau.

Concentrarea trupelor ruseşti la graniţa Basarabiei în Noemvrie şi Decemvrie 1875 nu era un secret pentru nimeni. Ignatiev îndrăsnea să spue agentului nostru la Constantinopol, că Rusia după împrejurări va putea fi silită să ocupe România ca zălog. Şi cu toată duşmănia cunoscută între Ignatiev şi cancelarul Gorciacov (casuri analoage sunt frecvente în diplomaţia rusească), direcţia reprezentată prin Ignatiev era pe atunci evident predomnitoare. Domnitorul nostru era în curent cu multiplele incidente în prespectiva resboiului, care însă nu avea să isbucnească decât mai târziu, în primăvara anului 1877, anul 1876 fiind ocupat cu zadarnicele tratative diplomatice, cu mişcarea Softalelor pentru detronarea Sultanului Abdul Aziz şi înlocuirea lui cu alienatul Murad II, căruia îi urmează în curînd fratele sĕu Abdul Hamid, etc.

Numai agentul nostru din St. Petersburg, d. G. Philippescu, pe la Noemvrie 1875 în congediu la Bucureşti, era de părere, că deocamdată Rusia nu voia rĕsboiul.

Dealtminteri d. Zinoviev, consulul general al Rusiei, întorcĕndu-se de la o întrevedere cu Ignatiev din Constantinopol (tot în Noemvrie 1875), ne-a pus deadreptul întrebarea: ce atitudine va

avea România în viitoarea criză orientală? In multe consilii de ministri din ultimele săptămâni ale anului 1875 am discutat asupra gravei întrebări şi asupra gravei răspunderi. Ar fi de prisos să arătăm aici părerile individuale ale fie cărui ministru; pentru înţelegerea mersului politicei noastre şi a schimbării de guvern intervenite în curînd, este de ajuns să consemnăm resultatul discuţiilor: resultatul a fost inacţiunea. A predominat vechea idee a neutralităţii.

Dar ce sens mai putea avea neutralitatea noastră în anul 1876? Neutralitatea garantată de cine? Şi cum respectată în posiţia noastră geografică? Cele trei Imperii erau înţelese în contra Turciei, Franţa nu conta încă, Italia nu conta destul, Anglia sub isteaţa conducere a lui Disraeli se asigurase până la oare-care punct prin cumpărarea majorităţii acţiilor canalului de Suez (Noemvrie 1875), şi energica agitare în contra Turciei din partea oposiţiei liberale sub impulsiunea lui Gladstone nu putea rămâne fără efect asupra politicei engleze. Şi apoi nu eram noi un stat cu aspirări de independenţă? Şi care alt moment ni le putea îndeplini, dacă nu tocmai isbucnirea crizei orientale? Iar dacă independenţa trebuia să o dobîndim, se cuvenea junelui stat să o aştepte în pasivitate smerită

de la vre-o combinare viitoare a diplomaţiei străine, care cine ştie cum ar fi eşit, sau era datoria, onoarea şi dovada sa de vitalitate de a şi-o cucerì cu sângele armatei sale?

Evident, singura politică indicată de interesul nostru naţional în anul 1876 era: ca — întemeiaţi pe sprijinul Germaniei şi al Austro-Ungariei — să ne înţelegem din vreme cu Rusia asupra participării noastre la rĕsboi.

Dar majoritatea ministerului Lascar Catargi nu se gândea decât la neutralitate; şi această eroare politică a fost al doilea fapt, care a justificat căderea cabinetului conservator.

Şi poate a fost bine că s'a întîmplat aşa. Nu e vorbă, un minister conservator ar fi rĕscumpărat căile ferate probabil în condiţii financiare mai bune; şi cât pentru participarea la rĕsboi, armata condusă de Domnitorul Carol ar fi fost tot aşa de biruitoare sub ministerul Catargi, ca şi sub ministerul Brătianu. Dar dacă şi cu un guvern conservator se putea lua Plevna, numai cu un guvern liberal se putea pierde Basarabia fără o adîncă zdruncinare înăuntrul ţĕrei.

Şi aici se vede odată mai mult folosul alternării guvernelor într'o monarchie representativă.

In or-ce cas retragerea ministerului Catargi s'a produs constituţional corect în urma alegerilor

senatoriale de la sfîrşitul lui Martie 1876, la care s'a prezentat cu succes oposiţia coalizată, şi după un scurt minister de transiţie (curios compus de generalul I. Em. Florescu cu Dim. Korne la externe, generalul Tell la finanţe, generalul Tobias Ghergheli la lucrări publice, P. Vioreanu la justiţie şi Al. Orăscu la culte), în zioa de 27 Aprilie 1876, în urma alegerii lui Manolache Kostaki la vice-prezidenţa noului Senat, al cărui prezident era Mitropolitul Primat, vine ministerul opoziţiei coalizate, ast-fel format:

Manolache Kostaki, prezident şi lucrari publice,
M. Kogălniceanu, externe,
I. C. Bratianu, finanţe,
G. Vernescu, interne,
Colonel G. Slăniceanu, rĕsboi,
G. Chiţu, culte,
M. Pherekyde, justiţie[1]).

[1] D. Mihail Pherekyde, care la 27 Iunie 1875, într'o adunare de la *Alegĕtorul liber*, propusese şi apoi prezentase Domnitorului o petiţie cu multe iscălituri încontra chiar promulgării convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria, nu se sfieşte de a contrasemna însuş această promulgare în decretul de la 20 Mai 1876. Să fi luat măcar congediu pe câte-va zile! — Acelaş d. Pherekyde ca deputat, când cu rescumpărarea drumurilor de fier, prezentă importantul amandament ca sediul interimarei direcţii a căilor ferate să fie deîndată la Bucureşti, şi după 3 sĕptĕmâni, în şedinţa Camerei de la 12 Ianuarie 1880, tot d-sa susţine respingerea amandamentului sĕu. — Dar vezi şi nota de la pag. 28.

Noul minister disolvă Camera la 3 Mai 1876, şi din alegerile de la începutul lui Iunie iese o covîrşitoare majoritate, aproape unanimitate liberală. Prezident al Camerei devine C. A. Rosetti.

Care era să fie cel dintâi act al partidului liberal ajuns ast-fel la stăpînire?

Lunga durată de peste 5 ani a ministerului conservator — fapt unic până atunci în tinerele noastre anale parlamentare — în loc să fi fost primită de toţi oamenii politici ca o dovadă de progres, nu făcuse decât să aprindă în majoritatea liberalilor setea de resbunare, deşteptată încă din August 1870 şi din Martie 1871, de când cu năbuşirea turburărilor şi a veleităţilor republicane.

Dar setea de rĕsbunare este un rĕu sfătuitor: ea a îndemnat Camera la darea în judecată a tutulor ministrilor de la 11 Martie 1871 până la 3 Aprilie 1876, cu excepţia d-lor I. Bălăceanu şi I. Strat, şi fireşte a lui Manolache Kostaki. In primul moment se exceptase şi d. Teodor Rosetti, numit de la 31 Martie 1876 membru al Curţii de casaţie. Dar după o scrisoare a d-sale către Prezidentul Adunării Legiuitoare, prin care reclama „dreptul şi onoarea de a figura în acest proces“ (scrisoarea e publicată in *Timpul* de la 23 Iulie 1876), Camera are

naivitatea de a-i face pe plac şi de a hotărî şi acusarea d-sale.

Ast-fel prin voturile de la 20, 21 şi 22 Iulie 1876, după o propunere semnată de 80 deputaţi, în cap cu d. Eugenie Stătescu, citită de d. Stolojian în şedinţa de la 10 Iulie, Camera liberală dă în judecată pe foştii miniştri în numĕr de un-spre zece: Lascar Catargi, I. Em. Florescu, P. Mavrogeni, Àl. Lahovari, B. Boerescu N. Krezzulescu, G. Costaforu, P. Carp, Teodor Rosetti, G. Gr. Cantacuzin şi. T. Maiorescu, iar pe al doi-spre-zecelea, pe generalul Tell, de şi cuprins în propunerea de la 10 Iulie, îl scoate din proces.... Prea era de la 48!

Şi cu toate aceste, programul ministerului liberal cetit la 25 Aprilie 1876 în Cameră şi Senat declarase anume: „Venim la guvern fără recriminaţiuni, fără spirit de rĕsbunare, venim cu via dorinţă de a potolì patimele şi urile din ţară". Şi chiar în Mesagiul de deschidere al Camerei nou alese, cetit în prima şedinţă de la 20 Iulie 1876, se zicea: „Fac cu atât maĭ mult apel la patriotismul şi la moderaţiunea d-voastră în momentele actuale, cu cât la hotarele noastre agitaţiunile durează şi orizontul politic este departe de a fi senin". Şi în asemenea momente şi deabia 20 de zile după asemenea declarare so-

lemnă a guvernului susţinut de Cameră, aproape unanimitatea Camerei cere şi apoi votează darea în judecată a ministrilor partidului advers.

In comitetul de acusare se aleg (24 şi 25 Iulie 1876), şapte membri, dd. Dimitrie Brătianu (prezident), N. Voinov (vice-prezident), A. Stolojian, N. Fleva, D. Giani, Emil Costinescu şi G. Misail (secretar).

Asupra atribuţiilor acestui comitet parlamentar se nasc cele mai grele discuţii. Articolele 101 şi 102 din Constituţie prescriu, că fie-care din ambele Adunări precum şi Regele au dreptul de a acusa pe miniştri şi a-i trimite dinaintea Curţii de casaţie şi justiţie, însă cer o lege specială, care să determine casurile de responsabilitate şi modul de urmărire; iar până atunci, tot Curtea de casaţie să aibă şi puterea de a caracteriza delictul şi de a hotărî pedepsele.

Legea specială asupra responsabilităţii ministeriale şi a modului de urmărire nu era încă făcută (ea 'a fost promulgată deabia la 2 Mai 1879), de şi Papiu-Ilarianu în calitate de procuror general al Curţii de casaţie o ceruse formal încă de la 16 August 1866, sub ministerul Ion Ghica, ce e drept cu adaosul cuvintelor: „Eu cred, că simţul legalităţii peste puţin

„va devenì simţul României întregi în guvern „şi în popor, şi nu voi să am cea mai mică îndo„ială, că sub domnia lui Carol I, Alesul Româ„nilor, *sabia lui Goliath* va sta suspensă în tem„plul justiţiei române spre a fi dea pururea în „vederea şi aducerea aminte a tuturor acelor „ce se cuvine, dar că nici o dată nu se va simţì „nevoie de a o întrebuinţa". — Se vede, că rĕposatul Papiu-Ilarianu nu-şi cunoştea partizanii, precum pare a nu fi cunoscut nici unele date istorice, când în citatul de mai sus confundă pe grecul Damocles cu filisteanul Goliat din testamentul vechiu.

In starea legislaţiei de la 1876 un Comitet de acusare ministerială, ales de Cameră, avea fără îndoială dreptul şi datoria de a culege toate informaţiile, precum le poate culege or ce anchetă parlamentară; dar procedura mai departe, procedura *judiciară* în înţelesul strict revenea de drept Curţii de casaţie, care avea şi singură chemarea de a caracteriza delictul. De alminteri art. 104 din Constituţie prescrie formal: „Nici o juridicţiune nu se poate înfiinţa decât numai în puterea unei anume legi. Comisiuni şi tribunale extraordinare nu se pot crea sub nici un fel de numire şi sub nici un fel de cuvînt".

Insă această restricţie legală nu convenea

pornirilor majorităţii liberale. Camera decide din contră (şedinţa de la 22 Iulie 1876) să dea Comitetului său de acusare toate atribuţiile ce acesta şi le va crede necesare pentru conducerea instrucţiei; şi dreptul mandatelor de aducere cu sila şi dreptul arestului preventiv în contra acusaţilor. (Că în fapt foştii miniştri conservatori nu au fost arestaţi, se datoreşte intervenirii personale a Domnitorului).

Primul efect al exorbitantei decisii de la 22 Iulie 1876 este demisionarea miniştrilor Kogălniceanu şi Pherekyde [1]. Impreună cu ei se retrag din minister şi Manolache Kostaki, care şi fără de aceasta nu mai putea sta la guvern după darea în judecată a foştilor săi colegi conservatori şi declarase în aceeaş şedinţă a Camerei, că se află în mijlocul ei ca „un copil orfan“ — lucru firesc pentru cine îşi părăseşte părinţii fără a fi fost adoptat în regulă de alţii.

La 24 Iulie 1876 se reconstitue ministerul ast-fel:

I. C. Brătianu, prezident şi finanţe,
G. I. Vernescu, interne,
D. A. Sturdza, lucrări publice,

[1] După cele constatate mai sus în nota de la pag. 23 această tărie a convingerilor juridice din partea d-lui M. Pherekyde merită să fie cu atât mai mult semnalată.

Eugenie Stătescu, justiţie,
Colonel G. Slăniceanu, rĕsboi,
G. Chiţu, culte,
N. Ionescu, externe.

Inaintarea lui Ioan Brătianu la prezidenţa Consiliului de ministri, pe când fratele sĕu Dimitrie rĕmânea şters la prezidenţa comitetului de acusare, era în toate privirile indicată de situaţie. La justiţie se cădea să vie în asemenea împrejurări d. Eug. Stătescu, de oare-ce fusese în capul propunerii pentru darea in judecată a foştilor ministri. Şi d. Dimitrie Sturdza intra natural în noul minister: d-sa şi d. Ion Ghica, de care era încă subjugat, se aflau totdeauna dispuşi să acuse pe alţii. Pentru a mai avea un moldovean în minister, Ioan Brătianu s'a adresat la d. Nicolae Ionescu, profesorul fracţionist de istorie al Universităţii din Iaşi — indiciu sigur, că evenimente importante nu se mai aşteptau pentru anul 1876.

După o aşa reformare a cabinetului, noul ministru de justiţie d. Stătescu şi vechiul ministru de interne d. Vernescu se grăbesc a pune parchetul, judecătorii de instrucţie şi organele puterii executive la dispoziţia Comitetului de acusare.

Comitetul începe acum faimoasa instrucţie,

care durează peste 6 luni și (precum arată în voluminosul sĕu raport de 946 pagine imprimate în 4⁰!) „cere de pe la diferitele autorități din țară peste 500 de dosare, memorii și informațiunĭ, se pune în relațiune cu toate ministerele, cu toate prefecturele, *tribunalele*, parchetele, consiliile județene și comunale, în fine cu tot ce se poate zice o autoritate constituită. . . . , face *perchisițiunile* necesare la prefecții, de care s'au servit ministrii dați în judecată[1]), pune să se

[1] Aceste „perchisițiuni" se fáceau, după însărcinarea Comitetului de acusare, de judecătorul de instrucție și de procurorul tribunalului local, cărora li se asocia câte un deputat liberal. La Vaslui, în contra fostului prefect d-lui D. Donici, perchiziția a fost condusă de d. deputat A. Vizanti, profesor la Universitatea din Iași. Aici i s'au secvestrat d-lui Donici și scrisorile private, care n'aveau a face cu politica, între altele și următoarea:

Domnule prefect,

Sunteți ordonat, ca la minut după primiréa acesteia să vĕ luați tărăbuțele și în interesul serviciului să veniți cu dînsele la gazdă la d. ministru al lucrărilor publice, unde aveți tot-deauna o odaie care vĕ așteaptă și un tacâm la dejun și masă. Vi se face tot odată aspră luare aminte la necuviința de a vĕ duce la crîșmă, în loc de a venì după datorie la superiorul d voastră, care vĕ sarută dulce.

Ministru secretar de Stat
la departamentul Ticăloșiilor publice.
T. Rosetti.

Această glumă prietinească se vede publicată la pag.

descifreze şi copieze 140 dosare de corespondenţă secretă a fostului guvern, primeşte 600 comunicări de la autorităţile publice şi persoane private" etc. (pag. 2).

Ce emoţie, ce teroare rĕspândită prin toate districtele! Căci mulţi erau adînc impresionaţi de procedura comitetului de acusare şi nu puteau împărtăşì ironica indiferenţă a unora din ministrii daţi în judecată, care aveau destulă cunoştinţă de oameni şi de împrejurări pentru a prevedea resultatul lucrării d-lui Misail şi celor deopotrivă cu d-sa.

In decursul acestei lungi instrucţii comitetul trebue să se hotărască în sfîrşit a da cu ochii şi de înşii ministrii acusaţi, şi la 7 Decemvrie 1876, după 6 luni de la acusare, le trimite „mandate de înfăţişare" pentru terminul de 16 Decemvrie. Spre ilustrarea acestui curios episod al Istoriei noastre contimporane, reproducem mandatul în fac-simile.

---

207 a marelui raport al d-lui Misail printre „actele" de acusare cu titlul pompos de „idea ce avea d. Teodor Rosetti de înalta posiţiune ce i se încredinţase ca ministru al ţĕrei"!

Despre percheziţia neizbutită la fostul prefect de Neamţ d. Colonel Roznovanu, vezi mai jos.

ADUNAREA DEPUTATILOR

COMITETUL DE ACUZARE A FOSTILOR MINISTRI DATI IN JUDECATA

MANDAT DE INFACISIARE

In basa resoluţiunilor Adunării şi a art. 101 din Constituţiune, subscrişii membri ai comitetului, chiămăm pe D Titu Maiorescu, fost ministru de Culte şi instrucţiune publică *de profesiun* advocat *domiciliat* în Comuna Bucuresci *a compare inaintea nostră pentru ḑiua de* şeise-spre-ḑece (16) Decembre, 1876, la ora unu post meridiane *în localul Adunării Deputaţilor, spre a fi interogat asupra faptelor ce 'i se impută şi pentru cari este dat în judecată prin votul Adunării de la* 21 *Iulie, cunoscênd că la cas de neurmare se va da în contră'i mandat de aducere.*

Făcut în pretoriul nostru din localul Adunării, astă-ḑi la şepte Decembre, 1876 *în Bucuresci*

A. Stolojan

C. Costinescu

G. Missail

N. Fleva

N. 514

Se 'nţelege, că nici unul din noi nu s'a înfăţişat, pentru motivele cuprinse în următoarea adresă, trimisă comitetului la 12 Decemvrie 1876:

Domnilor,

La chemarea ce mi adresaţi de a mě înfăţişa înaintea d voastră în ziua de 16 ale curentei, mě grăbesc a întîmpina, că — în lipsa unei legi nu vě pot recunoaşte drepturile şi atribuţiunile de judecători de instrucţiune şi că prin urmare sînt hotărît a nu rěspunde la nici un fel de interogatoriu ce mi-ati face.

Ast-fel fiind, este de prisos de a venì înaintea d-voastră. Voi rěspunde şi mě voi apăra numai înaintea judecătorilor mei legali, adică înaintea Inaltei Curţi de Casaţiune şi Justiţie.

Primiţi, d-lor, încredinţarea deosebitei mele consideră ri.

T. Maiorescu,
fost n i i stru.

Asemenea adrese au fost trimise şi de ceilalţi acusaţi.

După câte-va zile, la 21 Decemvrie dimineaţa, se presentă la autorul acestei scrieri comisarul „colorii de roşu", C. Vasilescu, însoţit de d. locotenent de gendarmi Fănuţă, şi-i dă următorul „mandat de aducere", adăogând în termini poli-

ticoşi invitarea de a se înfăţişa de bună voie, căci alt-fel ar fi obligat să întrebuinţeze forţa.

ADUNAREA DEPUTAŢILOR

Comitetul de acusare a foştilor miniştri daţi în judecată

MANDAT DE ADUCERE

In basa resoluţiunilor Adunărei şi a articolului 101 din Constituţiune, mandăm şi ordonăm tutor agenţilor puterei publice, că în temeiul acestui mandat, să aducă înaintea noastră pe d-nul Titu Maiorescu, de profesiune advocat, domiciliat în comuna Bucureşti, pentru a fi interogat asupra faptelor ce i se impută ca fost ministru de Culte.

Cerem de la toţi depositarii puterii publice de a da mână de ajutor la cas de necesitate, spre esecutarea mandatului de faţă.

Făcut în pretoriul nostru din localul Adunărei astăzi la 16 Decemvrie 1876, ora 3 p. m. în Bucureşti.

Vice preşedinte (semnat) *N. Voinov.*
Membrii (semnaţi) *N. Fleva, D Giani.*
Secretar (semnat) *G. Misail.*

(L.S.)

Pentru conformitate cu originalu:
Com. coloarea roşie, C. P. Vasilescu.

No. 527.

Totdeodată se cere subscrierea unei dovezi de primire astfel concepute:

Dovadă.

Am primit copie după mandatul de aducere al comitetului de acuzare a foştilor Miniştrii daţi în judecată a adunării Deputaţilor sub No. 527 din 16 Dec. anul 1876 de la d. Comisar al Culorii roşie, atestată că este conformă cu originalul, şi mĕ oblig ca astăzi 21 Dec. a. c. până la ora 3 după amiazi fix să mĕ present înaintea Comitetului adunării Deputaţilor din Curtea Mitropoliei, conform textului mandatului făcut pe persoana mea.

1876, Dec. 21.
Bucuresci.

Dar subsemnarea acestei dovezi se refuză de cel citat şi se înlocueşte cu următorul text, scris pe aceeaş pagină:

Am primit copia, despre care se vorbeşte mai sus, iar obligaţia de a mĕ presenta înnaintea suscitatului „Comitet“ o iau numai faţă cu agenţii forţei publice, d. Comisar de roşu şi d. Locotenent de gendarmi Fănuţă, cedênd puterii unei autorităţi constituite, de la care şi d-lor au primit ordin, adică Prefecturei Poliţiei Capitalei.

T. Maiorescu.

21 Decemvrie 1876.
2 Ianuarie 1877.

Prefect al poliţiei d-lui G. Vernescu era pe atunci rĕposatul Protopopescu Pake.

Tot pentru acea zi şi cu forme identice a fost citat d. Lascar Catargi, şi pe la 3 ore ne am dus împreună în aceeaş trăsură la Cameră. Acolo ne-a întîmpinat deputatul locotenent-colonel Ghergheli, care, vestind pe membrii Comitetului despre sosirea noastră, a poftit ântâi pe d. Lascar Catargi la Comitet. (Comitetul lucra într'un mic cabinet al Prezidentului Camerei, în fundul sălii la stînga. Nu se făcuseră încă reparaţiile d-lui Dimancea).

După o jumătate de oră plecând d. Catargi, a fost întrodus autorul acestei publicări înaintea Comitetului. A găsit presenţi în odăiţă pe dd. Fleva, Giani, Costinescu şi Misail, şezînd în jurul unei mese.

Scurta scenă, ce se petrece acum, o reproducem după o consemnare făcută în aceeaş zi:

N. Fleva (foarte politicos). Bine-voiţi a şedea, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere şi face un gest de refus).

N. Fleva. Sunteţi dat în judecată de Adunarea deputaţilor pentru mai multe fapte ce vi se impută împreună cu colegii d-voastră, şi mai ântâi că aţi falsificat alegerile, lipsind

pe cetăţeni de la liberul exerciţiu al dreptului lor electoral. Ce aveţi de rĕspuns?

T. Maiorescu. Precum am avut onoare a vĕ declara în scris, nu vĕ pot recunoaşte atribuţiunile unor judecători de instrucţiune, fiindcă nu vi le-a dat nici o lege. Prin urmare nu voi rĕspunde la întrebările d-voastră.

N. Fleva. Acesta este tot rĕspunsul d-voastră şi pentru celelalte capete de acusare?

T. Maiorescu. Da.

N. Fleva. Atunci binevoiţi a scrie rĕspunsul pe această coală (îi presentă un formular tipărit ca al judecătorilor de instrucţie).

T. Maiorescu. Scrieţi d-voastră, dacă vĕ interesează. Eu nu scriu.

N. Fleva (după ce a scris). Vĕ rog iscăliţi, dacă vĕ pare exact.

T. Maiorescu. Nu pot iscălì un act, a cărui legalitate o contest.

N. Fleva. Atunci se va face menţiune, că aţi refusat iscălitura.

T. Maiorescu. Faceţi cum credeţi. Pe mine nu mĕ priveşte.

N. Fleva. Vĕ puteţi retrage, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere si ese).

Cam în acelaş mod se vor fi petrecut lucrurile şi cu dd. General Florescu şi Al. Lahovari,

chiemaţi cu trei zile înainte, şi cu d. Mavrogeni, chiemat la 22 Ian. 1877.

Deabia în ziua de 10 Martie 1877 (oare fiindcă era tocmai aniversara turburărilor de la sala Slătineanu?) se depun în sfîrşit pe biuroul Camerei 3 volume din raportul final al Comitetuluì de acusare şi la 15 Martie se depune al 4-lea şi cel din urmă volum. Cu redactarea întregului raport a fost însărcinat d. G. Misail *).

Cine a citit vre o-dată ceva de d. Misail (căci multe scrieri au eşit din călimările acestui autor), îşi poate închipuì stilul şi mai ales lungimea raportului.

„Vin astăzi“, zice d. Misail, „cu aceeaş *impar-* „*ţialitate*, de care a fost dominat Comitetul în „lucrările sale, a vĕ supune resultatul laboarei „noastre de 6 luni“...

„Mandatul comitetului d-v. a fost onorator, „însă greu şi plin de rĕspundere..... Punĕnd „în practică nişte principii, nişte aforisme cu to- „tul noi pentru noi“, etc.

„Inainte de or-ce, permiteţi-ne a ne da seamă

---

*) Bună alegere, când era vorba de acusarea d-lor Lascar Catargi şi Petru Mavrogeni, de vreme ce d. Misail fusese în copilărie adăpostit la curtea d-lui Costin Catargi din Mărăseşti, tatăl d-nei Olga Mavrogeni!

„despre înalta idee de stat şi de conservare, „care a dominat la darea în judecată a acestui „minister“. (Pag. 3).

Cu „înalta idee de stat“ şi cu „aforismele cu totul noi pentru noi“ ale d-lui Misail, comitetul de acusare, după „laborarea“ de 6 luni, ajunge la următorul resultat:

Din cei 11 ministri daţi în judecată, comitetul scoate de sub acusare:

pe d. P. Carp, fiind-că în contra d-sale „nu a găsit nici un cap de acusare“,

pe G. Costaforu, fiind-că a murit,

pe N. Krezzulescu, fiind-că „descoperirile făcute în povara sa nu sunt de natură a provoca un verdict de *condamnare*“.

Cât pentru d. G. Gr. Cantacuzino, pe care îl acusă de ingerinţe în alegeri, de călcarea Constituţiunii, de falsificarea budgetului şi de risipa banilor publici,

d. Teodor Rosetti, pe care îl acusă de ingerinţe în alegeri, de violarea Constituţiunii, de modificarea traseului drumului ferat Ploeşti-Predeal şi de acordarea unor subvenţiuni nepermise de lege, şi

B. Boerescu, pe care îl acusă de complicitate cu colegii sěi „la crimele, delictele şi risipele enumerate“:

Comitetul se refere la apreţiarea suverană a Adunării.

Definitiv se menţine acusarea numai în contra celorlalţi 5 ministri în ordinea următoare: L. Catargi, Al. Lahovari, I. Em. Florescu, T. Maiorescu, P. Mavrogeni, pentru călcare de Constituţiune, ingerinţe şi corupere în alegeri, vĕrsare de sânge „al cetăţenilor bivolari din Giurgiu“, risipa banilor publici, etc., etc. (pag. 246, 247).

Camera în şedinţele de la 19 şi 21 Martie menţine acusarea acestor 5 ministri, admite scoaterea celorlalţi, afară de a d-lui B. Boerescu, în privinţa căruia, după două votări nule, decide la al treilea scrutin cu 49 voturi contra 17 să remâe sub acusare.

Iar *Românul* de la 13 Martie 1877 laudă lucrarea partidului liberal ca făcută „cu lealitate, cu dreptate şi cu cea mai rară şi nobilă moderaţiune“.

Dar de aci mai departe întreaga acţiune lâncezeşte. Actele instrucţiei terminate nu se înaintează Curţii de casaţie, de şi însuş prezidentul Camerei C. A. Rosetti o cere încă în şedinţa de la 16 Martie. Insă în locul procedurei regulate se aplică pe cale administrativă o altă procedură, o manoperă, pentru a cărei calificare nici un cu-

vînt nu este prea tare. După propunerea d-lui N. Dimancea, resumatul punctelor de acusare, fără să se fi comunicat vre odată celor daţi în judecată, se afişază pretutindeni pe la comunele din ţară, pentru ca militarii, şcolarii, sătenii să afle învinuirile aduse în contra guvernului conservator.

Şi cu toate aceste înscenări de imitaţie jacobină. ţara, de câte ori se poate manifesta în mod legal, se pronunţă fără şovăire în contra pornirilor de rĕsbunare ale partidului liberal. Căci pe lîngă foştii miniştri se vĕd daţi în judecată şi unii din funcţionarii lor administrativi, aceştia în procedură regulată la tribunale şi la curţi. Insă toţi fără excepţie sunt desvinovăţiţi.

Relevăm casul d-lui colonel Roznovanu, fost prefect la Piatra-Neamţ, care, vĕzêndu-şi domiciliul călcat de deputatul Şoarec pentru perchisiţia ordonată de comitetul de acusare, a dat afară pe acel deputat „liberal" şi apoi, fiind acusat pentru această resistenţă, a fost achitat de Curtea de apel din Iaşi prin decisiunea de la 17 Septembrie 1876, care a recunoscut perchisiţia nelegală şi prin urmare resistenţa îndreptăţită. [1])

---

[1]) Unul din judecătorii Curţii de Apel, N. Casimir, precum şi Prezidentul Tribunalului de Roman, d. G. Balş, care se pro-

Mai relevăm pe cei trei foşti prefecţi, dd. Iacovaki, Nicolaide şi Popescu, achitaţi în 1877 de curţile cu juraţi, şi pe fostul director al imprimeriei statului, d. I. A. (Zizin) Cantacusin, în favoarea căruia chiar judecătorul de instrucţie din Bucureşti, cu toată intimidarea magistraturei amovibile din acel timp, nu a putut decât să dea o ordonanţă de ne-urmărire (4 August 1875). Toţi patru au fost apăraţi de autorul scrierii de faţă, el însuş fiind încă sub acusare (pentru d. Iacovaki a pledat şi d. Cantilli).

Casul d-lui I. A. Cantacuzin merită să fie menţionat şi în altă privinţă. D-sa fusese dat în judecată de d. G. Vernescu, ministru de interne, sub grava acusare de „delapidare de bani publici", fiind-că tipărise în imprimeria statului ziarele *Curierul Bucureştilor* şi *Économiste Roumain*, de şi d. Vernescu vĕzuse din chiar dosarul ministerului sĕu, că această tipărire era executată din ordinul expres al ministrului de interne (jurnalul consiliului de miniştri No. 2 din

nunţase pentru condamnarea deputatului Şoarec, au fost îndată depărtaţi din funcţie de d. ministru Stătescu. Celălalt judecător de la Curte, E. Filipescu-Dubău, a dimisionat. Acelaş ministru a mai destituit pe judecătorul de instrucţie de la Tribunalul Piatra-Neamţ, Iuliano, care refuzase să facă împreună cu deputatul Şoarec perchisiţia la d. Colonel Roznovanu.

1875) şi de şi era evident, că directorul imprimeriei statului nu avea cădere să examineze şi să refuze manuscriptele trimise la tipar de ministrul sĕu. Fapta d-lui Vernescu era aşa de abusivă, încât d. Cantacuzin, îndată ce a primit ordonanţa de ne-urmărire, a acţionat la rîndul sĕu pe d. Vernescu dinaintea tribunalului Ilfov pe temeiul art. 298 din codul penal, care pedepseşte pe cel ce aduce o „acusare mincinoasă".

Plângerea a fost primită de primul-prezident al tribunalului Ilfov (dosar No. 1544 din 1876, trimisă spre judecare la secţia II şi sorocită pe ziua de 15 Aprilie 1877, pentru care d. Cantacuzin a şi primit citaţia No. 8973. La ziua sorocită, d. Cantacuzin, însoţit de autorul acestei publicări, se presintă la Tribunal. Spre marea noastră mirare de pe rolul proceselor din acea zi lipseşte procesul Cantacuzin-Vernescu. La intrarea Tribunalului în şedinţa publică, prezidentul ne spune, că procesul este „scos din rol" după o adresă a primului-prezident (pe temeiul jurnalului No. 5432, încheiat de Trib. secţia I la 24 Noemvrie 1876, în camera de consiliu, fără citarea părţilor şi cu toate că procesul aparţinea secţiei II). Protestarea noastră e întreruptă de prezident cu sunarea clopoţelului şi cu vorbele: „nu admit nici o discuţie".

Pentru or ce cunoscĕtor de legi acest nepilduit incident nu mai are trebuinţă de comentar; el dovedeşte starea, în care ajunsese tênĕra magistratură încurajată de partidul liberal din acele vremuri, după ce în Aprilie şi Mai 1875 — ca demonstraţie în contra alegerilor făcute sub ministerul L. Catargi cu d. Al. Lahovari la justiţie—vr'o 23 de magistraţi, în cap cu prezidenţii Tribunalului Ilfov I. Pretor şi M. Poenaru Bordea, cu procurorii Ciru Economu şi I. Vilacros şi cu asociaţii de la Curtea de Apel C. Nacu şi B. Arvenesso, îşi daseră demisia, fuseseră sărbătoriţi la un banchet public prin discursurile d-lor Ion Ghica, I. Brătianu, G. Vernescu, N. Blaremberg şi E. Stătescu, şi apoi toţi căţi au găsit de folosul lor să reintre în magistratură la venirea regimului liberal din 1876, înaintaţi de acest regim, de şi chiar faptul demisionării lor sub forma unei manifestări politice dovedea, că le lipseşte una din calităţile indispensabile ale magistratului. (Căţi-va din ei, dd. Ciru Economu, M. Zenide, B. Arvenesso, M. Poenaru-Bordea sunt şi cei dintâi martori ascultaţi de comitetul de acusare ai foştilor miniştri conservatori).

Fireşte, dacă întreaga magistratură ar fi fost amovibilă şi la disposiţia guvernului, cum fusese în casul d-lui I. A. Cantacuzin, s'ar fi continuat

şi procedura în contra celor 6 miniştri remaşi sub acusare. Dar Curtea de Casaţie, în judecata căreia trebuiau să fie trimişi, era inamovibilă, şi guvernul liberal, cu toată presiunea ce a încercat-o, nu era sigur de verdictul ei. Idea de a desfiinţa câţi-va judecători, propusă în comisia budgetară a Camerei, sau de a alcătuì o majoritate *ad hoc* prin adăogarea unei întregi secţii la Curtea de Casaţie, se părăsise ca prea greu de realizat, şi de altminteri d. Eugenie Stătescu, capabil de aşa ceva, fusese înlocuit la justiţie cu d. Câmpineanu (27 Ianuarie 1877).

De aceea, după faimoasa afişare prin comune, nu se mai face nimic. In zadar stăruesc acusaţii să fie însfîrşit trimişi înaintea judecătorilor lor naturali, în zadar se adresează pentru aceasta chiar la Domnitor prin petiţia colectivă de la 21 Mai 1877: partidul liberal nu îndrăsneşte să urmărească procesul mai departe. Din contră, membrii comitetului de acusare demisionează unii după alţii. Incetează ântâi mandatul d-lui Voinov, fiind-că nu mai e deputat, demisionează apoi formal dd. D. Brătianu, E. Costinescu, Fleva şi Misail, acest din urmă cu motivarea interesantă, că mai curênd îşi dă demisia din Cameră decât să susţie acusarea îaintea Curţii de Casaţie „avênd convingerea că nu e bine privit

de unii membri de la înalta Curte“ (şedinţa de la 21 Martie 1877). Asupra acestor demisii Camera alege şi realege pe dd. E. Stătescu, G. Vernescu (amîndoi acum simpli deputaţi), N. Fleva, G. Misail şi G. Danielopolu. Dar toţi (afară de d. Fleva) declară că nu primesc, şi atunci demisionează şi d. D. Giani. Camera nu-şi mai dă osteneala să aleagă pe alţii în locul lor, ci le respinge numai demisiile. Însă ei de fapt refusă de a participa la o lucrare, pe care declaraseră, că nu vor să o ia asupră-le. Numai d. Anastasie Stolojian rĕmâne neturburat membru al comitetului ştirbit.

Ast-fel foştii ministri daţi în judecată, după o instrucţie de 9 luni, mai rĕmân alte 10 luni în situaţia fantastică a unor oameni definitiv acusaţi, dar indefinit nejudecaţi. Nu acusaţii, ci acusatorii dosesc de la judecată, şi toată acţiunea, precum fusese începută în mod nechibzuit se termină în mod ridicol. Guvernul liberal pândeşte cu nerăbdare prilejul de a scăpa din impas, nerăbdare cu atât mai explicabilă, cu cât la începutul anului 1878, precum vom vedea din capitolul următor, situaţia internaţională a ţĕrii devenise îngrijitoarea si rĕspunderea guvernului foarte grea.

Acest prileji i se dă în sfîrşit, dar i se dă cum

nu se aştepta: sub forma unei semnificative a opiniei publice. In Ianuarie 1878 aveau să se facă mai multe alegeri parţiale de deputaţi, printre care una la colegiul I din Iaşi şi alta la colegiul I din Romanaţi. In amîndouĕ colegiile se aleg iarăş doi din foştii ministri rĕmaşi sub judecată: la Romanaţi generalul Florescu, la Iaşi autorul acestei scrieri, după ce încă în Aprilie 1877 dd. Lascar Catargi şi B. Boerescu (împreună cu dd. P. Carp şi G. Gr. Cantacuzin) fuseseră aleşi la Senat.

Dacă în spiritul şi litera Constituţiei, deputatul ales nu representă numai colegiul sĕu electoral, ci întreaga ţară, verdictul ţĕrii era acum pronunţat; şi imediat ministrul-prezident I. Brătianu, în şedinţa de la 26 Ianuarie 1878, cere Camerei „să sfîrşească odată cu această nenorocită cestiune“, iar Camera, cu toată împotrivirea lui Pantazi Ghica, votează fără discuţie retragerea acusării ministrilor conservatori. Votul se dă cu 55 bile contra 6, *Monitoru'* coı ţată aplausele deputaţilor, aceloraş deputaţi, care nu un an şi jumătate în urmă aplaudaseră darea în judecată.

IV.

SUB MINISTERUL IOAN BRATIANU

RĔSBOIUL ŞI PROCLAMAREA RÉGATULUI

24 IULIE 1876—14 MARTIE 1881.

Pe când înăuntrul ţĕrii Camera liberală îşi pierde vremea cu incidentele acusării ministeriale, în urma cărora Manolache Kostaki, prezidentul Cabinetului de la 27 Aprilie 1876, după deabia trei luni de slabă guvernare, cedează locul ministerului mai omogen format de I. C. Brătianu: evenimentele istorice din Orient se desfăşură cu necesitatea prevĕzută.

Rĕscoala din Boznia şi Herzegovina se repercutează în primăvara anului 1876 până în Bulgaria, unde se lăţeşte, cu toate sălbaticele încercări de năbuşire din partea Turcilor (Gladstone: *bulgarian atrocities)*. Marile Puteri, în scop de a prevenì sau cel puţin de a localiza

un eventual rĕsboi regulat, încearcă acum obişnuita acţiune diplomatică asupra Turciei, uneori cu aparenţa deplinei înţelegeri între ele, adeseori însă cu transparenţa diversităţii intereselor. După o primă intervenire formală, presentată Inaltei Porţi de Contele Andrassy în numele Austro-Ungariei, al Germaniei şi al Rusiei (Ian. 1876), conferenţa celor „trei cancelari" Bismarck, Andrassy şi Gorčiacov, adunată în Berlin, stabileşte la $^{1}/_{13}$ Mai 1876 aşa numitul *memorandum de la Berlin*, primit şi de Italia şi de Franţa, nu însă de Anglia, din causa căreia se zădărnicesc cele 5 puncte de reforme împăciuitoare [1]).

In Iulie 1876 Sêrbia şi Montenegrul, ajutate cu arme şi voluntari (generalul Cernaiev) trecuţi din Rusia prin România, încep şi ele rĕsboiul în contra Turcilor. Montenegrinii rĕmân biruitori, dar Sêrbii sunt îndată bătuţi la Ti-

---

[1]) Autorul acestei scrieri (trimis de ministerul L. Catargi în Martie 1876 pentru negoţiarea convenţiei comerciale cu Germania, după a cărei încheiere prealabilă a demisionat la 2 Iulie faţă cu situaţia schimbată în ţară) se afla în timpul memorandului ca agent diplomatic la Berlin. Felul primirii sale, în deosebire de primirea puţin simpatică făcută noului ambasador turcesc Edhem Paşa, era un simptom al bunelor disposiţii pentru România în contra Turcilor şi a fost şi astfel semnalat într'o scrisoare către ministrul de externe ca o prevestire a rolului nostru în rĕsboiul viitor.

moc (24 Iulie). Puterile propun un simplu armistiţiu, Turcia îl refusă, luptele continuă; însă în momentul pericolului unei desăvîrşite nimiciri a Sêrbiei, Rusia intervine la $^{16}/_{28}$ Octomvrie cu un *ultimatum*, în care cere Turciei armistiţiul necondiţionat pe 6 sĕptĕmâni. Guvernul englez, sub conducerea lordului Beaconsfield (Disraeli), ia o atitudine ameninţătoare în contra Rusiei; pentru a prevenì conflagraţia generală, ambasadorii Puterilor se adună în conferenţă la Constantinopol, $^{11}/_{23}$ Decemvrie. Deastă-dată Puterile Europene ajung la o înţelegere, şi la $^{3}/_{15}$ Ianuarie 1877 lordul Salisbury, al doilea trimis al Angliei, citeşte propunerile convenite în privinţa Montenegrului, a Sêrbiei, Bosniei, Herzegovinei şi Bulgariei.

Dar Inalta Poartă, sub noul Sultan Abdul-Hamid, insceneează în acelaş timp curioasa Constituţie a lui Midhat-Paşa cu libertatea presei, religiei, a întrunirilor (o ironie în contra Rusiei), cu un fel de Cameră (Marele Sfat), compusă din 225 membri, etc. şi o promulgă în chiar zioa deschiderii conferenţei ambasadorilor; iar propunerile diplomatice le supune acum „Marelui Sfat“, care le respinge. Turcia acoardă numai Sêrbiei şi Montenegrului un armistiţiu

până la 19 Fevruarie, în rĕstimpul căruia încheie pacea cu Sêrbia, dar nu cu Montenegru.

Calculul politic al Inaltei Porţi se arată greşit, fiind-că se bizue prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia şi Austria, care tocmai în acest moment este îmblânzit, aproape înlăturat. Anglia, desaprobând resistenţa Turciei în contra diplomaţiei Puterilor, aşteaptă acum mai mari foloase de la slăbirea Rusiei şi a Turciei în urma unui rĕsboi între ele; iar Rusia, încredinţată de amiciţia Germaniei (Bismarck în şedinţa *Reichstagului* de la 5 Decemvrie 1876: „cât vreme vom sta noi la acest loc, nimic nu va putea atinge amiciţia noastră seculară cu Rusia"), îşi asigurase şi bine-voitoarea neutralitate a Austriei prin înţelegerea secretă de la Reichstadt (8 Iulie 1876), care încuviinţa viitoarea ocupare a Bosniei şi Herzegovinei de către Austria[1]).

---

[1]) Probabil şi reluarea Basarabiei noastre de către Rusia. — Este de mirare, cum un diplomat consumat ca Benedetti, cu toată dubioasa reputaţie ce i-a rĕmas din timpul funcţionării sale ca ambaşador la Berlin 1864—1870, a mai putut să scrie în *Revue des deux mondes* de la 1 Ianuarie 1897 (ce e drept, la vîrsta de 79 de ani): *Au congrès de Berlin on se concerta pour limiter d'une façon dérisoire les avantages stipulés par la Russie à San-Stefano .... On a ravi à la Porte la Bosnie et l'Herzégovine, dont on confia l'administration temporaire à l'Autriche... M. de Bismarck a été, dans une pensée intéressée, le promoteur des avan-*

Puterile Europene mai fac o ultimă încercare pentru a evita Turciei izbucnirea conflictului cu Imperiul de la Nord. Toţi reprezentanţii lor afară de cel otoman se adună într'o nouă conferenţă, la Londra, şi semnează acolo la $^{19}/_{31}$ Martie 1877 un „protocol", ale cărui conclusii însă Turcia le refusă iarăş, şi acum Rusia declară formal rĕsboiul.

Care este, în mijlocul acestor peripeţii diplomatice, atitudinea statului român?

Ministrul-prezident Ioan Brătianu, înălţat la guvern în fruntea unui partid numeros şi bine disciplinat, începe a-şi simţì şi a-şi desvolta încetul cu încetul calităţile omului de stat, pe care în tot partidul sĕu el singur le avea. Părăsind în curĕnd frasele şi apucăturile revoluţionare, cu care se deprinsese în tinereţea sa turbulentă, marele sĕu simţ politic, care adeseori i-a putut acoperì lacuna unei culturi mai

---

tages faits à l'Autriche qui, pour prix de ses bienfaits, noua l'année suivante une étroite alliance avec l'Allemagne. Bismarck a fost aşa de puţin promotorul acestui *avantage*, că din contră prealabila înţelegere directă între Rusia şi Austria la Reichstadt trebuia, în intenţia Rusiei, să rĕmâie ascunsă Germaniei şi nu i-a fost descoperită decât ceva mai târziu, printr'o confidenţă din partea Austriei, provocată de alte descoperiri curioase asupra planurilor ruseşti. (Vezi între altele şi *Neues zur Bismarck'schen Politik* în *N. Fr. Presse* de la 4 Noemvrie 1896).

aprofundate, îi înlesneşte înţelegerea situaţiei reale: el devine mai accesibil sfaturilor Principelui Carol în chestiile internaţionale şi poate pentru prima oară îşi dă seamă de toată importanţa Domnului hereditar dintr'o casă suverană a Europei.

Principele Carol, după 10 ani de domnie, ajunsese a cunoaşte oamenii şi lucrurile din ţară, şi precum îşi însuşise înţelesul istoric al limbei noastre în contra neologismelor pripite, se pătrunsese de toată aspirarea naţională a generaţiei divanului ad-hoc, şi în această privinţă devenise, a rĕmas şi este recunoscut ca cel mai Român dintre Români.

Pricepĕtor al politicei europene, în posiţie de a afla amănuntele ei mai intime, el a avut din capul locului simţimêntul, că în această crisă orientală România era chiemată să-şi manifeste puterea ei militară şi valoarea ei de stat, prin care să-şi dobîndească adevĕrata suveranitate a independenţei [1]).

---

[1]) Această atitudine a Domnitoruiui merită cu atât mai mult recunoştinţa Ţĕrii, cu cât era în contrazicere cu sfaturile ce i le da însuş tatăl sĕu, Principele Anton, din Sigmaringen şi marele strateg Moltke din Berlin. (Vezi *Deutsche Revue*, Aprilie 1897, *Zur Vorgeschichte des Krieges von 1877*, pag. 49 şi 51).

Insă Domn constituţional precum era, el nu putea să impue politica sa ca un autocrat, ci trebuia să caute a o inspira miniştrilor săi. In deosebire de prea prudentul cabinet Lascar Catargi, la care întîmpinase credinţa în neutralitatea absolută, găseşte în ministerul liberal un guvern mai mlădios, şi Ioan Brătianu se identifică treptat-treptat cu noua şi curajoasa concepţiune.

Numai treptat, şi nu de îndată, şi nu cu toată energia. In primele 6 luni politica externă a lui Ioan Brătianu e prea şovăitoare. Incă în Decemvrie 1876, la conferenţa ambasadorilor din Constantinopol, trimisul ţĕrii, Dimitrie Brătianu, insistă cu tot dinadinsul asupra garantării neutralităţii noastre, pe care o ceruse în Noemvrie şi memoriul lui Ion Ghica către guvernul englez. Precum era de aşteptat, cererea României întimpina refusul Puterilor.

Poate Ioan Brătianu sta la îndoială şi din causa părerilor d-lor Ion Ghica şi Dimitrie A. Sturdza. Ion Ghica, fiind-că fusese cât-va timp Bey de Samos, trecea de cel mai bun cunoscĕtor al intrigilor orientale, iar d. Dimitrie A. Sturdza era pe atunci simplul sĕu adept, amîndoi partizani hotărîţi ai neutralităţii şi vĕzĕnd numai în această atitudine scăparea.

Poate era în defavoarea cabinetului liberal şi faptul, că avea ca ministru de externe pe d. Nicolae Ionescu, care fusese primit cu gândul prea uşor, că deocamdată nu vor fi interese mai grave de îngrijit. Locul era aici şi atunci indicat pentru Mihail Kogălniceanu, care însă nu reintră în cabinet decât la 3 Aprilie 1877.

Cu asemenea disposiţii nehotărîte, călătoria lui Ioan Brătianu la Livadia, în Octomvrie 1876, nu pare a fi avut tot succesul ce poate l-ar fi avut în alte împrejurări.

La Livadia Impĕratul Alexandru al II era însoţit de cancelarul sĕu Gorciacov, de ministrul de rĕsboi Miliutin şi de ambasadorul din Constantinopol Ignatiev. Pè Ioan Brătianu îl însoţeşte numai ministrul de rĕsboi, colonelul Slăniceanu, fireşte nu şi ministrul de externe d. Nicolae Ionescu.

Totuş faptul acestei întîlniri a lui Brătianu cu Impĕratul Rusiei dovedeşte începutul unei mai bune înţelegeri a necesităţii politicei române în faţa crizei orientale.

Ce se va fi desbătut la Livadia este greu de constatat în toate amănuntele. Ioan Brătianu nu era om de condei; raporturi scrise, necum memoare personale, nu a lăsat din timpul mi-

nisterului sĕu. Suntem dar reduşi la simple conjecturi [1]. Că s'a stabilit un fel de înţelegere prealabilă asupra trecerii armatelor ruseşti prin teritoriul nostru, ne pare sigur: eşirea la iveală a convenţiei formale de la 4 Aprilie 1877 o mărturiseşte. Dar care a fost contra-valoarea cerută de Brătianu? A insistat el asupra unei alianţe întru deplina co-operare a armatei noastre alături cu cea rusească în contra Turciei? Sau o asemenea politică energică nu era încă hotărîtă în propriul lui cuget şi în or ce cas nu fusese diplomaticeşte destul de pregătită pentru a avea şi sprijinul Germaniei şi al Austriei pe lângă Ţarul Alexandru? S'a preocupat

[1] De când am scris aceste rînduri, au apărut în *Deutsche Revue* (Aprilie şi Mai 1897), câteva revelări asupra tratativelor premergĕtoare rĕsboiului de la 1877. Ele nu sunt de natură a modifica textul de mai sus. Extragem din ele următoarele: „La 16 Oct. se întoarce Brătianu din Livadia şi raportează, că rĕsboiul trece de inevitabil... Contele Ignatiev i-a explicat necesitatea neapărată a unei convenţii pentru trecerea armatei ruseşti prin România, el însă a rĕspuns evasiv... La plecare i-a zis Prinţul Gorciacov: Dacă e rĕsboi, ne vom înţelege noi cum-va, România nu poate decât să câştige, şi Brătianu i-a rĕspuns, că o înţelegere este de sigur în interesul amêndoror state şi că el este dispus a cerceta chestia mai deaproape . . . In ministerul român d. Sturdza susţinea neutralitatea absolută ca cea mai bună politică, pe când Brătianu vedea din contră în înţelegerea cu Rusia cea mai înţeleaptă mĕsură. Principele Carol împărtăşea părerea ministrului prezident".

îndestul de soarta Basarabiei, a cărei pierdere o prevedea *Românul* încă din 15 Noemvrie 1875? Sau — ceea ce ar fi mai grav — Brătianu s'a întors de la Livadia cu impresia, că Basarabia tot era pierdută pentru noi, şi redactarea cam vagă a convenţiei de la 4 Aprilie 1877, despre care vom vorbì mai jos, şi declararea ulterioară a Parlamentului, că nu cedează Basarabia şi nu admite nici un schimb de teritoriu, erau numai nişte înscenări de ocasie pentru a scăpa aparenţele şi a-şi păstra popularitatea faţă cu periculoasa atitudine, ce o luase coaliţia de la Mazar-Paşa tocmai asupra acestei chestii (vezi mai sus pag. 13)?

După rĕspunsul, ce un om nepărtinitor, cunoscênd odată exact toate amănuntele, îl va da la aceste întrebări, va atîrna judecata asupra meritului sau demeritului acţiunii politice a guvernului liberal din acest timp.

Or cum ar fi, realitatea evenimentelor, care este mai puternică decât închipuirile individuale, impune în curênd lui Ioan Brătianu linia de conduită şi însăş Turcia se însărcinează să-i grăbească hotărîrea, cel puţin în ceea ce priveşte relaţiile noastre cu Puterea suzerană.

Căci faimoasa Constituţie, plăsmuită de Midhat-Paşa şi promulgată la 11 Decemvrie 1876, ne-

ţiind seamă de capitulaţiunile, la a căror respectare Inalta Poartă se angajase şi prin convenţia de la Paris, vorbeşte în art. 1, 7 şi 8 de „provinciile“ privilegiate ale Imperiului Otoman şi, după cum declară ministrul de externe Savfet Paşa guvernului nostru, înţelege să supue şi România sub această denumire.

Acum era destul! Pe de o parte sfaturile stăruitoare ale Principelui Carol, pe de alta nevoinţa Marilor Puteri de a ne garanta neutralitatea şi însfîrşit nechibzuita vătămare a drepturilor noastre prin Constituţia lui Midhat, produc în cugetul lui Brătianu hotărîrea definitivă, şi de la 21 Fevruarie 1877 înainte, politica guvernului liberal tinde spre ruperea relaţiilor cu Turcia şi spre cucerirea independenţei prin arme.

Fixăm data de 21 Fevruarie 1877 după un termometru caracteristic pentru şovăirile anterioare ale lui Brătianu: acest termometru este d. Dimitrie A. Sturdza. D. Sturdza se apropia sau se depărta de guvernul liberal, după cum acesta se apropia sau se depărta de Turcia. Intrat în cabinetul lui Ioan Brătianu la 24 Iulie 1876, d. Sturdza îl părăseşte la 7 Ianuarie 1877, reintră în cabinet după 20 de zile, dar îl părăseşte iarăş după alte 24 de zile, adecă.

tocmai la 21 Fevruarie 1877, şi remâne adversar al politicei partidului liberal în tot timpul resboiului şi până târziu după încheerea păcii de la Berlin.

D-sa, ca şi Ion Ghica, sunt şi remân partizani absoluţi ai neutralităţi, şi chiar pe la Martie 1877, cu o lună înaintea începerii resboiului, d. Ion Ghica în broşura sa „Uă cugetare politică, 1877" ne dă sfatul: „Idea, care ni s'ar „părea mai nemerită, ar fi de a nu încuraja „prin atitudînea şi prin cuvintele noastre nici „pe Turci nici pe Ruşi, a nu arăta nici unuia „nici altuia nici simpatii nici antipatie. A păstra, „cum s'au rostit corpurile legiuitoare, neutrali„tatea noastră, o neutralitate adeverată, iar nu „o neutralitate cu meşteşuguri, a nu înlesnì „nici împedica trecerea, iar în cas de trecere „fie a unuia fie a celuilalt să protestăm sus şi „tare înaintea Europei în contra violării terito„riului nostru şi să ne reservăm acţiunea pe „viitor, retrăgend armata noastră din ochii tru„pelor străine; să ne manifestăm dorinţele şi „speranţele ca să obligăm pe Europa să ne ga„ranteze pe viitor acea neutralitate, de care „avem atâta trebuinţă, şi care îi este chiar ei „atât de necesară. Dar aci se deşteaptă un sen„timent de cavalerism rĕu înţeles. Şi apoi să

„te mai ţii cuvintele cele mari! „Nu voiu să „las ţara mea să fie umilită“, zice unul. „Nu „eu voiu consimţì ca după atâtea sacrificii ce „am făcut cu brava şi iubita noastră armată „să las pe străin“ ... zice altul. „Să protestăm „cu sânge“, strigă mulţi; şi o mie de alte cu„vinte frumoase pe care le-ar invidia Racine şi „Corneille, care atrag aplaude şi strîngeri de „mână patriotice, dar care din nenorocire nu „pot fi decât cuvinte“.

Şi apoi mai adaogă — par'că în rîndurile de mai sus nu era destulă smerenie:

„Cât pentru onoarea armatei, le respundem „că nu credem, că onoarea unei armate, care „se retrage dinaintea altei armate, cu care nu „se poate mĕsura în luptă, să fie compromisă, „nici că ar fi mai umilitor de a se retrage di„naintea numĕrului decât de a fi bătută sau „silită a depune armele dinaintea inamicului“.

Ce slab sfătuitor, ce rĕu prooroc a fost Ion Ghica! Şi această „cugetare politică“ era pe atunci evanghelia d-lui Dimitrie A. Sturdza; şi aşa de înrădăcinat era d. Sturdza în credinţa sa, încât chiar mai târziu, pe timpul discuţiilor parlamentare pentru aplicarea tractatului de la Berlin, rosteşte în şedinţa Senatului de la 28 Septemvrie 1878 un discurs de opo-

siţie în contra guvernului lui Ioan Brătianu şi atribue acestui act politic al d-sale destulă importanţă pentru a-l scoate şi a-l rĕspândì în broşură deosebită sub titlul „Bassarabia şi Dobrogea“ (Bucureşti, 1878)[1].

Din norocire Ioan Brătianu de pe la sfîrşitul lui Fevruarie 1877 îşĭ hotăraşte atitudinea politică în contra părerii d-lor Ion Ghica şi Dimitrie Sturdza, şi pentru a avea faţă de gravitatea situaţei externe un Parlament mai mlădios, disolvă Senatul, ales încă sub ministerul Lascar Catargi, şi convoacă pentru zilele 21—26 Apri-

[1]) Un om public de insemnătatea d-lui Dimitrie A. Sturdza se cuvine să fie judecat după exacta constatare a diferitelor sale faze. De la 1 August 1882, când a părăsit pe Ion Ghica şi a reintrat în cabinetul lui Ioan Brătianu, sub a cărui influenţă a rĕmas, şi mai ales de la 1894, de când a ajuns în capul partidului naţional-liberal, d. Sturdza vorbeşte mereu de credinţa sa în Ioan Brătianu şi de scumpătatea, cu care îi păstrează tradiţia. Dar pentru respectul adevĕrului, fără a insista asupra vechiei scrisori, ce a publicat-o d-sa împreună cu d. Bălăceanu în contra lui Brătianu la 15 Martie 1869 (vezi *Indépendance Roumaine* de la 4 Ian. 1887), este necesară amintirea, că în una din acţiunile principale ale lui Brătianu, în care s'a manifestat valoarea acestuia ca om de stat, adecă în participarea la rĕsboiul ruso-turc, d. Dimitrie Sturdza i-a fost adversar hotărît şi că poate această ostilitate a d-sale şi a lui Ion Ghica a împiedicat partidul liberal de a apuca mai de timpuriu calea cea dreaptă în criza orientală şi de a dobîndì pentru ţară mai multe foloase decât s'au dobîndit după atâta şovăire.

lie colegiile electorale. Insă evenimentele se precipită peste aşteptarea guvernului rĕu informat. Deabia se disolvase Senatul la 23 Martie, şi începerea rĕsboiului ruso-turcesc, prin urmare necesitatea trecerii armatei ruseşti peste teritoriul nostru, se anunţă ca iminentă. In toată pripa guvernul trebue sa dea acum o formă legală înţelegerii asupra intrării trupelor de la Nord în România, despre care se vorbise la Livadia cu 6 luni înainte şi a cărei redacţie se stabilise (la spatele titularului de la externe, d-lui Nicolae Ionescu) încă pe la sfîrşitul lui Noemvrie între Ioan Brătianu şi Nelidov. (Nelidov sosise în secret de la Constantinopol şi rĕmăsese ascuns la baronul Stuart în consulatul rusesc din Bucureşti).

La 4 Aprilie 1877 se subscrie formal convenţia cu Rusia de baronul Dimitri Stuart şi de Mihail Kogălniceanu, numit în ajun ministru de externe [1]).

---

[1]) Spre a-şi uşura rĕspunderea, Ioan Brătianu îndeamnă pe Principele Carol la consultarea mai multor oameni politici din diferite partide, care însă constată numai predomnirea părerii d-lor Ion Ghica şi Dimitrie A. Sturdza pentru neutralitate 2 Apr. 1877).

Caracteristică este recenta polemică iscată în ziarele noastre (Mai 1897) asupra participării conservatorilor şi în deosebi a d-lui Lascar Catargi la această consultare. Ea dovedeşte o slabă cunoaştere a celor petrecute în ţară şi prea puţină ju-

Reproducem aici textul oficial al memorabilului act:

---

decată. D. Lăscar Catargi nu a fost chiemat la acea consultare, şi nici nu putea să fie chiemat. Deabia cu 12 zile înainte Camera liberală votase acusarea definitivă a celor şase miniştri conservatori pentru „crime şi delicte“. Ar fi fost o monstruositate constituţională ca în acelaş timp să fie chiemaţi de guvern la o consultare politică! Dacă ar fi fost chiemaţi, unii din ei de şi nu d. Lascar Catargi, s'ar fi arătat de sigur partizani ai rĕsboiului incontra Turcilor. Este ştiut, că generalul Florescu a făcut toate încercările putincioase ca să ia parte la acţiunea armatei, dar — cu o rară cruzime — s'a refuzat vechiului militar îndeplinirea acestei supreme datorii patriotice. — Uitat-au publiciştii noştri strigătul de indignare ce poetul naţional al Românilor, Vasilie Alexandri, l-a adresat generalului Florescu?

Din sînul Ţĕrii noastre o măndră oaste-apare!
Menită ca să'ntreacă a lumii aşteptare
Prin fapte glorioase din timpi de altă-dată,
Ea sboară 'n foc şi iese cu fruntea 'ncoronată!
Şi însa tu, victimă de-o oarbă prigonire,
Ai fost ca un netrebnic lăsat în părăsire!
Netrebnic, tu, netrebnic!... Decând, o! Doamne 'n lume
Lumina zilei poartă al nopţii negru nume?
Decând netrebnic este acel ce cu iubire
Consacră-o viaţă 'ntreagă l'a patriei mărire?
Decând netrebnic omul cu inimă măreaţă
Ce 'n lupta pentru ţară oferă braţ şi viaţă?
Decând netrebnic şeful ce, or cum bate vîntul,
Işi apără stindardul şi şi ţine jurămîntul? . . . .
Acum, în loc de arme curate, lucitoare,
Eu vĕd că se preferă hulirea mînjitoare.
Or'cine stă 'n arenă, de tină are parte.
Eu, nedeprins cu tina, mĕ ţin de ea departe
Ş'aştept se vĕd sub trăsnet hidoasa pocitură
Care-au sădit în ţară invidie şi ură.

„Lucrând în înțelegere cu cele-lalte mari Puteri pentru a ameliora condițiunile de existență ale creștinilor supuși dominațiunei Sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atențiunea Cabinetelor garante asupra necesităței de a asigura într'un chip eficace executarea reformelor cerute de la Poartă.

„De oare-ce întărîtarea Musulmanilor și slăbiciunea învederată a guvernului otoman nu lasă a se spera măsuri serioase de executare din partea autorităților turce, o intervențiune militară din afară poate deveni necesară. In casul când desvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar silì pe Rusia să iea asupră-și această sarcină și a dirige armata sa spre Turcia din Europa, guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitarea teriorială a Statului Român, s'a înțeles de a încheia cu guvernul Alteței Sale Domnitorul Carol I o convențiune specială relativă la trecerea trupelor ruse prin România.

„Prin urmare au fost desemnați ca plenipotențiari:

Din partea Majestăței Sale Imperatorul tutulor Rusiilor, baronul Dimitri Stuart, consiliar de stat, agent diplomatic și consul general al Rusiei în România, cavaler al ordinului St. Vladimir clasa III, al St. Anei clasa II, al St. Stanislas clasa II și al ordinelor streine: Leul și Soarele clasa II

cu placă, Medgidie, clasa III, Muntenegru clasa II cu placă, şi al Crucei de ofiţer al Mântuitoruluĭ;

Din partea Alteţei Sale Domnitorul României, d. M. Kogălniceanu, ministrul Sĕu al afacerilor streine, mare Cruce al ordinului St. Ana clasa I, al Vulturului roşu clasa I, al Medgidiei clasa I, al Coroanei de fier clasa I.

Cari, după ce şi-au preschimbat deplinele lor puteri, găsite în bună şi regulată formă, s'au învoit asupra articolelor următoare:

Art. 1. Guvernul Alteţei Sale Domnitorul României Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României şi tractarea eservată armatelor amice,

Toate cheltuelele, care ar putea fi ocasionate de trebuinţele armatei ruse, de transportul sĕu precum şi pentru satisfacerea tutulor trebuinţelor sale, cad bine înteles în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu resulte pentru România din faptul trecerei trupelor ruse pe teritoriul sĕu, guvernul Majestăţei Sale Imperatorul tutulor Rusiilor se obligă a menţine şi a face a se respecta drepturile politice ale Statului român, ast-fel cum resultă din legile interioare şi tractatele existente, pre-

cum şi a menţine şi a apăra integritatea actuală a României.

Art. 3. Toate amănuntele relative la trecerea trupelor ruse, la relaţiunile lor cu autorităţile locale, precum şi toate învoielile, cari ar trebuì să fie făcute pentru acest sfîrşit, vor fi consemnate într'o convenţiune specială, care va fi încheiată de delegaţii ambelor guverne, şi ratificată în acelaş timp ca şi cea de faţă, şi va intra în lucrare de odată.

Art. 4. Guvernul Alteţei Sale Domnitorul României se îndatorează a obţine pentru Convenţiunea de faţă, precum şi cea menţionată la art. precedent, ratificarea cerută de legile române, şi a face imediat executorie stipulaţiunile coprinse într'ênsele.

Drept aceea plenipotenţiarii respectivi au pus pe convenţiunea din faţă semnăturile lor şi sigiliul armelor lor.

Făcută în Bucureşti la 4 (16) Aprilie anul mântuirei una mie opt sute şapte-zeci şi şapte.

Pentru deosebita importanţă a articolului 2 de mai sus, dăm şi textul oficial al redacţiei franceze:

Art. 2. Afin qu'aucun inconvénient ou danger ne résulte pour la Roumanie du fait

du passage des troupes russes sur son territoire, le Gouvernement de Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies s'engage à maintenir et à faire respecter les droits politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des lois intérieures et traités existants, ainsi qu'à maintenir et à défendre l'intégrité actuelle de la Roumanie.

Când recitim astăzi acest act şi ne aducem aminte de mărturisirea făcută de Kogălniceanu în şedinţa Camerei din 30 Sept. 1878, că încă la Iunie 1877, puţin după încheerea convenţiei şi înainte de trecerea armatei noastre peste Dunăre în ajutorul Rusiei, cancelarul Gorciacov îi spusese la Ploeşti că ne cere Basarabia [1]: ne revin asupra acţiunii diplomatice a guvernului liberal toate îndoelile, de care am vorbit mai sus.

Prea este curioasă redactarea convenţiei de la 4 Aprilie. Faimosul articol 2 zicea, că Rusia *„s'engage a maintenir les droits politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des traités existants* (aşa dar supunerea sub suzeranitatea Turciei?), *ainsi qu'a maintenir l'intégrité actuelle de la Roumanie.*

---

[1]) Vezi discursul 40 din acest volum.

Acest text cuprindea pericolul unei *reservatio mentalis* din partea Rusiei şi putea da loc la o interpretare contrară celei presupuse de Români. Căci Rusia, prin tractatul Pontului, semnat în Londra la 1/13 Martie 1871 (vezi vol. I, pag. 35) obţinuse anularea tractatului de la Paris din 1856 în ceea ce privea Marea Neagră. Şi pe de altă parte noi înşi-ne îl ştirbisem prin Unirea de la 1859 şi prin instituirea Domnului hereditar străin de la 1866, amîndouĕ aceste acte fiind admise de Puteri în fapt, dar nu recunoscute în drept. In aşa stare de lucruri, mai era oare tractatul de la Paris, pentru Rusia faţă de noi, *un traité existant?* Şi *l'intégrité actuelle de la Roumanie*, interpretată cu oarecare şiretenie, mai era integritatea cea de la 1856 până la 1870, adecă cea conformă cu tractatul de la Paris, care ne dase Basarabia? — Dealtminteri chiar art. 21 al tractatului de la Paris zicea: *Le territoire (en Bassarabie) cédé par la Russie sera annexé à la Principauté de Moldavie, sous la suzeraineté de la Sublime Porte.* E semnificativă relevarea suzeranităţii în acest articol. Care e puterea *Suzeranului* asupra teritoriului? Cuvêntul, ca termin de drept internaţional, nu are înţeles precis. Ca precedent istoric, Austria ne luase la 1775 Bucovina şi Rusia

la 1812 Basarabia prin înţelegere directă cu Turcia. Gorciacov ne va aduce aminte de aceasta la 1878.

Dacă era vorba să se previe o aşa interpretare ingrată din partea Rusiei, atunci textul articolului 2 trebuia să cuprindă anume *garantarea Basarabiei*.

Iar dacă era vorba să rĕmâe redacţia aşa de vagă, fiind-că tot nu mai puteam păstra Basarabia faţă de pretenţiile puternicei Rusii, atunci trebuia din vreme pregătită compensaţia de bună voie, care ar fi fost incomparabil mai mare, decât partea rĕu limitată din Dobrogea, pe care am primit-o mai la urmă cu dea sila.

Şi un asemenea act guvernul lui Ioan Brătianu se vede nevoit să-l încheie şi să-l publice în lipsa Parlamentului; iar după 7 zile, la 11 Aprilie, primele trupe ruseşti trec peste Prut şi intră în ţară.

Art. 123 din Constituţie prescrie, că „nici o trupă străină nu va putea trece pe teritoriul României decât în puterea unei anume legi“. Cum să îndeplinească guvernul liberal această prescriere constituţională, când din lipsă de prevedere tocmai în acest moment Senatul era disolvat şi epoca alegerilor fixată de abia la 21—26 Aprilie?

Pentru a reintra mai curênd în legalitate, cel puţin în această privinţă, ministerul comite o nouă violare de lege şi, scurtând terminul minimal de 21 zile prevĕzut de art. 46 din legea electorală, modifică prin decretul de la 3 Aprilie 1877 convocarea colegiilor şi o fixează între 9 şi 13 Aprilie.

Alegerile dau o mare majoritate guvernamentală, însă din foştii miniştri conservatori intră în noul Senat dd. Lascar Catargi, P. Carp, B. Boerescu şi G. Gr. Cantacuzin.

Parlamentul se deschide la 14 Aprilie 1877, şi la 16 şi 17 Aprilie amîndouĕ Corpurile legiuitoare primesc convenţia cu Rusia şi dau ministerului un bil de indemnitate pentru violările de lege comise.

Atitudinea oposiţiei conservatoare în acest moment important al Istoriei noastre contimporane merită să fie relevată. In organul lor recunoscut, *Timpul*, conservatorii publică la 26 Aprilie următoarea declarare demnă:

„Impregiurările sunt de o gravitate excepţională. Armatele ruseşti ocupă teritoriul nostru. O convenţie iscălită de guvernul român şi aprobată de majoritatea corpurilor legiuitoare, a fixat rolul, ce România este chemată a juca în situaţia actuală.

> Constatăm, că această convenţie a fost supusă Camerei şi Senatului, după ce armata imperială a Rusiei trecuse Prutul şi ocupase o parte a ţĕrii.
>
> „In fata acestor fapte împlinite, în faţa unor împregiurări, de la care poate atîrna viitorul Statului nostru, noi conservatorii credem, că *ar fi şi nepatriotic şi inoportun de a crea guvernului, căruia evenimentele i-au incredinţat soarta ţerii, dificultăţi în chestiile exterioare.*
>
> „Opinia noastră despre acest guvern este cunoscută; ea nu s'a schimbat întru nimic. Pentru moment însă credem, că o polemică în contra politicei sale din afară nu este la locul ei“.

Cu toată convenţia de la 4 Aprilie, relaţiile noastre cu Rusia sunt foarte precare.

Fratele Impĕratului Alexandru II, Marele Duce Nicolae, căruia îi era încredinţat comandamentul suprem al armatei, îşi permite a adresa la 11 Aprilie un *manifest* către „locuitorii români“, în care le zice între altele:

> Prin porunca Majestăţii Sale Impĕratului tutulor Rusiilor, armata Sa ce am sub a mea comandă, însărcinată a combate în contra Turcilor, intră astăzi în ţara voastră, care nu pentru ântâiaş dată a întîmpinat cu bucurie oştirile ruseşti.

> Vestindu-vĕ aceasta, vĕ declar că venim la Voi ca vechi prieteni şi voitori de bine; nădăjduesc să găsesc la Voi aceiaş sufletească primire care au arătat străbunii Voştri oştirilor noastre în trecutele resbele ce le-am avut cu Turcii...
>
> Vĕ invit dar prin aceasta a vĕ urma în pace îndeletnicirile şi a uşura armatei chipul de a satisface nevoile şi trebuinţele sale, etc.

Par-că suntem încă sub protectoratul de la Akierman şi Balta-Liman! Rusia şi de astădată consideră tractatul de la Paris din 1856 ca ne mai avênd fiinţă.

Pe de altă parte Turcia vede acum în statul Român un duşman, sileşte pe representantul nostru să plece din Constantinopol şi la 26 Aprilie începe din Vidin bombardarea Calafatului, căreia îi urmează până la 14 Mai şi bombardarea Giurgiului, Olteniţei, Islazului, Bechetului şi Corabiei.

In astfel de situaţie, Parlamentul nostru ia act de începerea ostilităţilor efective din partea Turciei şi, după o discuţie prealabilă în şedinţa Camerei de la 29 Aprilie, care se termină cu primirea unei moţiuni de încredere, propuse de d. P. Grădişteanu (votează contra dd. Nicolae

Ionescu, Pantazi Ghica,. A. Vizanti), Adunarea Legiuitoare hotăreşte la 9 Mai 1877 cu unanimitatea voturilor exprimate (se abţin dd. Nicolae Ionescu şi N. B. Locusteanu): „Camera „ia act, că resbelul între România şi Turcia, că „ruperea legăturilor noastre cu Poarta şi Inde„pendenţa absolută a României au primit con„sacrarea lor oficială".

In aceeaş zi Senatul votează legea pentru instituirea ordinului *Steaoa României* ca semn al Suveranităţii, care lege se primeşte şi de Cameră şi se sancţionează a doua zi, 10 Mai. La această serbare naţională (Marţi în 10 Mai 1877) o deosebită solemnitate accentuează actul săvîrşit: ministrul-prezident Ioan Brătianu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei Iosif Naniescu, vice-prezidentul Senatului Dimitrie Brătianu, prezidentul Camerei C. A. Rosetti, primul-prezident al Curţii de casaţie Al. Creţescu şi prezidentul Curţii de conturi Em. Grădişteanu ţin discursuri înaintea Domnitorului şi-l felicită pentru independenţa declarată.

E de notat, că această (cam acoperită) declarare a independenţei provoacă în prima linie nemulţumirea Rusiei, care se şi grăbeşte a o exprima prin o notă a d-lui de Nelidov. Politica

rusească faţă cu micile state era vederată: Ţarul voia să le aibă în decursul rĕsboiului la disposiţia sa şi, după izbîndă, să le procure oare-care foloase ca resultat al generosităţii sale. La vre-un ajutor din partea armatelor acestor state (adecă a României şi a Greciei, căci Sêrbii erau bătuţi, şi Montenegrinii prea puţini la numĕr) nu se gândea Rusia: încercările guvernului român de a face să se admită cooperarea regulată a armatei noastre le respinge cu trufie.

Dar în curênd soarta armelor aduce situaţia la expresia adevĕrată a valorilor reale. Căci Rusia se arată rĕu pregătită pentru un asemenea rĕsboi. Influenţată poate de ilusiile lui Ignatiev, care faţă cu pretinsa decadenţă a Turciei vorbea de o simplă plimbare militară, Rusia trimite la început pe câmpul de rĕsboi european, unde efectivul turcesc este de aproape 400,000 luptători, numai 150,000, care cu vr'o 10,000 cazaci din aşa numitul corp combinat *(svodny)* şi cu personalul technic însumează deabia un efectiv de 170,000 oameni[1]; iar inten-

---

[1]) *Aus dem Leben König Karls von Rumänien* (vol. III, pag. 156). Statul-major român dă cifra „de 135 la 140 mii oameni" (vol. I, pag. 54). — Cartea statului nostru major este intitulată „Is-

denţa este concesionată unor întreprinderi private: pentru transporturi lui Warschawsky, pentru aprovizionări consorţiului Horwitz, Gregr şi Kohan, a căror exploatare ajunge după sfîrşitul rĕsboiului în cercetarea instanţelor criminale.

Cu mişcarea întârziată prin ploile torenţiale din primăvara anului 1877, armata rusească îşi face trecerea peste Dunăre deabia între 10 şi 15 Iunie, iar la 16 Iunie trece şi Impĕratul Alexandru cu Marele Duce Nicolae. Centrul armatei, sub gerieneralul Gurco, ocupă Tîrnova la 25 Iunie, străbate cu o surprinzĕtoare repeziciune Balcanii prin pasul Hainkioi şi ajunge la 5 Iulie până la Cazanlîc. Insă Turcii se reculeg după prima ameţeală, Suleiman-Paşa bate pe Ruşi la Eski-Zagra (18 Iulie), şi la 23 Iulie trupele lui Gurco se întorc iarăş la Tîrnova.

Dar îndrăsneaţa înaintare era şi fără de aceasta periclitată prin evenimentele întîmplate în acelaş

---

toriculŭ Rĕsboiuluĭ din 1877—1878. Participarea Românieĭ la acestŭ rĕsboiu. Lucrare făcută de maĭ mulţĭ ofiţerĭ". Partea I, (Bucureşti, 1887). — Lucrarea cuprinde atâtea neajunsuri de tot felul, încât se înţelege, pentru ce se prezentă sub o formă anonimă şi oarecum ne-oficială. Totuş este de regretat, că după 20 de ani de la rĕsboi şi 10 ani de la publicarea volumului ântâi, n'a apărut încă volumul al doilea şi cel mai important, în care a rĕmas să se descrie luarea Plevnei.

timp la baza de operaţie lîngă Dunăre. Spre a lărgì această bază, aripa dreaptă a armatei sub generalul Krüdener, lăsând deocamdată Plevna la o parte (de si Principele Carol, într'un consiliu de rĕsboi ţinut la Marele Duce Nicolae în Ploeşti, arătase încă de la 20 Mai necesitatea de a pune cât mai curĕnd mâna pe acest punct de încrucişare—uşor lucru pe la sfîrşitul lui Iunie, când era reocupat numai de puţine batalioane turceşti), se îndreptase spre Nicopoli şi după o scurtă bombardare, dar cu relativ mari pierderi, intrase la 3 Iulie seara în această cetăţue. Insă în restimp Osman-Paşa, ne mai putĕnd sosì de la Vidin în ajutorul Nicopolii şi înţelegĕnd pe de altă parte marea importanţă strategică a Plevnei, concentrase aici toate trupele disponibile (de la început peste 15,000 oameni) şi în câteva zile de o activitate febrilă izbutise să facă din această poziţie, de la sine favorizată prin dealurile dimprejur şi prin văile laterale, cea mai straşnică întăritură. Statul-major rusesc ordonă generalului Schilder-Schuldner să plece de la Nicopoli şi să ia Plevnà. Nefericitul general o atacă la 8 Iulie cu deabia 8,000 oameni, fără recunoaşteri prealabile, fără trupe de rezervă, şi este respins cu pierderea unei treimi din soldaţii sĕi.

Pentru a restabilì cât mai curênd prestigiul armelor rusești, generalii Krüdener, Șahovscoi și Scobelev atacă la 18 Iulie Plevna pentru a doua oară, de astădată cu vr'o 32,000 oameni infanterie, 3 brigade de cavalerie și 186 tunuri; dar și Osman-Pașa adunase până atunci în întăriturile sale cam acelaș numĕr de combatanți cu 54 tunuri. Rușii sufĕr o a doua și mult mai crudă înfrângere și au să deplângă pierderea exorbitantă a vr'o 7,000 oameni cu aproape 200 ofițeri.

Situația lor devine din cele mai critice; în aceeaș zi este bătut și Gurco la Eski-Zagra în Balcani, toată soarta rĕsboiului e pusă la îndoială.

Acum încetează or ce trufie. Marele Duce Nicolae intervine deadreptul pe lîngă Domnitorul nostru și-i cere ajutor prin memorabila depeșe de la 19 Iulie 1877, al cărei text îl vom reproduce mai jos. Totdeodată se ordonă chiemarea unui spor de peste 100,000 oameni din Rusia, și ministrul rusesc la Atena primește însărcinarea de a provoca și intrarea Grecilor în rĕsboi. Chiar și Sêrbilor, cu toată înfrângerea din anul precedent, li se adresează pe la sfîrșitul lui Octomvrie aceeaș cerere. Iar Montene-

grinii reîncep de la sine lupta deabia întreruptă [1]).

Ce făcuse până atunci armata română?

Mobilizată în luna lui Aprilie 1877, cu un efectiv de 50,000 oameni şi 180 tunuri (după ce în decursul iernei se construiseră cu bună

---

[1]) In contra Grecilor Turcia aşezase un corp de observare la graniţa din Tesalia. In casul unui atac efectiv din partea Greciei, acest corp trebuia întărit prin detaşarea de trupe din Sudul Balcanilor, şi astfel s'ar fi slăbit resistenţa contra Ruşilor din pasurile Şipca şi Hainkioi. Dar Saburov, pe atunci ministrul Rusiei la Atena, cunoscênd starea deplorabilă a armatei greceşti şi temêndu-se ca aceasta să nu fie îndată nimicită şi atunci din contră trupele turceşti din Tesalia să poată sporì contingentul din Balcani, a luat asupră-şi de a nu executa ordinul primit, ci de a sfătuì pe Greci să rêmâe în pace. Inteligenta nesupunere, mărturisită mai târziu Ţarului de însuş Saburov, i-a procurat înaintarea la ambasada din Berlin. — Deabia după încheierea armistiţiului de la 19 Ianuarie 1878 între Ruşi şi Turci, când se stabiliseră şi bazele păcii, Grecia declară rêsboiul şi intră cu 12,000 oameni în Tesalia, pentru a-şi da aerul de beligerant şi a putea reclama o sporire de teritoriu.

In ce priveşte Sêrbia, Principele Milan (spre marea nemulţumire a Impêratului Alexandru) nu se poate hotărî la acţiune. Tocmai pe la Decemvrie (6 zile după căderea Plevnei!) îşi pune armata în mişcare spre Sofia şi spre Vidin, ocupă la 11 Decemvrie Adlie şi Mramor, la 16 Pirot, etc.

Cât pentru Montenegrini, ei continuă cu vechiul curaj micile atacuri locale în munţii greu accesibili de la granita lor şi silesc cetăţuia Antivari să capituleze (27 Decemvrie). Antivari se şi anexează Montenegrului prin tractatul de la Berlin.

prevedere întăririle de la Bărboşi şi Calafat), armata noastră este împărţită prin ordinea de bătae din 26 Aprilie în două corpuri, fiecare cu câte două diviziuni, sub comanda supremă a Domnitorului Carol, avênd ca şef al statului-major general pe colonelul G. Slăniceanu[1]. Primul corp de armată este comandat de generalul G. Lupu, al doilea de generalul Al. Radovici, iar comandanţii celor 4 divizii sunt colonelii M. (Christodulo) Cerchez, I. Logadi, G. Angelescu şi generalul G. Manu (numit general cu câteva zile mai nainte, împreună cu N. Haralambie, căruia i se încredinţează comanda miliţiilor).

Intr'o consfătuire ţinută la Ploeşti (7 Mai), Marele Duce Nicolae îşi exprimă personal dorinţa unei cooperări a armatei române; Principele Carol se arată animat de aceeaş dorinţă,

---

[1]) Cifrele de 50,000 oameni şi 180 tunuri le luăm din cartea citată *Aus dem Leben König Karls* (vol. III, pag. 149), care evaluează întreaga putere armată a ţării din acel moment, cu miliţii, cu garda naţională cu tot, la 70,000. Publicarea statului nostru major (partea I, pag. 75) vorbeşte de un efectiv mobilizat de 58,700 oameni cu 190 tunuri, plus 14,000 oameni din contingentul anului 1877, plus 33,000 din batalioanele de miliţii, afară de garda orăşenească şi de depositele trupelor de linie. Probabil cifrele statului-major erau pe hârtie, pe când relaţia asupra vieţei Regelui ne dă realitatea.

cere însă prealabila stabilire a condiţiilor militare pentru o asemenea acţiune şi în or ce cas o bază proprie de operaţie în Bulgaria; deocamdată promite în principiu ajutorul trupelor române la trecerea armatei ruseşti peste Dunăre.

Insă între dorinţa Marelui Duce Nicolae, milităreşte foarte justificată, şi atitudinea diplomaţiei ruseşti este o mare deosebire, precum este, în dauna noastră, o deosebire şi între cuvintele mai rezervate ale Domnitorului şi acţiunea petulantă a ministerului sĕu. Acesta insistă prea mult asupra cooperării armatei române şi se expune la nota d-lui de Nelidov de la 16 Mai, care zice între altele: *Le Gouvernement Roumain avait fait des démarches auprès du cabinet Impérial pour témoigner de son désir de coopérer à l'action de l'armée Russe au dela du Danube, et poser les conditions, auxquelles cette coopération serait possible. La Russie n'a pas besoin du concours de l'armée Roumaine. Les forces qu'elle a mises en mouvement pour combattre la Turquie, sont plus que suffisantes pour atteindre ce but élevé que l'Empereur s'est posé en commençant la guerre actuelle. D'autre part la sécurité extérieure de la Roumanie ne l'oblige guère à attaquer la Turquie. Si donc, par des considérations personnelles d'une nature différente, et que le gouvernement Roumain tient à ne pas dévoiler, mais qui ressortent assez clairement du langage de la presse locale, il se croit tenu d'honneur à entreprendre une*

action offensive contre l'Empire Ottoman, cette action ne doit en aucun cas gêner l'éxécution du plan généra des grandes opérations de l'armée Russe, à l'ombre desquelles exclusivement ont pu être jetées les bases des dist inées futures de l'Etat Roumain[1]).

Cu toate aceste, ajutorul făgăduit de noi pentru trecerea armatei ruseşti peste Dunăre se dă cu prisosinţă. In acel moment armata română este astfel aşezată: divizia ântâi la Calafat, a doua la Cetate, a treia la Băileşti, a patra la Corabia-Izlaz. După înştiinţarea despre timpul şi locul trecerii (până atunci ţinute secrete), bateriile române de la Islaz până la Calafat întreţin în zilele de 14—16 Iunie un foc viu şi neîntrerupt, şi, ocupând astfel trupele turceşti, apără transportarea materialului de pod (150 pontoane şi 60 plute) din gura Oltului pe Dunăre în jos de Nicopoli spre Zimnicea-Siştov. Cu acest material sosit intact la destinaţie şi în asemenea împrejurări întregul corp VIII al armatei ruseşti începe să treacă Dunărea chiar în noap-

---

[1]) Când, unde şi cu cine? La Livadia cu Ioan Brătianu? Dar Basarabia? Şi dacă acolo, sau poate la Bucureşti, în timpul tratărilor cu Nelidov pentru convenţia de la 4 Aprilie, s'au aşternut „bazele destinelor viitoare ale Statului Român", nu era atunci, înainte de a fi intrat Ruşii pe teritoriul nostru, momentul de a hotărî şi cooperarea armatei române, pentru ca să nu se poată zice acum, că viitorul României este pus *exclusiv* la umbra operaţiilor ruseşti?

tea de 14 spre 15 Iunie şi poate să ocupe Siştovul în seara de 15, iar a doua zi trece şi Impĕratul Alexandru II în Bulgaria.

Dar în lungul raport, ce Marele Duce Nicolae îl adresează Impĕratului asupra întîmplărilor de la începutul rĕsboiului până la 15 Iunie, nu se zice nici un cuvênt despre armata română, ci se aduc numai plângeri în contra căilor noastre ferate!

Când şi corpul IX al armatei ruseşti, părăsind Turnu-Măgurele, trece Dunărea, regimente române din divizia a patra se aşază aici, şi paza bateriilor ruseşti din această parte a malului stîng al Dunării le este încredinţată. Astfel armata română formează în fapt continuarea aripei drepte a armatei ruseşti. După înţelegerea avută la Măgurele între generalul rus Stolypin şi generalul Manu, trupele noastre urmează cu bombardarea Nicopolii încă până la 30 Iunie, pentru apărarea altor plute ruseşti, care trec din gura Oltului spre Zimnicea.

Şi la 3 Iulie, atacul generalului Krüdener asupra Nicopolii este puternic ajutat din partea noastră prin neîntrerupta bombardare de la bateriile din Flămânda, Măgurele şi Islaz şi prin focul de puşti al infanteriei române asupra celei turceşti dinspre rîul Osma.

Insă când Krüdener după cucerirea Nicopolii, spre a-şi putea îndrepta toate trupele spre Plevna, cere de la generalul Manu să ocupe Nicopoli şi să îngrijească de transportul celor 7,000 de prisonieri turci, generalul român cu drept cuvênt refuză, neavênd de la Principele nostru autorizarea de a intra în Bulgaria. La intervenirea Marelui Duce Nicolae şi chiar a Impĕratului Alexandru, Principe Carol rĕspunde, că, fără stabilirea unei baze proprii de operaţie pentru armata română, aceasta nu va trece Dunărea.

Astfel generalul Krüdener e silit să reţie o parte a trupelor sale la Nicopoli şi nu poate trimite în contra Plevnei decât acei 8000 oameni sub comanda lui Schildner-Schuldner, care sufĕr infrângerea de la 8 Iulie, despre care am vorbit.

Marele Duce Nicolae aruncă vina asupra noastră şi se face că uită atitudinea diplomaţiei ruseşti. Dar după o nouă intervenire a sa şi a Impĕratului Alexandru şi după ce şi cancelarul Gorciacov recunoaşte acum trebuinţa neapărată a cooperării armatei române în Bulgaria, generalul Manu primeşte la 12 Iulie ordinul de a ocupa Nicopoli, şi la 17 Iulie steagul român se înalţă deasupra acestei cetăţui turceşti.

Cu toată considerabila sporire a trupelor de atac în contra Plevnei, Krüdener mai cere de la generalul Manu trimiterea a patru regimente române în ajutorul lor, ceea ce — în lipsa autorizării Domnitorului — se refusă iarăş. Ruşii sunt pentru a doua oară bătuţi la Plevna (18 Iulie), şi în sfîrşit Marele Duce Nicolae adresează Principelui Carol depeşa hotărîtoare pentru chiemarea în ajutor. Depeşa este astfel concepută:

Mardi, 19/31 Juillet 1877.

PRINCE CHARLES DE ROUMANIE

A l'endroit où se trouve le Quartier-Général Roumain.

Les Turcs ayant amassé les plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, démonstration et, si possible, passage du Danube que Tu désires faire. Entre le Jiul et Corabia cette démonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements.

NICOLAS [1]).

Un nou moment de grea cumpănă pentru politica română! Chiar acum, prin inoportuna

---

[1]) E mare deosebire între acest text autentic şi cuvintele apocrife traduse în publicarea statului major român, în cartea d-lui T. C. Văcărescu şi în prelegerile d-lui general Fălcoianu asupra rĕsboiului. Expresiile exagerate, atribuite acolo Marelui Duce Nicolae („Treci Dunărea sub ce condiţiuni vei voì" „Causa creştină este pierdută") erau din capul locului suspecte.

insistenţă anterioară a guvernului nostru întru cooperarea armatei române (insistenţă tardivă după încheerea convenţiei de la 4 Aprilie şi prematură înaintea înfrângerilor de la Plevna), situaţia României faţă de Rusia nu era atât de favorabilă, pe cât ar fi putut fi, şi depeşa Marelui Duce Nicolae către Principele Carol vorbeşte de *passage du Danube que Tu désires faire*, par'că ajutorul invocat ar fi mai ales o împlinire a dorinţelor noastre. Dar or cum ar fi redactată depeşa Marelui Duce, remâne totuş constatat, că Ruşii cer acum formal conlucrarea armatei noastre în Bulgaria şi că, fiind zdrobiţi *(abîmés)* la Plevna, *această demonstraţie le este indispensabilă pentru a facilita mişcările lor*.

Acţiunea militară ce ni se cerea, era pentru noi din toate punctele de vedere de o importanţă supremă. Ea se cuvenea să fie însoţită de cea mai prevĕzĕtoare acţiune politică, mai ales după declararea cancelarului Gorciacov din luna trecută în privinţa Basarabiei şi după nota d-lui de Nelidov cu *destinées futures de l'État Roumain*. Dar pe când Principele Carol vrea să garanteze soarta Ţĕrii printr'un nou tractat cu Rusia, înainte de a intra cu toată armata în Bulgaria, Ioan Brătianu stărue să le dăm „simplu şi franc“ ajutorul putincios, fiindcă România, la o

respingere a Ruşilor peste Dunăre, ar fi în pericol de a devenì teatrul rĕsboiului şi fiindcă un nou tractat ar desfiinţa garanţiile şi foloasele (!) convenţiei de la 4 Aprilie [1]).

Domnitorul cedează ministrului sĕu, dar cel puţin asigură armatei române o situaţie cuviincioasă încontra multiplelor încercări ale generalilor ruşi de a dispune de ea ca de propriele lor trupe. Cu o întârziere intenţionată şi cu neclintita hotărîre de a păstra comanda deosebită asupra armatei sale, Principele Carol mai aşteaptă câteva interveniri din partea Marelui Duce Nicolae, care i se şi adresează, şi rĕspunde însfîrşit la 10 August:

Dans ses rapports avec l'armée Impériale, l'armée Roumaine devra conserver, ainsi que Votre Altesse Impériale a bien voulu le reconnaître Elle-même dans Sa dernière lettre, son individualité et son unité de commandement, tout en opérant bien entendu d'après le plan général et les dispositions de V. A. I. — A cet effet je serai très heureux de pouvoir me rencontrer avec V. A. I. à Nicopoli ou ailleurs, afin de régler à titre définitif la marche de nos opérations contre Plevna. Je prie V. A. I. de vouloir bien fixer le jour et l'endroit de cette entrevue.

---

[1]) *Aus dem Leben König Karls.* (vol. III, pag. 213). — Vezi şi discursul 40 din volumul de faţă.

Intrevederea se hotăreşte pentru 16 August. In acea zi, spre 8 ore seara, Principele soseşte în cartierul imperial la Gornia-Studena, unde este întîmpinat de Impĕratul Alexandru II şi de Marele Duce Nicolae. Pe faţa celui dintâi e întipărita durerea pentru pierderile suferite şi grija de viitor. Cu mare cordialitate Impĕratul îşi exprimă mulţumirea de a vedea pe Principele nostru în Bulgaria şi speranţa, că de acum înainte toate greutăţile vor fi înlăturate. Iar Marele Duce întreabă îndată, dacă Principele are intenţia de a comanda armata română în persoană. La rĕspunsul Principelui, că aceasta „se înţelege de la sine", Marele Duce întîmpină, că s'ar produce prea multe greutăţi, fiindcă Principele Carol nu ar putea fi pus sub ordinele unui general rus. — „Fireşte că nu", rĕspunde Domnitorul nostru, „însă zece generali ruşi ar putea fi puşi sub ordinile mele". — Impĕratul Alexandru ascultă discuţia în tăcere, apoi conduce pe Principele Carol la cortul ce-i era pregătit, el însuş se retrage în simpla casă bulgărească, în care locuia. Peste puţine minute soseşte Marele Duce Nicolae în cort şi, în numele Impĕratului, ofere Principelui nostru *comandamentul superior asupra tutulor trupelor ruseşti dinaintea Plevnei.* — Mare onoare, şi mai mare rĕspundere!

După un timp de reflecţie, Principele primeşte, de şi numĕrul soldaţilor ruşi concentraţi la Plevna nu trece peste 30,000 şi din trupele române nu poate fi deocamdată adus în ajutor decât acelaş numĕr de oameni — slab contingent faţă cu armata şi cu posiţia lui Osman.

A doua zi Principele Carol pleacă înapoi şi, putĕnd deabia să se strecoare spre Şiştov prin nesfîrşita mulţime de căruţe cu răniţii de la Şipca şi prin coloanele de tren, soseşte seara la Zimnicea, găzduit în aceeaş casă, din care—cu puţine sĕptĕmâni înainte — Impĕratul Alexandru pornise peste Dunăre plin de încrederea într'o grabnică izbîndă.

In Corabia, la 19 August, Principele ţine un consiliu de rĕsboi, la care iau parte Ioan Brătianu, generalul Cernat, colonelii Arion, Cerchez, Barozzi, Dabija, Slăniceanu şi maiorul J. Lahovari. Conform părerii maiorului Lahovari şi a lui Ioan Brătianu, şi în contra părerii celorlalţi, Principele hotăreşte trecerea trupelor române peste Dunăre chiar pentru a doua zi.

Trecerea avea să se facă pe podul cel mare de 800 metri, care cu invingerea atâtor greutaţi deabia se construise de colonelul Eraclie Arion şi loc.-colonelul Anton Berendei la Siliştioara-Măgura lîngă Corabia şi care acum, în înţelesul celor convenite la Gornia-Studena, tre-

buia desfăcut şi reconstruit la Nicopoli, precum şi toate căile de etape şi proviant treabuiau altfel stabilite conform nouei baze de operaţie.

O ordine de zi de la 23 Iulie modificase organizarea armatei active prin împărţirea în armata de operaţiuni şi armata de observaţiune. Remâind intact corpul II sub generalul A. Radovici (numai generalul Manu se numeşte comandant al artileriei armatei de operaţiuni şi este înlocuit la divizia a 4-a prin colonelul A. Angelescu), cele două divizii ale corpului I, formând armata de observaţiune sub generalul Lupu, sunt încredinţate colonelilor Pencovici şi M. Holban, şi din trupele lor se mai formează o reservă generală, avênd aici colonelul Cerchez comanda infanteriei, colonelul Creţeanu a cavaleriei şi colonelul E. Arion a artileriei.

In zioa de 20 August pe la amiaz, după serviciul divin celebrat sub cerul liber de Episcopul Rîmnicului, divizia de rezervă şi o brigadă a diviziei a 3 a încep trecerea peste Dunăre pe la Siliştioara. La capul podului, în mijlocul emoţiei generale, sub arşiţa tropicală a soarelui, Principele Carol, însoţit de ministrul-prezident I. Brătianu şi de prezidentul Camerei C. A. Rosetti, asistă ore întregi la marele eveniment.

Trupele au ordin să continue toată noaptea marşul lor spre Plevna.

In aceeaş zi generalul Cernat părăseşte ministerul de resboi, înlocuit *ad-interim* de Ioan Brătianu, şi este numit comandantul armatei române de operaţiune sub ordinile imediate ale Principelui Carol.

La 21 August Domnitorul nostru pleacă din Turnu-Măgurele prin Nicopoli şi soseşte după amiaz în sătuleţul bulgar Poradim (40 kilom. spre Sud de la Nicopoli, 7 spre resărit de la şanţurile turceşti din Plevna), unde într'o casă părăginită, fără uşi, cu hârtie lipită la ferestre, în aerul de putreziciune, ce-l respândesc nenumeratele cadavre din jurul Plevnei până la Gornia-Studena, îşi stabileşte cartierul general. Pe tot drumul este însoţit de bubuitul tunurilor în urma vigurosului atac de trei zile al lui Osman-Paşa în contra Pelişatului, la care însă Ruşii pot resista.

In aceeaş seară şi a doua zi primeşte raporturile generalilor Sotov, acum şeful statului seu major, Krüdener, comandantul corpului IX rusesc, Krylov, comandantul corpului IV. In curend i se prezentă şi generalii Imeritinski şi Scobelev, sosiţi de la Lovcea, pe care o luaseră la 22 August, întrerupând astfel comunicaţiile lui Osman Paşa spre sud.

După sosirea armatei române, situaţia este considerabil îmbunătăţită. Cel puţin în contra

celor 65,000 soldaţi turci din Plevna (pe care însă Ruşii îi evaluau greşit numai la 40—50000) stă acum un efectiv de tot atâţi oameni ai armatei aliate ruso-române, dintre care 35,000 (cu 108 tunuri) sunt români şi 30,000 (cu 182 tunuri) ruşi, astfel aşezaţi în jurul Plevnei:

In Vrbiţa, pe un platou dinaintea Griviţei, divizia 4 română; la spatele ei, în Calişovaţ, divizia 3; în Brislan divizia de rezervă; cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta spre Vid. — In Pelişat corpul IX rus, divizia de cavalerie Loşcarev stabilea legătura cu divizia 4 română; între Pelişat şi Radişova corpul IV; la spatele lui, în Tuceniţa, detaşamentul Imeritinski.

Din primul moment al sosirii trupelor române, statul major al Marelui Duce Nicolae, în cap cu Nepocoicitzki, insistă asupra unui nou atac încontra Plevnei. Principele Carol se împotriveşte. *Il faut attaquer absolument*, întîmpină însă Marele Duce, înainte ca armata lui Suleiman Paşa să poată sosì de la sud-vest în ajutorul lui Osman. Şi astfel reîncepe la 26 August bombardarea întăriturilor turceşti, bine întreţinută de artileria română. (*Ils sont crânes, les petits Roumains*, exclamă colonelul Gaillard, ataşatul militar francez[1]). A doua zi, 27 August, bombardarea e deosebit de vie, 400 guri de foc cutremură cerul. In partea Românilor artileria diviziei 4 este împiedicată în acţiunea ei prin focul infanteriei turceşti dintr'un redan

---

[1]) T. C. Văcărescu „Luptele Românilor în resbelul din 1877—1878“. (Ediţ. II, pag. 291 şi 292).

de lîngă *tabia Abdul-Kerim* (numită de noi reduta Griviţa), numai la 900 metri distanţă de posiţia noastră. Regimentul 13 de dorobanţi (Vaslui şi Iaşi), condus de loc.-colonelul Sergie Voinescu, porneşte la asalt sub ploaia de şrapnele din tabia Abdul-Kerim şi, luptându-se piept la piept cu duşmanul oţĕrit, izbuteşte să intre şi să se menţie în acel redan, ilustrând astfel botezul de foc al armelor române [1]. — Pentru 30 August (ziua Impĕratului!) se hotăreşte atacul general, cu toată părerea contrară a Principelui Carol, care arată puţinul efect al bombardării de patru zile şi găseşte armata aliată incă prea slabă pentru o asemenea acţiune; dar rĕmâind singur de părerea sa, trebue să cedeze, pentru a nu face să se creadă, că-i este teamă de valoarea tinerelor trupe române.

La 30 August se dă aşa dar a treia bătălie înaintea Plevnei. Noaptea precedentă ploase şi

---

[1]) Vasilie Alecsandri: *Peneş Curcanul.*

Plecat-am nouĕ din Vaslui
  Şi cu sergentul zece...
Toţi dorobanţi, toţi căciulari,
  Români de viţă veche,
Purtând opinci, suman, iţari
  Şi cuşma pe-o ureche.
Ne dase nume de *Curcani*
  Un hâtru bun de glume,
Noi am schimbat lingă Balcani
  Porecla în Renume!

Precum Alecsandri în poesie, aşa Grigorescu în pictură au făcut din dorobanţ tipul cel mai popular al ostaşilor noştri.

dimineaţa mai ploa, toată încunjurimea Plevnei era în ceaţă. Atacul fusese hotărît pentru ora 3 după amiazi. Dar cu mult înainte, pe la 11 ore, încep a se auzì de la aripa stîngă dinspre Radişova violente împuşcături şi o canonadă, care ţine câteva ore. După felul nedisciplinat al generalilor ruşi, trupele lui Scobelev atacaseră înaintea orei hotărîte şi atrăseseră în luptă şi batalioane din corpul lui Krylov. Pripita încercare este respinsă cu mari pierderi pentru Ruşi.

Din punctul de observare deasupra satului Griviţa Principele Carol dă la ora 3 ordinul pentru asaltul general. Ceaţa se împrăştiase, dar reîncepuse ploaia. De unde se află, Principele poate vedea o mare parte a câmpului de bătae; însă până la extrema stîngă rusească sunt 16 kilometri. La dreapta, în partea română, obiectul de atac este reduta Griviţa. Cu cel mai mare avênt diviziile 3 şi 4 năvălesc asupra şanţurilor, dar focul Turcilor le nimiceşte, granatele plesnesc în pămêntul de lingă Principe; de două ori trupele înaintează până la şanţ, de două ori sunt respinse, lăsând drumul lor acoperit de morţi, printre care maiorul Şonţu şi căpitanul Valter Mărăcineanu, ale căror cadavre sunt înfipte de Turci pe parapetul redutei ca trofee! — Pe Principe nu-l mai rabdă la locul de

observare; el se repede în mijlocul trupelor sale şi le îmbărbătează la un al treilea atac. Acum se înţelesese cauza neizbîndei şi a marilor pierderi: nu o singură redută avea Griviţa, cum se părea şi cum arăta harta rusească, ci două, legate între ele printr'un şanţ formând un fel de cortină, dar a doua, mai spre răsărit, nu se putea zări decât după trecerea unei văi, de pe o înălţime dinainte-i. — Sunt 5 ore trecute; Principele se în dreptează spre primele ambulanţe, încă sub focul turcesc; aici primeşte ştirea, că atacul este respins pe toată linia! O singură speranţa mai remânea pentru un succes parţial: resultatul ultimului atac al Românilor asupra redutei No. 1 de la Griviţa. Pentru a patra oară, în amurgul serii, trupele rĕmase din divizia 4, sub conducerea locot.-colonelului Voinescu şi a căpitanului Groza, se aruncă asupra teribilei redute, dinaintea căreia Ruşii pierduseră a doua lor bătălie de la 18 Iulie. După cea mai crîncenă luptă batalionul 2 de vênători (maior Al. Candiano-Popescu), regimentele 14 şi 16 de dorobanţi şi 5 de linie izbutesc să intre în redută, de unde Turcii se retrag pas cu pas în reduta a doua, încercând în zadar să câştige posiţia pierdută. Un steag turcesc şi trei tunuri cad în mânile Românilor [1]).

---

[1]) Douĕ din aceste tunuri sunt acum aşezate lîngă statua lui Mihai Viteazul şi unul la garda Palatului din Bucureşti.

Onoarea zilei este scăpată, valoarea armatei române este de acum înainte dovedită în ochii tutulor; dar pierderile aliaţilor sunt enorme — peste 16,000 morţi şi răniţi, dintre care in partea noastră 2,600 cu 59 ofiţeri; mai ales brigada 1 a colonelului Ipătescu şi în deosebi regimentul 8 (loc.-colonel Poenaru) sunt decimate.

Impĕratul Alexandru e cuprins de descurajare. Dintr'un extrem în altul, şi Marele Duce Nicolae cu statul sĕu major, generalii Nepocoicitzki şi Levitzki, propun retragerea tutulor trupelor dinaintea Plevnei până dincolo de valea Osmei. Dar ministrul de rĕsboi Miliutin se împotriveşte, şi Principele Carol stărue cu energie, ca armata aliată să rĕmâe în posiţiile ocupate şi să le întărească prin şanţuri sistematice, pentru care cel puţin armata română este înzestrată cu sape Liman şi le poate împrumuta şi soldaţilor ruşi. Altfel sunt acum ascultate sfaturile Principelui nostru; părerea lui prevalează, şi în consiliul de rĕsboi de la 1 Septemvrie se decide însfîrşit, ca Plevna să fie învestită prin blocare regulată, să se aştepte cu atacul final până la sosirea trupelor din Rusia şi să se chieme îndată din Petersburg generalul Todleben, celebrul apărător al Sevastopolului de la

1854, pentru a dirige lucrările în contra noului Sevastopol turcesc de la 1877.

Luptele parţiale continuă neîntrerupt în jurul Plevnei. Turcii încearcă de mai multe ori să ne ia înapoi reduta Griviţa, dar totdeauna în zadar. Reduta ocupată de noi fiind însă sub focurile turceşti din reduta No. 2, Principele ordonă pentru 6 Septemvrie un nou asalt asupra celei din urmă, sub comanda colonelului Sachelarie; de patru ori trupele române (din regimentele 9 şi 15 de dorobanţi, 1 şi 7 de linie) năvălesc până la glasiul redutei, dar sunt în definitiv respinse cu pierderea a 583 soldaţi şi 20 ofiţeri, morţi şi răniţi.

Timpul trece cu greu; armatele ruseşti din celelalte câmpuri de rĕsboi stau pe loc: toate privirile sunt aţintite asupra Plevnei. Aici, spre calamitatea trupelor aliate, plouă mereu şi pe la sfirşitul lui Septemvrie începe să şi ningă. Trupele au mulţi bolnavi. Cel puţin aprovizionarea armatei noastre este destul de bine îngrijită prin activitatea interimarului ministru de rĕsboi Ioan Brătianu, dar şi Osman-Paşa primeşte din spre apus coloane de muniţiuni şi de proviant. Spre a-i tăia comunicările în această parte, Principele trimite pe Krylov cu cavaleria ruso-română peste Vid; dar generalul

rus se arată incapabil şi, după propunerea Principelui, este depărtat de la comanda sa.

La 15 Septemvrie soseşte însfîrşit generalul Todleben şi este numit adlatus al Principelui Carol, spre marea mulţumire a amîndora, iar Prinţul Imeritinski şef al statului major în locul lui Sotov. Acum începe blocarea întregei Plevne prin întărituri de pămênt jur împrejur, ceea ce însă, în deosebi pentru a închide cercul spre Vid, mai reclamă sosirea mult aşteptatelor trupe din Rusia.

La 26 Septemvrie încep a sosì şi aceste. Trupele puse sub comanda Principelui Carol se sporesc până aproape la 100,000 oameni, deabia de ajuns pentru blocarea şi cucerirea Plevnei, cu toate ilusiile Marelui Duce Nicolae.

De la 1 Octomvrie vreme frumoasă, dar şi frig neobişnuit. La îmbolnăvirile de păn'acum se adaogă degerările. Ambulanţele noastre sunt însă relativ bine ţinute, mulţumită energiei lui Davila şi a medicilor militari de sub ordinile lui. Răniţii şi bolnavii transportabili sunt evacuaţi peste Dunăre, unde întîmpină deosebita îngrijire organizată de Elisabeta Doamna, despre care vom vorbì mai târziu.

In ziua de 7 Octomvrie regimentul 7 de linie, batalionul 1 de vênători şi câte un batalion din

regimentele 5 şi 13 de dorobanţi încearcă un nou atac încontra redutei a doua de la Griviţa, dar atacul este din nou rĕspins cu pierderea a o mie soldaţi şi 22 ofiţeri, mai ales în urma nechibzuinţei colonelului Al. Angelescu, care şi este înlăturat de la comanda diviziei 4 şi trimis îndărăt la corpul de observaţie din Calafat[1]).

Spre închiderea cercului de blocadă la apus, se arată necesară luarea marei redute turceşti de la Gorni-Dubnic, de-a stînga Vidului. Principele Carol ordonă această acţiune importantă pentru 12 Octomvrie şi, spre a o masca, o combină cu o bombardare generală în jurul Plevnei. Atacul principal este încredinţat gardei ruseşti sub conducerea lui Gurco; Românii participă la bombardare (colonelul C. Budişteanu e rănit în tranşee); Ruşii se luptă înverşunat şi izbutesc seara târziu să pue mâna pe Gorni-Dubnic prin surprindere, făcênd pe Ahmed Hifzi Paşa prisonier cu 2,300 oameni şi 53 ofiţeri. Insă pierderile Ruşilor sunt iarăş excesiv de mari, din pricina obiceiului de a inainta fără

---

[1]) Ceea ce nu împiedică înaintarea lui la gradul de general şi chiar numirea de ministru al resboiului în cabinetul Ioan Brătianu la 21 Fevr. 1886! Culpabila lui administrare ministerială şi devine una din ocasiile căderii lui Brătianu la 1888.

lucrări simultane de acoperire şi îndeobşte din pricina lipsei de cruţare a trupelor din partea comandanţilor.

Dar or cât de mari ar fi fost pierderile, resultatul câştigat le covîrşeşte; căci acum Plevna este în adevĕr blocată, iar de la soarta Plevnei atîrnă soarta întregului rĕsboi.

Românii îşi întind liniile fortificate de dinaintea redutelor turceşti de la Opanez până la Bivolar (unde comandează colonelul Roznovanu), iar Ruşii de la Etropol până peste Gorni-Dubnic. Vre-o 30 de întărituri, lunete, redane şi redute se construesc de trupele noastre de geniu, sub conducerea colonelului Berendei şi a maiorului Gheorghiu, în trei linii succesive de apărare între Griviţa şi Riben. Şi dincolo de Vid, până aproape de Gorni-Dubnic, lucrează Românii câteva întărituri, în care se adăpostesc apoi grenadirii ruseşti. Generalul Manu, comandantul artileriei, recunoaşte mereu posiţiile bateriilor.

Deprimatul Impĕrat Alexandru se mută la Poradim, în casa deabia reparată a Principelui Carol, pe care i-o oferise acesta. Principele se instalează într'o colibă sub acoperiş de paie, avênd numai o odaie cu vatră şi o cămăruţă umedă, lipită cu pămênt. Zilele de 21—22 Oc-

tomvrie le întrebuinţează pentru inspecţii dincolo de Vid, sub focurile redutelor turceşti, pe şoseaoa dinspre Sofia, de unde se vesteşte, că o parte a armatei lui Suleiman sub Mehemed Ali Paşa vrea să încerce deblocarea Plevnei. Intre aceste griji mai are să se ocupe şi cu aplanarea neînţelegerilor dintre Marele Duce Nicolae şi generalul Todleben.

In acelaş timp Gurco desvoltă planul pentru a doua trecere peste Balcani; însă Marele Duce Nicolae amână tot până după căderea Plevnei. Deocamdată se formează, sub conducerea lui Gurco, un mare detaşament, căruia i se alipeşte brigada Cantilli din divizia 4, pentru a împiedica dincolo de Vid apropierea Turcilor de la Orhanie sau o eventuală eşire a lui Osman Paşa, şi se pregătesc în acelaş scop instrucţiile către trupele române pentru luarea Rahovei.

La 7 Noemvrie trupele române (6,000 oameni: regimentul 10 de dorobanţi, câte un batalion din regimentele 1, 4 şi 15, o companie din regimentul 6, o companie de geniu şi regimentele 2, 7 şi 9 de călăraşi cu 22 tunuri) sub comanda colonelului Slăniceanu încep acţiunea încontra Rahovei, ajutate dinspre apus şi sud de vreo 600 ruşi sub generalul Meyendorf, care comanda şi un regiment de ulani, o brigadă de

roşiori şi câte o baterie română şi rusească, iar de pe malul stîng al Dunării de generalul Lupu cu regimentul 3 de dorobanţi şi 2 baterii postate la Bechet. La 9 ore dimineaţa toate bateriile dimprejur încep un foc concentrat asupra întăriturilor Rahovei, care ţine trei ore; Turcii rěspund cu vioiciune; regimentul 10 de dorobanţi după mari pierderi ia cu asalt o mică redută înaintată, şi apoi reîncepe violenta canonadă, urmată de asaltul asupra celorlalte redute. Trupele înaintează până la şanţuri, dar nu pot rezista ploaei de projectile. Colonelul Slăniceanu ordonă retragerea şi o execută aşa de precipitat, încât lasă posiţiile Turcilor fără observare. Generalul Meyendorf, întărit de un batalion din regimentul 1 de dorobanţi, se menţine însă în bună poziţie la rîul Ogost, şi maiorul de marină N. Dimitrescu-Maican scufundă monitorul turcesc din faţa Canapei. (Un alt monitor, lîngă Măcin, îl scufundase maiorul Murgescu la începutul rěsboiului). A doua zi ceaţa împiedecă reluarea operaţiilor. Dar la 9 Noemvrie, încă de cu noapte, Turcii încearcă eşirea năvălind încontra dorobanţilor de la Ogost. Aceştia resistă cu tărie, şi după energica ofensivă a căpitanului Merişescu, care înlocueşte pe rănitul maior Mateescu, Turcii sunt siliţi să se abată în josul podului de la

Skit, unde pierd jumătate din soldaţii lor; ceialaltă jumătate scapă, neputênd fi urmărită din pricina negurei. La amiazi Românii intră în Rahova, primiţi cu entuziasm de populaţia bulgară.

Românii au pierdut înaintea Rahovei 200 soldaţi şi 5 ofiţeri, printre aceştia maiorii Iene şi Giurêscu. Colonelul Slăniceanu, care se arătase nedestoinic, e înlocuit prin colonelul Lecca[1]). Dealtminteri luarea Rahovei consfinţeşte în ochii Ruşilor prestigiul armatei române. Cu deosebită laudă sunt amintiţi în raportul generalului Meyendorf colonelul Creţeanu, maiorul Mateescu, „eroicul" căpitan Merişescu (pe care Principele Carol îl înaintează îndată la gradul de maior), căpitanul de artilerie Hepites şi locotenentul de stat-major Lambrino, „la care activitatea, agerimea şi bravura sunt trecute în obicei". Iar Marele Duce Nicolae scrie Principelui Carol: *J'ai toujours été heureux de reconnaître la bravoure et les solides qualités militaires de l'armée Roumaine. Le succès de Rahova appartient tout entier aux armes Roumaines.*

Intr'un consiliu de rêsboi, ţinut la Impêra-

---

[1]) Ceea ce nu împiedecă înaintarea lui Slăniceanu la rangul de general şi revenirea sa la ministerul de rêsboi în cabinetul Ioan Brătianu.

tul, se hotăreşte (13 Noemvrie), ca trupele noastre să continue operaţiile în Bulgaria apuseană, şi Rahova cu Nicopoli să rĕmâe ocupate tot de noi până la încheerea păcii. (Administraţia civilă o păstrează Ruşii). Dar încercările lui Brătianu de a ne asigura participarea la viitoarele tratări de pace, nu primesc de la Impĕratul Alexandru nici un rĕspuns lămurit.

In urma acelui consiliu de rĕsboi se face o nouă împărţire a armatei române: diviziile 2, 3 şi 4 formează corpul I sub generalul Cernat înaintea Plevnei, divizia 1 şi divizia de reservă din Calafat corpul II sub generalul Haralambie cu menirea de a opera în Bulgaria de la apus. Colonelul St. Falcoianu fusese numit încă din Octomvrie şef al statului-major general în locul colonelului C. Barozzi, trecut ca director la ministerul de rĕsboi.

Cu sosirea iernii comunicaţia spre România devine nesigură, podul de la Nicopoli e zilnic ameninţat de gheţuri, cel de fier (de mult comandat în Rusia) se întârzie prin obişnuita negligenţă a administraţiei ruseşti; trupele sufĕr de lipsa lemnelor de foc. Pe de altă parte însă mijloacele de resistenţă ale lui Osman-Paşa, de când i s'a tăiat or ce legătură cu lumea din afară,

sunt sleite, şi predarea Plevnei sau o încercare de eşire nu mai pot întârzia.

De la 26 Noemvrie tunurile turceşti îşi slăbiseră focul; la 27 îl încetară cu totul.

Insfîrşit, în memorabila zi de 28 Noemvrie (10 Decemvrie) 1877, la 7 $^1/_2$ ore dimineaţa, prin negura deasă, care împedeca vederea, bubuitul tunurilor din bateriile turceşti de pe înălţimele de lîngă Vid semnalează începutul acţiunii finale. In curênd coloane de trupe din armata lui Osman trec peste cele două poduri de lîngă Opanez şi năvălesc asupra redutei de la Gorni-Etropol. Odată cu eşirea din Plevna, Turcii părăsesc tabiile de la nord, şi faimoasa redută No. 2 de lîngă Griviţa, în care intră Românii. Principele Carol dase des de dimineaţă ordin generalului Cernat de a trimite 4 batalioane cu 3 baterii ale brigadei Sachelarie spre întărirea diviziei 4 peste Vid. Acum aleargă în a doua redută a Griviţei şi aflând aici, că şi Bucova e evacuată (locot.-colonelul Algiu intrase acolo), porunceşte diviziei 2 să înainteze pe toată linia.

In acest timp grenadirii ruseşti dela Etropol nu pot resista surprinzětorului atac al Turcilor şi pierd reduta cu 8 tunuri. Reduta următoare este de asemenea luată de asaltul turcesc. Dar peste puţin cele două divizii de

grenadiri se reculeg, artileria începe a lucra cu putere, năvala Turcilor este oprită. Insă desperatele lor încercări de a-şi sparge drumul înainte aduc diviziile ruseşti în cea mai critică situaţie. Se făcuseră 10 ore. In acest moment sosesc trupele române în flancul drept al duşmanului, pe când o brigadă a diviziei a doua de grenadiri îl atacă de la stînga. Turcii sunt siliţi să se apere din trei părţi, iar alte cete ale lor, vr'o 12,000 oameni, coborîndu-se cu grămada din redute, îi înghesue de la spate şi le împiedecă întoarcerea înapoi. Bătălia se învîrteşte în loc şi acopere câmpul îngheţat cu mii de morţi şi de răniţi. Măcelul continuă până la amiazi. Trupele române din divizia 3 luaseră două redute de la Opanez cu asalt (brigadele Borănescu-Sachelarie şi coloanele conduse de colonelii Sachelarie şi Dona şi de maiorul C. Pruncu, artileria comandată de generalul Manu); a treia redută de la Opanez se predă cu 7,000 oameni şi 6 tunuri. Iar divizia noastră 4, înaintând spre Vid, se întîlneşte cu brigada rusească de grenadiri, care încunjurase flancul stîng. Astfel armata turcească se vede pretutindeni împresurată. Să înainteze nu mai poate, şi drumul spre Plevna înapoi îi este tăiat. Osman-Paşa, sărind de pe calul împuşcat sub el, e

rănit la piciorul stîng şi transportat într'o căsuţă lîngă podul de piatră peste Vid. La ora 1 după amiazi apărătorul Plevnei, pierzênd or ce nădejde de scăpare, porunceşte să se ridice steagul alb şi trimite un sol la cel mai apropiat comandant al trupelor protivnice.

Acesta e colonelul Cerchez, care prin focurile turceşti înaintase de la Bucova spre Vid. Colonelul Cerchez, însoţit de colonelii Arion şi Berendei, urmează pe trimisul turcesc şi împreună intră în căsuţa de lîngă pod, unde dau de Osman. Cu respect salută ofiţerii români pe marele ostaş ; acesta le declară predarea sa şi a armatei, şi, oferindu-şi sabia, încredinţează mărinimiei biruitorilor pe soldaţii sĕi şi pe locuitorii din oraş. Colonelul Cerchez, adînc mişcat, refusă sabia eroului de la Plevna până va hotărî Principele Carol ; dar sosind generalul Ganetzki împreună cu adjutantul Impĕratului, generalul Strucov, acesta cere lui Osman-Paşa sabia şi necondiţionata predare a întregei armate. In starea desperată, în care se află, Osman stă câtva timp pe gânduri, apoi fără a zice un cuvênt îşi descinge sabia împodobită cu pietre scumpe — un dar al Sultanului — şi o predă în mânile ruseşti.

Principele Carol, la ştirea predării lui Osman, trece prin Opanez, unde e primit cu entuziasm de divizia a treia, şi îndreptându-se spre Vid, deabia poate înainta prin învălmăşala neînchipuită a coloanelor de prisonieri cu escortele lor, a transporturilor de răniţi, a miilor de care cu locuitorii fugari din Plevna. Aproape de pod se întîlneşte cu trăsura păzită de călăraşi din regimentul 3, care ducea pe Osman spre oraşul pustiit; lîngă el se afla Tevfic Paşa, iscusitul inginer-constructor al întăriturilor de pămînt din jurul Plevnei. Osman, sprijinindu-se de coşul trăsurii, se ridică în picioare, iar Principele îi întinde mâna şi-i exprimă cu căldură admirarea sa pentru eroica apărare.

A doua zi, 29 Noemvrie, Domnul României însoţeşte pe Impĕratul Alexandru II şi pe Marele Duce Nicolae la intrarea solemnă în Plevna şi primeşte din toate părţile felicitări pentru partea ce a luat-o armata română la mult aşteptata cucerire. Osman-Paşa este adus înaintea lor. Impĕratul îi restitue sabia, şi numeroşii ofiţeri ruşi şi români, care umpleau curtea, îi fac ovaţiuni. Ilustrul prisonier este apoi escortat până la Bucureşti şi de aici spre Kiev în Rusia, unde remâne pe timpul cât mai ţine rĕsboiul. La întoarcerea în Constantinopol (Martie 1878),

Padişahul, hărăzindu-i numele de *Gazì*, îi încinge sabia vechiului Sultan Abdul-Hamid I, „biruitor ca tine“. —

Cu luarea Plevnei soarta rĕsboiului este ca şi hotărîtă, iar participarea armatei române se apropie de sfîrşit. La 1 Decemvrie 1877 Principele Carol, printr'un ordin de zi cetit de Prinţul Imeritinski, depune comanda peste armata rusească de la Vest, şi la 5 Decemvrie Impĕratul Alexandru soseşte în Bucureşti, de unde îşi continuă drumul spre Petersburg. In ultimele două consilii de rĕsboi, ţinute la Impĕratul între Principele Carol şi Marele Duce Nicolae cu generalii Todleben, Miliutin, Obrucev şi Nepocoicitzki, se dispune pe de o parte reînceperea acţiunii lui Gurco şi a lui Radetzki în Balcani, lăsându-se în observarea Corpului Zimmermann din Dobrogea cvadrilaterul Rusciuc-Silistria-Şumla-Varna; pe de alta se menţine planul ca trupele române, care încă de la 17 Noemvrie ocupaseră Lom-Palanca, să atace Vidinul spre a curăţì ţermul drept al Dunării de remăşiţele armatei turceşti. Totdeodată se iau mĕsurile necesare pentru prisonierii de la Plevna: 40,000 de soldaţi cu 10 paşale şi 2,128 ofiţeri căzuseră aici în mânile aliaţilor. Dintre ei, 15,000 de oameni aveau să fie

internaţi în România, ceilalţi să fie escortaţi de una din diviziile noastre până la graniţa rusească.

Conform acestor disposiţii Principele Carol, după ce a înaintat generali pe colonelii M. Cerchez şi G. Anghelescu şi a distins pe generalul Manu şi pe mulţi alţi ofiţeri pentru meritele lor în rĕsboi, ordonă la 7 Decemvrie ultima împărţire a armatei române. Corpul de Vest, sub comanda generalului Haralambie, cu diviziile 1 şi 4 (colonel Lecca şi general G. Anghelescu, şefi de stat-major Baicoianu şi Argetoianu, artileria sub Horbaţchi), ceva mai târziu şi cu divizia 2 (general Cerchez), e destinat să opereze spre Vidin; o divizie de rezervă sub colonelul Slăniceanu remâne în Calafat; iar divizia 3 sub generalul Racoviţă e întrebuinţată la escortarea prisonierilor până la Prut.

Acum însfîrşit Domnitorul se poate întoarce la Bucureşti. De 6 luni lipsea din capitala ţĕrii. Dar tocmai în zilele de 7, 8 şi 9 Decemvrie un nemai pomenit viscol acopere întreagă vale a Dunării, din Balcani până în Carpaţi, cu dealuri de zăpadă. Gerul ajunge la 22 grade, şi precum aduce tutulor trupelor active cele mai grele suferinţe, pricinueşte moartea multor răniţi şi prisonieri. Liniile de etape de la Plevna spre

Bucureşti sunt însemnate cu cadavrele celor degeraţi.

Deabia la 10 Decemvrie Principele poate pornì din Poradim şi spre noapte ajunge până la Nicopoli. Cu primejduirea vieţei trece a doua zi Dunărea într'o şalupă (sloiurile de ghiaţă rupseseră podul) şi nu soseşte decât târziu în sara de 14 Decemvrie la Piteşti. Aici primeşte adresele Parlamentului, deschis de la 15 Noemvrie (adresele erau să-i fie aduse pe câmpul de rĕsboi, dar delegaţiunea parlamentară se troienise în Caracal), şi la 15 Decemvrie îşi face cea mai sărbătorită intrare în capitală.

Intre aceste, pe ţĕrmul drept al Dunării, armata română înaintează spre Vidin. Divizia 1 ocupă la 10 Decemvrie Arcer-Palanca, şi la 12 Decemvrie recunoaşterile regimentului 2 de călăraşĭ se întind până la Vitbol, aproape de Vidin. In aceeaş zi generalul Gurco cu 80,000 oameni soseşte la Orhanie: în timp de 9 zile, după grozave opintiri şi cu pierderea a mii de soldaţi, îşi termină faimoasa a doua trecere peste Balcani în mijlocul iernei şi ocupă Sofia. Şi generalul Radetzki străbate pasul Şipca, silind pe Vezel-Paşa cu 25,000 oameni să capituleze, şi la 29 Decemvrie intra în Cazanlic.

Tot la 29 Decemvrie colonelul Lecca, după o luptă de două ore, alungă pe Turci din Nazir-Mahala şi Vitbol şi încinge astfel blocarea Vidinului, desăvîrşită spre sud-vest prin ocuparea Adliei de către Sêrbi. Cetăţuia Belgradjic, la 50 kilometri în sudul Vidinului, inatacabilă în virfurile ei de stîncă, remâne sub observarea brigadei Cantilli.

In zioa de 12 Ianuarie 1878, pentru a mai strînge împresurarea Vidinului, apărat de 12,000 turci sub Izet-Paşa, se face un atac general asupra redutelor înaintate. Era iarăş o zi de ceaţă. Divizia 1 izbuteşte în curênd să ia Rupcea şi Rainovcea. Divizia 4 operează încontra Tatargicului şi Novoselei, dar brigada Cruţescu fiind slab condusă, numai Tatargicul se poate lua, Novosela remâne în mânile Turcilor[1]. Insă cele mai importante obiecte ale atacului erau Smîrdanul şi Hinova. Aceste posiţii, întărite prin 3 redute împreunate cu tranşee, alcătuiau cheia Vidinului. După amiazi, în urma acţiunii diviziilor 1 şi 4, generalul Haralambie dă ordin diviziei 2, sub generalul Cerchez, să înceapă asaltul. Dintre trupele de atac, comandate de locot-co-

---

[1]) Ceea ce nu împedică mai târziu înaintarea colonelului Cruţescu la rangul de general.

lonelul Cotruţ, regimentul 4 de linie, în cap cu maiorul Stoilov, năvăleşte la centru asupra celor două redute de la Smîrdan, pe când maiorul Teleman din regimentul 6 de linie ocoleşte poziţia şi soseşte în momentul cel mai critic pentru a intărì lupta crâncenă a regimentului 4; atunci şi regimentul 8 de dorobanţi, dat de divizia 1 şi condus de locot.-colonelul Holban cu maiorul Stroja, se repede prin apa şi gheţurile pîrîului Delena şi cu mari pierderi ocupă reduta Hinova. — La 6 ore seara succesul însemnatului atac este asigurat.

Aceasta a fost cea din urmă isbîndă a armatei române. Căci de şi mai ales acum bombardarea Vidinului reîncepe cu energie, toată acţiunea este întreruptă prin încheerea armistiţiului. Luptele încetează la 19 Ianuarie pretutindeni. După o convenţie încheiată între generalul Manu şi Izet-Paşa, trupele române intră la 12 Fevruarie în Vidin; la 13 Fevruarie Suleiman-Efendi cedează colonelului Cantilli garnizoana Belgradjicului.

In contrast cu glorioasele fapte de rësboi, povestite în paginele precedente, acţiunea diplomatică, de care trebue să ne ocupăm acum,

aruncă o altă lumină asupra politicei guvernului nostru liberal.

Incă de la 27 Decemvrie ministrul de rĕsboi turcesc deschisese cu Ruşii vorba de armistiţiu. Dar Marele Duce Nicolae rĕspunde, că fără stabilirea simultană a condiţiilor de pace nu poate trata. După ce la 8 Ianuarie şi Adrianopolul cade în mânile Ruşilor, Turcia nu mai resistă, şi în zioa de $^{19}/_{31}$ Ianuarie 1878 se semnează la Adrianopol protocolul „constatând acceptarea bazelor prealabile de pace şi convenţia de armistiţiu".

Guvernul român, neliniştit îndată ce află despre începerea tratărilor, stărue din nou să participe la ele. Pentru aceasta trimite la 2 Ianuarie pe colonelul E. Arion în cartierul general rusesc de peste Balcani, a cărui cancelarie diplomatică se afla sub direcţia d-lui de Nelidov. Dar la notificarea misiunii colonelului Arion, Nelidov rĕspunde (9 Ianuarie), că dorinţele noastre trebuesc adresate direct la Petersburg. Din Petersburg însă ne telegrafiază agentul nostru diplomatic, generalul I. Ghica, că după vederile ruseşti România nu poate figura la tratările de pace, nefiindu-i încă recunoscută independenţa din partea Puterilor europene, şi că până atunci datoria de a-i reprezenta interesele cade în sarcina Rusiei.

Şi în adevĕr, protocolul de la Adrianopol se semnează fără ştirea, necum participarea noastră, şi tot ast-fel se închee între Rusia şi Turcia tractatul „preliminar“ de la San Stefano (19 Fevruarie 1878), care la art. 2 stipulează recunoaşterea independenţei României din partea Inaltei Porţi, însă la art. 18 atribue Rusiei „sandjacul Tulcea“, cu rezerva facultăţii de a-l schimba contra Basarabiei noastre.

In zadar mai intervine guvernul român pe lîngă diplomaţia rusească şi pe lîngă reprezentanţii celorlalte Puteri. Nelidov rĕspunde colonelului Arion, cu oare-care ironie, că — după presupunerea sa — toate condiţiile Românilor trebuiau să fi fost stabilite de ministrul Brătianu în întrevederile cu Impĕratul Alexandru la Poradim! Iar Gorciacov întîmpină, că redobîndirea Basarabiei e o chestie de demnitate pentru Rusia, că dealtminteri acel teritoriu nu fusese dat „României“, ci „Moldovei“, şi că — în lipsa unei bune înţelegeri cu noi — stipularea definitivă o va face cu Puterea *Suzerană*. (Vezi mai sus, pag. 68).

Faţă cu atitudinea hotărîtă a Rusiei în această chestie, ce ne puteau folosì guvernele statelor mai îndepărtate? Austria se gândea la interesul sĕu imediat şi aştepta îndeplinirea celor

convenite la Reichstadt (Bosnia şi Herzegovina); Principele Bismarck se rezerva pentru rolul de „samsar cinstit“ în viitorul congres; ambasadorul Angliei din Viena explica d-lui Bălăceanu, că Puterile nu au obiceiul să intervie în certele dintre „aliaţi“, şi Lordul Lyons spunea d-lui Calimah-Catargi la Paris, că retrocedarea Basarabiei o crezuse de mai nainte aprobată de guvernul român.

Fireşte! Cine să-şi fi închipuit, că, după cunoaşterea pretenţiilor ruseşti asupra Basarabiei, armata română trecuse Dunărea în ajutorul celor „abimaţi“ la Plevna, fără o prealabilă înţelegere precisă asupra condiţiilor politice şi teritoriale?

Aşa fiind lucrurile, nici resoluţia unanimă a Parlamentului nostru de la 26 Ianuarie 1878 încontra or cării înstrăinări şi compensări teritoriale, nici platonica ameninţare cu resistenţa armată nu schimbă situaţia. Atât numai, că ne învrăjbeşte raporturile cu Rusia şi înlătură de la sine interesanta încercare făcută prin Ignatiev de a ne ademenì cu propunerea tronului Bulgariei pentru Domnitorul României.

Dar şi cu alte Puteri raporturile Rusiei ajung la oare-care tensiune. Partea ce şi-o făcuse Imperiul de la Nord în tractatul de la San Ste-

fano era excesivă şi atingea interesele generale ale Europei. Crearea unui principat bulgar de o aşa mare întindere da puterea asupra peninsulei balcanice în mânile panslavismului; iar îndărătul cedării Dobrogei şi a retrocedării Basarabiei se ridica întreaga chestie a Dunării.

In Austria creşte resistenţa în contra tendenţelor ruseşti, şi Ungurii se dedau la manifestări zgomotoase în favoarea Turciei. Anglia încurajază protestul Grecilor în contra proiectatei preponderanţe bulgare, şi o notă a Lordului Salisbury (numit ministru de externe în cabinetul Beaconsfield) dă tutulor nemulţumirilor cea mai energică expresie (1 Aprilie 1878).

Ruşii se văd siliţi să admită întrunirea unui congres al Marilor Puteri, în care să se revizuiască stipulările numai bilaterale de la San Stefano şi să se încheie pacea printr'un tractat european. De altminteri Rusia prevăzuse însaş această eventualitate şi calificase actul de la San Stefano din capul locului de preliminar. Astfel se deschide la 2/14 Iunie 1878 congresul de la Berlin.

Inainte însă de a vorbì, în acest scurt rezumat istoric, despre cele petrecute la congresul

din Berlin, trebue să ne coborîm privirile spre Camera noastră din Bucureşti, pe care la sfîrşitul capitolului precedent o lăsasem în momentul, când îşi retrăgea acusarea încontra miniştrilor conservatori după alegerea de deputat a generalului Florescu şi a autorului acestei scrieri.

Ce soartă au avut cele două alegeri în Camera liberală, ar fi de prisos să mai spunem, dacă incidentul nu ar fi cu deosebire caracteristic pentru nivelul intelectual al majorităţii guvernamentale de atunci: iar cunoaşterea acelei majorităţi chiemată să reprezente „ţara legală" în una din cele mai grele situaţii istorice, este necesară pentru explicarea celor întîmplate la noi în timpul tractatului de la Berlin şi a aplicării lui.

Generalul Florescu fusese ales la 24 Ianuarie 1878 de colegiul I din Romanaţi. In şedinţa Camerei de la 13 Februarie comisia de verificare propune proclamarea deputatului; dar majoritatea, cu toată împotrivirea d-lor Costinescu, Chiţu şi Vernescu, numeşte un comitet judiciar pentru cercetarea alegerii contestate. Deabia la 16 Martie se prezentă raportul comitetului. Şi atunci Camera liberală, în acele excepţionale împrejurări politice, când Ţara

după terminarea rĕsboiului se afla în faţa complicaţiilor premergĕtoare congresului de la Berlin şi când, în urma retragerii acusării ministeriale, era în drept să se aştepte anume la conlucrarea tutulor bărbaţilor ei de valoare, invalidează cu 57 voturi contra 17 alegerea generalului Florescu pe temeiul discursurilor unor deputaţi ca dd. Andrei Vizanti, Pantazi Ghica şi Eliodor Vergati.

Ce însemnătate mai putea avea Camera, dacă nici acele grave împrejurări generale nu fuseseră în stare să-i dea un grăunte de simţ politic!

Alegerea deputatului colegiului I din Iaşi ajunge în desbaterea Camerei la 6 Fevruarie. Comisia de verificare propune şi aici proclamarea deputatului; însă Camera primeşte, cu 47 voturi contra 36, o propunere a d-lui Al. Holban (pe atunci tot fracţionist), care, începênd cu fraza „contestez alegerea“, sfirşeşte cu fraza „conchid la invalidare“. In zadar dd. G. Vernescu şi P. Grădişteanu, în corect parlamentarism, cer conform acestui vot proclamarea deputatului, de oare-ce invalidarea propusă nu întrunise cele două treimi regulamentare. D-nii Holban, Dimancea şi Pantazi Ghica, în urma anunţării votului, schimbă sensul propunerii, şi

Camera numeşte iarăş un „comitet judiţiar“, compus din dd. Locusteanu, Pătărlăgeanu, Dimancea, Pantazi Ghica şi Eraclide. Comitetul trăgănează lucrarea; deabia pe la Martie se duce să facă „ancheta judiţiară“ asupra alegătorilor din Iaşi. Resultatul e un raport final, care se pronunţă fireşte pentru invalidare. La noua discuţie, în şedinţa de la 1 Aprilie 1878, d. Holban atacă iarăş alegerea Ieşană şi vorbeşte, ca şi în rîndul trecut, încontra unor pretinse teorii filosofice ale candidatului ales. Atunci însă intervine prezidentul Camerei, C. A. Rosetti, şi sfirşitul fenomenalei discuţii merită să fie reprodus din *Monitorul oficial:*

A. Holban. Domnilor, nu voi să trec nici de filosof nici de învĕţat universal, dar ţiu să constat că tot ceea ce zic este exact, ţiu să probez că am dat o interpretare justă, veridică înaintea d-v. în privinţa doctrinei acestei scoale funeste, care în Moldova se numeşte *noua direcţie* şi al căria d. Maiorescu este şi fundatorele şi marele profeţ. Eacă am aci evanghelia acestei scoale, „Convorbiri literare“, unde sunt traduse şi propagate de d. Maiorescu principiile lui Schopenhauer...

D. preşedinte. Să-mi dea voie d. oratore a-i atrage atenţiunea, că, dacă ne vom pune

pe tĕrêmul acesta, ne-am putea pe toată zioa exclude unii pe alţii sub pretextul opiniunilor ce profesăm. (Zgomot).

Voci. Prea bine.

D. preşedinte. Nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegere pentru opiniunile filosofice ale candidatului, şi protestez din parte-mi.

A. Holban. Inainte de toate, partidul naţional democratic şi liberal are de cea întêi datorie să apere *proprietatea, onoarea* şi *castitatea familiei, patria*... are de datorie să propage în popor *onoarea, moralitatea, virtutea*, iar nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinatul, dreptul bătăii cu biciul, dispreţul amorului de patrie şi sentimentelor de onoare... Aceste lucrări sunt bune la selbatici, nu la noi...

D. preşedinte. Şi noi am fost acusaţi că suntem contra proprietăţii, contra familiei, şi de multe altele, şi cu toate acestea faptele noastre au desminţit acele acusări. Eu protestez contra acestei discuţiuni, protestez pentru că se aduce la bara acestei Adunări opiniunile filosofice ale aleşilor! Cu toate acestea, dacă Adunarea primeşte discuţiunea pe acest tĕrêm, nu am decât a mĕ supune.

Voci. Nu, nu, protestăm şi noi.

D. preşedinte. Pun la vot, dacă Camera primeşte să se discute opiniunile filosofice.

A. Holban. Nu mai puneţi la vot, d-le preşedinte, căci atunci renunţ la cuvênt.

— Se pune la vot închiderea discuţiunii şi se primeşte.

— Se pune la vot conclusiunile raportului, şi resultatul scrutinului este cel următor:

Votanţi	71
Majoritate *de douĕ treimi* . .	48
Bile albe pentru conclusii .	45

Mai lipsesc trei voturi pentru invalidare, când însuş prezidentul Camerei, coborîndu-se de pe scaunul sĕu, pune ostensibil în urnă o bilă neagră încontra raportului, ceea ce mai atrage câteva bile în acelaş sens; şi astfel autorul acestei scrieri este proclamat deputat al colegiului I de Iaşi, 68 de zile după alegere [1]).

[1]) In douĕ articole, publicate în *Timpul* de la 8 Fevruarie şi 9 Aprilie 1878, Eminescu—redactorul ziarului — cu neîntrecuta virulenţă a stilului sĕu, caracterizează acea discuţie a Camerei, precum şi ignoranţa celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer. — De atunci încoace au disparut din Parlamentul nostru doctrinele filosofice. Numai d. Dimitrie A. Sturdza continuă tradiţia, pe care însuş d. Holban a părăsit-o de mult, şi ne mai atacă (şedinţa Senatului de la 22 Decemvrie 1895) pe tema „pesimismului“ lui Schopenhauer.

De la o asemenea Camera ce ajutor putea primì guvernul în aşa grea situaţie internaţională?

Era fără îndoială om politic Ioan Brătianu, dar istoric era numai Kogălniceanu, iar C. A. Rosetti era agitator de idei revoluţionare; lor le lipsea pe atunci or ce afinitate cu guvernele europene conduse de conservatori. Insă prin nefericita acusare ministerială se deschisese un abis între liberalii şi conservatorii din România. Nici o consfătuire măcar nu se încercase. Şi într'un moment, când conlucrarea tutulor capacităţilor ţĕrii deabia ar fi fost de ajuns, guvernul era cu desăvîrşire înstrăinat de o parte însemnată a lor. In chiar partidul sĕu, ministrul-prezident în urma convenţiei cu Rusia se desbinase de Dimitrie Brătianu, de Ion Ghica, de d. Dimitrie Sturdza. Ce e drept, în timpul tratărilor pentru convocarea congresului de la Berlin d. Sturdza a publicat în limba germană o broşură bine intenţionată, de şi scrisă cu prea multă ură în contra Rusiei. Şi d. Ion Ghica a fost înduplecat să primească o misiune în Anglia; poate îşi mai făcea iluzii asupra sprijinului englez. Dar ce ne putea folosì o broşură şi cum era să ne ajute Anglia? Isteţul Disraeli-Beaconsfield aflase despre pretenţiile Rusiei asupra Ba-

sarabiei încă din Mai al anului trecut 1877 (înainte chiar de Kogălniceanu sau cel puţin înainte de epoca mărturisită de Kogălniceanu în Cameră), şi dacă în memorandul de la $^{18}/_{30}$ Mai 1878 mai vorbeşte de Basarabia, este numai ca presiune în contra Rusiei, cu care ajunge îndată la o înţelegere secretă asupra modificării tractatului de la San Stefano în interesul englezesc. Şi cu Turcia încheie Beaconsfield la 4 Iunie 1878 o convenţie secretă, şi-şi asigură insula Cipru. Cu aceste două tractate în buzunar, Englezul se duce liniştit la congres, fără a se mai preocupa de soarta României.

Şi astfel în faţa areopagului european guvernul nostru se află redus la insuficienţa partidului său. Sub asemenea auspicii, Ioan Brătianu şi Mihail Kogălniceanu sosesc la Berlin şi în preziua deschiderii congresului cer de la Principele Bismark, prezidentul designat, să fie admişi *au sein du Congrès, afin d'y exposer et défendre les droits de leur pays;* înainte de a primì un răspuns, îi mai prezentă la $^{12}/_{24}$ Iunie un memoriu, *ou sont résumés les points dont la Roumanie sollicite l'adoption par l'Europe.*

Aceste puncte erau cinci. Patru se impuneau de la sine şi ar fi fost formulate de or ce guvern român. Le citām din memoriul delegaţilor

noştri în ordine inversă: 1. Recunoaşterea sau „consacrarea definitivă“ a independenţei. Memoriul mai adaogă aici cererea neutralizării teritoriului, de şi era de prevĕzut, că nu ni se va acorda, şi Rusia ne declarase de mai nainte, că ar considera cererea ca o ofensă. 2. Indemnizarea pentru cheltuelele rĕsboiului. 3. Insulele din Delta Dunării şi Insula Şerpilor. 4. Oprirea armatelor ruseşti de a trece peste teritoriul român în timpul aproximativ de doi ani, ce Rusia şi-l reservase la San-Stefano pentru ocuparea Bulgariei.

Dar în privinţa punctului al cincilea, care în memoriu este pus cel dintâi, exista pe atunci în ţară şi există şi astăzi în judecata oamenilor politici cea mai pronunţată controversă. Era vorba de greaoa alternativă: sau de a refusa retrocedarea celor 3 districte din Basarabia, sau de a consimţì la inevitabilul fapt, primind însă o mare compensaţie teritorială şi finanţiară. Bismarck ne sfătuia să ne hotărîm pentru a doua parte a alternativei. *(Tenez la dragée haute!)*. In acest cas chiar Rusia, scăpând de imputarea ingratitudinii şi a rĕstălmăcirii convenţiei de la 4 Aprilie cu „integritatea teritoriului“, ne ar fi ajutat să obţinem o foarte largă despăgubire (se vorbea de atribuirea Dobrogei cu

terițoriul din sud-vest până la Varna-Rusciuc și de 200 milioane franci). Principele Carol pare a fi inclinat spre această soluțiune; și Kogălniceanu ar fi preferit-o. Dar Ioan Brătianu a stăruit cu toată puterea în sensul celălalt, și astfel memoriul cere de la Congres, ca *nici o parte a teritoriului actual să nu fie deslipită de România*. Așa zicea și moțiunea d-lui Vernescu, votată de Parlament la 26 Ianuarie.

Aceste 5 puncte le mai susțin amîndoi delegații noștri și din viu grai înaintea Congresului, în unica ședință; la care sunt admiși, în cea de la 19 Iunie (1 Iulie).

Și resultatul?

Când după multele deliberări reprezentanții Puterilor europene semnează la $^{1}/_{13}$ Iulie 1878 tractul definitiv de la Berlin, care modifică pe cel preliminar de la San-Stefano, precum și pe cel de la Paris din 30 Martie 1856, ei prevĕd în articolele 22 și 43 până la 56 dispozițiile relative la România și din cele 5 puncte cerute ne atribuesc Delta Dunării cu Insula Șerpilor, ne impun retrocedarea districtelor din Basarabia, ne dau Dobrogea cu o linie de graniță (mai pe urmă defavorabil fixată) de la resărit de Silistria până în sud de Mangalia spre nou creatul Principat al Bulgariei, nu admit vreoaltă

despăgubire pentru cheltuelele noastre de rĕsboi, ne obligă să suferim trecerea trupelor ruseşti pe timp de un an, până când aceste vor avea să evacueze Bulgaria; iar recunoaşterea independenţei Statului nostru, pentru care ni se admite acum însfîrşit numele de *România*, o supun — pe lîngă condiţia retrocedării Basarabiei — şi la condiţia modificării articolului 7 din Constituţia noastră în sensul toleranţei religioase la exercitarea drepturilor politice.

Hotărîrile congresului european produc o adîncă decepţie în ţară. La pierderea Basarabiei se aştepta lumea noastră politică; dar că, după o aşa jertfă, nici independenţa nu ni se recunoştea fără condiţii prealabile, aceasta trecea peste temerile celor mai pesimişti. Nu e vorbă, influenţa ce o avusese fracţia „liberă şi independentă" asupra Constituantei de la 1866 întru nechibzuita redactare a articolului 7 trebuia să se pedepsească odată, dar în chiar acest moment, în mijlocul avêntului general al ţĕrii, după o glorioasă participare la rĕsboi, disposiţia tractatului de la Berlin ni se înfăţişa ca o umilire nemeritată.

Cu un asemenea resultat al diplomaţiei sale, situaţia ministerului Ioan Brătianu devine foarte grea în ţară. Crescênda oposiţie îl face rĕspun-

zĕtor de toată neizbînda politicei externe şi acusă partidul liberal pentru ·temeritatea de a fi voit să conducă Statul român, în cele mai grele momente, cu excluderea desăvîrşită a conservatorilor prin o acusare ministerială, care ea însăş după felul ei trebuia să slăbească încrederea Puterilor străine în desvoltarea noastră viitoare.

Brătianu însă se menţine cu or ce preţ la guvern, nu numai până la îndeplinirea condiţiilor tractatului de la Berlin, ci şi mai pre urmá, caută deocamdată să arunce vina asupra lui Kogălniceanu, care iscălise convenţia de la 4 Aprilie (de şi o cunoştea numai de câteva ore, pe când Brătianu o desbătuse şi stabilise cu luni întregi înainte!), împacă elementele recalcitrante din partidul liberal prin chiemarea d-lui Sturdza în minister şi trimiterea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol, ştie să ademenească pe foştii ministri acuzaţi N. Krezzulescu şi B. Boerescu, pe care îi introduce în Cabinet, spre a obţine cu ajutorul lor cele două treimi ale voturilor cerute pentru revizuirea articolului 7 din Constituţie, şi împrospătând astfel — cu puţin scrupul, dar cu multă abilitate — vaza partidului liberal, izbuteşte la 14 Martie 1881 să încoroneze aspirarea naţională de la diva-

nurile ad-hoc încoace prin proclamarea Regatului.

De aceea, or câte întîmpinări se pot face şi le-am făcut şi noi în paginele precedente în contra acţiunii politice a guvernului liberal din acea epocă, meritul lui Ioan Brătianu de a fi participat la rĕsboi şi de a fi provocat proclamarea şi recunoaşterea Regatului, remâne covîrşitor. Numele sĕu este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al Istoriei noastre contimporane.

Intrerupĕnd aici şirul acestei expuneri, pentru a-l continua în volumul al 3-lea până la căderea ministerului Ioan Brătianu, ne mărginim cât pentru volumul de faţă la reproducerea discursurilor ţinute de noi în Cameră de la 16 Mai 1878 până la 14 Martie 1881, fiindcă din ele se vor înţelege mai bine diferitele faze ale mişcării politice, mai ales în ceea ce priveşte aplicarea tractatului de la Berlin, primirea Dobrogei şi revizuirea articolului 7 din Constituţie.

Inainte însă de a termina, se cuvine să ne dăm samă de progresul, ce l-a făcut ţara după rĕsboiul de la 1877 întru consolidarea monarchiei hereditare, a cărei importanţă am încer-

cat să o arătăm din primele pagine de introducere ale acestei scrieri.

Principele Carol, deabia hotărît să-şi continue Domnia în urma celor întîmplate la 10 Martie 1871, se vĕzuse, după 5 ani de minister conservator, din nou ameninţat prin conspiraţia de la Mazar-Paşa. Cu o rară prudenţă politică, in prevederea izbucnirii crizei orientale, Domnitorul îşi formează ministerul de la Iulie 1876 din chiar mijlocul conspiratorilor şi încredinţează lui Ioan Brătianu şi lui C. A. Rosetti conducerea ţĕrii. Dar prudenţa politică e o însuşire personală (şi însuşirile personale sunt o condiţie neapărată pentru prima întemeiere a unei Dinastii), care nu bate la ochi, care nu poate fi apreţiată în valoarea ei decât după o vreme mai îndelungată şi numai de un numĕr restrîns de oameni. Şi tenacitatea Principelui în urmărirea ţelului, răbdarea şi indulgenţa sa, înălţarea peste or ce simţimînt de rĕsbunare, neobosita regularitate în îndeplinirea zilnicelor datorii, lipsa de or ce intrigi, de or ce camarilă, de or ce amestec în relaţiile private, exemplara viaţă casnică—toate aceste semne de caracter, în aşa contrast cu unele Domnii precedente, erau prea intime prin natura lor pentru a produce un efect imediat în publicul cel mare. Pe de altă parte curentul

economic al ţĕrii nu avusese încă timp şi mijloace să se deştepte; rĕţeaoa căilor ferate era deabia terminată în linia principală. Iar armata, de şi foarte mult sporită şi îmbunătăţită în organizarea şi înzestrarea ei, sta tot apăsată sub greutatea nopţii de la 11 Fevruarie 1866. Nimic nu se întîmplase ca să-i regenereze spiritul din fundament.

Raportul între Domn şi Ţară nu era dar închiegat. Lipsea ceva, ceva hotărîtor, ceva care să poată contopì cugetul poporului cu Dinastia ce şi-o alesese de formă.

Atunci intervine rĕsboiul, şi deodată starea lucrurilor se schimbă. Ostaşi din toate unghiurile ţĕrii, adunaţi sub conducerea Domnitorului, se întîlnesc cu el de la om la om. El le stă înaintea ochilor ca o pildă vie la grelele nevoi. Impreună cu ei sufere şi el şi se îmbărbătează şi el. Sub acoperişul de paie al colibei de la Poradim, pe ploaie şi pe ger în câmpul liber, când mai bine când mai rĕu hrănit, mergĕnd zioa şi noaptea în mijlocul lor, expunĕndu-se la gloanţele duşmanului, căutând de răniţi, dar şi poruncind unei armate ruseşti şi stând alături de pravoslavnicul Impĕrat, deopotrivă cu el: pe acest Domnitor Românul din popor îl simte pentru ântâiaş dată ca domnitorul *sĕu*, la El se

uită, de El este mândru, în El a prins încredere. Şi când se întorc de la rĕsboi, soldaţi şi ofiţeri, cu fala biruinţei smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată şi un popor, care a început să-şi simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg şi să-şi împămîntenească pe Domnitorul până atunci străin, iar de acum înainte întrupat cu aspirarea naţională ca o nădejde şi o chezăşie a viitorului.

Şi pe când Principele Carol devine în adevĕr Domnul României pe câmpul de rĕsboi, înăuntrul ţĕrii Principesa Elisabeta devine Doamnă. Mai nainte încă, Principesa se deosebise de toate semenele ei din Europa prin o neobişnuită îndeletnicire în ale literaturei şi ale artelor frumoase. Sosită în ţară şi învăţând încurênd limba română, ea contribuise prin numeroase traduceri să lăţească în străinătate cunoaşterea literaturei noastre, şi scrierile sale originale, al căror cuprins era adese luat din legendele române, atrăseseră interesul oamenilor culţi, mai ales din Germania, asupra vieţei unui popor până atunci prea ignorat. Dar în starea, în care ne aflam noi încă, activitatea literară era preţuită într'un cerc foarte restrîns. Mai apropiată de ţară fusese o altă cugetare a Princesei, şi aceasta se şi respândise pe alocurea în

popor: îngrijirea de a face să se păstreze frumosul port naţional al ţĕrancelor române, care începea să dispară, stăruinţa de a-l întroduce la Curte şi de a obliga damele române şi străine să se împodobească la certe ocasii cu el. Şi gustul şi mica industrie casnică şi întărirea simţimêntului etnic au câştigat prin buna iniţiativă.

Dar ceea ce în adevĕr a pătruns în simţirea maselor celor mari şi le-a cucerit inima, a fost acţiunea personală a Doamnei întru căutarea răniţilor aduşi de pe câmpul de rĕsboi. Cea mai grea sarcină umanitară se impusese deodată unei ţĕri, până atunci aşa de puţin pregătită. Căci unde era să ajungă pentru covîrşitoarea mulţime a victimelor unui crîncen rĕsboi obişnuita organizare a serviciilor medicale militare, care dealtminteri lucrau mai toate în Bulgaria? Cu miile soseau de peste Dunăre în România soldaţii răniţi, degeraţi, bolnavi, atât români şi ruşi cât şi turci, şi cu sutele se cereau oameni pentru îngrijirea lor în ambulanţele improvizate. Aici societatea civilă era chiemată să dea ajutorul sĕu în cea mai largă mĕsură, şi eforiile spitalelor din ţară, precum şi societatea *Crucea-roşie* (prezident Prinţul Dimitrie Ghica) au făcut tot ce au putut. Dar tot ce au putut ele, era departe să fie de ajuns. Atunci Elisa-

beta Doamna, cu excepţionala sa putere de muncă, a organizat alături cea mai întinsă rĕţea de suplinire. Pe de o parte folosindu-se de relaţiile ce avea la Curţile din Berlin şi din Dresda, ne-a adus de acolo medici militari şi surori de caritate, pe de alta a ştiut să deştepte in femeile române o activitate fără seamăn întru alinarea suferinţelor. Ce bine venea acum uşorul acces la Curtea noastră (în această privinţă cea mai democratică din Europa), prin care Princesa Elisabeta se aflase de mult în contact personal cu întreaga societate! Dame şi domnişoare din toate treptele, dar mai ales şi mai neaşteptat din cele de sus, multe prin îndemnul compătimirii, altele prin măgulirea de a lucra alături de Doamna Ţĕrii, se devotează celor mai grele îndatoriri. Stăpânindu-şi aversiunea firească, asistă pe medici la operaţiuni, învaţă să schimbe pansamentele, se îngrijesc de mĕsurile higienice, dau doftoriile prescrise, se fac secretare pentru corespondenţa bolnavilor. Căci nu ca aparenţă de modă, ci în aspră realitate le deprinde Doamna la serviciul ambulanţelor, Ea însăş supuindu-se cea dintâi în baracele spitale, ce şi le alcătuise la Cotroceni sub conducerea doctorului Kremnitz, tutulor îndatoririlor. Cu nepilduită abnegaţiune îmbărbătează pe cei supuşi la ope-

raţiile chirurgicale, linişteşe în braţele Ei proprii pe cei cuprinşi de tetanos, dă celor în agonie o ultimă mângâiere.

După un asemenea exemplu pornit de sus, damele române instituesc ambulanţe în Iaşi, în Ploeşti, la Bufta, la Iepureni, în multe alte locuri, slujesc pretutindeni ca surori de caritate unele însoţesc trenurile cu răniţii pe căile ferate, zi şi noapte, de la Turnu-Măgurele la Bucureşti, de la Bucureşti la Iaşi.

Cum să nu fi rěmas neştearsă în amintirea Ţěrii această faptă a Doamnei? Nu e sat locuit de Români, în care să nu fi pătruns renumele ei şi să nu fie pomenită cu recunoştinţă „mama răniţilor".

In aşa chip Elisabeta Doamna, dacă n'a avut fericirea să nască pe urmaşul Tronului, a contribuit totuş pentru partea sa la întemeierea Dinastiei în ţara noastră. Şi când la 1881, ca resultat al rěsboiului şi al nouei situaţii create statului, România se proclamă Regat, coroana de oţel este în toată însemnătatea cuvêntului o coroană populară.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1878—1881

36.

Asupra legii comunale.

(Şedinţa Camerei de la 16 Mai 1878).

Ministerul din acel timp.

I. C. Brătianu, prezident şi interne, de la 26 Mai lucrări publice în locul d-lui P. S. Aurelian.

C. A. Rosetti, interne (de la 26 Mai).

M. Kogălniceanu, externe.

General Cernat, rĕsboi.

I. Câmpineanu, finanţe.

Eug. Stătescu, justiţie.

G. Chiţu, culte.

Precum se vede din însemnarea de mai sus, în greaoa situaţie, în care ajunsese ţara după tractatul preliminar de la San Stefano şi în timpul congresului de la Berlin, Ioan

Brătianu formează cel mai tare minister ce-l putea da partidul liberal la acea epocă, după ce participarea la rĕsboiul încontra Turcilor îi înstrăinase o parte din aderenţi. Parlamentul remâne deschis până târziu vara, şi pentru a nu-l lăsa fără ocupare în mijlocul frămîntării generale, guvernul caută să-i dea un derivativ, prezentând Camerei reforma legii comunale. Se înţelege că în asemenea împrejurări discutarea unei legi, de altminteri aşa de incisive, se face numai pe apucate. Oposiţia conservatoare era reprezentată în Cameră numai prin trei membri, dd. D. Donici, G. Gâţă şi (de la Aprilie) autorul acestei scrieri. Cei doi dintâi neavênd obiceiul să vorbească în Parlament, cel din urmă ia singur cuvêntul încontra proiectului de lege la discuţia generala.

D-lor deputaţi, cred că vĕ va părea lucru firesc, ca într'o materie aşa de însemnată să zică şi oposiţia cuvîntul ei, oposiţie prea mică la numĕr, căci din întîmplare astăzi sunt singur de această coloare politică în mijlocul d-v....

O voce. Cu atât mai mare merit.

Titu Maiorescu. Nu este meritul atât de mare, cât este greutatea de a vorbì în singurătate cu un singur vot, care se va numĕra. Însă poate, dacă argumentele vor fi tari, atunci unul sau altul din d-v. va relua aceste argumente şi le

va desvolta într'un mod mai accesibil acestei majorităţi.

D-lor, până acum nu am avut ocasie să vorbesc înaintea d-v. Cestiuni mai importante, la a căror discuţie am asistat, au fost, pe cât ştiu, numai două: era o interpelare făcută cu ocasia sosirii d-lui preşedinte al consiliului din străinătate, şi creditul de trei sau patru milioane cerut pentru armată. Oposiţia însă, avênd în vedere situaţia, în care se află ţara, şi simţind ca şi d-v., că în aceste împrejurări guvernul, care representă ţara în străinătate, or de ce coloare ar fi, are trebuinţă de tot prestigiul sĕu in interesul ţĕrii, a crezut de datoria sa patriotică de a lăsa la o parte oposiţia, reservându-şi să zică cuvîntul sĕu la un timp mai oportun. Rĕmâne însă cestiunea dinăuntru, şi aci avênd deplina libertate de acţiune şi de cuvînt, daţi-ne voie să spunem părerea noastră in materie.

D-lor, am ascultat cu multă luare aminte ceea ce au vorbit onor. preopinenţi; am cetit mai cu seamă cu multă luare aminte lucrarea d-lui raportor.

Un lucru nu l-am înţeles bine din acest raport: pentru ce schimbaţi legea de la 1864? Căci legea de la 1874 în acea parte, pe care d-voastră o numiţi quasi feudală, este schim-

bată, adică în ceea ce priveşte comunele rurale aţi pus-o afară din aplicare şi aţi reînfiinţat legea din 1864. Va să zică pericolele aristocratice, de care se vorbea, nu mai sunt în joc.

Atunci care este pripa cea mare ce vĕ face să schimbaţi acum, în împrejurări aşa de grele, legea comunală, să remaniaţi fundamentul organizării statului Român chiar acum, la Mai 1878? D. raportor pune un cuvînt înainte: Constituţiunea, care cere să se facă o lege comunală mai descentralizătoare şi să se dea independenţa comunei.

D-lor, scuzaţi dacă pentru un minut, când pronunţ cuvîntul *Constituţiune*, trebue să vĕ fac o declarare, declarare care sunt silit a o face, fiind-că, întemeindu-mĕ şi eu pe Constituţiune, voesc să dau toată tăria ce pot da argumentării mele.

Eu, d-lor, am avut onoare să subscriu o petiţie, care s'a relevat în această Cameră....

Holban. Celebră petiţie.

Maiorescu. Da, în adevĕr celebră. Am avut onoare să subscriu aşa numita petiţie de la Iaşi,[1]) unde alături cu mine era subscris şi d. Emanoil Kostaki Iepureanu, primul preşedinte al

---

[1]) Vezi vol. I, pag. 70.

coaliţiei, care a ajuns ca representantă a d-v. la guvern după căderea noastră din minister. In acea petiţie ceream reforma Constituţiunii.

Veţi admite, d-lor deputaţi, că atunci, când se cerea o reformă constituţională prin chiar calea, pe care însăş Constituţiunea o indică pentru reforma ei, se făcea un act, care este în sine constituţional, fie bune, fie rele părerile ce de almintrelea le coprindea o asemenea propunere. Numai constituţionalitatea acestei procedări nu se poate pune la îndoială. O zic aceasta pentru a avea dreptul de a vorbì în virtutea Constituţiunii, pe care ca pact fundamental în genere voim şi noi să-l respectăm şi să-l vedem respectat. Mai adaog încă la declararea mea:

Am cetit câte-va foi de publicitate şi am auzit zicêndu-se, că conservatorii ar fi în stare să-şi uite calitatea lor de patrioţi români până într'atât, încât să se unească cu aspiraţiunile unei puteri străine pentru a resturna Constituţiunea. Ei bine, am onoare a vĕ declara, că aceasta este o calomnie, că nici unul din conservatorii ce-i cunosc, nici unul din aceia, cu care stau in relaţie, nu s'au gândit vre-o dată la un asemenea lucru; şi că de şi noi am fost aceia, care am cerut reforma acestei Constitu-

ţiuni în sens conservator, când ar venì cine-va să o atace prin influenţe şi forţe străine, am fi cei dintâi alături cu d-voastră s'o apărăm aşa cum este. (Aplause).

Voci. Foarte bine.

T. Maiorescu. Fiindcă o reformă constituţională noi trebue să o facem, si nu străinii.

P. Ghica. Aţi fi, dar n'aţi fost.

T. Maiorescu. Dacă aud bine, onor. d. Pantazi Ghica zice: am fi, dar n'am fost. Apoi ştie onor. d. P. Ghica, că s'a făcut vr'o încercare publică să se rĕstoarne Constituţiunea prin străini?

P. Ghica. Era un rĕspuns la zisele d-voastră.

T. Maiorescu. Eu nu am cunoscut asemenea lucruri, căci dacă aş fi avut cunoştinţă, aş fi spus atuncea prin publicitatea, de care puteam dispune, ceea ce spun acuma înaintea d-v. Prin urmare nu primesc acest: aţi fi, dar n'aţi fost.

Aşa dar, d-lor, să revenim la Constituţiune. Constituţiunea, pe care o respectăm cu toţii, vĕ cere — ce? Descentralizarea, o lege comunală mai descentralizătoare, o lege în care comuna să fie mai independentă. Apoi, d-lor deputaţi, prima întrebare: proiectul acesta de lege face comuna mai independenta? şi este mai descentralizător decât legea din 1864?

In raportul d-lui Protopopescu-Pache să-mi fie permis a releva oare-care obscuritate de idei, pe care aş vroì să o înlăturăm din capul locului, căci în această materie trebue să aducem cea mai mare lămurire.

D-lor, raportul confundă tot mereu aristocraţie şi democraţie — un şir de idei, cu centralizarea şi descentralizarea — alt şir de idei, şi pare a admite un fel de identitate sau afinitate între centralizare şi aristocraţie şi între descentralizare şi democraţie.

D-lor, fac apel la aceia din d-v., care cunosc puţin istoria, ca să sprijine aserţiunea mea, că această părere este cu desăvîrşire greşită, şi aci nu încape controversă, căci este un fapt istoric cu totul sigur. Este o părere greşită, şi regret că o văd în acest raport, fiind că dă o coloare prea stranie întregei lucrări. Ea este formulată astfel: pentru partizanii aristocraţiei centralizarea le asigură dominaţiunea; pentru partizanii democraţiei descentralizarea este adevărata garanţie...

Voci. Aşa este.

G. Cantili. Foarte exact.

T. Maiorescu. Este complet fals, că pentru partizanii aristocraţiei centralizarea le asigură

dominaţiunea. (Denegaţiuni). Pare că este vre-o îndoială asupra acestui punct...

Voci. Sunt multe.

T. Maiorescu. Poate că voi fi în stare să conving pe vre-unul din d-v. Ei bine, d-lor, care este din Europa statul ce vĕ va servì d-v. ca model de descentralizare? Greşesc, dacă citez Anglia? Cum ştiţi, Anglia este statul eminent descentralizător. Şi care este statul mai centralizător, al Europei apusene cel puţin, căci pe Rusia am fericirea să nu o cunosc.

O voce. I-aţi făcut cunoştinţa acuma.

T. Maiorescu. Este Franţa. Apoi bine, d-lor, dacă este ceva sigur ştiut în toată desvoltarea istoriei (şi unii din domnia-voastra, şi mai cu seamă dacă nu mĕ înşel d. D. I. Ghica va putea mai bine să ne lămurească asupra acestui punct, căci cunoaşte Anglia) apoi este ştiut că în Anglia, ţara cea mai descentralizată, aristocraţia teritorială este fundamentul descentralizării administrative, şi este şi natural...

D. I. Ghica. Dar acolo este aristocraţia democratică. Cei mai mari aristocraţi sunt cei mai mari liberali.

T. Maiorescu. Este aristocraţie democratică, ziceţi.

D. I. Ghica. Ideile cele mai liberale sunt ale aristocraţilor.

T. Maiorescu. Primesc aceste explicaţiuni ce bine-vroiţi a-mi da, d-le Ghica. Vrea să zică în Anglia aristocraţia este fundamentul descentralizării. Acum să revenim la partea raportului:

„Pentru partizanii aristocraţiei, centralizaţiunea le asigură dominaţiunea".

Pache-Protopopescu. In ţară la noi.

T. Maiorescu. Vrea să zică este o aristocraţie liberală şi o aristocraţie aristocratică.

D. I. Ghica. Arbitrară.

T. Maiorescu. Atunci raportul trebuia să o releve, fiind-că tocmai aceasta este esenţiala deosebire între ceea ce vroiţi d-voastra, şi ceea ce vroim noi. Pentru noi sunt proprietarii teritoriali, precum foarte bine a zis d. Maniu, dar de aristocraţie nu poate fi vorba în statul nostru. Pentru noi proprietatea teritorială este un element fundamental al descentralizării, şi democraţia întru cât nu este fundată pe avuţii teritoriale, credem noi că aduce tocmai pericolul centralizării, precum a adus în Franţa. In Franţa aţi avut stăpânirea democraţiei tocmai când s'a introdus cea mai mare centralizare. Vrea să zică d-lor, în or ce cas raportorul făcea

mai bine să lase cestiunea aceasta de aristocraţie şi democraţie la o parte, şi să se vorbească de centralizare şi de descentralizare, fiind-că sunt state aristocratice foarte descentralizate şi sunt state democratice foarte centralizate. Aceste două lucruri se împacă împreună.

Un al doilea lucru, ce aş fi dorit ca d. raportor să nu-l pue în raportnl său, sunt alusiunile, al căror tact mărturisesc că nu sunt în stare a-l înţelege, alusiunile la legea de la 1874, întru cât cuprinde elementele conservatoare de care am avut onoare a vă vorbì: proprietatea teritorială. D-voastră, d-le raportor, ziceţi că este dorinţa unanimă a naţiunii, căreia îi corespunde proiectul d-voastră de lege. Au doară credeţi d-v. că conservatorii, proprietarii teritoriali, care au făcut legea de la 1874, nu fac parte din naţiune? Ar fi de folosul nostru ca să afirmăm că naţiunea sunt toţi, afară de proprietarii de teritoriu din România? Şi dacă sunt proprietari mai mari decât d-v., poate să fie o nefericire şi un ostracism pentru dânşii că au această poziţie? De sigur nu. Apoi dacă vroiţi să exprime legea acea dorinţă unanimă a naţiunii, care după apreţiarea mea, spre dauna acestei Adunări, nu este representată suficient; dacă o lege comunală are să reprezente interesele ţării, este

bine ca şi acei, care s'au întîmplat să fie astăzi în aşa minoritate, să fie într'un număr suficient reprezentaţi înaintea d-v., şi dacă nu sunt, era bine să nu fie atacaţi în modul cum s'a făcut.

Vedeţi cuvintele: „creearea a două colegii în comunele rurale, adică colegiul proprietarilor mari cu imposit de 120 lei anual, care votez prin procurator, şi colegiul ţĕranilor, este pasul spre înfeodare, este sistemă deja condemnată de această Adunare Legiuitoare. Dacă Constituţiunea a creat diferite colegii pentru Corpurile Legiuitoare, aceasta a făcut-o pentru cuvinte cari nu şi-au locul în privinţa alegerilor comunale, şi nicăeri Constituţiunea nu a prescris ca sistema electorală aplicată pentru Corpurile Legiuitoare, să fie aplicată şi la comune şi la judeţ. Din contra la comune chiar e nepractică, *e absurdă* putem zice“.

Terminul fără îndoială este parlamentar, dară este tocmai la graniţa parlamentarismului, şi cred că cu termini de la graniţă nu era bine a se lovì încercarea unei Camere, care a lucrat şi ea după ceea ce credea că este bine pentru naţiune, precum credeţi şi d-v. că este bine cum lucraţi astăzi. Unde ajungem, d-lor, dacă pe fie-care an începem a califica cu asemenea termini lucrările reprezentanţilor antecedenţi ai

ţĕrii? Şi credeţi d-v. că lucrarea, care o faceţi acum, când califică de absurdă Camera trecută, va fi o lucrare care va rĕmânea? Apoi d. pre-preşedinte al consiliului... cred că nu este o scădere pentru d. Protopopescu-Pake, dacă spun că d. preşedinte al consiliului are ca om mult mai multă experienţă în ţara aceasta despre asemenea lucrări decât d-sa... eri sau alaltăeri am cetit în desbaterile Senatului, când era vorba, de ce? numai de administrarea eforiei spitalelor din Bucureşti, a zis următoarele foarte înţelepte cuvinte: „La Bucureşti se vede că am avut mâna mai fericită, când am numit administratori, care au rĕmas până acum sub toate fluctuaţiunile politice, şi aşa a prosperat înainte; la Iaşi n'am avut aceiaş mână fericită, s'au schimbat cei care îi numisem la 1868, dar şi astă-zi caut să numesc alţi oameni, care să fie afară din fluctuaţiunile politice, ca să facă să prospereze şi epitropia spitalelor din Iaşi“. Dacă dar este foarte adevĕrat aceasta pentru spitale, nu va fi oare foarte adevĕrat şi pentru comune, şi nu va fi bine ca lucrarea care o faceţi d-v., să fie o împreună lucrare a tutulor? şi nu ar fi grozav când acum, după patru ani ai reformei de la 1874, aţi face d-v. o reformă, şi peste alţi 2, 3 ani... pardon d-lor, câtă vreme

credeţi d-voastră că aveţi să rĕmâneţi cu regimul acesta? 4, 5, 10 ani, cât voiţi, dar înţelegeţi, că are să vie un timp, când acest regim va înceta şi va venì altul.

S. Miclescu. Atunci va fi potopul. (Ilaritate).

T. Maiorescu. Imi pare că nu respectaţi constituţionalismul, sub egida căruia ne aflăm, onorabile d-le Miclescu. Este lucru natural al regimului constituţional ca partidele să participe alternativ la putere; se va întîmpla din nenorocire să vie la putere un partid, care să nu aibă vederile D-v., aşa e jocul constituţional.

B. Maniu. După 7 ani rĕi, 7 ani buni.

T. Maiorescu. După 7 ani fie, dar or când ar fi, cred că era mai bine, dacă raportul se prezenta ca un resultat al dorinţelor unanime ale ţerii şi nu se expunea prin cuvintele sale agresive.

Acum să-mi daţi voie să fac o altă critică, o critică mai esenţială, şi aceea sper că va avea un echo în desbaterile d-v.

D-lor, ceea ce face comisiunea d-v. nu este o descentralizare, aşa de puţin, încât eu unul m'am mirat când am vĕzut acest proiect de lege dat acum ca resultatul ideilor de descentralizare al partidului democratic din România şi ca ultima

floare a acelui articol din Constituţiune, care cere ca să fie comuna mai independentă şi mai descentralizată. D-lor, v'aţi dat de sigur seama în luminile şi cunoştinţele d-v. profunde, foarte profunde, ce însemnează descentralizarea! In mod straniu, d-nu raportor ne dă numai definiţiunea unui francez Coquelin despre ce însemnează centralizare, dar nu zice, ce este descentralizarea. D-nul raportor zice după Coquelin: „Grămădirea în mâna unui guvern unic şi central a tutulor atribuţiunilor puterei publice". Şi apoi spune acest domn Coquelin toate primejdiile, ce se întîmplă într'un stat, care are centralizarea.

Ce este însă descentralizarea? Descentralizarea voeşte lăsarea în mâna autorităţii locale a unei părţi din atributele puterii publice. Nu ministerul, nu prefectul să se ameste în lucrările comunei, ci ea însăş să exerciteze câte-va lucrări esenţiale. Aceasta va să zică descentralizarea în modul cel mai general.

Apoi, d-lor, care este chiemarea comunei? De la art. 12 până la art. 17 o spune tot aşa şi legea de la 74, o spune tot aşa şi legea de la 64, şi cu această conglăsuire admirabilă sunteţi toţi de acord a zice, că aici este chiemarea comunei. Comuna, care se compune din atâţia

locuitori, are următoarele sarcini: să aibă un loc de primărie, o biserică, o casă pentru şcoală de băeţi, o casă pentru şcoală de fete şi un cimitir, „toate aceste în bune condiţiuni igienice".

Aşa dar biserica, şcoala, salubritatea publică, şi la un alt articol se vorbeşte şi despre poliţia comunală. Apoi bine, d-lor deputaţi, le daţi acestea în sarcina consiliului comunal? Ia cetiţi: „fie-care comună trebue să aibă cel puţin o casă pentru şcoala de băeţi şi o casă pentru şcoala de fete". Şi raportul vedem că zice: comunele trebue să aibă un focar pentru instrucţiune, atât pentru băeţi cât şi pentru fete.

Dar care este focarul de lumină pentru băeţi şi fete? Cele patru ziduri cu un acoperiş pe ele? Focarul de lumină pentru băeţi şi fete este învăţămîntul ce-l dai între cele patru ziduri, este învăţătorul care propune învăţămîntul, este revizorul care inspectează, este în fine totalitatea insufleţită a celor ce iau parte la şcoală. In mânile cui dar lăsaţi şcoala? Invăţămîntul în comună al cui este? Al puterii centrale! Apoi ce descentralizaţi la comună? Cele patru ziduri materiale pentru şcoală? Aceasta numiţi d-voastră o descentralizare în instrucţia publică?

Dar unde mai găsiţi d-voastră o asemenea descentralizare? Alta este cestiunea, dacă ar fi bine sau nu să se dea la noi o asemenea descentralizare, şi daca veţi recunoaşte că este primejdios de a o da, atunci să ştergem cuvîntul de descentralizare din vocabularul nostru cât pentru şcoalele comunale. Daca voiţi însă în adevĕr descentralizare în şcoală, atunci daţi comunei care plăteşte sarcinele şcoalei, şi dreptul de a decide ceea ce se petrece în şcoală; iar puterea centrală să aibă numai inspectarea superioară.

Şi fiind-că raportul vorbeşte de Englitera — punĕndu-me iarăş sub controlul colegului nostru d-lui D. I. Ghica—voi zice că nu este exact, că în Englitera sunt cele mai multe şcoli, căci cele mai multe sunt în Germania, dar pentru un moment să admitem aceasta. Apoi ştiţi d-voastră, ce a făcut Englitera pentru şcoli?

Până la 1834 n'a cheltuit statul englez o para pentru şcoli, cheltuelele le suporta comuna, districtele, mai ales instituţiunile private, nici odată însă statul. Şi numai de la 1834 a început statul a da ceva, o jumătate de milion de franci pentru o populaţiune de 25,000,000, câtă era atunci (vorbesc numai de Englitera Europeană), şi a dat statul englez această subvenţiune numai pentru a venì în ajutor la construcţia loca-

lurilor în acele comune, care erau mai lipsite de mijloace. Intr'un stat descentralizat proporţia este inversă, sufletul învăţămîntului îl are comuna, iar zidurile le plăteşte statul. De atunci încoace s'au sporit subvenţiile statului, şi la 1863, mi se pare, a venit aşa numitul cod revĕzut în Anglia, care a introdus nişte subvenţii regulate pentru şcoli, dar totdeauna principiul a fost că numai şcoalelor, care există deja din iniţiativă privată, le dă statul ceva. Iată, d-lor, ce însemnează descentralizare. D-voastră însă prin acest proiect n'aţi făcut aşa. Aţi zis numai: comuna plăteşte casa, ca primul punct de descentralizare. Insă aceasta este numai o nouă luare de bani de la comună, dar nu o independenţă a ei.

Al doilea punct de descentralizare al d-voastră este: comuna îngrijeşte pentru cheltuielele bisericei. Dar cum îngrijeşte? Ea trebue să suporte cheltuelele pentru reparaţia bisericei, pentru plata preotului, numirea acestuia însă o face autoritatea bisericească. Dar averea bisericei unde este? Cum, d-lor, statul a secularizat averile monastireşti — şi în ceea ce privea relaţiunile lor cu străinătatea, bine a făcut că le-a secularizat; dar averile destinate pentru biserici şi şcoli, statul le-a virît în casa sa, şi acum, după

ce le-a cheltuit te miri pe ce, acum vine şi zice comunei: îţi dau descentralizarea, plăteşte la biserici, dar preotul de numit îl numesc eu, cele alte regulări le voi face eu, banii rĕmaşi din vechime acestor aşezăminte îi iau şi-i administrez eu, tu comună plăteşte din alţi bani.

Aceasta e descentralizare în ale bisericei? Apoi descentralizare în ale bisericei, însemnează că trebue să lăsaţi bisericei averea destinată ei şi dreptul de a o administra ea.

Aţi mai lăsat comunei salubritatea publică prin frumoasa frasă, care merită a fi citită: „Comuna mai contribueşte şi la întreţinerea serviciului sanitar", pe funcţionari însă, pe doctori îi numeşte ministerul de interne, comuna numai îi plăteşte.

Voci. Nu ministerul de interne, şi judeţele.

T. Maiorescu. Apoi consiliele judeţene sunt mai totdeauna în mâna prefectului. Dar, d-lor, ce însemnează descentralizarea? Avui onoarea să vĕ spun că acolo este descentralizare, unde cu un cuvînt resumător lucrurile se petrec aşa: Tu care dai bani, numeşti pe acei care îi iau; adică tu dai bani pentru şcoală, tu ai să numeşti pe învăţători şi eu statul controlez numai; tu dai bani pentru biserică, tu să administrezi şi averile bisericei; tu dai bani pentru salubritate pu-

blică, tu să administrezi şi veniturile destinate pentru aceasta şi să numeşti personalul.

Descentralizarea comunală este atunci, când comuna singură administrează acolo unde dă bani; statul numai controlează, dacă vrea. D-v. însă prin proiectul acesta aţi făcut tot aceea ce era la 1864 şi 1874, aţi zis: descentralizare este în ale caselor şcoalei, ale plăţilor bisericei şi higienei, iar încât priveşte averile acestor aşezăminte mi le rezerv mie, stat, şi tot mie şi numirile.

Iată, d-lor, ce descentralizare faceţi d-voastră. Aceasta este cu neputinţă, căci ar fi suprimarea acelei idei mari din Constituţiune, dar foarte greu de realizat, care se numeşte descentralizare.

Dar d-lor, se poate o lege de descentralizare în comună, fără ca alăturea cu dinsa să fie şi celelalte legi reformate pentru aceasta? Apoi ce însemnează o descentralizare comunală? Insemnează, că am luat o parte din atribuţiunile puterei centrale şi le-am dat comunei. O asemenea măsură trebue să meargă imediat paralel cu schimbarea celorlalte legi şi cu o reducere însemnată în budgetul general al statului şi prin urmare a impositelor, încărcându-se budgetul comunei. Prin urmare voiţi să daţi învăţămîntul

la comună, descentralizaţi cheltuelile din budgetul statului. Voiţi să daţi higiena la comună, scădeţi pe cetăţeni din contribuţiuni cu această cheltuială către stat şi daţi-le la comună. Voiţi să daţi biserica la comună, scădeţi cheltuiala din budgetul statului şi daţi-o la comună, sau daţi din domeniile statului, Domnilor, reforma decentralizătoare sunt convins că nu poate să meargă decât paralel cu o altă cestiune, care trebue să vĕ preocupe pe d-v., cu cestiunea domeniilor statului. Dar mĕ mărginesc a fi atins aceasta numai în treacĕt.

La 1864 s'a făcut, cum ştiţi, o lege comunală. De la 1864 până acum merg mai bine oare serviciile ce s'au luat asupra comunei, decât mergeau înainte? Şcoala este mai bună acuma decât în 1864? D-voastră de prin localitate vedeţi oare că biserica stă mai bine decât atunci? Vĕ pare că monastirile împuţinate merg mai bine? că sunt mai bune cimitirile? După experienţa mea respunsul este negativ. Biserica se află astă-zi în mai rea stare decât la 1864; şcoalele din sate, mai rĕu.

D. Miclescu. Sau stricat la 1874.

T. Maiorescu. Sau stricat la 1874 în parte; sau stricat şi la 1864 şi 68. In privinţa aceasta d. Miclescu trebue să fie generos cu cifrele, căci

de la 1864 încoace s'a stricat în fie-care an. Dar trebue să ne întrebăm: care este cauza acestui rĕu? Lovitura de stat de la 1864 şi mai ales modul cum s'a făcut secularizarea monastirilor închinate luându-se averile din administrarea lor, luându-se eforiei şcoalelor dreptul de dispunere a acestor averi, luându-se fondurile monastirilor şi înglobându-se toate aceste fonduri într'o casă centrală, fără servicii specificate, au lovit de paralizie toate instituţiunile independente.

Departe de mine idea de a acusa mĕsura foarte justă de a se seculariza averile mănăstireşti; însă ceea ce trebue notat, este, că toate aceste averi secularizate s'au contopit în casa centrală a statului. De atunci trebuia ca fie-care mănăstire să-şi administreze averea ei, de atunci şi şcoala şi comuna trebuiau să-şi aibă fondurile lor deosebite.

Când veţi aplica legea însurăţeilor şi veţi face descentralizarea învĕţămîntului public, a bisericilor, a tutulor sarcinelor comunei, atunci binevoiţi a le da şi parte din averea ce li se cuvine. Când îi daţi comunei şcoala, biserica şi higiena, daţi-i şi averea; nu cea ridicată prin taxe zecimale, ci avere din aceea care a luat-o statul din pămîntul Romăniei, avere destinată de stră-

moşii d-v. tocmai la şcoale, biserică şi salubritate publică. Atunci va fi comuna în adevĕr descentralizată. Atunci va şti ce să facă.

Aşa cum este acest proiect, nu-l pot considera decât ca un mecanism al numirilor. Dar ce ne pasă nouĕ de titlul hârtiilor şi modul de numire al primarului şi consiliului comunal? La 1864 se numeau vr'o 5 candidaţi; la 1874 s'a zis să fie şeapte; acum se propun 9; numirea primarului era făcută de ministru de interne dintre candidaţii ce au întrunit mai multe voturi; or era făcută deadreptul; sau era alegere din partea consiliului comunal — toate aceste sunt cestiuni de detai ale mecanismului administrativ.

Cestia cea mare este: de unde să ia comuna ca să plătească ceea ce puneţi în sarcina ei? Apoi bine, d-lor, nu v'aţi întrebat nici o dată în ce relaţie stă budgetul statului cu acela al comunelor? Dacă facem calculul, ajungem la următorul resultat: aproape jumătate din impositele ce le cere statul de la ţĕrani, vine şi comuna şi le cere; şi apoi a ajuns a fi un obicei introdus în guvernele noastre, că de câte ori voim să descărcăm budgetul statului, aruncăm greul în sarcina comunei; pare că ţĕranul nu este tot aşa de simţitor dacă plăteşte comunei, sau

statului, sau judeţului, pare că nu se ia din una şi aceeaş pungă a lui, pungă foarte sărăcită.

Dacă este adevărat principiul teoretic pus de d. raportor, că acolo unde se controlează întrebuinţarea banilor, acolo se solicită activitatea publică, atunci începeţi de puneţi în practică idea descentralizării dând o adevărată fiinţă comunelor.

D-lor deputaţi, cum vedeţi, am terminat.

Ceea ce aveam onoare de a spune contra acestui proiect, erau observări, care tindeau a arăta, că el, aşa cum l-aţi făcut, nu corespunde ideilor de descentralizare întru nimic. Este un mecanism administrativ schimbat, dar nu este de loc descentralizarea voită de constituantă.

Proiectul de faţă este un nou mecanism centralizător, care nu realizează cerinţele ţării acesteia. Apoi daca fără a voì înşelăm aşteptarea tutulor zicênd: iată descentralizarea, în realitate are să iasă absoluta mizerie a comunei. Cred că este greşită această cale de a reforma comuna; cred că ar fi mai prudent de a se schimba legea numai atunci, când veţi putea venì cu un proiect descentralizător general, să se descentralizeze şi administraţia cultului şi administraţia şcoalei, şi să se reguleze cestiunea domeniilor

statului. Fără aceasta, toată lucrarea ce se face, se face în zadar.

D-lor, noi ne aflăm înaintea unor întîmplări hotărîtoare azi; fie că n'ar fi resboi, fie că n'ar fi pace, amîndouĕ aceste vor avea o înrîurire hotărîtoare asupra noastră. Dacă soarta noastră se va limpezì în anul acesta şi daca va fi consfinţită dorinţa noastră şi daca se va putea consolida într'un timp de pace independenţa noastră, fără îndoială va trebuì să vie o constituantă, care să legifreze acest nou pact. Iar daca nu va fi pace şi va fi rĕsboi, atunci de la sine se înţelege, că nu veţi avea timp oportun ca să puneţi în lucrare această lege. In amîndouĕ casurile e mai bine să aşteptaţi. Pentru ce pripiţi lucrarea aceasta în Mai 1878? Pentru ce voiţi să faceţi sub drapelul democraţiei o lege, care nu corespunde ideilor descentralizătoare?

Pentru aceste diferite motive, atât de oportunitate, cât şi de lipsă de temei descentralizător, eu cred să se respingă luarea în considerare a acestui proiect de lege sau să se amâne desbaterea lui până la un timp mai bun şi mai liniştit.

P. Grădişteanu. Cer cuvîntu în cestiunea de amânare ridicată de d. Maiorescu.

D. preşedinte. N'am auzit pe d. Maiorescu propunênd amânarea.

T. Maiorescu. Ca opoziţiune şi minoritate, nu fac propuneri majorităţii. Părerea mea e să se respingă luarea în consideraţie sau să se amâne desbaterea legii; şi las vre unuia din urmaşii, care vor lua cuvîntul, să primească una sau alta din aceste două propuneri şi să o formuleze pentru majoritatea Camerei, dacă va voì.

La acest discurs rĕspunde între alţii şi ministrul-prezident I. Brătianu, cu alusii la nepotrivita reprezentare a „aristocraţiei" prin autorul acestei scrieri. Alusia este relevată la sfîrşitul şedinţei prin următoarele cuvinte în chestie personală:

Este o parte în cuvîntarea d-lui prezident al consiliului, ce-mi este adresată mie personal şi pe care o cred nedreaptă. Iau cuvîntul pentru a rectifica. Când am început să vorbesc în mijlocul d-voastră, mi-am exprimat părerea de rĕu, că sunt astă-zi din întîmplare singur din partidul conservator, doi alţi colegi ai noştri lipsesc. Fiind singur, indiferent dacă persoana mea merită sau nu de a reprezenta în totalitatea lui acest partid, sunt prin forţa lucrurilor singur în mijlocul d-v., care pot să zic ceva asupra

lui. Şi în privinţa celor ce se petrec în el, îmi iau voiă să ştiu cel puţin atât cât ştie d. ministru prezident, care nu este din acest partid. Ştiu dar, că în partidul nostru ca partid — criminali isolaţi pot fi în toate părţile, — ştiu însă că în partidul nostru nu este nici unul, care să nu considere ca insultă, când i se atribue că vrea să restoarne Constituţiunea ţĕrii cu ajutorul străinilor. Declar şi afirm, că prin asemenea insinuări calomniaţi pe aceia, care nu sunt în mijlocul d-voastră.

Ce voiţi d-voastră? Ca să las asemenea bănueli nerelevate? Voiţi să mĕ puneţi în posiţia, pe care eu n'o ocup şi n'o primesc, de a-mi aroga dreptul să vorbesc în numele acelor ce-i numiţi d-v. aristocraţie? Apoi, d-lor, tatăl meu a fost profesor şi tatal tatălui meu a fost ţĕran, şi ţin de onoare a vĕ spune aceasta. Eu n'am primit şi nu primesc deosebirea între aristocraţie, cum o puneţi d-v., şi democraţie. Cred că nu există această aristocraţie în statul nostru.

I. C. Brătianu, preşedintele consiliului. Şi eu tot aşa înţeleg.

T. Maiorescu. Există numai deosebire între proprietatea teritorială şi neproprietate.

I. C. Brătianu, preşedintele consiliului. Apoi toţi suntem proprietari.

T. Maiorescu. Afară de proletarii democraţi. De aceea cred eu, care sunt (dacă-mi permiteţi o analogie străină) un membru din *tiers état*, un burges conservator, cred că este mai bine ca să fie comuna aşezată pe baza proprietăţii...

Ioan C. Brătianu, preşedintele consiliului. Apoi aşa este aşezată.

T. Maiorescu. După părerea mea, nu este aşa aşezată. Eu dar vorbesc ca membru al partidului conservator, din care fac parte.

Prin urmare acest fel de alusiune nu l primesc de la d. preşedinte al consiliului şi-l rog să bine-voiască a fi — nu indulgent, căci nu-mi trebue indulgenţa d-sale — dar drept într'o Cameră, a cărei aproape unanimitate este pentru d-sa, faţă cu un adversar, care este singur, dar care scoate personalităţile totdeauna afară din joc. Eu am profesat pentru d-voastră cei în vêrstă cel mai mare respect personal, şi vĕ rog ca şi d-voastră să fiţi în această privinţă un bun model nouĕ celor mai tineri. Vĕ rog ca altă-dată să nu mai puneţi persoana mea în joc.

După câteva cuvinte ale ministrului-prezident se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege, şi rezultatul este:

Votanţi	58
Abţinuţi	3
Bile albe pentru	57
Bile negre contra	1

37.

Despre ancheta parlamentară în chestia Institutului Başotă.

(Şedinţa Camerei de la 20 Mai 1878).

Asupra unei interpelări a deputatului Scarlat Miclescu, care se plânge, că „Institutul academic“ de la Pomîrla, prevĕzut în testamentul lui Anastasie Başotă de la 1869, nu este încă înfiinţat de executorii testamentari, în contra cărora deputatul B. Calcăntraur adaogă cele mai violente acusări, se face o lungă discuţie, la care mai iau parte dd. G. Vernescu, R. Pătărlăgeanu, G. Danielopolu, şi se propune o anchetă parlamentară, de şi ministrul de culte, d. G. Chiţu, respunsese, că va trimite acea administrare în cercetarea justiţiei.

D-lor, între cele spuse de d. Danielopolu a fost un cuvînt, care cred că este bine să ni-l

amintim cu toţii cât se poate mai mult; este, că puterile publice nu fac bine de a nu-şi păzi limitele lor, fie-care se rĕmâe în limitele sale.

Nu ştiu, dacă ne-am dat cu toţii bine seama de însemnătatea unei anchete parlamentare.

Pe mine nu mĕ preocupă casul isolat de la Dorohoi, căci cred că multe din cele denunţate sunt exagerate, şi sunt convins, ca o serioasă cercetare vĕ va dovedì aceasta, că veţi găsì lucrurile mult mai în regulă decât vĕ par acum. Dar, vĕ repet, aceasta nu mĕ preocupă. Pe mine mĕ preocupă un lucru de mare interes: care este rolul unei Camere şi care este rolul guvernului în asemenea chestii? A venit un deputat şi a făcut o denunţare, d. ministru a rĕspuns: denunţarea este gravă, prin urmare eu voi da causa în cercetarea justiţiei. Era dator d-sa să facă aşa şi foarte corect a rĕspuns. Ce voiţi d-voastră să facem cu ancheta parlamentară?

Ancheta parlamentară asupra unei chestii politice este naturală, trebue să se facă de câte ori credeţi d-voastră că este un interes politic în joc. Ancheta parlamentară pentru interesele generale ale ţĕrii, agricole, etc., este o chestie care priveşte ţara întreagă şi unde poate negreşit Adunarea să aibă cuvîntul sĕu. Ancheta

parlamentară în contra funcţionarilor guvernului, cum aţi făcut cu prefecţii de sub regimul trecut, da, este o chestie politică.

Dar cum voiţi să faceţi anchetă parlamentară într'o causă privată? Sunt executori testamentari care nu-şi îndeplinesc datoria, ministerul v'a spus că-i va trimite la parchet; ce voiţi să faceţi d-voastră aci? Pe executorii testamentari când i-aţi întreba d-voastră, ei sunt în drept să vĕ rĕspundă: Nu vĕ dau nici un rĕspuns. Martorii asemenea sunt în drept să vĕ zică: Nu vĕ rĕspundem nimic. Cum vĕ amestecaţi d-voastră în mersul justiţiei? Nu e vorbă, în teorie generală se poate face anchetă pentru or-ce, dar în practică e netăgăduit, că nu s'a făcut nici o data şi nu este bine să se facă o anchetă parlamentară într'o chestie, unde există un testament privat. Aci, d-lor, sunt nişte oameni numiţi executori testamentari şi asupra cărora planează acţiunea procurorului. Cu ce autoritate şi cu ce drept veniţi d-voastră să vĕ puneţi cu ancheta parlamentară între procuror şi justiţie? Eu cred, că nu este bine ca Adunarea să tindă a face acte, care sunt de atribuţiunea puterii executive sau a celei judecătoreşti, şi vĕ mărturisesc, că am fost surprins mai alaltăeri când, cu ocasia unei interpelări făcute

asupra numirii unui revisor scolar, am auzit pe d. ministru zicênd, că va depune dosarul la Cameră; pentru că numirea şi nenumirea unui revizor fiind de exclusiva atribuţiune a ministrului, el este responsabil ca ministru şi detaliele acestea ale administraţiunii privesc pe ministru.

Când ministru v'a spus: voi da în mâna justiţiei casul de la Pomîrla, ancheta parlamentară nu era la locul ei şi vĕ rog să nu o primiţi.

38 ŞI 39.

Despre numĕrul de contribuabili ai comunei şi despre numĕrul scoalelor comunale.

(Şedinţa Camerei de la 2 Iunie 1878).

Discuţia pe articole a legii comunale, mereu întreruptă prin introducerea altor chestii în ordinea zilei, ajunge la 2 Iunie până la art. 6, în care se vorbeşte de numĕrul contribuabililor cerut pentru a forma o comună.

Aici comitetul delegaţilor propunea în princip un minimum de 300 (în legea d-lui Catargi de la 1874 era de 500). Domnii Misail, D. Giani, Cantilli, Fusea, etc., propun prin amendament, ca o comună să se poată forma de or ce numĕr de contribuabili, îndată ce se constată că pot îndeplinì sarcinele comunale.

Domnilor deputaţi, am auzit, ca şi d-voastră, criticele ce se fac articolului 6 al comisiunii. Insă mi se pare, că formula art. 6, aşa cum l a presentat comisiunea, este cea mai nemerită, şi aci mě unesc întru toate cu părerea colegului nostru d. Sefendache.

D-lor, ce voeşte art. 6? şi regret că însuş d. raportor şi l-a părăsit, am eu munca ingrată de a susţine lucrarea comisiunii.

Ce însemnează cifra aceasta de 300 de contribuabili? şi ce însemnează cifra de 500 locuitori ce era în legea d-lui Catargi de la 74? Insemnează pericolul cel mare ce se poate aduce săteanului de a fi exploatat de notar şi de primar, in deobşte de funcţionarism. Aci este pericolul. D-v. aveţi aerul de a voì să îmbulziţi pe ţěran cu drepturi; parcă este o împărţire de bogăţii asupra comunelor. Apoi când la discuţia generală v'am întrebat eu: ce numiţi d-voastră descentralizare? este aceasta numai o încărcare cu sarcine asupra comunei fără să-i daţi nici un drept? la aceasta nu s'a rěspuns nimic, se zicea că este o idee comunardă de a crea o avere comunei. D-voastră n'aţi dat comunei nimic, îi luaţi numai contribuţiuni. Aceasta este descentralizarea d-voastră? Aci vedem la cap. II, sarcinele comunei; dară aţi vě-

zut un capitol în toată legea: drepturile comunei? Scoală să-şi clădească, spital să-şi facă, biserică să ţină; frumos! Adică să dea fără ca să i se dea ceva în loc, şi de unde să dea? şi cine să dea? să-şi plătească funcţionarii, să-şi plătească primarii şi notarii, dar de unde să plătească?

Credeţi d-voastră, că sunt mulţi ţĕrani care să se îmbulzească, să ceară şi să zică: aide că voim noi să plătim biserica şi scoala şi celelalte? Apoi, d-lor, să nu ne facem ilusii: în practică lucrurile se petrec aşa, că este foarte greu ţĕranului de a plătì tot ce-i cerem noi; prin urmare nu este îmbulzeală de a-şi plăti ei scoala, biserica, primarul, notarul, etc.

Idea predominantă dar a fost aceasta: serviciile publice trebue să le îndeplinească comuna, dar să le îndeplinească după mĕsura putinţei sale. De aceea în legea d-lui Catargi de la 1874, pentru a nu îngreuia pe ţĕran prea mult cu aceste dări, pentru a nu îmulţì numĕrul funcţionarilor între ţĕrani, s'a zis să se mărească grupul contribuabililor, care poartă aceiaş sarcină. Acum dacă în realitate s'a executat bine sau rĕu acea lege, aceasta nu o examinez, sunt mulţi din d-voastră şi mulţi din partea

noastră care zic, că s'a executat rĕu; dar atunci se vede că n'a fost legea practică în privinţa numĕrului prea mare, însă ceia ce ştiu este, că idea predominătoare a fost aceasta, şi nu uitaţi că propriul d-voastră raportor vĕ zice în raportul sĕu, care în privinţa centralizării şi descentralizării, a aristocraţiei şi a democraţiei are idei nu prea lămurite, dar în privinţa altor cestiuni are idei prea lămurite, vĕ zice: Pericolul descentralizării este mărirea funcţionarismului. Este adevĕrat că descentralizarea măreşte funcţionarismul, şi la ţĕrani dorinţa la funcţionarism este tot aşa de evidentă, adică voeşte fie-care să trăiască pe cât se poate din budgetul public. Dacă măriţi d-voastră numĕrul comunelor prea mult, aceasta însemnează că măriţi contribuţiunea săteanului prea mult, că se vor face prea multe budgete, în care vor fi prea mulţi primari, ajutoare de primari şi notari, care să fie plătiţi din punga ţĕranilor, iată adevĕrul lucrului, şi atunci cestiunea este aşa: în practică cât poate să plătească ţĕranul pentru ca să-şi susţie sarcinele? câţi primari, câţi notari să-i plătească ţĕranul român? D-voastră vĕ grăbiţi toţi şi ziceţi: mai mulţi, mai mulţi, pare că ar fi bine-facere pentru ţĕran, dacă îi veţi da cât de mulţi primari, cât de mulţi notari...

O voce. Cât de multe şcoale zicem noi.

T. Maiorescu. Scoale faceţi cât de multe, eu nu mĕ împotrivesc, şi bine-voiţi a vedea, că budgetul scoalelor săteşti lăsat de mine era mult mai mare de cât cel votat de d-voastră. Dar să revenim la subiect. Apoi cu cât puneţi sarcine mai multe comunei, cu atât trebue să vĕ întrebaţi, unde sunt mijloacele de a suporta acele sarcine? Aşa fiind lucrul, comisiunea d-v., foarte prudentă, şi-a zis: noi să punem o cifră mijiocie, pentru ca să nu îmulţim acea clasă a funcţionarismului în spinarea bietului sătean şi să zicem, că 300 de contribuabili în comunele rurale să formeze comuna şi ei să-şi poarte toate sarcinele, să plătească pe primar, pe notar, biscrica, spital, adică nu spital deadreptul, ci comuna să contribuiască la întreţinerea serviciului sanitar. După mine, prea mari sarcine le daţi şi aşa.

Dacă însă, şi foarte prudent arată aceasta comisiunea, dacă însă vor fi contribuabili, care, de şi mai puţini la numĕr decât 300, vor putea întreţine toate sarcinele comunei, atunci acel numĕr de contribuabili vor forma o comună. Ce rĕu vedeţi d-voastră aci? Deosebirea este că, după cum propune proiectul, nu îngreuiaţi mult punga ţĕranului, pe când, după cum pro-

pun amendamentele, o ingreuiaţi prea mult. Nu va putea un num`r prea mic de contribuabili să suporte toate sarcinele comunei, afară numai dacă nu se va întîmpla să fie tot oameni avuţi.

D. Misail zice: să constate că pot să suporte sarcinele; alţii zic să declare numai. Dacă veţi zice numai să declare, apoi veţi vedea la ministerul de interne or la reşedinţa judeţului o declaraţiune subscrisă cu o sută de cruci zicênd: putem să îndeplinim toate sarcinele, şi subscrise acele petiţiuni de un numĕr oare-care de oameni care nu ştiu nici să scrie, nici să cetească, şi prin urmare care nu ştiu ce au subscris, ce se zice în acea petiţiune făcută de cel dintâi puiu de notar care vrea să se pună în comuna proiectată şi de cel dintâi aspirant la budgetul satului ca să se facă primar. Atunci se va zice: iată o sută de oameni, care s'au hotărît să poarte sarcinele comunei, să plătească biserica, scoala, primarul, etc., şi atunci se va grăbì şi sub-prefectul şi prefectul şi ministrul să aibă a da zece, douĕ-zeci de funcţiuni mai mult prin crearea acelei comune. Şi apoi se va zice: iată am făcut un mare progres în descentralizare, căci comunele s'au îmulţit.

D-lor, fiind-că vorbiţi de scoli, vĕ întreb: unde sunt scoalele din sate? Nu sunt şi nu au exis-

tat, pentru că nu pot să le facă oamenii, nu există pentru că s'au îmulţit funcţionarii pe spatele ţĕranului, n'au existat pentru că în legea de la 1864, ca şi în aceasta, dacă se va vota, şi sper că nu se va vota, pentru că nu e timp, s'au făcut o sută de forme de administraţie pentru ţĕrani, dar ţĕranii n'au beneficiat de dînsele. Pentru aceste considerante, vĕ rog să votaţi articolul proiectului, care e în spiritul de a ocrotì pe ţĕran contra funcţionarismului, articolul comisiunii e făcut în spiritul practic al ţĕrii acesteia.

In aceeaş şedinţă se continuă discuţia până la art. 12, în care este vorba de scoalele comunale şi unde comitetul delegaţilor propune cel puţin două localuri de scoală pentru fie-care comună, fie şi rurală.

D-lor deputaţi, câte comune rurale avem noi astă-zi? Cred vre-o 3000. Şi câte scoale de sat sunt? Vre-o 2000, şi în realitate nici 2000.

Apoi legea din 1864 zice aşa: fie-care comună trebue să aibă o scoală, şi cu toate că au trecut 14 ani de când s'a pus în aplicare legea, în loc să avem mai multe scoale, mi-e

teamă că avem mai puţine decât atunci... Onor. d. Grigorescu pare a trage ca consecinţă din zisele mele, că nu prea doresc să avem scoale în toate satele. Dar, d-lor, eu nu cred să fie un Român, care să nu dorească să se lăţească cultura în ţara noastră. Deosebire între mine şi între d-sa în privinţa aceasta nu există. Modul însă de aplicare este care diferă. Căci nu este destul ca prin nişte cuvinte pompoase să propună cine-va un lucru nerealizabil; prin asemenea legi vom produce o societate de oameni nepăsători şi pentru cele vechi şi pentru cele actuale.

In legea din 1864 se zice, că fie-care comună trebuie să aibă un local pentru scoală, o casă comunală, şi să întreţină biserica. Apoi la 1865 a venit legea instrucţiunii şi la 1866 Constituţiunea, care a consfinţit principiul că instrucţiunea publică să fie obligatoare: fie-care copil, ajuns la o vêrstă oare-care, trebue să meargă la şcoală.

Ei bine, vĕ întreb: ce ne-au folosit toate acestea? De 14 ani am legiuit, că în fie-care comună să existe o scoală, şi cu toate acestea până astă-zi scoală nu există. De ce crede onor. d. Grigorescu, că daca noi şi astă-zi legiuim tot aşa, vom avea negreşit şcoale? Oare ţĕranul

nostru astă-zi este mai bogat decât era acum 14 ani? Credeţi oare, că pentru că s'a mărit budgetul statuluĭ, care pe atunci era de 50 milioane şi astă-zi s'a urcat la 100 milioane, ţĕranul s'a îmbogăţit? Aş voì să mi se rĕspundă la aceasta. Nu este destul să venim numai cu cuvinte mari şi cu desăvîrşire nepractice.

De aceea cred că ar fi bine să se adaoge în lege: fie-care comună, pe cât se va putea, se aibă scoale, sau şi mai bine, să se adauge următoarea frasă: iar acolo unde comunele nu sunt în stare să-şi plătească aceste cheltueli, va venì statul în ajutorul lor. Pentru ce statul? Pentru că statul a secularizat averile monastireşti, pentru că statul a luat banii eforiei şcoalelor, pentru că statul a luat averea Brâncovenească pentru scoale, pentru că el a concentrat în mâna sa, în tesaurul sĕu toate acele fonduri destinate de strămoşii noştri pentru scoli, pentru spitale, pentru biserici, şi le-a cheltuit mai ales în militarism şi în funcţionarism.

Dacă este să revenim pe acea cale şi să dăm comunei o viaţă proprie, trebue să-i dăm mijloace pentru ca să-şi îndeplinească îndatoririle.

40.

Asupra tractatului de la Berlin.

(Şedinţa Camerei de la 28 Septemvrie 1878).

Parlamentul, deabia închis la 5 Iulie 1878, se redeschide la 15 Septemvrie. Congresul european îşi terminase lucrările şi la $^{1}/_{13}$ Iulie semnase tractatul de la Berlin, pe care cancelarul Germaniei ni-l comunică oficial la 4 August. Cabinetul Ioan Brătianu, în situaţia nefavorabilă, în care ajunsese, prezentă parlamentului corespondenţa sa diplomatică relativă la congres. Senatul şi Camera aleg comisiuni speciale pentru cercetarea ei, şi asupra raporturilor şi moţiunilor se încing cele mai vii desbateri. Cu tot atacul d-lui Dimitrie A. Sturdza, despre care am vorbit în introducerea istorică a acestui volum, majoritatea Senatului susţine guvernul şi votează în şedinţa de la 26 Septemvrie următoare moţiune:

„Comisiunea d-voastră a studiat corespondenţa diplomatică relativă la tractatul de la Berlin din 13 Iulie 1878; ea a vĕzut cu adîncă mîhnire, că Puterile europene prin voinţa lor colectivă şi într'un interes al păcii generale, au impus României dureroase sacrificii. Comisiunea d-v. propune însă ca guvernul să fie autorizat a se conforma tractatului din Berlin în această privinţă; totodată comisiunea d-v. este de părere a se autoriza guvernul ca să ia în posesiune Dobrogea şi a o administra prin regulamente de administraţie publică până la convocarea Adunării Constituante. Comisiunea în fine angajază pe guvern ca, atât pentru soluţiunea definitivă a cestiunii Dobrogei, cât şi pentru celelalte cestiuni care resultă din tractatul de Berlin, să convoace cel mult în cursul sesiunii ordinare de trei luni o Adunare Constituantă de revizuire, conform art. 129 din Constituţiune".

In Cameră, comisia specială se împarte. Majoritatea ei propune următoarea moţiune (care a şi fost mai pe urma adoptată):

„Luând cunoştinţă de tractatul dela Berlin, Camera, silită de hotărîrile puterilor şi nevoind a fi o piedică la consolidarea păcii, autoriză pe guvern a se conforma voinţei colective a Europei, retrăgênd autorităţile civile şi militare din Basarabia şi luând în posesiune Dobrogea şi Delta Dunării. Cele-

lalte cestiuni se vor regula pe cale constituţională".

Iar minoritatea, compusă din grupul G. Vernescu-N. Ionescu, propune:

„Camera n'are a consimţì la retrocedarea Basarabiei, dar invită pe guvern ca să retragă autorităţile civile şi militare din acea parte de pământ a României, spre a se înlătura or ce posibilitate de conflict. Consecinte voturilor sale anterioare, ia nu poate primì Dobrogea. In cât priveşte celelalte dispoziţiuni ale tractatului din Berlin, Camera legiuitoare le va resolva pe cale constituţională".

Faţă cu aceste două propuneri, care lăsau la o parte convocarea Constituantei, prevĕzută în votul Senatului, oposiţia prezéntă următoarea moţiune:

„Avênd în vedere corespondenţa diplo-„matică depusă de guvern relativă la trac-„tatul din Berlin, Camera declară:

„Este casul a se aplica imediat art. 129 „din Constituţiune pentru convocarea Adu-„nării legiuitoare de revizuire".

(Semnaţi) *T. Maiorescu, D. Donici, Sc. Rosetti, G. Gâţă.*

Pentru susţinerea acestei moţiuni se rosteşte în şedinţa de la 28 Septemvrie următorul discurs:

Domnilor deputaţi. Când am auzit pe d. ministru de externe cerênd cuvîntul, mĕ aşteptam ca să ascultăm cu toţii expunerea acelei politice energice, sigure, înalte, pe care primul ministru al României independente era chiemat să o indice ţĕrii întregi. Ne aşteptam cu atât mai mult, cu cât acel ministru de externe este Mihail Kogălniceanu, a cărui întreagă viaţă publică a fost împletită cu soarta acestei ţĕri şi căruia de sigur istoria noastră îi va păstra o memorie însemnată. (Aplause). In loc de aceasta, în situaţia gravă în care ne aflăm, am vĕzut că discursul sĕu semăna, în cea mai mare parte a lui, cu apărarea unui ministru acuzat.

Voci. Era acuzat.

T. Maiorescu. Era acuzat, aşa este. Constat dar numai, că inaugurarea acestei ere a noastră începe prin acuzarea ministrului, care a condus politica externă a ţĕrii. Ministrul astăzi se vede acuzat în sînul aceleiaş Adunări, care până acum cu unanimitatea sa însoţise actele lui. Şi la întrebarea guvernului: „Ce faceţi cu tractatul din Berlin?" eu întreb la rîndul meu, vĕzênd această disarmonie între d-voastră: Spuneţi-mi, d-lor miniştri, sigur şi lămurit, după părerea d-voastră, ce este bine să facem cu tractatul din Berlin?

Rĕspunsul la această întrebare nu ni s'a dat încă pozitiv. Căci sunt multe păreri în discuţiune: pe care din aceste anume o primeşte guvernul şi o crede salutară pentru ţară?

Până alaltăieri îmi închipuiam că cestiunea s'a lămurit. In Senat am vĕzut guvernul primind o moţiune, şi atunci mi-am zis: fără a discuta cele petrecute în Senat, mĕ voi ţine de această moţiune, căci este primită de guvern, şi acum ştiu unde stă părerea lui. Această moţiune, în drumul de la Senat până la Cameră, şi-a perdut un alineat. (Ilaritate).

In Senat se zicea, că guvernul voeşte şi consimte să fie autorizat de Corpurile legiuitoare să se supună tractatului din Berlin, să lase să i se ia Basarabia, se ocupe provizoriu şi administrativ Dobrogea, şi pentru cestiunea evreilor şi regularea definitivă a Dobrogei să convoace singura competentă Constituantă, nu în un mod indefinit, ci s'o convoace înaintea sfîrşitului sesiunii ordinare, adică până la 15 Fevruarie să se înceapă lucrarea de convocare. Această limită era importantă pentru o parte din Senat, şi asupra ei s'a făcut o transacţiune, sau, dacă acest cuvînt nu se primeşte, s'a făcut un compromis, sau poate o compromitere. (Ilaritate)[1].

---

[1]) B. Boerescu s'a apropiat cu această ocazie de guvern.

Dar în or ce caz aceasta era hotărîrea.

In Cameră s'a schimbat cestiunea. Noi ne aşteptam ca părerea acolo adoptată să fie şi aici adoptată, căci vedeam că majoritatea comisiunii noastre din Cameră este compusă din oameni, care au încredere în guvernul de azi şi în care guvernul de azi are încredere, şi sper că mě exprim în modul convingerii domnului raportor Costinescu, dacă zic că acest d. raportor al majorităţii este un om de încredere al guvernului. Dar acum, din contră, ce se constată? Vedem că se lasă afară o parte esenţială din acel compromis al Senatului, se lasă nehotărît terminul când să se convoace Constituanta; şi din compunerea majorităţii comisiunii noastre de delegaţi sunt autorizat a crede, că această din urmă părere este părerea ce o preferă guvernul.

In faţa acestor schimbări şi acestor diferite moţiuni, să vedem, care este şi care trebue să fie deciziunea noastră, cel puţin după părerea opoziţiunii, din care fac parte.

D-lor deputaţi, d. N. Ionescu, fost ministru de externe al acestuiaş guvern, antecesorul d-lui Kogălniceanu, a început prin a lua în mână şi a vě cetì corespondenţa diplomatică depusă pe biuroul Camerei.

Ia să vedem şi noi aceste acte. Căci după mine, fostul ministru de externe a discutat numai partea neînsemnată a lor, iar nu a luat partea cea caracteristică, cea decisivă pentru discuţiunea noastră.

Tractatul de Berlin ni se notifică la 4 August al anului curent, prin ministerul de externe al imperiului German. Acea notificare ne-a apucat, ne-a „sezisat", cum zic Francezii, de hotărîrile congresului din Berlin în privinţa noastră. Se înţelege, că guvernul trebuia să rĕspundă. Şi în adevĕr, la 7 August încă, d. ministru de externe dă primul sĕu rĕspuns la acea notificare, rĕspuns care, după părerea mea, este cu totul deosebit de un al doilea rĕspuns ce-l dete la 28.

La 7 August se trimite o circulară către agenţii diplomatici ai României pe lîngă Curţile străine, în care se zice:

„Les modifications apportées par ce Traité tant à la situation territoriale qu'au régime politique de la Roumanie doivent être présentées à l'examen des Corps législatifs.

„Les Chambres seront convoquées dans le plus bref délai possible".

Ce însemnează aceasta?

Ultimele cuvinte ale d-v., Cameră şi Senat,

fuseseră un vot foarte categoric dat în materie. Se zisese mai nainte de tractatul de Berlin: voinţa ţĕrii este să nu dăm Basarabia şi să nu luăm în schimb Dobrogea. Cu acest mandat s'au dus miniştrii noştri la Berlin.

Tractatul de la Berlin nu a primit acest vot, din contră a zis: să vi se ia Basarabia şi să vi se dea Dobrogea, şi să aboliţi şi art. 7 din Constituţiunea voastră.

Ce face guvernul nostru? Guvernul, ştiindu-se constituţional responsabil, rĕspunde imediat: Eu am un mandat de la ţară; mandatul acesta este contrariu deciziunii congresului. Prin urmare, *les modifications apportées par le Traité doivent être présentées à l'examen des Corps législatifs.*

Insă guvernul nu ne convoacă la 7 August, sau îndată după aceasta, poate pentru a respecta timpul fiecăruia din noi, poate din alte motive. Ne convoacă deabia după o lună, însă în interval îşi schimbă atitudinea cu totul.

Iată la 28 August altă circulară a sa către agenţii diplomatici ai noştri, unde situaţiunea e cu totul modificată — şi vĕ atrag serioasa d-v. atenţiune asupra acestei modificări, care este de cea mai mare importanţă.

Un preopinent, pe care am avut deja onoarea a-l cita, însuş onor. d. Ionescu, — şi părerile d-sale, totdeauna foarte preţioase pentru mine, au devenit în deosebi preţioase de când l-am vězut ca ministru de externe al acestuiaş guvern, pe care avem fericirea să-l avem încă pe banca ministerială, — acel fost ministru de externe dară, d. Ionescu, iată ce ne zicea în şedinţa de eri:

„In relaţiunile internaţionale angajamentul guvernului este totul; căci raporturile dintre guvern şi ţară sunt presupuse regulate.

„Europa cea mare, care este arbitrul dispunětor de statele cele mici, nu poate să presupună, că în sînul sěu este vr'o ţară organizată într'un mod politic, fără ca să aibă organele sale regulate. Prin urmare, când un guvern constituţional din Europa vorbeşte, ţara a vorbit".

Aşa este.

Intru cât priveşte străinătatea, guvernul e angajat; şi, dacă nu a făcut nici o rezervă, el a angajat şi ţara întru cât o poate angaja în relaţiile internaţionale.

Acest guvern, care în 7 August scria prin agenţii sěi diplomatici: modificaţiunile aduse prin acest tractat trebue să fie prezentate mai întâi examenului Corpurilor legiuitoare, acelaş guvern

la 28 August trimite o altă circulară acelora̦s agen̦ti ̦si declară Puterilor semnate în tractatul din Berlin, fără rezervă:. *Quelques douloureuses que soient pour la Roumanie quelques-unes des conditions du Traité de Berlin, et bien que, à considérer l'ensemble de ces conditions, l'attente de la nation roumaine qui avait manifesté ses droits et ses voeux, soit par les votes de ses Corps législatifs, soit par les actes et les paroles de ses Délégués au Congrès, n'ait pas été remplie, le gouvernement roumain ne peut que se conformer aux résolutions suprêmes de l'Europe et est décidé à les exécuter dans un esprit d'entière loyauté*".

Ca o consecin̦tă a acestei declarări categorice de acceptare, fără altă rezervă decât rezerva sim̦timintelor dureroase, vine apoi frasa finală pentru punerea in lucrare a acceptării:

„*Le gouvernement roumain procède dès à présent à l'exécution réelle du Traité de Berlin et a pris toutes ses dispositions pour la réunion des Corps législatifs au 15 (27) Septembre prochain*".

Două lucruri dar sunt de deosebit la un asemenea tractat interna̦tional: acceptarea ̦si executarea. Acceptarea în principiu este o declarare că te supui. Executarea este numai punerea în lucrare a acestei declarări prin mecanismul intern al statului: dacă e cestiune constitu̦tională,

prin mecanismul constituţional; dacă e cestiune simplu legislativă, prin mecanismul legislativ; dacă e cestiune administrativă, prin mecanismul administrativ.

Cred, că am înţeles acum cu toţii deosebirea între cele două circulări. Am vĕzut, că pe când în cea dintâi guvernul nu prejudeca nimic, prin cea dea doua guvernul a acceptat tractatul de la Berlin şi ne-a convocat numai pentru a-l executa. — Sau e alta părerea d-v. în privinţa acestor circulari? Vĕ rog să mĕ întrerupeţi, dacă este altă părere. Căci, d-lor, n'aş voì ca în această cauză să facem o discuţiune dialectică pentru a susţine numai cu or ce preţ un punct de vedere isolat şi contestat. Dacă aş fi, din nefericire, isolat asupra acestui punct capital, eu l-aş părăsì îndată. Să stabilim dar acel punct, în care suntem siguri cu toţii.

Intreb încă odată: guvernul a primit sau nu tractatul de la Berlin cu această circulară? A făcut un pas mai mult decât cel din circulara de la 7 August, care zicea că cestiunea are să se supună mai ântâi examinării Corpurilor legiuitoare? Este sigur, că la 28 August guvernul a declarat că ne supunem tractatului, este sigură acceptarea sau nu? — Tăcerea d v. generală este un semn de afirmare.

Âşa dar la întrebarea d-lui ministru de externe: ce faceţi cu tractatul de la Berlin, îl primiţi sau nu? eu îi rěspund: l-aţi primit d-v., ce ne mai întrebaţi pe noi acum?

Prin urmare guvernul a acceptat tractatul din Berlin. Şi remarcaţi un lucru. Aci nu e vorba de un tractat sinalagmatic, unde şi o parte şi ceialaltă trebue să consimţă, şi dacă o parte nu consimte, convenţiunea sau tractatul nu poate exista. Convenţiunea comercială, de exemplu, încheiată între Austro-Ungaria şi România, s'a făcut mai ântâi de guvern. Dar se zicea în actul încheiat de miniştri: *sauf ratification.* Este o încheiere suspensivă. Dacă Corpurile legiuitoare nu o primesc, convenţia e căzută.

Dar aci nu este aşa; aci este un areopag european, din care noi nu facem parte; un areopag, în privinţa căruia se putea mai înainte susţine că resoluţiunile lui, dacă nu voim, nu le primim; dar în ziua de astăzi este mai greu de a o zice, fiindcă am trimes delegaţii noştri ca să prezente cererile înaintea acestui areopag. Am trimes şi astfel am recunoscut, că este acolo o autoritate arbitrală supremă pentru relaţiile orientale în Europa. Şi guvernul, care era însărcinat de a spune acolo ce voim noi, guvernul vine şi, indiferent dacă a întrebat sau nu pă-

rerea Camerei, declară că primeşte tractatul de Berlin, şi pune oarecum subscrierea sa pe acea sentenţă a tribunalului din Berlin.

Dar acum ce însemnează moţiunea majorităţii d-v.? Dacă aţi primit tractatul de Berlin, dacă ne convocaţi pentru ca să-l executăm, ce mai veniţi cu moţiunea? Ce înţeles să aibă? Este oare acceptaţiunea prealabilă? Apoi am acceptat, guvernul a acceptat! Or nu primiţi d-v. acceptarea aceea, şi atunci daţi un vot de neîncredere şi daţi ministerul în judecată; or dacă nu-i daţi un vot de neîncredere, apoi acceptarea este deja făcută şi moţiunea remâne un act de prisos. Apoi poate d. ministru de externe să facă astăzi, după ce aţi fi votat moţiunea aceasta, o nouă acceptare, să zică puterilor străine: *Moi, gouvernement, qui vous ai déjà déclaré que je me conforme aux décisions suprêmes de Berlin, sans réserve de ratification ultérieure, je viens vous déclarer de nouveau que les Corps législatifs m'autorisent à faire cette déclaration?* Aceasta nu se poate. Dacă guvernul a făcut declaraţiune, este presupus că are ţara în urma lui, cel puţin că are consimţimêntul majorităţii d-v.

Aşa dar, cea dintâi critică ce-mi cer voie a face propunerii majorităţii, este aceasta: moţiunea e de prisos. Este un act, despre care bine

s'a zis, că nu poate să aibă alt înţeles şi alt scop decât de a fi un bil de îndemnitate pentru miniştri.

Apoi cestiunea personală a miniştrilor este aci în joc? Am fost noi convocaţi în pripă pentru un bil de indemnitate? Or am fost convocaţi ca să facem un pas mai departe în cestiunea cea mare? Guvernul când ne a convocat, ne a spus prin agenţii sĕi pentru ce, adică pentru ca să executăm tractatul de la Berlin; căci, după ce acceptarea este făcută, vine execuţiunea reală.

Eu, d lor, nu acuz pe guvern pentru că a acceptat; şi mi-a părut din contră rĕu de a-l vedea acum şovăind, de a vedea că nu este aceiaş hotărire, aceiaş tărie a guvernului spre a merge mai departe, conform acestei circulări ce el însuş o făcuse. Căci, d-lor, se poate amâna mai mult o asemenea lucrare? Se poate lăsa în suspensiune o zi mai mult situaţia ţĕrii, mai ales acum în urma circulării date de guvernul român după insistenţele Rusiei?

Cred că aci oratorul şi apărătorul majorităţii, d. P. Grădişteanu, a avut dreptate când a susţinut, că nu poate ţara să stea într'o posiţie nehotărîtă cât pentru executarea tractatului de Berlin. Am fost, d-lor, foarte surprins când am

auzit eşind din gura acelui domn ex-ministru de externe, a mult lăudatului d. Ionescu, ale cărui cuvinte sunt totdeauna preţioase pentru mine, că dacă nu ne-am supune Europei, d-sa crede că nu am fi în nici un pericol.

Am auzit pe un alt deputat de aceiaş valoare, pe d. Misail, adept al aceleiaş teorii, zicênd, că şi alte ţĕri nu s'au supus deciziunii Europei, d. ex. Belgia şi Italia, şi că situaţiunea ţĕrii nu ar fi gravă, de nu ne-am supune.

Să examinăm puţin lucrul. Fiindcă cuvîntul grav este o abstracţiune, daţi-mi voie a-l coborı în realitate şi a arăta cel puţin una din gravităţile ce cred eu că ne apasă. De oare ce suntem în regim parlamentar, am convingerea că publicitatea şi expunerea francă a tutulor opiniilor legitime în privinţa situaţiei ţĕrii este unul din foloasele şi totodată din scuturile ce dă regimul constituţional. (Aplause).

Articolul 22, necetit până acum din tractatul de la Berlin, vĕ aduceţi aminte ce zice: voi cetì traducerea română, şi sunt dator să fac omagiele mele d-lui ministru de externe sau biuroului sĕu pentru buna traducere românească, ce ne-a dat.

Ministrul de externe. E foarte rea, vĕ înşelaţi.

T. Maiorescu. Eu o găsesc foarte bună, şi îmi pare bine că sunt mai catolic decât papa în această cestiune. (Ilaritate).

„Art. 22. Corpul rusesc de ocupaţiune în Bulgaria şi Rumelia orientală se va compune din 6 divizii de infanterie şi din 2 de cavalerie, neputênd trece peste 50,000 oameni, şi va fi întreţinut pe socoteala ţĕrilor ocupate. Trupele de ocupaţie nu vor comunica numai prin România, după învoielile deja făcute între aceste douĕ state, dar şi prin porturile Mării-Negre, Varna şi Burgas, unde, pentru timpul ocupaţiei, îşi pot stabilì depozitele necesare.

„Durata ocupaţiei Rumeliei orientale şi a Bulgariei, de către trupele imperiale, este fixată la 9 luni, cu începere din ziua ratificării presentului tratat. Guvernul imperial rus se obligă a termina trecerea trupelor sale prin România şi evacuarea complectă a acestui principat într'un termen ulterior de 3 luni".

Tractatul de Berlin s'a subsemnat la $^{1}/_{13}$ Iulie. Va să zică trei luni înainte de ântâi Iulie anul viitor va trebuì să fie deşertată ţara deadreapta Dunării, şi la ântâi Iulie viitor va venì ziua fericită, când va trebuì să fie evacuată şi România de armata rusească.

D-lor, nu ştiu dacă mulţi din d-voastră eraţi aci, când în anul trecut au venit primii soldaţi ruşi în apropierea capitalei; erau însă mulţi alţii din public, care s'au dus să i vadă, şi mulţi dintre aceia, care împărtăşeau în totul politica guvernului, inaugurată prin convenţiunea de la 4 Aprilie. Ei bine, domnilor, am vĕzut pe unii din aceştia chiar, care la apropierea primilor soldaţi ruşi au isbucnit în lacrimi, atât le venea de greu de a vedea semnul unei armate străine pe pământul României. D-lor, cea dîntâi reintrare a noastră în noi înşine, cea dîntâi siguranţă de pace pe teritoriul nostru va fi atunci, când nu va mai fi soldat străin pe acest pământ cu dreptul de a fi pe el. (Aplause). Mai înainte, d-lor, de la 1828 până la 1835, ne-au ţinut Ruşii ocupaţi în timp de aproape 7 ani, şi apoi la 1856 Austriacii au stat mult şi le venea greu să iese de aci, o ştiţi bine aceasta. Când Franţa în urma rĕsboiului de la 1870 a rĕmas încă ocupată de Germani şi s'au ţinut în această stare câte-va departamente până când se va plătì colosala sumă de miliarde, ce i se impusese prin tractatul de pace, cea mai mare năzuinţă a ei a fost de a scăpa cu o zi mai nainte de soldatul duşman, şi Thiers, dacă e astăzi binecuvîntat de mai toată Franţa, e mai ales

pentru silinţele patriotice ce şi-a dat, ca înaintea terminului prevĕzut să scape Franţa de ocupaţiunea străină. Şi noi, d-lor, am putea oare să nu voim a scăpa cu o zi mai înainte de armata străină, de armata unui imperiu, care în secolul acesta ne-a mai ţinut ocupaţi încă vre-o 6 ani?

De sigur, cu toţii voim. Dar vĕ întreb: care e titlul, cu care veţi cere Rusiei să ne părăsească la 1 Iulie anul viitor? (Aplause).

Tractatul de Berlin nu a numit nici o comisiune executivă pentru totalitatea dispoziţiunilor sale; aceasta e lăsată la iniţiativa şi hotărîrea puterilor pe care le priveşte, ca să-şi execute ele tractatul.

Ei bine, cine va executa clausa 22 din tractatul de Berlin? Rusia şi cu noi.

Apoi credeţi d-voastră, că Rusia va fi generoasă cu noi la 1 Iulie anul viitor? Ne va servì în aceasta de dovadă modul cum ea a interpretat convenţiunea de la 4 Aprilie. E sigur, dacă nu ne supunem tractatului de la Berlin, ne lipseşte or ce titlu de a cere evacuarea României la 1 Iulie anul viitor.

Voci. Aşa e!

T. Maiorescu. Apoi dacă este aşa, eu vĕ întreb: care va fi poziţia noastră, dacă nu vom

primì tractatul de la Berlin? Ei! d lor, am vĕzut că Rusia s'a grăbit a numì la noi un ministru-rezident, de şi nu ne-a făcut onoarea a numì un ministru-plenipotenţiar; nu putem totuş, de sigur, decât să fim recunoscĕtori guvernului imperial rus pentru această bună-voinţă ce s'a grăbit a ne arăta. Am auzit chiar, că şi guvernul austro-ungar a numit la noi un ministru-plenipotenţiar. E curios lucrul acesta, e curios de a vedea graba, cu care cele douĕ Puteri vecine numesc miniştri-rezidenţi în ţara noastră, fără să aştepte să vadă, dacă noi executăm tractatul din Berlin sau nu; şi cum Puterile mai îndepărtate, care şi ele sunt scutul nostru, şi poate apărătorii mai fireşti ai noştri, Italia, Franţa, Englitera, Germania, — după cum am aflat, refuză de a ne recunoaşte independenţa, până ce nu vom executa în întregul sĕu tractatul. Apoi dacă până ce nu vom executa în total tractatul, acele Puteri, protectoare naturale, nu ne vor recunoaşte independenţa, nu ne vor susţinea drepturile noastre, la cine ne vom adresa oare la 1 Iulie spre a cere ca să se efectueze slobozirea teritoriului nostru?

Nu pot adăoga nici un cuvînt mai mult pe acest tărîm. Cu toţii ne înţelegem. Trag numai concluziunea, că este *neserios* a se zice că pu-

tem să nu executăm tractatul de la Berlin, fiindcă situaţia ţĕrii s'ar lămurì foarte bine şi fără aceasta. Nu, situaţiunea ţĕrii va fi compromisă fără aceasta, şi, neexecutând complect tractatul, ţara e în pericol.

Acea gravitate abstractă anunţată mai nainte are dar o primă realitate, are o întrupare pipăită, şi acest corp real este îmbrăcat în uniforma soldatului rus, care ne stă pe teritoriul nostru.

Nu mai am trebuinţă să mai pomenesc şi alte pericole, pentru mănăstirile închinate d. ex. Intru în privinţa aceasta cu totul în vederile circulării guvernului de la 28 August.

Să revenim dar la chestia noastră internă, la atitudinea noastră faţă cu cele 3 puncte ale tractatului din Berlin: Basarabia, Delta Dunării cu Dobrogea şi emanciparea Evreilor.

Ce putem face noi acum? Putem să ne opunem la cedarea Basarabiei? Nu, nici nu suntem în realitate chiemaţi azi a ne mai pronunţa în privinţa aceasta. Basarabia ne-a fost luată de congres, şi a fost o deciziune patriotică — eu o aprob în totul — aceea, pe care a luat-o guvernul nostru, de a o da Rusiei înainte de convocarea noastră. Camera este încă în desbaterea acestor chestii, şi Basarabia mâine la 1 Octom-

vrie va fi deja predată de comisiunea noastră ad-hoc, astfel că noi nici nu mai avem obiect de discuţiune. Incă odată, patriotic a lucrat guvernul, când s'a hotarît să proceadă astfel.

A doua chestie este modificarea art. 7. Voim să facem noi această modificare? Da sau nu? Guvernul amână deslegarea, dacă am înţeles bine moţiunea, al cărei raportor este d. Costinescu. Dar dacă o amână, în ce situaţie se lasă această ţară? Fi-vom astfel recunoscuţi ca stat independent, or nu?

Mai ântâi o moţiune ca cea de faţă nu poate să suplinească niciodată — şi în aceasta suntem unanimi cu toţii — procedura constituţională indicată de art. 129. Niciodată. Competenţa negativă de a zice *nu* la toate, o avem negreşit, şi or ce modificare a constituţiunii urmând a ni se propune nouë spre a se vedea dacă consimţim in princip la modificarea cutărui anume articol din constituţiune, este evident că suntem liberi şi competenţi a ne pronunţa, cum credem mai bine. Dacă vom zice din capul locului nu, atunci nu se vor convoca acele camere de revizuire; va să zică competenţa negativă de a zice *nu* o aveţi. Aceasta vrea guvernul? Nu, pentru că el primeşte tractatul de Berlin şi acum vrea ca să executăm acel tractat. Apoi atunci

ce însemnează moţiunea aceasta? Ţine ea loc de declararea din 15 în 15 zile, ca să ne disolvăm pe urmă? Nu. Atunci ce este? Este amânarea executării, executarea aceea, pe care guvernul a spus că vrea să o facă şi pentru care ne-a convocat; este subterfugiul acela de a voì să lase să se crează, că se execută ceva, ce în realitate nu se execută (Intreruperi, desaprobări).

Ştiu că simţimintele multora din d-v. sunt aici altele decât ale mele. Dar cu simţimintele nu înaintăm chestia; aici trebue argumentare rece. Să revenim la argumentare.

D-lor, am văzut odată la ce ne expune neexecutarea tractatului de Berlin. Eu unul — şi sunt dator a face această declarare personală — în chestia israeliţilor am vederi radical deosebite de acelea ale fracţiunii libere şi independente. Le-am avut în totdeauna, le voi avea în totdeauna, şi cred că sunt bun patriot că le-am aşa. Cu toate acestea tocmai eu mě věd chiemat a vě declara, că am fost foarte dureros atins, când am vězut tractatul de Berlin amestecându se în această chestie internă a noastră. Eu, care de almintrelea sunt de opinie că art. 7 nu era bine să figureze de loc în constituţia noastră, îmi pare rěu că au venit stră-

inii să ne spună, ce să facem cu acel articol. Voiţi d-v., după ce această lovitură dureroasă ni s'a dat odată, să se mai repete încă odată? Voiţi d-v. să vie o notă or un rĕspuns la o notă a noastră, care să zică din nou: regulaţi chestia israeliţilor? Voiţi ca la cererile guvernului nostru repetate de a se recunoaşte agenţii noştri diplomatici ca miniştri-rezidenţi, să vie din nou un ministru de externe şi să zică: nu vĕ recunosc independenţa până ce nu voi vedea ce aţi făcut cu o parte a constituţiunii voastre? Voiţi ca cei ce ne vor rĕu, să profite de această nerecunoaştere a independenţei? Negreşit că nu puteţi voì aceasta. Atunci aştept de la guvern următoarea declarare: Luăm asupra noastră, că vom fi recunoscuţi independenţi fără a ne supune şi acestei condiţii a tractatului de Berlin.

Dacă guvernul ne poate da această declarare, fie în public, fie mai potrivit în mod confidenţial, atunci eu sunt cu d-v. pentru amânarea chestiei.

D-lor, o spun cu toată sinceritatea: dacă guvernul rĕspunde că este sigur, că „asieta" noastră politică în mijlocul periculoaselor complicaţiuni orientale de astăzi va fi stabilită fără modificarea art. 7 din constituţiune, atunci eu mĕ unesc

s'o amânăm, fiind că nu voiesc ca străinii să se amestece în chestiile constituţiunii noastre interne. Dar guvernul tace; nici confidenţial, nici public nu ne a spus nimic în această privire. Apoi atunci, pentru motivele de pericol ce le-am arĕtat deja, convincţiunea mea este, că patriotic ar fi de a ne supune imediat tractatului de Berlin şi în acest punct, cu risicul de a atrage asupra noastră impopularitatea obişnuită în asemenea lucruri. Vom găsì resplata într'un viitor mai luminat, o găsim deja în asigurarea poziţiunii noastre internaţionale.

Aşa dar, d-lor, ca consecinţă a circulării d-lui ministru către agenţii diplomatici de la 28 August de a se executa tractatul de Berlin, ar trebuì imediata convocare a constituantei, rĕmânênd ca dînsa să decidă, dacă vrea să consimtă la modificarea art. 7. Aceasta nu se face prin moţiunea majorităţii, ci se alunecă peste chestie, lăsând în nesiguranţă politică faţă cu străinătatea.

Vine acum chestia Dobrogei. In această chestie cum execută guvernul tractatul de Berlin? Este bine înţeles, d-lor, dacă nu voim să luăm Dobrogea, prin aceasta nu arătăm lipsă de respect către Europa, precum am arăta cu celelalte 2 puncte, retrocedarea Basarabiei şi ches-

tia evreilor Aceste din urmă sunt obligaţiuni ce ni se impun; însă luarea Dobrogei este un drept ce ni-l dă Europa, şi dacă cineva nu poate refuza o obligaţiune, poate însă să refuze acceptarea unui drept.

Sunt departe de a voì să intru în fondul acestei discuţiuni foarte importante.

Din punctul nostru de vedere nu voim să prejudecăm *întru nimic* chestia Dobrogei, ci voim ca ţara să fie consultată asupra ei. Nu cercetez controversa, pe care cu multe argumente şi cu talentul sĕu recunoscut a susţinut-o d. Danieleanu într'o şedinţă anterioară, dacă am fi sau nu am fi noi competenţi, conform art. 2 din constituţiune, să facem acea rectificare de fruntarii.

Ceea ce este statornicit, este că, fie în această Cameră, fie în Camera de revizuire, o *lege* numai poate să facă o rectificare de hotar. Apoi, d-lor miniştri, aţi venit cu un proiect de lege pentru Dobrogea? D-v., care aţi avut patrioticul curaj de a declara că executaţi tractatul faţă cu străinii, pentru ce nu aţi venit cu proiectul de lege necesar faţă cu noi? Cum? O simplă moţiune?... Apoi primul pas constituţional al României independente ar fi astfel o netăgăduită violare a constituţiunii, căci prin o moţiune ar

voi să înlocuiască o lege! Eu vě rog să mě domiriţi asupra acestui punct, fiindcă sunt foarte nedomirit. Poate că d-v. vě este indiferent dacă e moţiune sau lege? Dar nici unui om public, nici unui membru al unei adunări legislative nu i poate fi indiferent, dacă trebue să vie guvernul cu un proiect de lege sau dacă este destul o moţiune, şi încă o moţiune care, după cum vedeţi, şovăeşte de la Senat la Cameră şi se modifică când aşa, când aşa. Aci este toată legalitatea lucrării d-v. în joc. Imi veţi da voie, d-lor, să ilustrez chestia în practică şi să las teoriile. D-lor, este un punct, care nu s'a atins încă în discuţia noastră...

D. preşedinte G. Vernescu întrerupe, pentru a pune în vederea Camerei, că ora reglementară a sosit, şi o consultă, dacă voieşte să prelungească şedinţa. După propunerea d-lui preşedinte al consiliului, se pune la vot permanenţa şi se primeşte.

T. Maiorescu. D-lor deputaţi, aţi vězut graba ce pune guvernul, prin simpaticul sěu ministru d. Ioan Bratianu, ca să se hotărască chestia cu o zi mai nainte. Mě felicit de aceasta, fiindcă şi noi din oposiţiune voim tot aşà în toate privirile. Daţi-mi voie dar, d-lor, să ilustrez o consecinţă practică a acestei moţiuni, şi

dacă regulamentul ar permite, aş fi fericit, când acei ce ar fi de altă părere, m'ar întrerupe îndată, ca astfel să ne putem lumina imediat.

D-lor, o moţiune este o lege sau nu? Nimeni nu poate zice că este lege. Fără o lege se poate rectifica hotarul după constituţiunea noastră? Voiţi să ziceţi că este indiferent, dacă pentru aceasta vom vota o lege conform constituţiunii sau nu? Nimeni nu o poate susţine.

Acum dar, d-lor, întăriţi prin asentimentul tutulor, să venim la chestia practică. Ocuparea provizorie a Dobrogei, ce o doreşte majoritatea şi prin urmare guvernul, va reclama înfiinţarea unei administraţii, această administraţie va avea un budget. Ei bine, budgetul acesta cum rĕmâne? Veţi da *carte blanche* guvernului ca să facă or ce cheltuieli în Dobrogea? Vĕ rog spuneţi ca să ştiu, dacă este altă părere, căci moţiunea d-voastră are acest sens, de a ocupa Dobrogea, şi prin urmare de a se înfiinţa o administraţie, de a se face cheltueli. Ce e drept, d-voastră ziceţi, că Dobrogea să se ocupe numai provizoriu; dar cheltuelile se fac definitiv. Apoi astfel o Cameră constituţională autorizează cheltueli? Prin moţiuni?

Dar d-voastră ştiţi, că fundamentul constituţionalismului este încuviinţarea banilor publici,

şi banii publici nu se pot cheltuì decât în virtutea unei legi constituţional date. Aşa dar guvernul în sesiunea viitoare, după ce va face cheltueli, va trebuì să vie cu un bli de indemnitate pentru cheltuelile făcute şi să vĕ prezente o lege budgetară. Apoi admiteţi d-voastră ca accesoriul, care sunt cheltuelile, să se facă prin o lege, iar principalul, care este ocuparea, să să se facă numai prin o moţiune? Acesta este primul pas ce-l face România independentă pe calea constituţională? (Aplause). E netăgăduit, d-lor, că este o greşeală de a lua Dobrogea cu o moţiune, şi rĕu a făcut guvernul că n'a venit cu un proiect de lege, dacă părerea sa este să luăm Dobrogea. Acesta e d-lor, al treilea şi cel din urmă argument din critica ce trebuiam s'o fac opiniunii majorităţii.

Acum permiteţi-mi a zice că noi, cei din opoziţiune, care suntem foarte puţini la numĕr şi care în tot timpul cât s'a petrecut această politică a guvernului, inaugurată prin convenţia de la 4 Aprilie, am tăcut, fiindcă nu puteam altfel, trebue să ne dăm şi noi părerea noastră.

Părerea noastră, pentru ca să fie un obiect clar de discuţiune, am depus-o aci într o scurtă moţiune, care zice: „*Avênd în vedere corespondenţa diplomatică depusă de guvern, relativă la*

tractatul de Berlin, Camera declară că este casul a se aplica imediat art. 129 din Constituţiune pentru convocarea Adunărilor legiuitoare de revizuire".

Ştiu, d-lor, şi nu-mi fac nici o iluzie, că poate această moţiune nu va întruni nici măcar acele 5 subscrieri, care se cer pentru a fi pusă la vot, şi de sigur, chiar dacă va fi pusă la vot, nu va fi primită de majoritatea d-voastră. Noi totuş o depunem aci în discuţia d voastră, fiindcă suntem convinşi, că numai această moţiune rezultă din spiritul angajamentului ce a luat guvernul în numele ţĕrii, şi că arată mijlocul legal, prin care putem consolida mai curênd situaţia României faţă cu Europa.

Esenţa propunerii noastre este ca să se facă imediat alegeri nouĕ, pentru ca ţara, şi nu numai d-voastră, să se pronunţe. Cum v'a spus foarte bine d. Grădişteanu, nu va fi vorba nici-odată de o constituantă, care să schimbe toată Constituţiunea; va fi vorba în chestie numai de art. 7 supus unor Adunări legislative de revizuire, Cameră şi Senat. Aceste Camere de revizuire, după ce ar fi terminat, într'un sens sau în altul, chestia constituţională supusă lor de d-v., vor lucra mai departe ca nişte Camere ordinare, după interpretarea ce dăm noi art. 129 din Con-

stituţie. Acestor două Camere atunci, fără a intra mai departe în cercetarea competenţei asupra rectificării hotarelor, va fi bine să le supunem, în or ce cas, şi chestia Dobrogei. Pentru ce?

D-lor deputaţi, un lucru, un fenomen neobişnuit până acum în politica română faţă cu străinătatea, s'a petrecut pentru prima oară sub guvernul de faţă. Mi-aduc aminte de cuvintele simpaticului d-lui ministru Brătianu, de la lucrările publice îmi pare?

Voci. Da, la lucrările publice.

T. Maiorescu. Pardon şi mulţumesc. Aşa dar ministrul lucrărilor publice—căci d. Brătianu a trecut de la interne prin finanţe la resboi şi acum îl vedem cu fericire ajuns şi la ministerul lucrărilor publice — d. ministru al lucrărilor publice zicea în Senat, că e momentul să se uite pasiunile şi imputa pasiuni personale adversarilor sĕi. Căci trebue să ştiţi, d-lor deputaţi, că numai adversarii au totdeauna pasiuni personale, ceilalţi niciodată. (Aplause, ilaritate). Să nu fie pasiuni personale, să se înfrăţească partidele, da! Faţă cu străinătatea este bine ca să fim totdeauna înfrăţiţi. Dar când ne-o spuneţi aceasta? Acum, când politica de fericită inaugurare cu convenţiunea de la 4 Aprilie v'a

dus la tractatul de la Berlin, acum cereţi înfrăţirea partidelor?

Dar în tot timpul de la 4 Aprilie anul trecut până după sfîrşitul rĕsboiului, cum era?

Pentru prima oară s'a petrecut în Istoria română contimporană fenomenul trist, că o mare chestie naţională în faţa străinilor să se rezolve de un singur partid, pe când capii unui alt partid erau ţinuţi sub acuzare, erau încătuşaţi, glasul lor era năbuşit.

D. preşedinte G. Vernescu. Vĕ rog, d-le, libertatea au avut o toţi deputaţii aci, toţi au putut să intre, toţi au putut să vorbească, nimeni n'a fost încătuşat în Cameră. Fiecare deputat din fiecare partid şi-a putut exprima părerile sale; e o singură deosebire, că unii care vorbeau erau ascultaţi şi alţii nu erau ascultaţi.

T. Maiorescu. Vĕ mulţumesc, d-le prezident, de cuvintele care le-aţi zis.

D. preşedinte. Sunt regulamentare.

T. Maiorescu. Sunt regulamentare şi recunosc generozitatea lor, mai ales în faţa unuia din cei acuzaţi de această Cameră.

La 4 Aprilie, când s'a făcut convenţiunea, fostul guvern conservator era ţinut sub acuzare. Suntem în drept a zice că cel puţin con-

servatorii n'au nici o rĕspundere la ceea ce s'a făcut.

D-lor, fiecăruia meritul, dar şi responsabilitatea sa. După ce ne-aţi acuzat, permiteţi-ne a beneficia cel puţin de acea stare, în care d-voastră ne-aţi pus, şi a vĕ spune că n'am luat parte şi n'am putut lua nici o parte, am fost cu sila împiedicaţi de a lua parte la toată politica d-voastră de la Aprilie 1876 până la Ianuarie 1878.

Aşa dar d-voastră singuri aţi făcut mai ântâi convenţiunea de la 4 Aprilie. Erau mulţi in ţară, d-lor, care erau foarte neliniştiţi de aceasta. Apăruse d. ex. pe atunci o broşură sub titlul: *O cugetare politică*, care se atribuia d-lui Ion Ghica. Prin acea broşură se sfătuia o atitudine cu totul contrară decât aceea ce o lua guvernul. Alţii credeau că era mai bine, înainte de a fi concentrat armata dealungul Dunării, să o fi concentrat dealungul Prutului; căci alte condiţii am fi dobîndit atunci. Or cum ar fi aceasta, eu unul mi-am zis: cine conduce politica convenţiunii de la 4 Aprilie? Bărbaţi, cu al căror nume ne deprinsesem noi cei tineri din copilărie; ştiam că sunt însufleţiţi de un sincer patriotism, ştiam că sunt conduşi de interesul ţĕrii, şi, de şi eram de altă coloare politică, îmi ziceam: o politică

inaugurată de patriotismul d-lor Brătianu şi Kogălniceanu şi de inteligenţa d-lui C. A. Rosetti trebue să fie o politică naţională, de şi eu nu o pot înţelege, şi astfel eu personal m'am liniştit întru câtva.

Este totuş un lucru straniu, d-lor. Trebue să se fi făcut această convenţiune într'un mod' foarte misterios chiar în sînul partidului. Nu ştiu, când a eşit din minister d. ex-ministru Ionescu, îmi pare pe la 1 Aprilie, şi convenţiunea era la 4 Aprilie iscălită, aşa dar plănuită şi discutată mai nainte, şi d-lui se vede că nu ştia nimic despre ea. Ministrul de externe nu ştia nimica despre o convenţiune ce se negoţia cu o Putere străină! (Ilaritate). Aşa dar se negoţia la spatele d-sale[1]. S'a iscălit la 4 Aprilie de d. Kogălniceanu şi s'a pus în lucrare; s'a convocat Camera şi Senatul, au primit-o; nici că puteau să facă altfel, armata rusească intrase deja în ţară.

Vine, după aceasta, actul al doilea, proclamarea independenţei. D. ministru de externe ne-a arătat în şedinţa de astăzi just şi patriotic motivele, care au îndemnat pe guvern să solicite această proclamare. Să fie dar aşa.

---

[1]) Vezi mai sus pag. 62.

Vine apoi trecerea peste Dunăre, actul al treilea. Aci iertaţi-mĕ să fiu cu totul nedomirit şi să vĕ rog să mĕ domiriţi d-voastră. Am vĕzut pe ex-colegul de la externe acuzând eri pe actualul d. ministru de externe, acuzându-l grav pentru faptul, că d-sa a îngăduit trecerea armatei peste Dunăre, de şi ni se denunţase de Rusia convenţia de la 4 Aprilie şi se repusese pe tapet chestia Basarabiei.

D. ministru de externe a încercat să se justifice astăzi, ne-a spus că nu s'a denunţat convenţia şi că n'a fost guvern care să se fi „anihilat" ca acesta înaintea Camerei. Eu unul — iertaţi-mi parentesa — monarhic conservator precum sunt, regret totdeauna când un guvern se anihilează. Dar cred că nu este aşa. In aparenţă da! însă în realitate toate se făceau de guvern, şi d-voastră eraţi chiemaţi numai ca să le consfinţiţi ca lucruri săvîrşite. (Aplause).

Nu este vorba de *denunţarea* convenţiei de la 4 Aprilie, d-le ministru de externe, să nu ne jucăm cu cuvintele. Evident, dacă ni se denunţa, atunci o spuneaţi. Denunţarea se face prin o notă sau o altă comunicare oficială, care spune: îţi denunţ. Aceasta cred că nu s'a făcut. Dar nu e aci chestia. Chestia e că d. Kogălniceanu a mărturisit astăzi, că în Iunie 1877 prinţul

Gorciacov i-a vorbit de cedarea Basarabiei şi că d-sa a rĕmas înmărmurit. Este destul că la Iunie, în Ploeşti, prinţul Gorciacov, câtva timp după subscrierea convenţiei de la 4 Aprilie, pe care noi o credeam sfântă, să fi deschis vorba cu ministrul de externe al României în privinţa Basarabiei şi să fi manifestat dorinţa Rusiei de a ne-o lua înapoi, pentru ca d. ministru de externe al României să aibă datoria... la ce? După părerea mea, datoria simplă şi elementară *de a vĕ fi spus şi d-voastră această vorbire a principelui Gorciacov.* Atâta şi nimic mai mult. Inainte de a vĕ îndemna ca să autorizaţi trecerea peste Dunăre... (Intreruperi).

In adevĕr, d-lor, aveţi drept să mĕ întrerupeţi. Nu era autorizare pentru trecerea Dunării, se zicea atunci numai ca să apărăm hotarele; dar guvernul a întrerpretat, că are drept să treacă Dunărea cu votul d-voastră, acest guvern „anihilat". (Ilaritate).

Dar în fine atunci, când s'a hotărit numai apărarea hotarelor la Dunăre, trebuia să vĕ spună d. ministru de externe într'o şedinţă secretă (şi aici avea loc secretul), să vĕ spună: „D-lor deputaţi, să facem ce vom face, să apărăm hotarele sau să mergem în ajutorul Rusiei peste Dunăre; dar să ştiţi un lucru: chestia

Basarabiei este din nou pusă pe tapet de aceeaş Ruşie, care a încheiat convenţiunea".

D-lor deputaţi, mulţi din d-voastră ar fi autorizat atunci trecerea armatei în ajutorul Rusiei?

Voci. Nici unul!

T. Maiorescu. Nici unul? Apoi atunci iată adevĕrata părere a ţĕrii, d-lor miniştri anihilaţi.

Daţi-mi însă voie să vĕ spun, d-lor deputaţi, că din aceasta să nu facem o acuzare prea tare guvernului. Eu cred că el a făcut-o cu bune intenţiuni (Aprobări); aceasta poate că era visul de aur al unora din domnia-lor, ca să vază odată armata română vărsându-şi sângele pentru a dobîndì un drept mai mare pentru ţara lor. Insă aici se vede tocmai marea deosebire între simplele bune intenţiuni şi între adevĕrata politică naţională inteligentă.

Când vorbesc de trecerea Dunării, sunt dator a releva un cuvînt zis iarăş de mult-lăudatul fost ministru de externe, d. Nicolae Ionescu, şi a-l releva, afară numai dacă ziceţi că n'are nici o autoritate ceea ce vorbeşte d-sa; dar autoritatea ce trebue să o aibă, cel puţin fiindcă a fost ministru de externe, mĕ face totuş să relev acest cuvînt. Iată ce găsesc în *Monitor*, în reproducerea şedinţei noastre de eri: „Permi-

teţi-mi înaintea acestei Adunări şi in împrejurările aceste grave, să nu zic un singur cuvînt despre resbel, atât îmi place de mult pacea, atât de mult ne simţim bine în această stare de pace, că deabia ne aducem aminte de Griviţa, pe care am luat-o deunăzi, dar mult ne aducem aminte de acei 22 de ani de pace". Aşa a zis d. Nicolae Ionescu. Mĕ sfiesc a-i rĕspunde în multe cuvinte. Mĕ mărginesc a zice, că nu aceasta poate fi rĕsplata soldaţilor morţi înaintea Griviţei (Aplause).

Eu am fost mândru, ca fiecare Român, de isbînda armatei noastre (aplause) şi i am fost recunoscĕtor, că ne-a dat prilegiu să arătăm Europei, că suntem un popor viu cu o armă puternică.

Numai un lucru să-l luam în băgare de seamă: să nu confundăm meritele, să nu exploatăm pentru noi, pentru un interes de partid, bravura armatei, care este a tutulor. Una este bravura armatei şi alta este politica guvernului de astăzi, şi s'au vĕzut ţĕri cu armate rele, dar cu politică bună, făcĕnd izbînde strălucite, şi s'au vĕzut ţĕri cu armate bune şi cu politică rea, ajungĕnd.... la tractatul din Berlin. (Aplause).

Aşa dar onoare armatei! Dar ce a făcut guvernul ca să asigure armatei şi ţĕrii roadele jertfelor aduse pe câmpul de rĕsboi? D-lor, este

un lucru trist, când de la gloria armatei ne coborîm la politica guvernului. Nu ştiu, dacă nu vi se va părea şi d-voastră la toţi, că a fost o mare greşală a guvernului următoarea conduită. Guvernul, în urma acelei declarări a prinţului Gorciacov de la Iunie în Ploeşti, *insistă* pe lîngă Rusia ca să ne ia armata. Aţi mai auzit, d-lor, despre un guvern îmbiind pe un stat, care nu vrea, ca să ne ia numai decât armata, ca să-şi verse şi ea sângele sĕu fără a stabili condiţiile ?

Domnilor, era — nu zic de demnitatea noastră, dar de o elementară prudenţă politică de a menagia această glorioasă armată până la momentul oportun, de a nu îmbia pe Rusia ca să ne ia şi de a nu ne expune la nota d-lui Nelidov de la Iulie anul trecut, care ne spunea că Rusia n'are trebuinţă de ajutorul României. In ce situaţie ne pusese politica guvernului în acel moment? Din norocire, d-lor, soarta a fost mai bună decât guvernul nostru, soarta ne-a rĕsbunat: căci s'a vĕzut mai pe urmă, dacă a avut sau nu trebuinţă Rusia de armata română. (Vii aplause).

Dar să lăsăm soarta şi să revenim la politica guvernului. Guvernul a avut dar un moment în politica sa, când îmbia Rusia: „Na

soldaţi români“! Şi Rusia nu primea. D-voastră, aici, vĕ spunea că înşiră armata dealungul Dunării pentru conservarea ţĕrii; şi, alături, prin note, îmbia să ni se ia armata noastră....

D-lor, exagerez, dacă zic că a fost greşeală aceasta? Daca unul din d-voastră găseşte că a fost bine, îl rog să mĕ contrazică...

O voce. A fost bine.

T. Maiorescu. O singură voce între toţi mĕ contrazice; este destul să o numesc: e a d-lui Teodor Boldur-Lăţescu.

D-lor deputaţi, aşa a fost înainte de 6 August. La 6 August s'a *cerut* în fine ajutorul armatei române. A! atunci venise momentul... momentul la ce? Rusia cerea ajutorul nostru. Ei şi? Soldaţii români se grăbesc să vie în ajutorul ei. Da pentru ce? Şi vedeţi, d-lor, urmarea nefericită a acelei politice de îmbiare, că după ce guvernul nostru a îmbiat în timp inoportun, Rusia, primind acum, avea aerul a ne face o concesie de a ne primì să intrăm şi noi în foc.

Se poate o greşeală mai mare ca aceasta! A scăpa momentul, când erai în drept să-ţi pui şi condiţiile tale!

Ei d-lor deputaţi, glorie armatei, da! Dar încă odată: ce aţi făcut d-voastră, d-lor miniştri, când aţi trecut armata peste Dunăre, ca să-i asiguraţi jertfele? Nimic!...

O voce. Independinţa.

T. Maiorescu. Aud pe d. Fleva, zicênd: „independinţa". Dară independenţa o aveam deja atunci declarată. Pentru ce am mai trecut Dunărea? Ca să o avem pe deplin recunoscută? Apoi nici astăzi nu e pe deplin recunoscută.

Iertaţi-mĕ, sunt mai tênĕr şi îmi vine foarte greu să vorbesc în contra unor oameni mai bĕtrâni, de o mie de ori superiori mie prin experienţa lor; îmi fac scuzele mele încă o dată, dar n'am ce face, sunt lucruri care trebue o dată spuse înaintea ţĕrii... Apoi bine, d-lor, s'a mai vĕzut vreo dată un guvern trimiţênd armata ţĕrii să-şi verse sângele, fără nimic? Fără o convenţie? Fără un act, ca să ne arete pentru ce? Şi daca ne declaram independenţa, cum a zis d. Fleva, atât măcar n'am dobîndit să facem o încheiere faţă cu puternicul Impĕrat al tutulor Rusiilor şi să-l vedem pe el punênd iscălitura sa alături cu iscălitura Principelui Carol de Hohenzollern (aplause), astăzi victoriosul Domn al României? Nici atât! Trecem armata peste Dunăre cu ordin ministerial. Atâta tot!... Numai

cu o hârtie ministerială se trece armata unui stat constituţional? Ei bine, iertaţi-mĕ să vĕ spun: în momentul trecerii ţara a fost anihilată! Nu se trece armata ţĕrii peste Dunăre, fără ca să ştie ţara, cum şi pentru ce anume, cu ce condiţii şi sub care stipulaţii. Dar a trecut... şi acuma ne întreabă guvernul, ce să facem cu tractatul de la Berlin!

D-lor, după acest fel de politică a guvernului cred că a venit în fine momentul să mai întrebăm odată şi ţara, să vedem ce mai zice şi ea.

Camera aceasta a avut un mare moment, care va remâne în istoria naţiunii. Ea este Camera, care a proclamat independenţa, şi atunci când Rusia părea că ne ameninţă în primă-vara aceasta, ea este Camera, care a dat votul curagios în faţa ei: Nu dau Basarabia şi nu primesc nimic în schimb! Ei bine, d-lor, să nu veniţi cu o moţiune şi să loviţi în singurul d-v. prestigiu.

Noi, domnilor, sfîrşim sau prin disolvare, sau prin moartea naturală, conform constituţiei. Doi ani şi mai bine am trăit, mai avem un an şi câteva luni de sesiune ordinară. Nu cred, că este bine, ca pentru acest an şi câteva zile să deszliceţi astăzi ceea ce aţi zis la Ianuarie. Voiţi ca

această Cameră română, care a dat independenţa ţĕrii şi a dat rĕspunsul acela în faţa Rusiei, să vie astăzi să-şi sfâşie titlul de onoare? Mie mi-ar părea foarte rĕu pentru începutul erei constituţionale a României independente! (Aplause).

Dacă a fost vreodată momentul ca să facem apel la ţară, cred că este momentul de faţă. Părerile sunt nedumerite asupra Dobrogei; sunt unii care zic în sinceritate, — să mĕ ierte d. ministru de externe de a releva în treacĕt, că nu avea dreptul să bănuiască sinceritatea deputaţilor, care nu sunt de părerea d-sale. Sunt deputaţi, care în sinceritate...

T. Boldur-Lăţescu. Toţi sunt.

T. Maiorescu. Apoi da, toţi sunt, şi am relevat cuvîntul d-lui ministru de externe, tocmài ca să arăt că toţi sunt sinceri. Aceasta nu e aşa greu de înţeles. (Ilaritate).

Imi pare, că şi d. ministru de externe convine acum despre aceasta. Aşadară sunt deputaţi, care în sinceritate cred că este o primejdie Dobrogea; sunt alţi deputaţi, care cred că este un folos, tot aşa de sinceri. Apoi oare apelul la ţară este numai aşa o ficţiune, care o spunem noi cărturarii constituţionali? D voastră, Camera „liberelor alegeri“, nu voiţi să vĕ „re-

trampaţi“, cum ziceţi pe franţuzeşte, în sînul alegĕtorilor? Ce! este oare numai o ficţiune opiniunea alegĕtorilor? Şi o întrebuinţăm numai când este vorba să rĕsturnăm un guvern, care este de altă părere, care are d. ex. candidaturi oficiale? Ce? în practica constituţională nu am avea niciodată să ne supunem cu sinceritate alegĕtorilor?

Iată o chestie practică. Dacă a fost vreodată una, în care să ne lumineze alegĕtorii, este aceasta. Inainte de a lua d-voastră o mĕsură budgetară sau or ce alte mĕsuri pentru Dobrogea, întrebaţi mai ântâi pe marii proprietari şi comercianţi din Galaţi, din Brăila, din districtele vecine Dunării, care să vĕ spună şi ei, ce cred despre Dobrogea. Ce? nici acum nu voiţi să lăsăm României independente votul alegĕtorilor? S'o angajăm, să începem direcţiunea cea nouă a viitorului ţĕrii, şi să n'o întrebăm? Şi guvernul, care a avut politica ce o descriserăm până acum, tot el, fără nici un apel la ţară, să meargă mai departe? Să vĕ facă el pe d-v. să vĕ resgândiţi şi să întoarceţi opiniunea ce aţi exprimat-o la Ianuarie? Aceasta nu o cred, ar fi un pas nefericit cel dintâi pas în era legală a independenţei noastre.

Să se facă apel la ţară, d-lor, să se întrebe cetăţenii români, ce zic ei despre Dobrogea; şi dacă necesitatea va cere a se ocupa Dobrogea de mai nainte, fără a se putea aştepta resultatul alegerilor, apoi aceasta, d-lor, este o mĕsură administrativă, şi administrarea este dreptul guvernului, al nostru este numai legiferarea. După părerea mea este, iertaţi-mi a o spune, o enormitate constituţională ca să vie Camera cu o moţiune administrativă şi nu legislativă. Dacă guvernul nu a crezut momentul venit ca să ne prezente un proiect de lege, apoi pentru mĕsuri administrative, pentru păstrarea intactă a Dobrogei până la votul legal al ţĕrii, este competent a îngriji, acest guvern, care a luat atâtea şi mai grave respunderi, când era mai bine să consulte Camerele.

Iată pentru ce am avut curajul a vĕ cere să nu votaţi moţiunea majorităţii, să nu votaţi nici moţiunea minorităţii delegaţilor, ci să declaraţi că acea Cameră, care a proclamat independenţa României, acea Cameră, al cărei vot a fost: *Nu dau Basarabia, nu primesc Dobrogia*, să-şi sfîrşească viaţa ei constituţională şi să lase prima direcţiune a viitorului României independente însuş poporului român, care să se exprime prin libere alegeri. (Aplause).

41.

Interpelare asupra neaplicării tractatului de la Berlin şi a programului ministerial.

(Şedinţa Camerei de la 7 Fevruarie 1879).

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident şi interne.
I. Câmpineanu, externe.
D. A. Sturdza, finanţe.
Colonel Dabija, rĕsboi.
M. Pherekyde, lucrări publice.
Eug. Stătescu, justiţie.
G. Cantilli, culte.

După ce guvernul, precum se vede la paginile de mai sus, izbutise prin moţiunea Camerei să suprime din moţiunea Senatului fixarea epocei pentru convocarea Constituantei şi modificarea articolului 7, întârzie şi acum îndeplinirea acestei a doua condiţii a tractatului de la Berlin, iar la ministerul de externe Mihail Kogălniceanu este înlocuit prin Ioan Câmpineanu. Calcu-

lul ministrului-prezident Ioan Brătianu era de a amâna cât mai mult epoca alegerilor Constituante, pentru a nu le face sub impresia prea recentă a pierderii Basarabiei și prin urmare cu risicul de a remânea în minoritate. Dar ce importanță avea pentru interesul țĕrii o schimbare de guvern! Micul calcul ministerial avea marele inconvenient de a întârzia recunoașterea independenței din partea Puterilor străine și totdeodată de a da înăuntrul țĕrii prea mult timp pentru lățirea periculoasei agitări în chestia Evreilor, rĕmase acum singura platformă electorală.

Incercarea oposiției din Septemvrie 1878, menționată în discursul precedent, de a remedia la amîndouĕ inconvenientele prin o grabnică întrunire a Constituantei atât pentru chestia Dobrogei, cât și pentru revizuirea art. 7, fusese respinsă de Cameră. Ioan Brătianu o întîmpinase cu imputarea, că este făcută „în interesul străinilor“! Pe atunci era obiceiul multor liberali de a suspecta patriotismul celor ce nu erau de părerea lor. (Vezi mai jos rĕspunsul lui Brătianu la discursul 48, precum și discursul de la 16 Ianuarie 1880).

Cu toate aceste urgenta resolvire a chestiei pendente era prea indicată de întreaga situație a țĕrii pentru a nu fi din nou cerută de oposiție. De aci interpelarea următoare:

D. vice-preşedinte G. Hasnaş. Rog pe d. Maiorescu să binevoiască a venì la tribună.

T. Maiorescu. Domnule preşedinte, vĕ mulţumesc de îngrijirea d-voastră pentru mine. Insă acest aparat pompos mĕ intimidează, şi de aceea voi vorbì de pe simpla bancă de deputat.

D-lor deputaţi, sunt dator mai nainte de toate să mulţumesc d-lui ministru preşedinte pentru graba, cu care a bine-voit să mĕ înştiinţeze încă de luni noaptea, că va venì în mijlocul nostru şi va rĕspunde la interpelarea ce am avut onoare a-i anunţa.

Interpelarea aceasta, cum vĕ aduceţi aminte poate, vrea să provoace un rĕspuns din partea guvernului asupra stării generale a ţĕrii, aşa precum a fost creată prin chiar politica acestui guvern, şi în deosebi asupra timpului şi modului, cum crede d. ministru preşedinte că va trebuì să se reguleze posiţia ţĕrii în privinţa tractatului din Berlin; şi ca cestiune internă: asupra modului şi timpului, când vom ajunge în fine să regulăm situaţia noastră bugetară.

D-lor, fac de mai nainte scuzele mele pentru generalitatea unei părţi a acestei interpelări, şi eu n'aş fi îndrăsnit nici odată să vĕ iau timpul d-voastră cu micile şi neînsemnatele mele observări, dacă ne-am afla într'o stare parla-

mentară mai normală. Dar mie mi se pare că suntem tocmai într'o anomalie parlamentară.

Am venit şi eu împreună cu d-v. dela începutul sesiunii, cu cea mai mare dorinţă, ca să vedem cu o oră mai nainte regulate chestiile care sunt de ordinea naturală a preocupărilor noastre. Am venit şi aşteptam dintr'o zi în alta să vedem: este bugetul ţĕrii făcut sau nu? Este sau nu regulată acea procedare constituţională, ce trebue să urmăm în privinţa art. 7? Este sau nu regulată acea chestie de detai, care a rĕmas pendentă când ne-am despărţit unii de alţii ca să mergem în vacanţe, chestia monopolului tutunului? In contra aşteptărilor noastre vedem, că dintr'o zi în alta se amână lucrurile, că o zi după alta trece, o sĕptĕmână după alta chiar, şi iată-ne aproape la sfîrşitul sesiunii ordinare, şi la toate aceste întrebări, naturale fiecăruia dintre noi fără deosebire de partid, nu ni se dă rĕspunsul. Cred dar că sunt autorizat a zice, că această stare de lucruri lasă un fel de nelinişte, de incertitudine, de îndoială în inima noastră a tutulor.

Nu ştiu cu siguranţă, ce se petrece în toată ţara, dar ştiu cu siguranţă, că într'o parte a ţĕrii, anume aceea, pe care am onoarea a o reprezenta aci, această nelinişte este foarte mare, şi

este dar cred de datoria mea ca să rog pe d. ministru preşedinte, dacă se poate, să contribue cu vocea d-sale simpatică şi autorizată a împrăştia negura parlamentară, care ne apasă pe toţi.

Iată, d-lor, pentru ce am îndrăsnit a vorbì de situaţia generală a ţĕrii şi pentru ce vĕ rog să-mi acordaţi câte-va minute atenţia d-voastră.

D-lor, suntem majori acum, vorbim aşa de mult de independenţa noastră, pe care am câştigat-o în adevĕr cu atâtea sacrificii; suntem pe lîngă aceasta în ajunul unor alegeri foarte importante. De aceea este bine ca să ştim cu toţii, unde ne aflăm şi cum stăm, guvern, Cameră, şi poate fie-care grup din Cameră în deosebi.

D-lor, prima cauză a acestei îndoeli generale, a acestei incertitudini constituţionale, dacă voiţi, cred că provine dintr'un fapt mult mai înapoi, dela chiar prima apariţiune a acestui minister, şi eu n'aş vorbi de anul 1876, dacă n'ar fi în cea mai strînsă legătură cu ceea ce vedem că se petrece acum.

D-lor, la 1876 a căzut guvernul conservator. Trebue să vĕ spun că din parte-mi recunosc aci în public, că era în momentul acela un curent de idei sau mai bine de simţiminte în ţară,

care a făcut căderea ministerului conservator naturală şi necesară. Este evident, că în acel moment ideile conservatoare erau în minoritate în ţară; şi nimic mai legitim decât ajungerea la putere a acelei coaliţiuni, care cu multă energie, de şi nu examinez în detai mijloacele foarte puţin legale, se lupta în contra ministerului conservator.

Este folosul chiar al sistemului constituţional, ca îndată ce un partid şi un guvern, poate prin prea mult us sau abus al puterii sale, ajunge a nu mai fi pentru moment necesar ţĕrii, să vie un alt partid, care să aducă mai mare folos decât guvernul căzut. Nici un om cu minte nu poate contesta acest adevĕr, şi eu din parte-mi mĕ bucur, vĕzênd că în mod pacinic se poate întîmpla şi la noi acel joc natural al sistemului constituţional.

Insă, d-lor, aci nu sunt cestiuni de persoane, ci sunt cestiuni de princip. Personal vorbind, este indiferent dacă d. Lascar Catargi sau d. Ioan Brătianu sunt miniştri, diferenţa stă în princip şi în sistem. Sunt dar în drept, d-lor, eu, reprezentant al grupului de oameni din ţară învins în acele alegeri, şi recunosc că învingerea era naturală şi în parte constituţională, sunt în drept, zic, să întreb astăzi pe

d-nii învingĕtori: ce aţi adus ţĕrii în loc? Şi înţelegeţi importanţa acestei întrebări. O să ne aflăm înaintea alegerilor viitoare, şi trebue să ştim cum stăm cu principiile. Avem a face cu ceva positiv şi cert? Să examinăm dar întrebarea, pe cât se poate examina cu siguranţă.

Mi-ar fi greu să vorbesc de promisiunile date alegĕtorilor, de manifestările făcute prin adunări publice, de cuvintele pompoase de prin jurnale, căci guvernul ar putea să zică: nu sunt responsabil pentru toate părerile isolate şi neautorizate.

Cred dar că este bine să mĕ intemeiez numai pe declaraţiunile solemne, subscrise de chiar d. prim-ministru actual. Prin urmare să luăm aceste declaraţiuni în mână şi să ne întrebăm: cum rĕmâne cu aplicarea celor zise în ele?

D-lor, coaliţiunea, iertaţi-mĕ dacă o numesc aşa, căci nu ştiu cum s'o numesc altfel, coaliţiunea de la Mazar-paşa a venit la putere în Aprilie 1876, şi la începutul lui Mai 1876 vedem în *Monitor* acea cuvîntare solemnă, cu care s'a prezentat în aurora primă-verii acest guvern, în aplausele ţĕrii. In acea cuvîntare se zice (iau *Monitorul* No. 94, din 1877): „venim la guvern, fără recriminări, fără spirit de rĕsbunare, venim cu via dorinţă de a nu sfărîma partidele — căci fiinţa şi chiar lupta pacinică a par-

tidelor este o consecvenţă a regimului constituţional — ci de a potolì patimele şi urele din ţară".

Al doilea punct zice: „Tari prin puterea morală ce întovărăşeşte pururea pe acei ce se reazĕmă pe legalitate, sprijinindu-ne pe concursul Corpurilor Legiuitoare, vom căuta mai nainte de toate a face să se bucure această naţiune, atât de încercată, de bine-facerile păcii.

„Politica noastră externă va fi pacinică, va fi plină de respect pentru tratatele internaţionale, care statornicesc condiţiunea politică a României, care-i asigură independenţa, care-i garantează neutralitatea".

Al treilea punct zice: „Inăuntru politica noastră va avea de ţintă, mai ales şi mai cu deosebire, a aduce o deplină ordine şi reale economii în finanţele statului, de a cruţa, pe cât cu putinţă, punga contribuabililor, de-a desvolta prin legi finanţiare şi economice avuţia particulară, care este sorgintea avuţiei publice".

Al patrulea punct zice: „Biserica şi şcoala constitue baza naţionalităţii noastre, constitue prima condiţiune a desvoltării morale şi intelectuale a populaţiunilor noastre. Părinţii noştri nici odată, şi chiar în timpurile cele mai nefaste, n'au părăsit acest adevĕr. La rîndul no-

stru nu vom neîngrijì ceea-ce strămoşii noştri au respectat şi au iubit".

Al cincilea şi cel din urmă zice. „Posiţiunea geografică a României, conservarea naţionalităţii noastre reclamă ca, să fim pururea în stare de a ne apăra hotarele, de a face să ni se respecte neutralitatea. Imperios dar se cere, ca ţara să-şi organiseze bine forţele ei militare.

„Proclamând acest adevĕr, pe care naţiunea îl recunoaşte şi l-a recunoscut în multe dăţi şi cu facere de multe sacrificii, cu aceeaş franchetă declarăm, că nu înţelegem ca sub nume de înarmare să se stoarcă în mod nefructuos şi nefolositor o mare parte din resursele ţĕrii".

Aşa dar în năuntru înfrăţirea tutulor, depărtarea urei şi a pasiunii, politică pacinică, ordine în finanţe, biserica respèctată, reorganizarea armatei, fără a se stoarce banii oamenilor sub pretext de înarmare. Admirabil program! Era natural ca toată ţara să se închine înaintea lui. Acest admirabil program este iscălit de mai mulţi miniştri, dintre care unul numai, cel mai important şi cel mai simpatic, d. preşedinte al consiliului actual, d. I. Brătianu, îl mai vedem figurând pe acele bănci. A! Mĕ iertaţi, mai este şi d. Pherechyde, îl uitasem; dar d-sa în intervalul acesta a lipsit multă vreme de la guvern,

şi pentru aceasta mĕ cred în drept a-l prenumĕra între miniştrii mai noi, între neofiţi. Rĕmâne dar d. preşedinte al consiliului, d. Brătianu. D-sa este persoana cea mai importantă, în care s'a menţinut tradiţiunea aceea de la Mazar-paşa, d-sa singur a mai rĕmas la guvern, şi de aceea sunt în drept a-l ruga astăzi să bine-voiască a-mi explica, cum stă cu acest program.

D-lor, din acest program, făcut la Mai 1876, care vorbea la numĕrul întâi de potolirea patimilor şi a urelor din ţară, partea aceasta sub No. 1 nu s'a realizat, pentru că, după cum ştiţi, puţine sĕptĕmâni mai în urmă a venit acuzarea foştilor miniştri. Nu voi zice, că acea acuzare era nici nedreaptă nici dreaptă, nu voi zice asemenea, că era un moment, în care acuzatorii erau mai ambarasaţi decât acuzaţii. Un lucru numai mĕ întreb: dacă era bine să se facă acea acuzare, de ce aţi început să vorbiţi ţĕrii că veniţi la guvern fără recriminări, fără spirit de rĕsbunare, că veniţi ca să potoliţi patimile? (Intreruperi).

B. Lăţescu. Aţi fost graţiaţi!

T. Maiorescu. Dar aceasta nu împiedică faptul, că am fost acuzaţi. Insă eu nu fac nici o recriminare, este numai o simplă întrebare ce

o fac d-lui prim-ministru, şi dacă la aceasta nu va voì chiar să-mi rĕspundă, eu nu mĕ voi plânge, fiind-că vĕ mărturisesc, că toată acuzarea am crezut-o de la început şi o cred şi acum fără nici o importanţă.

Al doilea punct era: pace şi respectarea tractatului de Paris. Politica dar a coaliţiunii era pacinică; intenţiunea d-voastră a fost respectarea tractatelor internaţionale şi menţinerea neutralităţii... şi câte-va luni după aceea a venit călătoria d-lui ministru preşedinte al consiliului, însoţit de d. ministru de resboi, la Livadia.

Al treilea punct: ordine în finanţe.

Despre finanţe voi avea ocasiune de a vorbì ceva mai târziu, dar pentru moment voi spune numai, ce ordine în finanţe este aceasta, când vedem azi, 7 Fevruarie, că nu avem bugetul ţĕrii pe 1879 (zgomot). Oare toţi acei d-ni, care mĕ întrerup, cred că-l avem? Şi dacă nu-l avem, oare cred d-lor, că este indiferent într'un stat constituţional de a se vota bugetul sau de a nu se vota la timp?

Al patrulea punct al programului d-v. era, că biserica va fi în deosebi păzită şi scutită sub acest guvern liberal.

Apoi, d-lor deputaţi, la cine să ne adresăm şi pe cine să întrebăm, dacă s'a realizat acea-

stă promisiune. Negreşit şi de sigur, că părerea mea individuală nu va putea fi crezută în privinţa aceasta, precum nici aceea a or cărui dintre noi cei laici, nici chiar aceea a unei autorităţi în ale bisericei ortodoxe, precum este fostul vice-preşedinte al acestei onor. Adunări şi actualul preşedinte al comisiunii bugetare...

Al. Sihleanu. Cer cuvîntul.

T. Maiorescu. Căci, d-lor, fie-care dintre noi are părerea sa individuală neautorizată, şi prin aceasta negreşit nu se va putea rĕspunde la întrebarea, dacă biserica a fost păzită aşa precum s'a promis de guvern prin programul sĕu. Pentru ca să putem avea un rĕspuns valabil, nu avem decât un singur mijloc, acela de a ne duce la prelaţii, care reprezentă biserica ţĕrii, căci prelaţii bisericei noastre nu sunt străini de popor, ci ei sunt după legile noastre aleşi de către ţară însăş.

Colonel Leca. Apoi ştim şi noi ceea ce se petrece. Prelaţii se aleg după partidele politice.

T. Maiorescu. Nu ştiu, cine mĕ întrerupe?

Colonel Lecca. Eu.

T. Maiorescu. Ah, d-nul colonel Lecca! Aduc omagiile mele d-lui Lecca, şi este netăgăduit că d-sa, ca bărbat militar, este foarte competent de a se pronunţa şi în chestiile biseri-

ceşti; acesta este un merit foarte mare al d-sale.

Colonel Lecca. Şi este mare merit, pentru că şi eu am zidit biserici.

T. Maiorescu. Apoi fără îndoială: competenţa d-voastră în cele bisericeşti este enorm de mare. Cu toate acestea cred, că nu este bine ca noi laicii să facem şi din biserica ţĕrii o chestie de partid. Intru ale bisericei se cuvine să ascultăm pe înşii capii bisericei, şi eu, d-lor, am auzit pe un eminent prelat al bisericei române, am auzit pe P. S. S. Mitropolitul acelei părţi a ţĕrii, a căreia capitală mi-a făcut onoare să mĕ aleagă deputat, am auzit, zic, pe Prea S. S. Mitropolitul Moldovei vorbind asupra modului cum acest guvern a arătat respectul sĕu pentru biserica noastră naţională. Nu examinez şi nu mi se cuvine mie să examinez, dacă are dreptate sau nu în această chestie; constat numai, că un eminent prelat al bisericei noastre nu priveşte ca împlinite promisiunile date de d-voastră în privinţa bisericei.

In fine pentru organizarea armatei şi pentru nestoarcerea resurselor ţĕrii sub pretext de înarmare, pentru acestea, d-lor, poate fie-care din d-voastră să rĕspundă, fiind-că le cunoaşteţi, nu sunt în stare să le discut în detai. Constat

numai, că organizarea armatei lipseşte încă; s'au schimbat mulţi miniştri de resboi şi astăzi ne aflăm în faţa unui ministru cu totul nou; d-sa are reputaţiunea de a fi foarte competent, şi nu mĕ îndoiesc, că în viitor se vor îndeplinì prin silinţa d-sale multe lacune ale organizării armate. Dar până acum nu s'a îndeplinit nimic, şi cât pentru viitor, viitorul este un mare necunoscut; vom vedea, de vom trăì, ce va eşì şi din aceasta.

Iată, d-lor, care a fost resultatul programului solemn de la Mai 1876. Permiteţi-mi acum o întrebare — şi acesta este folosul ce putem trage din aceste prea lungi discuţii: d-lor deputaţi, pentru ce ne-am bucurat toţi, că avem un sistem constituţional în ţară? Pentru ce? Mai ales d-voastră? d-voastră partid, care vĕ atribuiţi cu deosebire epitetul de liberali; poate sunt liberali şi alţii; dar să nu facem discuţia aceasta... (Întreruperi); d-voastră, care credeţi că numai d-voastră sunteţi liberali... (întreruperi), aşa dar, d-voastră ca liberali insistaţi, şi insistăm poate şi noi, ca libertăţile publice să fie păzite; libertatea presei mai ales, libertatea întrunirilor ... (întreruperi, zgomot).

D. vice-preşedinte. Vĕ rog, d-lor, bine-voiţi a face tăcere că nu auzim.

D. preşedinte al consiliului. Lăsaţi-ne, d-lor, să auzim, căci avem să rĕspundem, şi cum vom rĕspunde, dacă nu auzim.

D. vice-preşedinte. Bine-voiţi a face tăcere, caci nu auzim nimic.

T. Maiorescu. Mulţumesc din nou d-lui prim-ministru, că a intervenit în favoarea uneia din libertăţi, adică a libertăţii cuvîntului mai ales în Parlament. (Intreruperi, zgomot).

D. vice-preşedinte. Vĕ rog faceţi tăcere, nu mai întrerupeţi.

Titu Maiorescu. Toate aceste libertăţi: libertatea întrunirilor şi libertatea presei au mai ales un scop, acela ca înaintea ţĕrii sa-şi expue fiecine liber părerile şi convicţiunile sale, ca ţara să ştie totdeauna ce vor bărbaţii sĕi politici, ce gândesc pentru politica practică şi care sunt principiile lor politice.

Şi este evident, d-lor deputaţi, că un corolar sau mai bine condiţia necesară a acestor folosiri de libertăţile publice este acesta, că un program pus înainte, că un principiu profesat să fie o realitate politică, aplicată pănă la sfîrşit. Căci dacă nu, atunci suntem siliţi să spunem că libertăţile publice nu aduc foloase practice pentru ţară, ci sunt numai un prilej de amăgiri. Dacă m'aş prezenta eu cu un program îna-

intea ţĕrii şi venind la putere nu l-aş executa, atunci ce folos am adus ţĕrii cu acest program? Şi permiteţi-mi a adăoga un lucru: noi suntem într'o ţară, care mai are trebuinţă de creşterea constituţională; nu este pretutindeni pătruns spiritul adevĕrat al vieţei politice. Faţă de straturile inculte ale ţĕrii noastre, dacă îmi permiteţi comparaţiunea, noi suntem ca nişte tutori în faţa unor minori; şi trebue să-i luminăm în calea ce au să o apuce în viaţa publică. Acesta este un rol din cele mai frumoase ale Camerelor, acela de a fi nu numai reprezentanţi ai ţĕrii, ci şi în parte luminătorii vieţii publice a Romăniei. Insă ce lumină aducem noi alegĕtorilor noştri, când ceea ce spunem la alegere este una, şi îndată ce avem votul lor asigurat, or nu facem ceea ce am promis, or ce facem este alta decât ceea ce am zis atunci?

Nu mĕ îndoiesc, că d-voastră şi Senatul aţi avut cea mai ferbinte dorinţă, ca programul de la Mazar-Paşa să se îndeplinească. Dar nu Camerele au rolul acţiunii în stat. Puterea executivă stă pe *acele* bănci. Nu pe d-voastră vĕ poate dar întreba cine-va, de ce nu aţi făcut cutare şi cutare act, fiindcă sunt lucruri, care privesc numai pe puterea executivă. Suntem însă în drept să întrebăm pe reprezentanţii pute-

rii executive, pe miniştri, cum de nu s'a îndeplinit programul solemn al d-lor din 28 Aprilie 1876? Şi vedeţi resultatele. Pe când atunci ministerul în acest mesagiu ce am avut onoare a-l cetì în parte, se prezenta în o compunere oare-care, pe când acest mesagiu era iscălit nu numai de d. I. Brătianu, ci şi de d. Manolache Kostaki şi de d. Kogălniceanu şi de d. Vernescu, azi pe aceşti d-ni, care au inaugurat era cea nouă, îi vedem la o parte. D. Manolache Kostaki este în [oposiţie, d. Kogălniceanu este în opoziţie; nu îndrăsnesc a vorbì despre d. Vernescu, care este faţă, dar cred că atât pot să afirm, că şi d-sa este mai rezervat faţă cu d-voastră, decât atunci când a iscălit împreună cu d-voastră acest program.

Ei bine, d-lor, este aceasta sistem constituţional? Este constituţional când un program nu se execută, ci se părăseşte, tocmai programul, în virtutea căruia venise un guvern la putere, rĕsturnând pe altul? Este constituţional, când miniştrii primitivi ai programului se retrag unii după alţii, fără a ni se spune pentru ce? Căci dacă ne-am întreba în conştiinţă, pentru ce s'au retras, nu vom găsì nici un act constituţional, care să ne explice pentru ce. Pentru ce s'a retras d. Kogălniceanu?

Poate între culise se vorbeşte; noi nu ştim. Pentru ce s'a retras d. M. Kostaki? Pentru ce s'a retras d. Vernescu? Ce este acest fenomen, că o coaliţie aşa de importantă şi salutată cu atâta entusiasm la început, se topeşte înaintea noastră fără ca să ştim, de unde vine raza soarelui care o topeşte? Este oare un foc interior, care o mistue? Şi aceasta nu se spune pe faţă în sistem constituţional?

Iată, d-lor deputaţi, prima causă de îndoială asupra situaţiunii noastre interne. Ţara, alegătorii nu ştiu să-şi rĕspundă la întrebarea, pe cine avem înainte? Cu un princip v'am ales; ca un grup v'am ales; trei din patru părţi vĕ fac astăzi opoziţie. Ce este acum adevĕrat, ce este neadevĕr şi ce este eroare în promisiunile şi programele d-voastră?

Dar, d-lor, să părăsim aceste timpuri prea trecute şi să venim la chiar mesagiul, cu care s'a deschis sesiunea actuală.

La 15 Noemvrie anul 1878 Adunarea aceasta s'a deschis prin alt solemn mesagiu, care ne zice: „Grabnica şi oficiala statornicire a relaţiunilor diplomatice între aceste state şi România atîrnă în parte şi de d-voastră.

„In adevĕr, în ultima sesiune extraordinară, d-voastră patriotic şi înţelept aţi primit tracta-

tul din Berlin în toate dispoziţiunile sale privitoare la România.

„Ceea ce era de competenţa d-voastră aţi făcut, aţi îndeplinit. Mai aparţine însă d-voastră de a pune, conform cu Constituţiunea noastră, ţara în posiţiune de a-şi da acele Camere de revisiune, cărora singure revine modificarea articolelor constituţionale".

Ni se spune, cum vedeţi, că guvernul va venì cu un proiect pentru modificarea unui articol din Constituţiune, adecă să declare Camera că este caz să se revizuiască articolul 7 pe calea constituţională.

Apoi, programul acestui mesagiu urmează:

„In intervalul împlinirii procedurei, ce Constituţiunea noastră prevede în această materie, activitatea d-voastră nu va rĕmâne zădărnicită. Din potrivă ea va fi reclamată de multe reforme, ce imperios trebue a fi introduse în deosebitele ramuri ale serviciului public".

Ş'apoi ni se vorbeşte ântâi despre regularea finanţiară, al doilea despre legea comunală, al treilea despre judecătoriile de pace, al patrulea despre o foarte mare chestie, despre inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei; al cincilea iarăş despre organizarea puterii armate; al şaselea despre veşnic anunţata lege pentru

cruţarea pădurilor şi exploatarea minelor, şi al şaptelea în fine chiar despre un nou drum de fier spre Cernavoda-Kiustenge. Foarte bine! Ca să nu rĕmâe zădărnicită activitatea noastră de la 15 Noemvrie înainte, ni se spune: grăbiţi-vĕ, căci aveţi să vĕ disolvaţi, şi înainte de disolvare, aveţi să vĕ ocupaţi încă de 7 deosebite legi, afară de buget.

Douĕ s'au votat, celelalte nici în proiect n'au venit la Cameră; bugetul nu este încă făcut.

Dar este altceva, asupra căruia v'aş atrage atenţiunea.

Iscălit vĕd în acest program un minister compus numai din cinci persoane: D-nii Brătianu, Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Câmpineanu şi Stătescu.

D. Brătianu, care în adevĕr resumă în sine tot sufletul ministerului, este şi capul ministerului. Uneori este chiar şi capul şi membrele în acelaş timp, este şi capul şi mânile şi picioarele. De exemplu în acest mesagiu figurează ca preşedinte al consiliului, ca ministru de agricultură, comerciu şi lucrări publice şi încă şi ca ministru al cultelor şi instrucţiuni publice. Foarte bine, foarte frumos, nimeni nu s'a îndoit vreodată de aptitudinea universală a fiecăruia din miniştrii actuali, şi eu personal recu-

nosc admirabila competenţă, cu care d-lor trec de la un resort la altul fără cea mai mică sfială.

Dar un lucru trebue să ne surprindă în acest mesagiu: lipseşte de aici ministrul de resboi. Ni se anunţă de formă organizarea armatei ţĕrii fără ministru de resboi! — Dar ce este, domnilor, un mesagiu? Este sistem constituţional acela, de a scrie numai o coală de hârtie, fără a şti de mai nainte ce avem să facem? Unde este în acest guvern acea ţesătură de idei şi de principii aplicabile, ca cel puţin să ştie ţara: iată ce avem de aşteptat, şi să se liniştească? O vedeţi, nici ministru de resboi nu este. Va să zică, organizarea armatei atinsă în mesagiu era numai o vorbă goală, fiindcă nu era contrasemnată de ministrul resboiului? Astfel păzeşte guvernul de astăzi prestigiul coroanei?

Dar este alta, d-lor, şi mai stranie. Ni se vorbeşte prin acel mesagiu de tractatul de la Berlin, adecă de modificarea art. 7 din Constituţiune. Chestia este dar pusă înaintea d-voastră, şi această mare şi importantă idee frămîntă în momentul de faţă toată ţara. Pentru dînsa vĕd aci în mesagiu iscălitura d-lui Kogălniceanu? Unde este d. Kogălniceanu astăzi? în

oposiţie. De ce? Ce s'a întîmplat în privinţa tractatului de Berlin, ca să se retragă d. Kogălniceanu? Nu mai este astăzi momentul de a cere revizuirea art. 7? Constat un lucru: rĕspuns constituţional nu ni s'a dat până acum la o asemenea foarte legitimă preocupare.

Se poate ca alţii să cunoască motivele retragerii acestor miniştri; eu unul, care nu sunt dintre intimi, n'am auzit pomenindu-se de ele. Vedem ceva mai mult: lasă că vedem acum pe d. Kogălniceanu în oposiţie, dar am vĕzut în jurnalul *Românul* — şi aci vĕ rog să-mi daţi voie a vorbì de acest ziar, care ştiu că este sub redacţia venerabilului nostru preşedinte de Cameră.

O voce. Nu este adevĕrat!

T. Maiorescu. Nu este adevĕrat? Atunci retrag afirmarea aceasta şi o înlocuesc cu următoarea: acest ziar *Românul* se află sub redacţia unor amici ai guvernului de astăzi, şi în asemenea condiţii este adeseori inspirat de guvern, ştie mai în totdeauna cele ce se petrec şi uneori publică acte oficiale mai nainte de *Monitorul oficial*. Sunt exemple pentru aceasta şi nimeni nu mĕ contrazice. Astfel fiind, am drept să vorbesc de ziarul *Românul* ca de o foaie de publicitate, ale cărei păreri semnifică ceva, când

avem pe acea bancă ministerul actual. Ei bine, am vĕzut într'unul din numerele trecute ale ziarului *Românul* zicêndu-se de d. Kogălniceanu, care a dus politica ţĕrii în vremile cele mai grele alături cu actualul preşedinte al consiliului şi cu aprobarea şi susţinerea acestei Camere, am vĕzut zicêndu-se de acest fost ministru — iertaţi-mi că mĕ alunec să zic aceste cuvinte, dar nu fac decât să reproduc zisele *Românului* — se zicea, că d. Kogălniceanu nu e tare în aritmetică decât în sustracţiune, şi că se păstrează în arhivele ministerului de externe un act, care dovedeşte, cum a trădat d. Kogălniceanu interesul Romàniei în chestia Evreilor. Eu aş întreba: dacă aceasta este adevĕrat, cine a dat ziarului *Romanul* actele secrete din ministerul de externe, pentru ca să aibă cunoştinţă de actul, la care face alusie? Şi ce situaţie parlamentară, constituţională este aceasta, ca atunci, când puneţi pe d. Kogălniceanu să iscălească mesagiul, prin care se promite a se face cutare lucruri, d. e. revizuirea Constituţiunii, vine un organ al d-voastră, al guvernului actual, şi vorbeşte acestui ministru de sustracţiune? El a fost acel ministru, d. Kogălniceanu? Acel ministru acusat atât de grav de organul acreditat al foştilor sĕi colegi? — Nu mai înţeleg nimic din toate

aceste procedări; nu înţeleg, cum a intrat atunci d. Kogălniceanu în minister cu d-voastră, cum a fost ţinut şi ce a mijlocit apoi de a eşit din minister.

A doua chestie însemnată, de care se ocupă mesagiul, sunt finanţele. La redeschiderea Camerei era la ministerul de finanţe d. Câmpineanu. Inţelegeţi d-voastră, că atunci când în mesagiul Tronului ni se afirma, că starea finanţiară este bună, că au să ni se propue mai multe legi finanţiare, eram în drept să ne aşteptăm ca în sesiunea aceasta ministrul, care cunoştea bine starea finanţelor noastre, care îşi avea o idee stabilită despre ele, despre îmbunătăţirile lor, despre îndreptarea situaţiunii, dacă ar fi fost mai mult sau mai puţin rea, sau dacă era bună, despre accentuarea şi împodobirea acestei bunătăţi cu explicările d-sale, ca acel ministru să lucreze împreună cu noi în această sesiune. Când colo ce se întîmplă? Se duce d. Câmpineanu de la finanţe şi vine d. Dimitrie Sturdza. Pentru ce? Nu ştiu! Caut în *Monitorul oficial* un act parlamentar, care să-mi explice ce s'a întîmplat, şi nu găsesc nimic.

D-lor, nu m'am mirat în genere de reintrarea d-lui Sturdza în minister; căci îmi aduc aminte, că d. Sturdza intrase, şi eşise, şi apoi

iar intrase şi iar eşise, şi acum iar a intrat. Va să zică aceasta nu este lucru de mirare; dar este altceva, care este de mirat. D-lor, noi suntem oameni publici, şi ceea ce vorbim în parlament, sunt cuvinte solemne, dacă voim să fim oameni serioşi şi să avem o politică onestă. Ei bine, d-lor, nu-mi vine să cred, că este acelaş d. Sturdza, pe care îl vĕd colo pe banca ministerială, al cărui discurs îl am aici, discursul ce l-a ţinut în Senat la 28 Septemvrie, pentru ca apoi la începutul lui Decemvrie să stea pe acea bancă! — 2 luni de interval abia, foarte scurt timp, chiar pentru regimul de astăzi.

Iată ce zicea d. Sturdza la 28 Septemvrie 1878 despre ministerul d-lui I. Brătianu, in care este acum din nou intrat: „Vedeţi dar, că numai prevĕzĕtoare n'a fost politica guvernului şi cu toată această neprevedere, tot guvernul vine astăzi să ne impue a intra într'o nouă fază politică. Guvernul urmează precum a început. Dar! Căci noi Parlamentul, am venit continu de am aprobat, după ce lucrurile erau făcute şi nu aveai încotro. N'a fost consultată ţara prin reprezentaţiunea ei nici odată, căci multe poate se împiedecau. Miniştrii au luat toate asupră-le şi, cum foarte

bine a zis d. Strat, guvernul a avut un mare curaj, pe care nici un bărbat în ţara aceasta nu l-ar fi avut: a făcut tot cum a voit, fără a mai consulta pe nimeni. Noi am fost convocaţi numai de formă, ca să consfinţim faptele îndeplinite. Dar prevederile, care au motivat faptele, se dovedesc astăzi a fi fost fundate pe nisip, pe iluziuni mari.

„Apoi când vedem atâtea împrejurări, care au curs în timpii aceştia, şi când astăzi intrăm în o fază nouă, atât de nepregătiţi ca şi altă dată, tot cu atâtea iluziuni, tot cu atâta uşurinţă şi tot cu acea impunere autoritară din partea guvernului, sunt în drept de a zice guvernului: D-lor miniştri, ia mai slăbiţi puţin, mai lăsaţi ţara să se resufle şi să vază unde vreţi să o duceţi! Mai lăsaţi-o să studieze cestiunile acelea, pe care ni le puneţi astăzi înaintea noastră; nu veniţi să impuneţi ţării voinţa d-v., căci aţi greşit odată şi puteţi greşì şi de a doua oară".

Şi în alt loc: „Parlamentul nu poate decide nimic în privinţa Dobrogei. Nu suntem competenţi să dăm un vot. Putem să ne spunem opiniunile noastre individuale. Aceasta suntem liberi să facem. Dar nu suntem competenţi să dăm un vot. Un asemenea vot ar fi o enormi-

tate, o distrugere a Constituţiunii, o lovire de stat. Senatul acesta nu este chiemat să dea un vot în privirea Dobrogei, iar guvernul nu poate intra în Dobrogea, pentru că nimenea nu l-a chiemat să intre, pentru că astăzi nimeni nu-i poate da voie să intre".

Ce sunt acestea, d-lor? cuvinte parlamentare sau un şir de îndeletniciri stilistice asupra politicei externe şi interne, fără nici o seriositate? Vě rog să mě lămuriţi, căci věd azi pe acelaş d. Sturdza ca ministru de finanţe publicând în *Monitorul oficial* budgetul Dobrogei. Nu ştiu ce budget este acela? Cine l-a votat? Dar îl věd publicat în *Monitorul oficial* de d. Sturdza.

Dar poate, d-lor, este numai slăbiciunea mea, care mě împiedică de a pătrunde în adîncul fineţelor de simţimînt politic al acestor d-ni de la guvern. Poate d. Sturdza şi cu d. Brătianu s'au împăcat numai din abnegaţiune patriotică, au pus, cum se zice într'o frasă mult întrebuinţată, interesul ţěrii mai pre sus de interesul personal, şi s'au întrecut care pe care în abnegare — nu abnegare de la portofoliu, ci în abnegare de la câteva pagine ale portofoliului, şi astfel îi vedem pe amîndoi într'o amabilă unire, fiecare cu portofoliul sěu — cam rupt, dar totuş ministerial.

Să fie dar bine aşa, şi să trecem la o altă întîmplare stranie. Acest d. ministru de finanţe, în ântâiul act al sĕu, v'a prezentat la 7 Decemvrie chestia monopolului tutunurilor, adică modul, cum crede d-sa să o rezolve acum. Din partea mea îi aduc sincerele mele mulţumiri pentru un act de dreptate ce-l face guvernului conservator, declarând că a fost bună idea d-lui Mavrogeni cu monopolul tutunurilor (aplause, mare ilaritate). Se vede însă, că d-voastră aţi fost de altă părere: d-voastră, nu eu, căci eu în secţiune am votat, se înţelege, pentru proiectul d-lui Sturdza. Dar d-v. l-aţi respins. La 7 Decemvrie, sunt acum două luni (tocmai intervalul de la intrarea d-sale în minister până la cuvintele de atunci din Senat), s'a prezentat acest proiect şi se zicea: că este de cea mai mare urgenţă şi insemnătate, pentru că e vorba de peste 8 milioane înscrise în budgetul statului. Ei bine, unanimitatea secţiunilor respinge acest prim şi însemnat proiect al noului ministru de finanţe. Iată o chestie constituţională. Chestia monopolului, urgentă atunci, se tărăgăneşte de când a fost respinsă în secţiuni din zi în zi, nu se pronunţă nimeni asupra ei.

Mai înainte de toate permiteţi-mi întrebarea, pe care or cine este în drept să o facă. Cu ce au-

toritate vine acum acest d. ministru de finanţe şi susţine înaintea Camerei primul budget al României independente? Nu cumva şi aceasta e una din causele negurelor parlamentare, care ne întunecă situaţia? Poate eu nu înţeleg motivele secrete ale acestei situaţii, şi voi fi foarte fericit, dacă voi avea un rĕspuns bine voitor din partea d-lui ministru preşedinte asupra întrebării: posiţia parlamentară a actualului d. ministru de finanţe este ea corectă sau nu?

Iată starea noastră parlamentară în năuntru. In mijlocul acestei situaţii vine guvernul şi ne pune în perspectivă două din cele mai importante chestii de deslegat, revizuirea Constituţiunii în urma tractatului din Berlin, şi în cele interne primul budget al României celei nouĕ. Să examinăm în scurt şi posiţia noastră faţă cu această perspectivă.

Intreb dar: cum stăm cu chestia tractatului de Berlin? D-lor, poate vĕ aduceţi aminte unii din d-v., câtă discuţie de mare importanţă s'a urmat în Cameră, atunci când vi se cerea să votaţi prima moţiune asupra tractatului de Berlin, şi ştiţi, că era un grup însemnat de deputaţi, care nu voia ceea ce ni se cerea pentru Dobrogea, şi nici nu voia ca să ne pronunţăm prea

curînd pentru recunoaşterea tractatului de Berlin; era alt grup, acela al neînsemnatei opoziţiuni în mijlocul d-v., şi pentru care din întîmplare eu eram chiemat să-i dau o slabă expresie. Acest grup zicea: este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituţiune pentru modificarea art. 7. Aceasta era moţiunea ce am depus-o pe biurou şi despre care credeam atunci, că nu va întrunì nici 5 iscăliturì ca să aibă onoarea de a fi pusă la vot, dar care prin buna voinţă a unora din d-v. a fost îndestul de sprijinită, încât să ajungă la vot, şi se înţelege că a căzut. Ceea ce ceream noi atunci era dar: reforma constituţională imediată pentru art. 7, şi ziceam, că este pericol în întârziere. Nu-mi permit să citez textual cuvintele mele de atunci, căci sunt de prea puţină însemnătate; eu citez textual numai însemnatele cuvinte ale simpaticului d. ministru-preşedinte.

Eu, d lor, ziceam că dacă vom întârzia, ne expunem la pericole; ziceam, că o lovitură s'a dat deja demnităţii noastre naţionale, punêndu se o chestie de constituţie internă într'un tractat internaţional făcut fără noi; ziceam să fim prudenţi, pentru ca să facem să nu se mai repete din nou o asemenea lovitură — nu din partea unui congres, ci acum şi mai rĕu din

partea fiecărui ministru al guvernelor străine, care să se creadă în drept a zice reprezentantului român: nu vĕ recunosc formal până ce nu veţi modifica constituţia. Mărturisiţi şi d-stră, d-lor, că este o atingere a dėmnităţii noastre naţionale, când un ministru străin vorbeşte astfel.

Colonel Lecca. Aţi deschis d-v. drumul la asemenea lovituri cu convenţia Austro-Ungară.

T. Maiorescu. Nu înţeleg ce are a face convenţia Austro-Ungară cu această chestie. De altmintrelea sunt gata să rĕspund la toate întreruperile, dar întreruperile să fie făcute aşa încât să fie accesibile unei simple minţi omeneşti.

Astfel sta atunci chestia. Atunci d. preşedinte al consiliului mi-a rĕspuns într'un discurs cam viu, care, dacă nu era tocmai bogat în argumente, rescumpăra această lacună prin cea mai bogată fantazie. La început vin câteva binevoitoare observaţii făcute de d. ministru-preşedinte asupra tatălui meu şi asupra fiului sĕu, adică asupra mea. Nu voiesc să intru în aceste detaiuri familiare faţă cu d. preşedinte al consiliului, şi trec înainte la singurele obiecte, care pot intra în discuţia parlamentară. Singurul contra-argument la propunerea noastră este formulat de d. mini-

stru-preşedinte sub figura unei întrebări oratorice. „Ei bine, onor. d-le Maiorescu, ai vorbit d-ta cu inimă românească? Voeşti d-ta să pui Camera şi ţara într'o poziţie falşă înaintea Europei“ ?

Cerênd noi executarea tractatului de Berlin cu o zi mai înainte, făcênd moţiunea, că este cazul a se aplica art. 129, voiam — zicea d. ministru — să punem ţara într'o poziţie falsă cu Europa. Nu înţeleg, d-lor deputaţi. Aceste erau zise în contra noastră la 1 Octomvrie, şi la 15 Noemvrie vine guvernul şi zice acelaş lucru, că adică este cazul a se modifica art. 7 din constituţie. Ce s'a întîmplat de la 1 Octomvrie până la 15 Noemvrie aşa încât d. ministru, care zicea la 1 Octomvrie că noi prin acea cerere creăm ţării o poziţie falsă, la 15 Noemvrie însuş d-sa să vie cu aceeaş cerere?

D-lor, îmi permiteţi să spui cu toată sfiala şi cu toată moderaţia în expresie, că regret încă o dată, precum am regretat şi atunci, întârzierea în această chestie. D-lor, eu înţelegeam părerile reprezentate prin d. Vernescu şi prin partidul d-sale. D-sa zicea: nu voim Dobrogea, şi chiar dacă n'am fi recunoscuţi de Puteri deocamdată, lăsaţi-ne timpul pentru reformarea constituţiei mai târziu. — Acesta este un sistem;

eu nu-l împărtăşesc şi am avut onoarea a spune atunci, că-l cred periculos; dar însfîrşit este un sistem. Insă, d-lor, a spune la 1 Octomvrie, că prin modificarea constituţiei se pune ţara în poziţie falsă faţă cu Europa, şi apoi a veni la 15 Noemvrie şi a o cere ca guvern, aceasta n'o înţeleg şi vĕ întreb: ce este aci la mijloc?

In or ce caz, întârzierea adusă în soluţia acestei chestii a fost şi este foarte regretabilă. D-lor, dacă să făcea atunci revizuirea, se cruţau ţĕrii mai ântâi multe svîrcoliri, şi faţă cu străinătatea cred că se dobîndea în primul moment recunoaşterea independenţei noastre. Mi-e teamă, că astăzi chestia să nu fie mai grea, şi această greutate este cauzată prin întârzierea guvernului, şi dacă mi-am permis a întreba pe d. prim-ministru: cum crede să rezolve chestia tractatului de la Berlin, este pentru ca să avem vr'o liniştire în privinţa nouelor greutăţi, ce ni se pot opune acum chiar după ştergerea art. 7 din constituţie. In loc de liniştire, în loc de vreo procedare corectă, vĕd cu totul altceva, cetesc în jurnale, în depeşele lui Havas, că venerabilul nostru preşedinte al Camerei, d. C. A. Rosetti, este când la Neapol, când la Roma, când la Paris, şi se

vede din depeşi chiar, că are convorbiri pentru recunoaşterea independenţei noastre; ba încă o corespondenţă oficioasă de pe acolo zice, că d. Rosetti, preşedintele Camerei noastre, ar fi avut prevederea de a vorbì cu diferiţi deputaţi din Camera italiană spre a face o presiune asupra guvernului italian, ca să ne recunoască independenţa. Sunt sigur însă, că acea corespondenţă, de şi este cam oficioasă, este falsă, fiind că ar fi o mare lipsă de tact, când un reprezentat al nostru s'ar duce în state străine şi ar încerca prin asemenea moduri ca să exercite presiuni asupra guvernelor străine. Aceasta este ceva foarte periculos. Şi sunt sigur, că d. Rosetti na putut s'o facă, şi prin urmare informaţiile nu sunt exacte.

Dar în treacĕt, d-lor, ar fi bine să ne lămurim asupra unui alt punct constituţional; căci, după cum vedeţi, constituţionalitatea procedimentelor acestui guvern este foarte neguroasă. Ce însemnează oare ca preşedintele Camerei noastre să fie în străinătate în timpul cel mai greu al situaţiei parlamentare? Inţeleg, d-lor, am cetit că fostul preşedinte al Camerei Italiene, d. Crispi, în vacanţa Camerei s'a dus la Berlin să rĕsufle, şi din parte-mi nu aş îndrăsnì să vorbesc nimica despre vacanţele şi rĕsuflările ono-

ratului nostru domn preşedinte. Dar din momentul ce se deschisese la 10 Ianuarie iarăş sesiunea noastră şi când sta ın joc ce? primul act de reformă al pactului nostru fundamental, constituţia ţĕrii, ce caută preşedintele nostru ın ţĕri străine? Şi cine ın lume şi ın statul acesta are dreptul să ne ia preşedintele nostru şi să-l trimiţă pe acolo? (Ilaritate). Şi este d-sa acolo ca preşedinte al Camerei? Eu aşa ıl vĕd figurând prin depeşi; apoi i-am dat noi vr'o delegaţiune ca să meargă la Roma? Suntem noi puterea executivă? Este d. Rosetti preşedinte al Camerei române *in partibus infidelium* (mare ilaritate), *infidelium* cât pentru religia noastră ortodoxă, căci pentru religia d sale politică se află poate *in partibus fidelium*. Dacă s'ar întımpla acum o criză ministerială, şi de criză am auzind vorbind pe unii din membrii comisiunii budgetare, aşa dar dacă s'ar întîmpla o criză ministerială, cum am rĕmâne? Măria Sa Domnul are obiceiul foarte constituţional de a chiema pe preşedintele Camerei şi al Senatului pentru a-i da părerea lor asupra crizei, dar în cazul de faţă ar trebuì oare să întrebe pe patru vice-preşedinţi, care să facă un preşedinte? (Ilaritate).

Termin, d-lor, cu chestia privitoare la finanţe, ultima parte a interpelării. Să ne răspundă d. prim-ministru, cum stă cu chestia budgetară pentru anul curent, căci la aceasta se reduce lucrul. Ce se face cu situaţia noastră budgetară? Am asistat la câteva scene petrecute în Cameră în privinţa acestui punct. Lucrurile se petrec aşa: un deputat din majoritate interpelează banca ministerială: ce se face cu budgetul? La aceasta răspunde unul din membrii comisiunii budgetare, că întârzierea provine fiind că aşteaptă să dea explicaţii miniştrii. Peste câteva zile alt membru din majoritate întreabă, ce se face cu budgetul ţării; la aceasta răspunde alt domn din majoritate, că a fost criză ministerială, că au fost legi de votat, şi le aşteaptă. In fine un alt deputat foarte autorizat din majoritate vine iarăş şi zice, că dacă comisiunea budgetară va merge cum a urmat până acuma, atunci abuzează de mandatul său. Preşedintele comisiunii budgetare se supără, voeşte să-şi dea demisia, şi cu aceasta se închee situaţia. In alt rînd d. ministru de finanţe ne zice: ocupaţi-vă mai ântâi de budget şi pe urmă de art. 7. Dar atunci un alt domn autorizat din majoritate răspunde: se vede, că nu a fost faţă ministrul

eri la Herdan, când s'a „regulat“ chestia; căci art. 7 primează toate chestiile.

D-lor, cred că înţelegeţi simţimîntul unui deputat din opoziţie, când vede aceste aruncări de observaţii din o parte în alta şi din aceasta prin ricoşeuri în a treia. Faptul este, că budgetul ţĕrii nu este făcut, nici un fel de asigurare nu ni se dă, ca să ştim: este deficitul însemnat sau nu? Cum se acopere acel deficit? Care este situaţia d-lui ministru de finanţe faţă cu budgetul? Cum stă chestia monopolului tutunului? Toate aceste chestii nerezolvate ne arată, că nu este în stare ministerul să ne pue într'o situaţie constituţională normală. Şi regret că d. preşedinte al consiliului n'a uzat de influenţa d-sale pentru a prezenta ţĕrii constituţional budgetul ei, ci introduce din nou în România independentă obiceiul de a face prin neactivitatea la timp a guvernului confusia budgetară, care să rĕmâe apoi de moştenire succesorilor sĕi la guvern.

Iată, d-lor, pentru ca să mĕ rezum, întrebările ce mi-am permis a le adresa d-lui preşedinte al consiliului. Rog dar pe d. ministru preşedinte să binevoiască a-mi rĕspunde: care este motivul constituţional, pentru care promisiunile date la Mazar-paşa au rĕmas nerealizate?

Al doilea, cum se face ca acele întrebări, care sunt puse în mesajul domnesc la deschiderea acestei sesiuni şi pe care întrebări suntem chiemaţi a le rezolve înainte de a ajunge la tractatul de Berlin, nici nu sunt în mare parte măcar aduse în studiul d-voastră? Dacă d. ministru preşedinte crede, că trebue să rezolvăm acele chestii înainte de a venì la revizuirea art. 7? Şi daca nu crede aşa, pentru ce le-a mai pus în mesaj?

Al treilea: când crede d. ministru preşedinte şi cum crede că vom rezolve art. 7 din constituţie? Şi în fine o întrebare foarte importantă pentru noi, interioară: cum şi când se va rezolva chestia budgetară ca să eşim din neliniştea şi nehotărîrea, în care ne aflăm?

Acestea sunt în rezumat întrebările, ce mi-am permis a le adresa respectuos d-lui ministru preşedinte.

Asupra rĕspunsului ministrului-prezident Ioan Brătianu, autorul scrierii de faţă adaogă în aceeaş şedinţă următoarele cuvinte:

D-lor deputaţi, permiteţi-mi mai întâi să înlătur din discuţie câteva expresii, pe care d.

ministru-preşedinte din scăpare din vedere, care însă la d-sa să repetă cam des, mi le-a adresat în rĕspunsul ce a bine-voit a-mi da. N'aş vorbì de acele expresii nici de cum, dacă nu mi s'ar întîmpla pentru a treia oară, adecă de câte ori am avut onoare de a lua cuvîntul în acest parlament, să fiu întîmpinat cu asemenea cuvinte de către d. ministru. Le relev dar. — D. ministru-preşedinte a zis astfel: ântâi că eu n'am făcut această interpelare decât spre a face pe onor. Adunare să-şi piardă timpul, spre a o discredita, că interpelarea mea avea intenţia precugetată de a vĕ ţinea în loc. D. ministru-preşedinte a mai zis al doilea, că eu din neştiinţă mĕ fac instrumentul altora, şi a adăogat al treilea, că sunt echoul acelora, cărora nu le place ca România să se ridice, ci voesc ca ea să rĕmâe tot sub influenţele străine ca mai nainte.

Resping aceste cuvinte ale d-lui ministru-preşedinte. Regret, că d-sa nu este corect în vorbirea d-sale parlamentară; îmi pare rĕu că, parlamentar bĕtrân ca d-sa, dă un asemenea exemplu unui adversar mai tênĕr, şi cu atât mai rĕu îmi pare, cu cât d. preşedinte al consiliului, înconjurat cum este de asentimentul mai unanim, pot zice, al acestei Camere, ar trebuì să

fie îndoit de circumspect şi de moderat în faţa unui adversar politic, care se află aproape singur între d-v.

Să trecem la lucruri mai importante. Fără îndoială astăzi este o incertitudine în mijlocul nostru, este o anomalie parlamentară de a nu vedea bugetul ţĕrii făcut la timp, de a nu vedea votate acele proiecte de lege anunţate într'un mod solemn prin mesajul Tronului, de a vedea că, după ce se anunţă tot atât de solemn realizarea cerinţelor tractatului de la Berlin, aceasta se întârzie necontenit când sub un pretext, când sub altul. Acest simţimînt de incertitudine există în ţară, şi aşteptam o lămurire de la d. ministru-preşedinte. D. ministru-preşedinte însă n'a lămurit nimic, absolut nimic, şi vĕd anunţată de d. Fleva o moţiune, ca să se declare Camera satisfăcută cu acest quantum de lămuriri date. Să o voteze cine va voì, eu unul nu sunt nicidecum satisfăcut de rĕspunsul d-lui ministru.

D-lor, în curînd avem să ne prezentăm înaintea alegĕtorilor. Este bine să se ştie, cum a rĕmas cu programul făcut de regimul actual, şi cum şi cât s'a realizat acel program. Şi e de regretat, că nu ni s'a dovedit, pentru ce programul nu s'a pus în lucrare. Aceasta poate fi foarte prejudiţiabil pe viitor unor asemenea pro-

grame, care ar devenì astfel simple promisiuni amăgitoare.

La aceasta d. ministru-preşedinte a rĕspuns în detai, şi a vorbit mai ântâi pe larg în privinţa acuzării ministerului trecut. Eu nu discut chestia acestei acuzări, nu mi-e dat mie să o fac înaintea d-v., şi nu era dat nici d-lui Vernescu să ne spue, de ce ar fi trebuit să ne plângem noi şi de ce nu. De ce avem să ne plângem noi, aceasta este treaba noastră, şi nu primesc substituirea nimĕnui în locul nostru. Un lucru am zis: dacă aceasta era intenţia ţĕrii, dacă majoritatea ţĕrii dorea acuzarea, atunci nu era bine să se zică în mesaj, în fruntea lui: „împăcare! potolirea pasiunilor“!

De altmintrelea nu insist mult asupra acestui punct, fiindcă mie personal mi-a fost indiferentă toată acuzarea d-voastră, de la început până la sfirşit.

Dar al doilea: rĕsboiul era necesar, ni se rĕspunde. Dacă rĕsboiul era necesar, nu era iarăş bine să se accentueze în mesaj pacea în politica noastră; trebuia mai bine să se tacă. Dacă al treilea, era desordine, şi nu era de prevĕzut că se vor face budgetele regulat, nu trebuia să se accentueze ordinea în finanţe; şi dacă, al patrulea, nu este indicat ca biserica să fie ameste-

cată în politică, atunci nu trebuia să se pue anume în programul d-voastră ca o chestie deosebită, care adecă mai nainte nu era respectată. Dacă în fine chestia militară nu era de prevĕzut că se va rezolve printr'o reformă generală, nu trebuia asemenea să se pue în mesajul d-voastră cel solemn de la Aprilie 1876. Va să zică este o chestie de conştiinţă şi de onestitate politică înaintea ţĕrii, ca să se vorbească numai de ceea ce în adevĕr are să se facă. Vorbind însă altfel de cum avem intenţia şi putinţa de a face, nu mai poate fi sinceritate în alegeri; şi alegerea însăş, în loc să fie fundamentul, devine caricatura sistemului constituţional.

Trec acum la cele douĕ întrebări deosebite, adecă la rĕspunsul d-lui prim-ministru asupra lor.

Cum rĕmâne cu tractatul de la Berlin? Asupra acestui punct ni s'a zis, că nu s'a aplicat la Octomvrie, fiind că nu era bine ca să facem alegerile constituţionale sub ocupaţia străină. Dar ce deosebire este între atunci şi acum? Nu avem şi acum aceeaş ocupaţie străină? şi cu toate aceste vorbiţi în mesajul din urmă, de la 15 Noemvrie, despre revizuirea constituţiei, şi aţi şi prezentat proiectul de lege pentru aceasta! Şi dacă acum este aceeaş poziţie, de ce nu

s'ar face lucrul cu un moment mai nainte, ca să nu se deştepte în ţară atâtea agitaţii şi turburări, care pot aduce rezultate funeste? Vĕ place desordinea? — La aceasta nu s'a rĕspuns nimic.

La întrebarea din urmă: de ce nu s'a făcut budgetul, ni s'a rĕspuns, că d-voastră voiţi să studiaţi cu conştiinţă lucrurile, şi studiind astfel, nu se poate face budgetul. Va să zică tocmai conştiinţa deputaţilor ar fi piedică la mersul regulat al mecanismului constituţional? Nu înţeleg aceasta, şi pentru mine şi acest punct a remas cu totul fără rĕspuns. Nu cumva vĕ este teamă să daţi pe faţă starea exactă a finanţelor? Voiţi să lăsaţi iarăş urmaşilor d-voastră o moştenire încurcată? Fac de pe acum şi în mod solemn rezervele noastre în această privinţă.

Dacă, d-lor, era numai atât, atunci chestia interpelării mele era terminată. Dar d. ministru-preşedinte a făcut mai mult, şi m'a pus pe mine în poziţie de a releva câteva cuvinte ale d-lui prim-ministru asupra regimului trecut.

D. preşedinte al consiliului a zis ântâi, că partidul conservator nu ar voì să vadă pactul constituţional pus în aplicaţie şi, trecênd mai la vale, m'a felicitat, că am început să profesez libertăţile publice.

D-lor, partidul conservator este tot atât de constituţional ca şi fiecare din d-voastră...

O voce. Pe spinare. (Rîsete).

T. Maiorescu. Dacă s'au făcut greşeli în alegeri, s'au făcut de toate partidele. (Rîsete zgomotoase). Eu v'am spus, că ţara fiind chiemată a se pronunţa, era natural atunci ca guvernul conservator să cadă; aşa dar nu primesc să se zică după acea bancă, că noi nu voim să se întărească regimul constituţional în ţară. Noi voim aceasta, şi o voim mai cu seamă faţă cu d. preşedinte al consiliului, care are în jurul sĕu partizani, în privinţa cărora în adevĕr trebue să avem cele mai autorizate bănueli. Este legitimă întrebarea, dacă toţi cei de la Mazar-Paşa vreau monarhie constituţională sau nu. Este legitimă întrebarea, dacă d. Kogălniceanu, cu lovitura de stat este constituţional? Este legitimă întrebarea, dacă cei ce se încercau să proclame republica la Ploeşti, sunt monarhici? (Rîsete, zgomot).

S'a zis al doilea, că armata în momentul, în care a primit-o d. preşedinte al consiliului de la conservatori, era aşa de rĕu organizată, încât a trebuit d-sa să întrebuinţeze o mare parte din banii publici ca s'o organizeze. D-lor, în chestii de armată, care sunt chestii speciale, eu nu sunt competent a vĕ rĕspunde în detai. Insă o în-

trebare fac, chiar necompetent cum sunt: cum se poate ca o armată, care a surprins în adevĕr lumea şi ne-a făcut mândri pe toţi prin energia, prin disciplina ei, să fi fost organizată numai într'un an de către d-voastră, şi să nu fi fost organizată prin stăruinţa şi prin silinţele acelora, care mult timp şi cel mai mult timp au fost conducĕtorii ei, adecă a conservatorilor?

Eu cred, d lor, că o armată ca armata noastră n'a putut să se improvizeze; ast-fel am auzit de la oameni competenţi, astfel este şi în natura lucrului. Aşa dar este un atac nedrept, este un atac imprudent, este un atac nepatriotic, care se aduce încontra generalului Florescu, şi este totodată regretabil, că d-sa este absent din mijlocul d-v., de şi foarte legal ales deputat. Organizarea armatei este dar fapta acelora, care au lucrat timp îndelungat la ea, şi au lucrat în modul cum ei înţelegeau binele ţĕrii şi cum s'a dovedit, că a fost bine. Asemenea încriminări nedrepte nu trebuesc aduse. Constat, domnilor, cu părere de rĕu, că şi acum, după trecere de atâta timp, simţimintele de dreptate de la un partid la altul nu au făcut progres. Sunt convins, ca şi d. preşedinte al consiliului, că ţara ne va judeca. Alegĕtorii vor vedea, ce sunt promisiunile şi ce sunt faptele; ce este o

conduită regulată şi sinceră, şi ce este numai un şir dę frumoase şi înalte cuvinte, ale căror resultat nu este decât amăgirea opiniunii publice. (Zgomot).

Atât eram dator să zic înaintea d-v., cu toată situaţia grea în mijlocul acestui parlament, faţă cu o poziţie personală, unde simţimintele cele mai legitime se ostenesc să caute forma corectă a convenienţei parlamentare, pe care este de demnitatea or cărui bărbat public să o respecte sub toate imprejurările. (Aplause izolate, zgomot).

42.

Asupra calităţii de român a d-lui Al. Degre.

(Şedinţa Camerei de la 19 Fevruarie 1879).

D. Alexandru Degre, fost agent diplomatic al ţĕrii la Berlin, fiind numit în Fevruarie 1879 membru la Curtea de casaţie, deputatul Dimitrie Anghel, din „fracţiunea liberă şi independentă“, face o interpelare, în care îi contestă calitatea de Roman. In contra acestei interpelări se îndreptează discursul următor:

Domnilor deputaţi, chestiile personale sunt totdeauna de oare care delicateţă, şi nu ştiu dacă d. Anghel a făcut bine să aducă o chestie personală de această natură înaintea Camerei.

Avem a face, domnilor, cu un înalt funcţionar, cu un membru al Curţii de casaţiune şi avem mai mult înaintea noastră, avem pe acela, pe care guvernul îl numise ca reprezentant al Ro-

mâniei la Berlin şi care a semnat o convenţiune a Ţĕrii cu Germania. Inainte de a ridica dar înaintea ţĕrii îndoeli asupra fundamentului existenţei oficiale a d-lui Degre, asupra romanităţii regulate a d-sale, şi de a aduce or ce fel de atingere corectitudinii d-sale, era mai bine să se caute or ce alt mijloc legal pentru lămurirea acestei chestii; era mai bine să se fi votat fără discuţie indigenatul, dacă asupra acestui punct era îndoială. Dar eu cred, că nu este îndoială, cred că ministrul justiţiei când a făcut această numire, s'a aflat în faţa unei posesiuni de stat necontestată până acum, găsise un agent diplomatic al României, găsise un fost procuror de secţie al înaltei Curţi de casaţie, găsise înaintea sa o persoană, ale căreia cunoştinţe juridice sunt recunoscute de toţi şi care în tot timpul a trecut de Român, care a fost înscris în tabloul advocaţilor de la Iaşi, precum şi în lista alegĕtorilor, şi de a cărui romanitate nimenea nu s'a îndoit niciodată. Vine acum însă d. Anghel şi descopere un act în arhivele Camerei, cu care voeşte să dovedească, că d. Degre nu este român. Mai ântâi, d-lor, foarte rĕu au făcut toate Camerele câte s'au succedat, dacă nu au găsit timp în 11 ani să recunoască d-lui Degre calitatea sa de român.

Dar să lăsăm aceasta la o parte. D-nu Degre a făcut petiţiunea aceasta la 1868 şi cerea ca să i se constate, că *are* calitatea de român, fiind că este născut în ţară, este creştin şi ajuns la majoritate înaintea legii din 1865, şi că a manifestat intenţia sa de fiu al acestei ţĕri prin faptul că a primit funcţiuni în ţară, funcţiuni de acelea ce presupun că trebue să fie român, şi că s'a înscris ca alegĕtor. Va să zică d-sa şi-a manifestat în mod autentic dorinţa sa de a fi al acestei ţĕri, iar nu al altei ţĕri.

Acum este o controversă asupra aplicării art. 8 din Codul civil. Ştiţi că cei născuţi în ţară, dacă nu s'au bucurat de o protecţie străină, ajunşi la majoritate au dreptul să declare într'un an, dacă vor să remâe cetăţeni ai aceste ţeri sau nu. Se naşte însă întrebarea: unde trebue să facă această declaraţie? Unii o cer la primărie, alţii o cer la Cameră; dar în or ce caz Camera sau primăria în asemenea cazuri n'au alt rol decât a constata manifestarea voinţei reclamantului. Când a venit dar d. Degre şi şi-a manifestat dorinţa de a fi român, e constatat că d-sa e român. Aceasta mai nainte putea să fie încă în îndoială, a venit însă o hotărîre a înaltei Curţi de casaţie anume în acest sens, şi am în-

drăsnit să iau cuvîntul, pentru că acea hotărîre mĕ privea pe mine.

Eu sunt nascut, d-lor, în Craiova şi am trecut totdeauna de român. Cu toate acestea tot din partea aceea, din care vorbeşte astăzi d. Anghel contra d-lui Degre, adecă de la fracţiune, şi anume de la d-nii Suciu, Gheorghiu şi alţi colegi ai mei de la universitatea din Iaşi [1]), s'a ridicat contestarea, că eu n'aş fi român, ci transilvănean. In urma acestei contestări, primăria de Iaşi m'a şters din listele electorale. Eu am făcut recurs în casaţie, şi acei d-ni şi-au dat osteneala să vie din Iaşi până la Bucureşti la casaţie ca să dovedească, că nu sunt român şi nu am dreptul să fiu cetăţean în această ţară. Atunci era la casaţie procuror-general d. Papiu Ilarianu, român din Transilvania; şi între d. Suciu, asemenea din Transilvania, şi mine din Craiova se năştea cearta, care este român. (Ilaritate).

Curtea a zis că, de şi tatăl meu a putut să fie supus austriac, însă fiindcă eu sunt născut în ţară, la Craiova, şi ajuns la majoritate am manifestat dorinţa de a fi român în mod autentic, prin faptul că am primit o funcţiune administrativă, ca director al liceului din Iaşi, şi că

---

[1]) Vezi vol. I, pag. 439 şi 440.

am fost înscris în listele electorale; considerând, că nu e prevĕzut prin lege, înaintea cărei instanţe anume să se manifeste dorinţa de a fi al acestei ţĕri, iar nu al alteia; că or ce manifestare autentică în privinţa aceasta e bună şi că nu trebue ca în asemenea cazuri să se interpreteze legea în sens aşa de strîns: sunt şi remân recunoscut ca român.

Cred, că de acest precedent s'ar putea folosì în or ce caz şi d. Degre; cred însă, că d-sa nu are trebuinţă nici de aceasta, căci are cea mai bine stabilită posesiune de stat. Prin urmare putem să trecem la ordinea zilei recunoscĕnd, că bine a fost numit în funcţia ce ocupă, remâindu-ne numai îndoiala, dacă bine a făcut d. Anghel desvoltând o astfel de interpelare.

43.

Asupra declarării pentru revizuirea art. 7.

(Şedinţa Camerei de la 24 Fevruarie 1879).

In sfîrşit nu se mai poate întârzia executarea tractatului de la Berlin în privinţa articolului 7 din Constituţiune. Provocat poate şi prin interpelarea reprodusă mai sus (discursul 41), guvernul cere Parlamentului declararea de revizuire.

In Cameră raportul delegaţilor se prezentă cu două păreri: una, a majorităţii, propune la vot simpla declarare de revizuire, alta, a minorităţii (mai ales fracţioniste), cere să se voteze şi o anume motivare a acestei revizuiri. In contra părerii din urmă se rosteşte discursul următor:

D-lor deputaţi, starea în care aţi pus mica oposiţie conservatoare din mijlocul d-v. este în momentul de faţă neobişnuită. Până acum, de

câte ori veneau propuneri, în rarele casuri în care au venit, din partea noastră, vĕ vedeam pe toţi, din o parte şi din alta, uniţi ca să afirmaţi adversitatea de principii.

In casul de faţă însă ne înfăţişaţi nouĕ, celor din oposiţia conservatoare, un spectacol cu totul deosebit. Vedem această majoritate, această aproape unanimitate de până acum, despărţită în douĕ tabere. Eu am auzit pe unul din cei mai autorizaţi deputaţi ai majorităţii d-v. de până acum, azi în minoritate, pe acela care se numea un veteran al luptelor parlamentare încă de la constituantă, pe d. N. Ionescu, aruncând majorităţii acestei Camerei cuvîntul de mistificare, şi am auzit pe d. raportor, reprezentant al acestei majorităţi, respunzĕnd minorităţii d-v. cu acelaş cuvînt de mistificare.

Când unii altora vĕ aruncaţi cuvîntul de mistificare, permiteţi oposiţiei conservatoare de a nu vĕ imita în această procedare. Noi suntem convinşi, că nu poate fi vorba de mistificare în această Adunare, nici din partea unora, nici din partea altora. Sunt convins, că este de demnitatea unui Parlament de a crede şi a afirma, că or ce deputat lucrează în bună credinţă ca un reprezentant al ţĕrii întregi.

Aşa dar cu bună credinţă şi fără mistificare aş ruga, ca unul din cei ce vor vorbì după mine să-mi facă onoarea de a mĕ lămurì asupra următoarei întrebări: Noi cei din oposiţie vom vorbì în sensul propunerii majorităţii şi vom vota în acelaş sens, adică vom vota moţiunea pentru revizuirea art. 7 din Constituţie, fără a vota şi vre-o motivare; întrebarea care o fac este însă aceasta: pəntru ce voiţi d-v. din minoritate să ne siliţi pe noi toţi de a vota nu numai propunerea de revizuire a art. 7 (căci aceasta o primim cu toţii), dar de a vota şi motivele d-v.?

Chestia mi-a părut deplasată până acum, şi îmi pare, că şi d. Codrescu ieri şi d. Furculescu şi d. Ionescu astăzi au făcut o confusie asupra a două lucruri deosebite: motivele şi conclusia. D. Furculescu, care a vorbit în urmă în sensul minorităţii, ne-a cetit pe Laferrière, ca să probeze, că declaraţiunea trebue să fie motivată. Eu am împrumutat de la d-sa cartea şi iată ce citesc în Laferrière, in pasagiul citat de d-sa: *Les déclarations en cette matiére se font d'après les formes de tous les projets de lois ordinaires*. Va şă zică şi declaraţia, că este casul a se revizuì art. 7, va trebuì însoţită de o expunere de motive. Dar cine o tăgădueşte aceasta?

Dar oare aceasta este în discuţie? Motivaţi, d-lor, cât veţi voì; nu mě faceţi însă pe mine, care mě unesc cu conclusiile d-v., să *votez şi motivele d voastră.*

Aceasta n'a trecut prin capul nici unui Parlament din lume, şi sunteţi necorecţi, constituţional vorbind, când cereţi de la noi să vě votăm nu numai conclusia, dar şi consideraţiile d v. Este, d-nii mei, aşa de elementar aceasta, în cât mě mir, cum a scăpat din vederea vechiului parlamentar de la 1866 deosebirea dintre co clusie şi motivare, dintre proiect de lege şi ex punere de motive. Conclusia şi proiectul de leg se votează, considerantele şi expunerea de motive niciodată.

De exemplu: intrând astăzi în Cameră, mi s'a prezentat un proiect de lege ordinar al d-lui ministru Pherekyde pentru calea ferată de la Mărăşeşti la Buzěu. Proiectul este la a 3-a pagină, expunerea de motive este dincolo în cele douě pagini. D. ministru pune înainte 5 motive; eu însă am un al şaselea şi numai pentru acesta voi vota legea: este linie strategică între Mărăşeşti şi Buzěu. Dacă ar fi fost vorba numai de înlesnirea comunicaţiei simple, motivele economice numai m'ar fi făcut să aştept cu această

nouă cheltuială, dar pentru motive strategice eu votez legea.

Este dar o eroare constituţională, o eresie parlamentară, când d-v. cereţi să vĕ votez nu numai conclusia, ci chiar şi motivele. Asupra motivelor fie-care conştiinţă e liberă: în conclusie să ne unim. Şi vedeţi cât de greşită, cât de neconstituţională a fost această procedare; căci din momentul, în care a alunecat discuţia pe acest teren chiar din partea aşa numiţilor vechi parlamentari, au început bănuelile asupra intenţiilor ascunse, a început acea scrutare necorectă a motivelor individuale. Nici odată, d-lor, într'un Parlament nu s'a cerut a se vota alta decât conclusia, nu s'a cerut să se voteze motivele. Aşa dar cerinţa minorităţii de a-i vota noi şi motivele, este nedreaptă şi neparlamentară.

Din mijlocul partidului conservator, căci din întîmplare propunerea majorităţii a fost de la început a amicului meu politic, d. Carp, noi am voit să vĕ dăm o dovadă şi eram inspiraţi de simţimîntul, că într'o chestie aşa de gravă, care ne angajază în faţa străinilor, să dispară luptele de partid, şi v'am zis: d-lor, este probabil, că asupra motivelor nu ne unim, dar fiind-că asupra conclusiilor ne unim, să facem un armistiţiu, votăm şi noi propunerea majori-

tăţii d-voastră şi în discuţia publică fiecare îşi va face profesia de credinţă, şi apoi în viitoarele Camere de revizuire acei din noi, care vom mai venì, vom avea ocasia să spunem ceea ce credem. Insă să nu facem aceasta azi, când lumea din afară este atât de agitată în privinţa noastră, adică în privinţa tractatului de Berlin relativ la noi. Nu faceţi dar această luptă învierşunată în sînul Parlamentului! Iată ce vĕ ziceam noi din opoziţia conservatoare. Cum, d lor din fracţiune, veniţi acum şi faceţi o discuţie învierşunată, pe care noi din opoziţie voim să o evităm guvernului? Dar oare de ce? D-lor, ia să ne punem în hipotesa, ce o speram noi realizabilă, că s'ar fi votat declararea pentru revizuirea art. 7 în unanimitate: ce se întîmpla atunci în discuţie? Fiecare ar fi discutat şi ar fi motivat după cum înţelege: ar fi venit d. Codrescu să-şi spue vederile sale, d. Vizanti să-şi spue părerile, şi aşa toţi am fi venit să expunem convingerile noastre, adeseori deosebite, dar am fi votat în unanimitate acea declaraţie, ca conclusie a motivelor. Apoi ar mai fi fost cineva în ţară, care s'ar fi îndoit asupra sensului unui asemenea vot? Ce credeţi d-v., că ar fi fost în ţară un singur om, care ar fi bănuit, fiindcă de exemplu d. Codrescu a găsit de cu-

viinţă să voteze declararea pentru art. 7, că d-sa a renunţat la ideile d-sale asupra Evreilor? De sigur nu! Am fi dat numai ţĕrii spectacolul de o Cameră şi un Senat uniţi fără nici o nuanţă de partid, fára nici o notă discordantă, pentru a ne scăpa de o situaţie şi a ne bucura cu o oră mai înainte de independenţa recunoscută (aplause).

D-lor, iată teoria constituţională, pentru care nu m'am putut unì cu părerea minorităţii. — Mai este un alt argument. Eu părerea minorităţii nu o găsesc destul de francă, nu în intenţia, intenţiile sunt totdeauna france, dar în formularea ei.

D-lor, Camera şi Senatul au primit la 30 Septemvrie 1878 următoarea declaraţie, şi eu sunt în drept să vĕ vorbesc de aceasta, fiindcă noi din opoziţie vĕ spuneam de pe atunci: d-lor, nu faceţi declaraţie în privinţa tractatului de Berlin înainte de a întreba ţara! Nu ne angajaţi pe calea aceasta, căci ne lipseşte, dacă nu competenţa juridică, dar competenţa mai înaltă dată de naţiune de a vorbì şi de a o angaja în o asemenea chestie, înainte de a o consulta. Vĕ aduceţi aminte, n'aţi primit propunerea noastră de nouĕ alegeri; marea majoritate a acestei Camere şi a Senatului a primit această

declaraţie: „Camera luând cunoştinţă de tractatul de Berlin, autoriză pe guvern a se conforma voinţei colective a Eu-ropei“.

O voce. Rezoluţie, nu e declaraţie.

T. Maiorescu. Or ce rezoluţie este o declaraţie, dar or ce declaraţie nu e o rezoluţie. (Aplause).

Acum fac a doua întrebare: Dacă nu era tractatul de Berlin, dacă el nu vorbea de revizuirea art. 7, d-v. tot aţi fi venit să modificaţi acest articol 7? Eu cred că nu.

N. Ionescu. Ba da.

T. Maiorescu. Aud pe şeful fracţiunii zicênd: da. Va sĕ zică: fără nici o presiune din străinătate ar fi venit fracţiunea şi, din cer senin, ar fi cerut revizuirea art. 7, pe care tot ea l-a introdus în constituţie? (Aplause). Apoi aceasta ar fi cel mai zdrobitor *testimonium paupertatis* ce şi l-ar da fracţiunea ca partid politic, şi încă şi l-ar da în circumstanţe agravante, pe când astazi tot şi-l dă, dar şi-l dă în circumstanţe atenuante. (Aplause, ilaritate).

Dar eu cred, că toţi care au iscălit propunerea minorităţii, nu au dat mandat d-lui Ionescu să zică *da;* cred că mulţi — dacă nu toţi — vor zice, că nu şi găseau acum momentul de a se revizuì art. 7, dacă nu era tractatul de Berlin.

G. Vernescu. Aceasta e natural.

T. Maiorescu. Apoi evident, că e natural; dar vedeţi, că lucrurile cele mai naturale sunt pentru unii mai grele de înţeles. (Rîsete).

Dacă e dar natural, dacă misiunea noastră, când am fost aleşi, nu era de a revizuì art. 7 fără tractatul de Berlin, apoi care e propriul motiv, pentru care cereţi acum revizuirea acestui articol? Neapărat, tractatul de Berlin. Dacă dar acesta e propriul şi adevĕratul motiv, aveţi sinceritatea de a-l spune. D-v. însă nu-l spuneţi, ci voiţi să daţi propunerii d-v. aerul pur şi simplu, că ar fi propunere eşită din sînul ţĕrii, abstracţie făcĕnd de tractul de la Berlin. Ei bine, eu nu înţeleg această procedare. Nu voiţi să aibă aerul, că declaraţia e luată sub presiunea străină, dar nu e mai puţin adevĕrat, că îndată ce Camera şi Senatul au primit tractatul de Berlin, nu mai trebue decât să venim acum şi să fim consecvenţi, dând Camerei de revizuire calea de a modifica art. 7. Fiindcă dar, d lor, trebue să fim consecvenţi unui vot anterior, care zicea: primim tractatul de Berlin, trebue să primim astăzi pur şi simplu declararea prealabilă pentru revizuirea articolului 7, şi nimeni în ţară nu se va îndoì asupra sensului acestei declarări. Nu este un alegĕtor în ţara, care să nu ştie, că tracta-

tul de la Berlin este acela, care vĕ cere revizuirea, şi nu va fi nici un alegĕtor, care să-şi facă altă idee. Atunci ce pericol vedeţi de a vota simplu această moţiune, spuind însă în discuţie fiecare motivele sale, precum şi eu spui pe ale mele? Şi ce găsiţi straniu, ca în faţa străinului unanimitatea acestei Camere să acopere poziţia cea grea, ce o are România? (Aplause).

Voi termina, d-lor, arătându-vĕ motivele, pentru care noi primim acea moţiune a majorităţii, motive, care se deosebesc de cele ce le-am vĕzut în raport, precum şi de acele ale minorităţii.

D-lor, onor. d. Codrescu în expunerea sa, liniştită în cuvinte, dar violentă în concepţie, ne-a spus între altele aceasta: când a pus ţara art. 7 în constituţie, ea şi-a adus aminte de o tradiţie seculară şi nu a făcut alta decât a consacra ceea ce era şi în regulamentul organic şi în legile mai vechi, care le-a avut de secoli înainte, şi d. Codrescu a voit se învestească art. 7 cu toată veneraţia, ce se cuvine tradiţiilor şi istoriei unui popor. Eu nu sunt de opinia aceasta. Eu cred, că nu are a face art. 7 cu tradiţia noastră istorică, şi iată de ce: La început, în acea tradiţie istorică, în adevĕr naţiunea română a

fost ante-luptătoarea creştinismului în contra semilunei. Acesta este un titlu de glorie al nostru de a fi apărat ca sentinelă de la rĕsărit creştinismul european, pe cât am putut, contra năvălirii Turcilor, şi nu de geaba în Roma italică, în oraşul nostru de patrie primitivă, se făceau Te-Deumuri în onoarea lui Mihai-Viteazul şi a lui Ştefan cel Mare pentru biruinţele în contra Turcilor. Insă acum, d-lor, în secolul XIX, este oare tot lupta de creştinătate la ordinea zilei? Dar oare un popor are numai o misiune în viaţa lui? Şi odată ce acea misiune este împlinită, trebue să moară, ne mai avĕnd alte misiuni pe pămĕnt? Oare un popor nu-şi arată vitalitatea sa mai ales atunci, când poate să susţie cu o egală tărie diferitele misiuni istorice, care i se prezentă unele după altele? Cine azi mai vorbeşte în Europa apuseană cultă de misiunea creştinătăţii speciale? Este numai Rusia de la Nord, care a venit cu crucea ortodoxiei ca să deslege chestia orientului! Dar noi, care am fost creaţi ca stat constituţional şi în forma modernă în urma resboiului oriental prin tractatul de la Paris, prin stăruinţa mai ales a generoasei Franţe, a unui membru din gintea latină, nouĕ nu ni s'a zis, că ne crează, pentru că suntem ortodocşii orientului, ci pentru că suntem sentinela *gintei latine*

înaintate în orient; pentru că ni s'a spus, că avem *naţionalitatea* latină de susţinut în orient, ca oasis în mijlocul pustiului de alte rase. (Aplause). Apoi atunci vĕ întreb, d-lor, gintea latină are ea a face în special cu ortodoxia or cu creştinătatea? Romanii au fost păgâni; Italienii sunt catolici; Francezii sunt catolici şi protestanţi, sunt Români uniţi şi ne uniţi. Religiunea, or cât ar fi ea de importantă, este o notă accesorie a naţionalităţii; sângele, limba, aspiraţiile la o cultură comună, aceasta este gintea latină. (Aplause).

Atunci, d-lor, pentru ce mai puneţi în Constituţia acestei ginte latine din Orient o excludere religioasă?

Or care ar fi temerile d-v., nu puteţi să puneţi o restricţie religioasă. Luaţi legile şi le faceţi or cât de restrictive pe tĕrîmul economic şi social; a pune însă asemenea restricţii cu privire la religie, aceasta nu intră în ideile secolului de astăzi, şi a fost o mare greşală ce s'a comis, când s'a introdus aceasta la 1866 în pactul fundamental al ţĕrii.

Vĕ voi atrage însă luarea aminte asupra unui punct foarte caracteristic. Aţi cetit protocoalele tractatului de la Berlin şi ştiţi, că în protocolul 8 s'a discutat mai pe larg această chestie. Cine

deştepta chestia? Cine cerea ca să se şteargă idea de ortodoxism şi de intoleranţă religioasă? Este surora noastră de gintă latină, Franţa...

O voce. Este d. Waddington.

T. Maiorescu. Franţa, întărită de Italia şi susţinută de celelalte puteri apusene, acelea de la care primim noi cultura, acelea, ale căror tradiţii de cultură suntem chiemaţi să le susţinem în Orient. — Cine din contra ar fi voit să menţinem art. 7 în Constituţie? Rusia ortodoxă.

G. Vernescu. Nu este esact.

T. Maiorescu. In faţa acestei desminţiri sunt silit a cetì un pasagiu din protocolul 8 de la 28 Iunie 1878. Rog pe onor. biurou să bine-voiască a mijlocì, ca să mi se aducă îndată broşura oficială. Continuu până atunci.

In adevĕr, şi aci este o eroare comisă de d. deputat Vizante în vorbirea sa de alaltăeri, nu a venit Rusia în numele naţionalităţii panslaviste să facă resboiul din urmă, ci a venit cu crucea ortodoxă în mână. In numele ortodoxiei ne-a invăluit asemenea pe noi în tractatul de la San-Stefano. In numele crucii ortodoxe şi-a luat dreptul ca să vorbească şi pentru noi. Noi nu-i dăm acest drept, căci noi, orto-

doxi sau nu, suntem mai ântâi de toate ginte latină şi nu ginte slavă. (Aplause).

Mi s'a adus acum protocoalele congresului din Berlin şi voi dovedì, că era inexactă desminţirea d-lui Vernescu. Iată ce zice protocolul: „D. Waddington admite independenţa Sèrbiei" (şi ştiţi, că acelaş princip s'a aplicat şi la România), „dar sub beneficiul următoarei propuneri: locuitorii de or ce religie se vor bucura de deplină egalitate de drepturi".

Această propunere de toleranţă religioasă o desvoltă reprezentantul Franţei mai pe larg în protocolul al 10-lea şi la acesta au aderat şi Italia şi Englitera şi celelalte puteri apusene.

Numai Rusia s'a împotrivit, şi iată ce zice protocolul 8: „Principele Gorciacov se teme că această redacţie să nu se aplice mai cu seamă la Israeliţi, şi fără să se împotrivească principielor generale exprimate într'însa, Alteţa Sa. . ."

G. Vernescu. Vedeţi, că nu este vorba de religie.

T. Maiorescu. Apoi da, nu cumva voiţi ca principele Gorciacov să vie în faţa Europei şi să zică: nu primim aşa elementele de cultură din Europa? Dar vine îndată declararea d-sale lămurită, o spune principele Gorciacov destul de sincer şi de clar: „Alteţa sa nu ar dorì ca cestiunea

Israeliţilor, care îşi va avea rîndul mai târziu, să fie prejudecată prin o declaraţie prealabilă. Dacă este vorba numai de libertate de religie, principele Gorciacov declară, că ea a fost totdeauna în vigoare în Rusia; în ceea ce-l priveşte, dênsul aderă cu totul la acelaş principiu, şi ar fi gata să-l întindă în sensul cel mai larg. Dar este vorba de drepturi civile şi politice, şi Alteţa Sa cere să nu se confunde Israeliţii de la Berlin, Paris, Londra sau Viena, cărora negreşit nu li s'ar putea refusa nici un drept politic sau civic, cu Evreii din Sêrbia, România şi câteva provincii ruse, care sunt, după părerea sa, un adevĕrat flagel pentru populaţiile indigene".

Parcă auzeam vorbind pe d. Codrescu, când citeam aceste cuvinte ale prinţului Gorciacov din congresul cel mare al Europei.

Vedeţi dar, că Franţa, Italia, Englitera, care are şi dênsa jumătate sânge latin, sunt cele dintâi de a insista ca să nu se pue o chestie de ortodoxie acolo, unde este o chestie de naţionalitate, şi dacă a avut Franţa un merit în istoria modernă a secolului nostru, este de a fi pus înainte principiul naţionalităţilor.

In virtutea dar a principiului de ginte latină stăm noi aci, iar nu pentru ortodoxie. Cu acesta ne putem apăra în viitor în contra

panslavismului. Cu acesta putem să continuăm a primì germenile de cultură de acolo, de unde le-am luat şi până acum, adică de la Occident, şi nu de la Nord. —

Un ultim cuvînt pentru o perspectivă mai înaltă în viitor: când, în urma votului d-v., s'a întins piciorul ţĕrii peste Dunăre, când aţi luat Dobrogea, unde sunt şi alte religii, cu acest pas, de cea mai mare însemnătate pentru soarta acestei ţĕri, aţi zis: în mijlocul popoarelor peninsulei Balcanice, la deslegarea finală a chestiei Bizanţului vrem şi noi Românii să zicem cuvîntul nostru, şi acest cuvînt nu poate fi religia, ci cultura occidentală şi naţionalitatea.

Mĕ resum dar: art. 7 din Constituţie a fost un anacronism la 1866. La 1866 era vorba de *naţionalitatea română*, iar nu de ortodoxie; tradiţiunile noastre religioase în contra Turcilor nu-şi mai aveau şi nu-şi mai au locul, ele trebue să fie înlocuite cu ideile gintei latine, şi de aceea nu primesc să mai fie restricţii religioase în Constituţia României.

Iar pentru chestia Evreilor, aceasta se va resolve la alegerile viitoare şi chiar în sînul constituantei. (Aplause prelungite).

44.

Asupra finanţelor fostului minister conservator.

(Şedinţa Camerei de la 24 Martie 1879).

După îndeplinirea formalităţilor pentru declararea de revizuire a art. 7 din Constituţie, Camera aleasă la 1876 trebuia să se disolve pentru a se procede la alegerea Camerelor de revizuire.

In ultima ei şedinţă de la 24 Martie 1879, ministrul de finanţe, d. Dimitrie A. Sturdza, se foloseşte de prezentarea budgetului sĕu pentru a ataca administraţia finanţiară a fostului guvern conservator.

D-lor deputaţi, nu eram de sigur pregătit să vorbesc în această materie, şi eram, ca cei maĭ mulţĭ din d-voastră, hotărît să nu iau cuvîntul, ci să terminăm cu o zi mai nainte sarcina noastră, pentru a ne prezenta din nou înaintea ţĕ-

rii, înaintea alegĕtorilor. Aş fi tàcut, d-lor, dacă tăcerea, în faţa cuvintelor, ce le cred deplasate, ale d-lui ministru de finanţe nu ar fi o lipsă de datorie şi de onestitate politică din partea mea. D. ministru de finanţe, în situaţia urgentă şi chiar penibilă, în care ne aflăm, face o dare de seamă a stării finanţiare ce o prezentă cu bugetele d-sale, şi, în loc de a ne lămuri despre dînsele, crede că este momentul venit să facă acuzări retrospective asupra budgetelor şi situaţiilor finanţiare ale miniştrilor conservatori. Cum voiţi ca atunci, când se pune pe scenă în aceste ultime momente, în care ne mai aflăm împreună, când se pune oarecum pe seletă chiar partidul conservator, să tacă acel singur reprezentant al lui, care din întîmplare se află în mijlocul d-voastră? (Intreruperi).

D. preşedinte. Vĕ rog, d-lor, nu întrerupeţi, sau cel puţin întrerupeţi aşa încât să pot auzì şi eu ce ziceţi, ca să nu fie ceva neparlamentar.

T. Maiorescu. Un membru al guvernului a vorbit în numele guvernului şi despre meritele guvernului; a zis, că pe lingă celelalte fapte măreţe, ce guvernul liberal a făcut, mai face şi astăseară un fapt foarte măreţ, că adică de acum înainte vom avea adevĕrate bugete con-

stituţionale. Mărturisesc, d-lor, că aş fi găsit mai nemerită această laudă, dacă venea cel puţin de pe banca deputaţilor. Căci în aceste momente ultime, în care ne mai aflăm faţă în faţă cu banca ministerială, era mai bine s'o laude alţii, decât să se laude ea însăş în propria sa materie, în propria sa chestie. Insă fiindcă a făcut-o, noi nu putem primì aceste laude decât sub beneficiu de inventar. D. ministru de finanţe este convins de meritele d-sale; despre aceasta sunt cu atât mai încredinţat, cu cât numai astfel îmi explic poziţia sa constituţională pe acea banca. Trebue să fie foarte adînc convins d. ministru de finanţe, că aduce un mare serviciu, un serviciu pe care nimenea altul decât d-sa personal nu poate să-l aducă, pentru ca în regim constituţional să mai stea d-sa pe acea bancă după cele întîmplate. Aşa dar îmi explic încrederea d-sale şi o înţeleg; nu primesc însă acuzările aduse trecutului, şi rĕu a făcut d-sa când a făcut aceasta. . .

L. Costin. Aveţi dreptate, că v'am graţiat.

T. Maiorescu. Trec peste întreruperile d-lui Lascar Costin.

Nu este bine de a se face asemenea acuzări. D. Sturdza a venit cu un şir de cifre; eu nu mĕ aşteptam, că astă-seară se va pune

această discuţie istorică pe tapet, pentru ca să pot fi şi eu în poziţie să discut. Şi, d-lor, dacă e vorba să discutăm cu privire retrospectivă, să comparăm ceea ce s'a făcut de guvernul conservator cu ceea ce se face astăzi, dacă e vorba să vedem situaţia model, pe care d-voastră pentru viitor în materie bugetară o puneţi înaintea ţĕrii, apoi atunci, d-lor, sunt dator să fac o reservă. Este de netăgăduit, că ar fi fost mai bine să avem mai mult timp, să fim mai liniştiţi, pentru ca să putem discuta actul cel mai însemnat al unei Camere şi cel mai mare al vieţei sale constituţionale, adică bugetele, iar nu să ne pronunţăm aşa în pripă şi cu urgenţa, cu care ni se cere, numai în câte-va zile şi chiar nopţi. Şi nu se poate, cu drept cuvînt, tăgădui, că multe voturi în această Cameră asupra acestui budget au fost date cu surprindere.

Onor. d. ministru de finanţe zice, că a început era adevĕrată a echilibrării budgetelor şi că aceasta consistă în evaluări juste, iar nu umflate, şi zice d. ministru de finanţe, că evaluările făcute în budgetul d-sale se vor realiza, căci încasările vor fi egale evaluărilor, dacă nu vor fi şi mai mari. Ei bine, d-le ministru de finanţe, acesta este o făgăduinţă, însă d-voastră

nu vĕ puteţi fălì deja de pe acum, că aţi făcut să treacă această pagină ilustră în istoria budgetară a ţĕrii noastre. Nu escomptaţi laurii d-voastră din viitor! D-voastră aţi zis: iată ce au făcut conservatorii, şi numai de la noi liberalii aveţi bune rezultate. Aţi zis că de la 1871 până la 1876 conservatorii au făcut înscrieri exagerate, bazate pe evaluări falsificate.

Voci. Aşa este.

T. Maiorescu. Strigătele adversarilor nu probează, că argumentele lor sunt adevĕrate. Dacă aş imita şi eu cu privire retrospectivă pe d. ministru de finanţe — nu în cunoştinţele d-sale, pe care nu le am, dar în procedarea d-sale, pe care asemenea nu o obişnuesc, dar pe care or cine o poate imita, numai să vrea — şi dacă aş zice: când au venit conservatorii la putere, au avut o moştenire de la un guvern liberal; şi dacă aş întreba pe d. ministru de finanţe: de ce s'a mărginit cu comparaţia sa la 1871 şi nu s'a dus şi la 1867 şi 1868? Dacă aş zice, că cestiunea Strousberg a fost lăsată de guvernul liberal asupra viitorului şi că a rĕmas ca lege, ca angajament, dar ne acoperit cu mijloace finanţiare de la liberali? Dacă aş zice, că a rĕmas asupra ţĕrii de la guvernul liberal 18 milioane anuitate impusă ca datorie:

atunci aţi înţelege îndată, că de la 1868 încolo aţi lăsat ţara neacoperită şi că a trebuit să vie un guvern, s'a întîmplat să vie guvernul conservator, dar putea să vie or care altul, a trebuit, zic, să vie un guvern următor, care să caute mijloacele pentru a acoperì aceste 18 milioane pe fiecare an.

D-lor, d-voastră nu aveţi dreptate, când guvernul conservator a acoperit aceste 18 milioane pe an datorie dela Strousberg, să-i aduceţi asemenea acuzări. Eu sunt de părere să nu ne arătăm cu atâta cuget rĕu şi rĕsbunător în familia noastră constituţională. Fiind-că toţi suntem începĕtori constituţionali, aş crede, că ar fi bine să ne tratăm unii pe alţii cu mai multă indulgenţă. Fără îndoială s'au făcut greşeli şi într'o parte şi în ceailaltă, şi nu ştiu dacă, constituţional vorbind, este actualul ministru de finanţe acela, care ne-ar putea aduce la fericită viaţă constituţională, de care vorbeşte în cuvinte, dar nu în fapte.

D-lor, vĕ aduceţi aminte, cu câtă violenţă s'a tratat partidul conservator, când a voit să pue impozitele cele nouĕ. Pentru ca să acopere 10 milioane, a trebuit să fie timbru, a trebuit să fie monopol de tutun, a trebuit să fie licenţă, rele poate, dar necesare. Dar d-voastră, care aţi promis

că le veţi şterge, ce aţi făcut oare? Deabia aţi modificat monopolul acum trei zile, şi aceasta în contra guvernului d-voastră, licenţele sunt în vigoare, timbrele îngreuiate, patentele înflorite, ei bine, cum veniţi astăzi şi ziceţi, că guvernul conservator a apăsat ţara? Dar conservatorii au fost siliţi, pentru a face faţă nouei situaţii cu acele datorii de 18 milioane, să introducă noue impozite, şi or ce guvern din lume ar fi venit, trebuia să facă aşa.

Acum credeţi d-v., că este lucru uşor de a prevedea cu siguranţă la un imposit introdus pentru prima oară, ce resultat va da? Credeţi d-v., că lipsa ce o are această ţară de o statistică exactă — şi aci vě aduc aminte de un alt caz: se vorbeşte de situaţia evreilor astăzi, şi nimeni din noi nu poate spune exact, şi guvernul mai puţin decât noi, nu ne poate spune câţi sunt, aşa este de puţină statistică la noi — aşa dar într'o lipsă de statistică exactă se poate prevedea cu siguranţă veniturile unui nou impozit? Am introdus timbrul, dar chiar geniu să fie finanţiarul, poate el cu siguranţă să prevadă îndată, ce valoare vor avea încasările reale ale unui lucru cu totul nou? S'a introdus noua lege vamală, toată statistica noastră era nesigură, cine poate să prevadă la legea nouă

vamală, care vor fi relaţiile exacte între evaluări şi încasări? S'a introdus noua lege de licenţă, cine putea să prevadă exact diferenţa între evaluări şi încasări? Vedeţi, d-lor, că este aşa de natural ca atunci, când necesitatea ţĕrii reclamă înfiinţarea de impozite cu totul nouĕ, nu se putea cu siguranţă prevedea raportul între venituri şi încasări, încât nu trebue să vie cine-va să facă imputări, când are astăzi valoarea unei încasări exacte după o experienţă acum dobîndită.

Şi cine face aceste imputări asupra ministerelor trecute? Actualul d. ministru de finanţe, care este de câte-va luni la minister, de şi, constituţional vorbind, deja prea lung, şi care, după tenacitatea d-sale de până acum, cred că va mai sta pe acea bancă, şi care nu ne dă nici o faptă reală a d-sale, ci sfîrşeşte numai prin o promisiune în viitor, prin o poliţă în viitor, zicênd că speră, că echilibrarea budgetului actual se va face de Camerile viitoare, dacă vor fi patriotice etc. Va să zică echilibrarea reală va fi în viitor, nu aţi putut-o face d-voastră acum? Apoi atunci de ce vĕ lăudaţi în prezent? Ceea ce se face acum, este iarăş o hârtie prealabilă, şi realitatea vom vedea-o peste un an, şi atunci, dacă vom avea fericirea să

avem pe actualul d. ministru de finanţe tot pe acea bancă ministerială, vom vedea, ce însemnează vorba şi ce însemnează fapta.

Eu unul mě îndoiesc; d. ex., iată e nedomirire, care vě va părea stranie, dar care dovedeşte totuş o greşală de calcul în realitate. Vě aduceţi aminte, că în compararea ce făcea onor. d. ministru de finanţe meritelor d-sale de astăzi cu deosebirea din trecut, a vorbit d. ministru nu ştiu anume de care venit, dar am însemnat, că în anul 1877 erau de ministrul liberal 8 milioane evaluate şi s'au încasat 16 milioane. Ei, este destul această cifră. Eu socotesc, că trebue să fie o adevěrată eroare de prevedere, sau aceste încasări s'au făcut numai din întîmplare.

Voci. D. ministru de finanţe face erori în mai bine, şi d-v. în mai rěu.

T. Maiorescu. Dar când începem pe tărîmul de calcul şi avem un ministru eronat în calcule...

Voci. In bine, nu în rěu.

T. Maiorescu. Eroarea de calcul rěmâne tot eroare, şi dacă o face astăzi în bine pe neştiute, poate să o facă mâine în rěu. (Intrerupere).

D-lor, d-v. sunteţi convinşi de meritele depline

ale d-v., eu nu fac decât să apăr pe cei acuzaţi, să pledez pentru cei absenţi, lăsându-vě deplina convingere, că d-v. aţi făcut budgetele cele mai nemerite şi faptele cele mai admirabile, dar cu atât mai mult trebue să mě lăsaţi pe mine să apăr pe cei acuzaţi cu atâta nedreptate şi aşa de neoportun de d. ministru de finanţe. Aşa dar dacă d. ministru de finanţe evaluează vămile la 8 milioane şi ele în realitate dau 16 milioane, apoi a făcut o evaluare, care dovedeşte că nu ştia cum va fi încasarea în viitor, şi trebue să fie numai o circumstanţă extraordinară şi neprevězută, care explică această creştere a venitului. Nu vedeţi? Atunci să vě fac proporţia mai mare. Apoi dacă d. ex. budgetul ţěrii, care d-v. îl evaluaţi la 101 milioane, la anul viitor v'ar da în realitate 202 milioane, îmi veţi permite să spui, că atunci rěu l-aţi evaluat, fiindcă într'o ţară sunt foarte multe trebuinţe şi foarte multe nevoi şi este bine ca atunci, când ai mijloace, să le acoperi şi să îndestulezi trebuinţele progresului. Prin urmare nu ar fi bine ca să ai în realitate un venit, care la sfîrşitul anului să fie de 200 milioane şi tu să crezi că este numai de o sută milioane, şi astfel să înapoezi, să întârziezi propăşirea ţěrii în privinţa acestor mijloace.

Aşa dar, dacă ministrul de finanţe zice, că a evaluat 8 milioane şi că au eşit 16 milioane, aceasta nu este merit, ci sau d-sa a făcut eroare, care pentru cifre a eşit bine, dar ar fi fost mai bine, dacă ar fi prevĕzut cu exactitate ca să profite de cifra mai exactă în trebuinţele ţĕrii; sau dacă nu este eroare, atunci a fost o simplă şi necalculabilă întîmplare, care nu o puteţi invoca drept merit real.

In fapt, d-lor, au fost circumstanţe extraordinare acelea, care au făcut să sporească unele venituri într'un mod neaşteptat, şi a fost fericit pentru ţara noastră, că flagelul rĕsboiului la noi a avut cel puţin această îndulcire, că ne-a permis de a fi în mai bună stare finanţiară decât alte dăţi; dar a-şi face d. ministru de finanţe un merit din aceasta pentru regimul actual, este nedrept şi nu corespunde realităţii. Insă d. ministru de finanţe, care comitea nedreptatea de a-şi atribuì merite de prevedere, nepomenind de întîmplarea favorabilă a rĕsboiului, d-sa, care făcea această eroare pentru a arăta deosebirea între evaluări şi încasări, vine la al doilea fapt, ca să atace partidul conservator şi să ridice pe cel liberal, şi zice: budgetele votate la cheltueli au o mare deosebire în plus de cele realizate, şi fiindcă aceasta s'a întîm-

plat tocmai şi d-lor liberali, îşi aduce acum aminte de evenimentele externe şi invoacă aceeaş circumstanţă a rĕsboiului, ca să se scuze de ce cheltuelele făcute au fost mult mai mari decât cele votate, şi astfel zice: au fost mult mai mari, dar era rĕsboiul. Da, era rĕsboiul; dar ceea ce este drept şi echitabil într'o parte la scuză, este drept şi echitabil şi în ceailaltă parte la merit.

Rĕsboiul a fost acela, care a produs pe de o parte oare care sporiri de veniturì extraordinare, ceea ce nu este un merit de prevedere, şi pe de altă parte a silit să se facă cheltueli neprevĕzute in budget, şi prin urmare, după cum nu este drept să vi se impute că budgetul cheltuelilor de rĕsboi executat de d-v. a fost mai mare decât acel votat de Cameră, tot astfel nu e drept să vi se atribue meritul în prevederi şi mai cu seamă nu e drept să vorbiţi de falsificări intenţionate ale conservatorilor.

Ea să venim, d lor, la realitate şi să vedem, ce credeţi d-v. aici? Credeţi că, politiceşte vorbind, în partidul liberal ca deosebire de partidul conservator este o tainică putere, o intervenire mistică, care face din toţi miniştrii d-v. de finanţe oameni buni şi mai oneşti finanţiari decât

toţi miniştrii de finanţe din partidul conservator? Ce însemnează imputările d-v. aruncate aşa asupra trecutului? Apoi cine a fost miniştrii partidului conservator, de care vorbeşte actualul ministru? A fost câtva timp d. Mavrogeni...

Voci. A! (Zgomot).

D. preşedinte. Binevoiţi a respecta libertatea cuvîntului.

T. Maiorescu. A fost apoi câtva timp d. G. Cantacuzin, a fost iarăş câteva zile d. Teodor Rosetti, şi apoi d. Strat. Ei bine, voeşte să zică d. Sturdza, care de abia 4 luni este pe băncile acelea, vroeşte să afirme că numai d-sa, în deosebi de ceilalţi, începe pentru prima oară era constituţională a unei regulate stări finanţiare, numai aşa pe hârtie? Mě iertaţi, d-lor, dacă reduc chestia la persoane, dar sunt silit, căci s'a aruncat imputări de falsificări, şi falsificările nu se pot zice aşa în abstract, ci sunt imputări aduse unor persoane din partidul conservator, din care am onoare şi eu să fac parte. Ei bine, vrea să zică d-sa astăzi, că numai d-sa este onest în evaluări, şi că Strat, Rosetti şi Cantacuzin, pentru că sunt conservatori, nu sunt oneşti?

Voci. Pune pe d. Mavrogeni, de ce-l laşi afară. (Zgomot).

T. Maiorescu. D-lor, de câte ori am datoria să vorbesc în mijlocul d-v., este tendenţa mea de a mĕ pune pe cât pot la nivelul convingerilor comune ale d-v., şi nu vorbesc decât ca să fiu pe cât se poate ascultat de colegii mei din Cameră, de d-v. Prin urmare, când mĕ vĕd silit a mĕ apropia de simţimintele d-v., mĕ ţiu de ele până unde pot. Reduc dar chestia la aceasta. Ce vrea să zică d. Sturdza? că aceşti oameni au falsificat evaluările? Şi că numai oameni din partidul liberal au o tainică putere mistică în ei...

Voci. Nu.

T. Maiorescu. Nu? Atunci pot termina cu aceste cuvinte, penibile de zis în mijlocul d-v.: atunci de ce această recriminare? De ce d. Sturdza, care e ministru nu la rĕsboi, ci la finanţe, care prin urmare trebue să fie cel mai rece şi calculator în cifre, cel mai pus deasupra partidelor, dacă se poate cel mai universal pentru ţara întreagă, iar nu numai pentru un partid sau pentru persoana d-niei sale, de ce domnia sa profită de o grupare de cifre pentru a arunca ură şi recriminări asupra trecutului? Şi îi trebue oare d-sale numai decât folia rĕului trecutului pentru ca să se poată vedea binele d-sale? Oare aşa de slab este binele adus de d-sa, încât el

nu poate trăì decât din rĕul altuia? Oare misiunea partidului liberal venit la putere era numai ca să arete în vorbe relele trecutului, fără să facă el mai bine?

D-lor, dacă e ceva trist în mijlocul vieţei publice în România, este mai ântâi deosebirea actuală a partidelor, care nu este naturală. Se aruncă vorba de reacţionar, fără a se şti ce însemnează aceasta, se zic liberali unii, care nu sunt liberali, se zic reacţionari, centralişti...

Voci. Roşii.

T. Maiorescu. Şi roşii şi fracţionişti, fără a se şti, care e adevĕratul înţeles al acestor cuvinte, şi mai cu seamă fără a se şti, care e deosebirea de principii între aceste partide. Aşa încât adesea ori partidele noastre au aerul de a fi mai mult o deosebire de persoane, decât de principii. Şi în această rea stare de lucruri în viaţa publică ne-am găsit noi, începĕtori ai constituţionalismului, să ne încriminăm unii pe alţii? Mie mi se pare, d-lor, că adevĕrul este acesta: şi unii şi alţii am făcut greşeli; ar fi bine însă, când s'ar putea ca din luptele aceste să iese o înţelegere comună mai mare, şi cred că tendenţele fiecărui om public, iubitor al ţĕrii sale, trebue să fie — nu de a săpa abisul ce desparte partidele la noi, care nu sunt naturale, ci de a-l

umplea, aşa încât să se mai împace între dînsele de cât se poate, şi atunci când bětrânii luptător, ai naţiunii nu vor mai fi, să ne găsim noi cei tineri mai uniţi şi mai animaţi de un adevěrat patriotism, ca să lucrăm în viitor cu mai puţină ură şi cu mai multă convingere de principii.

Ei bine, d. ministru de finanţe, care este putem zice încă dintre cei relativ tineri, trebue să părăsească ura şi încriminările, şi să contribuim cu toţii cât se poate ca să ne întărim, să învěţăm unii de la alţii şi să aducem foloase acelora, în numele cărora suntem aci, a poporului român, destul de indiferent la aceste încriminări de persoane şi de partide, dar doritor de bune rezultate, fie că ele ar venì dintr'o parte, sau din alta. (Aplause).

45.

IN CAMERA DR REVIZUIRE

Despre apelul nominal la începutul unei Camere.

(Şedinţa de la 22 Mai 1879).

Alegerile pentru Camerele de revizuire se fac în Mai 1879, sub ministerul arătat la pag. 221. Dintre conservatori se aleg în Senat între alţii dd. Lascar Catargi, Manolache Kostaki (trecut iar la conservatori), N. Krezzulescu, B. Boerescu, G. Gr. Cantacuzin, I. Strat, Men. Germani, colonel Roznovanu, iar în Adunare dd. P. Carp, A. Lahovari, Gr. Triandafil, Leon şi Jacob Negruzzi, Nicu Gane (pe atunci conservator-junimist); se alege şi autorul acestei scrieri tot la colegiul I din Iaşi, de şi fracţia „li-

beră și independentă", cu aprobarea guvernului, îi opusese candidatura lui Vasilie Alecsandri. Sesiunea extraordinară se deschide la 22 Mai, și în aceeaș zi, după cetirea Mesagiului, Camera își începe lucrările sub prezidența lui D. Cariagdi ca cel mai în vîrstă după generalul G. Magheru, care renunțase.

La cetirea apelului nominal se produce următorul incident:

T. Maiorescu. Cer cuvîntul în chestie de regulament.

D. președinte. D-lor, dați-mi voie să vĕ citesc articolul din regulament relativ la procedura ce se urmează la deschiderea unei nouĕ legislaturi:

„Art. 1. La începerea unei nouĕ legislaturi, după cetirea mesagiului de deschidere, cel mai în vîrstă dintre deputații prezenți ocupă scaunul prezidenției. El este asistat de patru dintre deputații cei mai tineri, ca secretari.

„Art. 2. Biuroul provisoriu procede apoi la împărțirea Adunării prin sorți, în opt secțiuni . . ."

Voci. Așa èste. Trageți sorții.

D. președinte. De aceea am onoare a vĕ spune, că nu pot face alt-ceva acum, decât să încep tragerea la sorți a secțiunilor. (Zgomot).

T. Maiorescu. D-le preşedinte, cred că în chestie de regulament trebue să avem cuvîntul, pentru că ar putea venì un alt preşedinte, care să faca alt-ceva decât ceea ce-i cere regulamentul, şi noi atunci avem datoria să-l luminăm... (Zgomot).

D. preşedinte. Regulamentul îmi zice, că îndată să încep tragerea la sorţi. Dacă însă Camera va hotărî altfel, atunci eu n'am decât să fac ceea ce va voì Camera.

T. Maiorescu. Vě rog să-mi daţi cuvîntul în chestie de regulament; nu ştiţi, ce chestie am să tratez . . .

D. preşedinte. Nu însă înainte de a se trage la sorţi secţiunile.

G. Vernescu. Or ce biurou, provisoriu or definitiv, trebue să meargă conform regulamentului; prin urmare nu puteţi refusa cuvîntul nimenui în chestie de regulament.

Voci. Aşa, aşa.

D. preşedinte. Fiind-că věd păreri pentru şi contra, şi fiind-că regulamentul nu prevede casul ce se iveşte în această împrejurare, de aceea voi da cuvîntul d-lui Maiorescu.

T. Maiorescu. D-le preşedinte, fiind-că nu ştiu încă, dacă este Camera constituită sau nu, daţi-mi voie să mě adresez la d-voastră, d-le preşe-

dinte, care sunteţi în acest moment singura autoritate constituită, către care ne putem adresa.

Este, d-le preşedinte, o chestie prealabilă primordială, care primează chiar acea împărţire în secţiuni, pe care d-v. ne-aţi amintit-o ca prima noastră lucrare în situaţia, în care ne aflăm acum; este chestia de a se şti, cum suntem noi aci, chiar în modul acesta pregătitor şi provisoriu, în care ne aflăm astăzi? Pe ce cuvînt, pe ce baze suntem veniţi acei câţi suntem astăzi în Adunare? Pe ce normă, pe ce baze suntem trecuţi în apelul nominal, şi în ce posiţie suntem ca să fim traşi la sorţi pe secţiuni? D-voastră puteţi apreţia importanţa constituţională a acestei întrebări, şi de aceia aş dorì să mĕ lămuriţi, dacă ar putea fi oare permis unei ingerinţe prefectorale sau guvernamentale să ne trimită aci prin *Monitor* în mod prealabil şi provisoriu pe acei deputaţi, pe cari-i voeşte numai guvernul şi prefectul? De sigur nu.

Care deputat intră aci? Acela, care e trecut pe lista imprimată, ce se află la biurou? Această listă poartă titlul „Adunarea deputaţilor". Dar cine a făcut-o? Care Adunare a deputaţilor e aceasta? Până când se va constituì Adunarea deputaţilor şi până când d-voastră veţi procede

la împărţirea în secţiuni, până când se va verifica în secţiuni şi apoi va decide Adunarea în mod suveran: până atunci cine se consideră ca deputat? Acela, pe care-l voeşte prefectul sau guvernul, or acela, pe care îl trimite biuroul electoral? Unde e până atunci suveranitatea acestei chestii? In mâna prefectului şi a *Monitorului oficial* sau a imprimeriei statului, or în mâna alegětorilor? E evident, că în mâna acestora din urmă; şi prin urmare prefectul n'are ce căuta, afară numai dacă voeşte să fie un amabil intermediar între guvern şi alegětori, amabilitate, de care noi nu avem nici un interes.

D. Nicu Ganea a cerut cuvîntul adineaori, când se făcea apelul nominal, la numele Morţun, ca să întrebe, ce caută d. Morţun pe această listă? Şi în virtutea cărui mandat a venit d-sa aci? In adevěr věd în mânele d-lui Nicu Ganea un act intitulat astfel: biuroul definitiv al colegiului I electoral din judeţul Suceava. Prin acest act biuroul definitiv arată, că majoritatea a avut-o d. Ganea, şi se certifică această alegere şi de primăria urbei Fălticeni. Când lucrul dar este astfel, trebue să ne întrebăm cu toţii: cine a făcut lista cu d. Morţun? Eu, care m'am interesat de chestie, am vězut o depeşe publi-

cată în *Monitorul oficial* din partea prefectului, prin care d-sa, pentru a-şi procura o victorie de 24 de ore, a arătat că d. Morţun este deputatul ales. E ştiut, d-lor, că ministerul şi prefecţii nu au făcut nici o ingerinţă în alegeri, dar s'a făcut de comitetele electorale, negreşit fără nici o autorizare ministerială. Acest comitet electoral a propus şi susţinut candidatura d-lui Morţun, care însă a căzut, cel puţin până acum. Cu toate acestea prefectul îl telegrafiază pe d-sa ca deputat ales. Până când vom fi noi constituiţi şi ne va fi permis să atragem atenţia d-lui ministru de interne asupra prefectului, care şi-a permis să telegrafieze deputaţi după predilecţiile d-sale, iar nu pe acei, care în adevĕr au întrunit majoritatea voturilor şi au certificatul definitiv, până atunci pentru noi d. Nicu Ganea trebue să fie trecut in această listă, şi d lui să figureze în secţiuni ca deputat ales.... (zgomot).... Fiind-că singura autoritate, la care mĕ adresez, nu-mi dă atenţie în acest moment, voi aştepta până când urechile acestei autorităţi vor fi deschise pentru cuvintele mele. . .

D. preşedinte. Mĕ iertaţi, dacă aţi fost siliţi să vĕ întrerupeţi din causa convorbirii ce am

avut aci; însă tot deodată am observat că vě adresaţi şi către Cameră şi atingeaţi şi cestiunea cum a urmat ministerul şi prefectul în alegere...

T. Maiorescu. Eu rog să se şteargă d. Morţun din această listă şi să se înscrie d. Ganea.

A. Sihleanu. D-le preşedinte, mě adresez la d-voastră, fiind-că Adunarea nu este încă constituită şi prin urmare nu avem o şedinţă, în care să putem discuta şi vota ceva. De aceea protestez în contra d-voastră, pentru că aţi dat cuvîntul în cestiune de regulament, fiind-că după regulament, când este vre-o discuţiune, fie în or ce fel de materie, trebue să se dea un vot. D. Maiorescu ne-a ţinut un discurs în toată regula şi ne-a cerut chiar conclusiuni. Dar puteţi oare d-voastră să cereţi Camerei a da un vot înainte de a fi constituită?

Vě rog dar, d-le preşedinte, să curmaţi, iar nu să deschideţi discuţiunea, fiind-că discuţiune nu poate fi, şi să procedeţi la tragerea la sorţi a secţiunilor, conform regulamentului. Or ce altă lucrare este contrarie regulamentului.

D. preşedinte. D-lor, am dat cuvîntul, fiind-că am avut trebuinţă de a fi luminat. Acum, fiind luminat, şi vězênd certificatul care-l prezentă

d. Ganea, declar că voi trece în apel nominal pe d. Ganea.

Voci. Prea bine!

D. preşedinte. Acum vom procede la tragerea la sorţi a secţiunilor.

46.

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru amânarea desbaterilor asupra articolului 7.

(Şedinţa de la 5 Septemvrie 1879).

Camera de revizuire, deschisă în 22 Mai 1879 sub ministerul arătat la pag. 221, alesese o aşa numită „comisie de iniţiativă parlamentară", care să propue noua formulare a articolului 7 din Constituţie. După multe desbateri, majoritatea comisiei, prin raportorul ei d. Gh. Mârzescu, ajunsese să propue Parlamentului un proiect de revizuire, care a fost trimis în studiul secţiunilor. Guvernul era încontra proiectului, însă nu izbuteşte cu părerea sa decât în trei secţiuni, care aleg delegaţi pe dd. Col. Lecca, D.

Giani şi I. Lăţescu. Majoritatea de 4 secţiuni remâne favorabilă proiectului combătut de guvern şi îşi alege delegaţi pe dd. G. Vernescu, B. Conta, N. Nicorescu şi M. Burileanu. Aceştia întroduc în lucrarea comisiei de iniţiativă câteva modificări de puţină însemnătate şi astfel propun, prin raportorul B. Conta, următorul

„PROIECT

de disposiţiuni constituţionale destinate a înlocui art. 7 din Constituţiune.

„Art. 7. Străinul, de or ce credinţă religioasă, poate dobîndi însuşirea de cetăţean român, îndeplinind condiţiunile şi formele următoare:

„Va adresa către Domn cererea sa de naturalizare, arătând capitalurile, statul sĕu, profesiunea sau meseria ce exercită şi vrointa de a-şi statornicì domiciliul pe teritoriul României.

„Dacă, după o asemenea cerere, petiţionarul va locuì zece ani în ţară, şi dacă prin purtarea şi faptele sale va dovedì că este folositor ţĕrii, Corpurile Legiuitoare îi vor putea acorda împământenirea.

„Vor putea fi scutiţi de stagiul de zece ani acei, care vor fi făcut ţĕrii servicii importante, care vor fi adus în ţară industrii, invenţiuni utile sau talente distinse, care

vor fi fondat în ţară stabilimente mari de comerciu sau de industrie.

„Asemenea vor putea fi scutiţi de stagiul de zece ani străinii născuţi şi crescuţi în România, din părinţi născuţi în România, şi care nici unii nici alţii nu s'au bucurat vreodată de o protecţiune străină.

„Asemenea vor putea fi scutiţi de stagiul de zece ani străinii născuţi şi crescuţi în ţară, care nu se vor fi bucurat vreodată de o protecţiune străină şi care vor fi obţinut bacalaureatul în scoalele române.

„Impământenirea nu se poate acorda de cât în mod individual, prin lege votată de Corpurile Legiuitoare, sancţionată şi promulgată de Domn.

„Insuşirea de Român se conservă şi se pierde, conform dispoziţiilor coprinse în codicele civil.

„O lege specială va determina modul, prin care străinii îşi vor putea stabilì domiciliul pe teritoriul României.

„Numai Românii şi cei împămînteniţi pot dobîndì imobile rurale în România. Străinii nu pot dobîndì asemenea imobile decât prin succesiune *ab-intestat*".

In această formulare proiectul se primeşte de majoritatea delegaţilor la 3 Iulie 1879 şi se depune în manuscript pe biuroul Camerei

la 4 Iulie. In aceeaş şedinţă atât guvernul, cât şi prezidentul Camerei C. A. Rosetti se declară demisionaţi, fiindcă nu mai sunt expresia majorităţii. Insă C. A. Rosetti este reales prezident cu 73 voturi contra 43; iar şedinţele Camerei se întrerup până la constituirea noului minister, care se anunţă la 11 Iulie în următoarea compunere (puţin corectă, v. pag. 128):

I. C. Brătianu, prezident şi lucrări publice.

M. Kogălniceanu, interne.

B. Boerescu, externe.

N. Krezzulescu, culte.

D. A. Sturdza, finanţe.

Col. Lecca, rĕsboi.

A. Stolojian, justiţie.

Noul minister ceteşte o declarare, în care se arată de acord cu proiectul majorităţii, şi totdeodată Parlamentul se amână pe timp de o lună.

Redeschizêndu se la 11 August, Camera îşi hotăreşte însaş o nouă amânare până la 21 August. In tot timpul de la 4 Iulie până la 21 August proiectul de revizuire, reprodus mai sus, nu se tipărise încă de Imprimeria statului. După multe insistenţe, deabia la 27 August se împart deputaţilor exemplarele tipărite, şi în şedinţa de la 4 Septemvrie încep desbaterile publice asupra lui.

Pe lîngă acest proiect mai este în discuţie numai propunerea făcută de dd. N. Blaremberg, etc. de a se respinge or ce revizuire; căci un proiect al minorităţii delegaţilor (D. Giani, col. Lecca, I. Lăţescu), mai aproape de părerea guvernului, şi o propunere a d-lui P. Carp fuseseră retrase.

In asemenea împrejurări se ţine discursul următor:

V'am rugat să-mi daţi cuvîntul, d le preşedinte, fiindcă mĕ cred dator să propui onor. Camere ca să amâne discuţia de faţă.

Propunerea de amânare, ce voi avea onoare să o susţiu înaintea d-voastră, nu este o amânare într'un mod indefinit, ci o amânare pentru una sau câteva zile, până când şi guvernul va putea să vie înaintea d-voastră cu un contra-proiect al sĕu, dacă-l are, pentru ca părerea formulată de majoritatea delegaţilor şi părerea guvernului să fie discutate înaintea d-voastră şi înaintea ţĕrii în acelaş timp, să putem fiecare din noi să cumpănim valoarea unuia şi a celuilalt proiect, şi numai după această cumpănire să ne dăm votul nostru în cunoştinţă de cauză.

D-lor deputaţi, chestia cum mi se prezentă mie, îmi pare de o mare importanţă constitu-

ţională; şi vĕ rog să-mi daţi atenţia d-voastră pentru a vĕ desvĕlì câteva considerante în favoarea ei.

Cum se înfăţişează chestia? Au venit înaintea d-voastră în desbaterea de ieri patru propuneri: proiectul majorităţii, un proiect care pe aceeaş coală de hârtie îl vĕd însemnat drept contra-proiect al minorităţii; alăturea era o propunere subsemnată de d. Blaremberg şi alţii, care tindeau a nu se revizuì de loc art. 7, şi în fine în raport se menţionează o a patra propunere, subscrisă de d. Carp. Când s'a deschis discuţia generală, spre marea mea mirare, am vĕzut că minoritatea, care prezentase contraproiectul şi unde erau subscrişi dd. Dimitrie Giani, colonel Lecca şi I. Lăţescu, prin organul d lui Giani declară că-şi retrage contraproiectul sĕu. Onor. d. Carp asemenea declară că-şi retrage părerea sa.

P. P. Carp. Propunerea.

T. Maiorescu. Declară şi d. ministru-preşedinte în sfîrşit, că nu aderă la celelalte două propuneri, care remâneàu în discuţie, se înţelege nici la aceea care nu vrea revizuirea, dar nici la aceea, care însuma în sine opinia majorităţii, cum era formulată aci.

Ei bine, cum stăm atunci? Mi-am permis să

întreb pe d. preşedinte, şi cred că eram în dreptul meu, cine este înscris în lista oratorilor? şi am vĕzut, că sunt înscrişi încă doi, care toţi vor să vorbească pentru proiectul majorităţii comitetului de delegaţi, şi nu am vĕzut pe nimenea înscris, care să vorbească în contra acestui proiect. Şi prin această tactică parlamentară, pe care nu-mi permit a o califica, nu i se face nici măcar onoarea de a fi discutat contradictoriu ca să se lămurească lumea, unde stăm. Vreau adică să fie aduşi deputaţii, care vorbesc şi au vorbit până acum, dd. Blaremberg şi Conta, în poziţia puţin serioasă de a vorbì într'o parte pentru nişte oameni convinşi de mai nainte şi în altă parte în contra unor oameni, care prin tăcerea lor vor să astupe resunetul, ce aceste cuvinte vor avea în ţară? Şi la întrebarea d-lui Lahovari, făcută ieri venerabilului nostru preşedinte, dacă nu acordă cuvîntul la cineva în contră, d. preşedinte, cu o ironie inteligentă, a rĕspuns: nu-i pot inventa.

Nu cumva suntem unanimi de părerea majorităţii? (Aplause). Este ştiut, că nu suntem unanimi, a declarat ieri şi d. preşedinte al consiliului, că este în contra proiectului majorităţii. Atunci întreb încă odată: cum ne aflăm? O să vie

antâi propunerea acelora, care sunt contra revizuirii; este probabil, cred că nu exprim ceva prea aventurat, dacă zic, că această propunere va rĕmânea în minoritate. O să se prezente atunci la vot părerea majorităţii. Să luăm cele două hipoteze. Dacă se primeşte această din urmă părere, numită a majorităţii, primise-va ea fără ca guvernul ţĕrii, care ne reprezentă faţă cu străinătatea şi care a declarat că nu aderă la ea, să fi venit sà ne spue, la ce aderă şi care este proiectul sĕu? Dar atunci ce guvern avem noi, care ne reprezentă faţă cu străinătatea? (Aplause).

A doua hipotesă: párerea majorităţii cade, neîntrunind două treimi. Dar atunci, d-lor, v'aş ruga să mĕ lămuriţi asupra acestei îndoeli: atunci cum rĕmâne chestia constituţională? Noi suntem acum Cameră de revizuire; convocaţi am fost printr'o decisie a unei Camere anterioare, care în urma a trei lecturi prevĕzute în Constituţie a declarat, că este caz a se revizui art. 7 din Constituţie, şi de drept s'a disolvat, şi am venit noi. Prima noastră misiune, şi de o camdată singura a Camerei de revizuire, este de a ne pronunţa asupra art. 7, îl revizuim sau nu? Indată ce opera revizuirii este terminată într'un mod sau în altul, noi încetăm de a mai fi Cameră de revi-

zuire, şi sau continuăm în calitate de Cameră ordinară sau nu. Dar această din urmă chestie nu importă aşa de mult; ceea ce importă, este, că în momentul, când opera revizuirii va fi terminată, am încetat de a fi Camere de revizuire, de a lucra cu două treimi, în necesar acord cu Domnul şi cu celelalte prescrieri de procedură ale Constituţiei.

Ei bine, retrăgêndu-se proiectul minorităţii şi proiectul d-lui Carp, în desbatere stă numai proiectul majorităţii şi proiectul nerevizioniştilor. Dacă d-v. aţi primì cu două treimi vre unul din aceste două proiecte, opera d-v. de Cameră de revizuire n'ar fi încetată. Aţi putea să ziceţi, că mai prelungiţi sesiunea acestei Camere, de oare ce proiectul votat de dînsa trebue să se vadă, dacă e primit de Senat sau nu, şi nu ştiu în ce sens ar mai putea să se modifice redacţia ca să fie identică. Dar dacă d-v. respingeţi atât o părere cât şi ceialaltă părere, aşa încât nu mai e vorba de revizuire, vě întreb, în momentul în care d. preşedinte va declara votul, în momentul în care va zice după ultima bilă dată: *S'a respins şi un proiect şi altul*, cum stăm în acel moment? Mai suntem Camere de revizuire? Camera de revizuire a declarat: nu este loc a se revizui Constituţia; şi atunci cine o mai poate

continua de acum înainte? Să vedem. S'a declarat, că nu este caz de a se revizuì, căci de şi s'a primit în principiu revizuirea, dar sub forma specială, sub care ne-a venit, revizuirea s'a respins. D-v. puteţi la luarea în considerare să votaţi cu 2/3 unul din acele proiecte. Dar dacă la discuţia aliniatelor (căci este un singur articol) nu vĕ veţi mulţumì cu redacţia vre unui aliniat şi veţi vota în contra, la votarea în total veţi vota poate de asemenea în contra proiectului întreg, precum aceasta s'a întîmplat de mai multe ori cu alte proiecte ordinare. De şi s'a luat în consideraţie în principiu, însă pentru că un amendament nu a triumfat, la votarea în total proiectul s'a respins.

Când Camera este o Camera ordinară, poate guvernul să ne aducă legea mai târziu din nou în desbatere. Dar la o Cameră de revizuire, dacă proiectul cade, se poate urma tot astfel? Veţi avea oare să convocaţi o altă Cameră de revizuire? De ce ne îngreuiaţi poziţia, deja grea, şi cu această greutate constituţională? Poate oare guvernul să vie şi să prezente un nou proiect? Insă de la ultimul vot al respingerii singurelor proiecte în discuţie, eu nu mai vĕd Cameră de revizuire.

Dar să luăm o altă hipoteză: vine guvernul şi chiar înainte de a se pronunţa cuvîntul sacramental şi fatal al respingerii (căci după ce s'a pronunţat, cred că s'a isprăvit cu Camera de revizuire) zice: iată alt proiect! Ei, dar până când aceasta?! Dacă se respinge şi proiectul ministerial şi noi continuăm sistema aceasta de interpretare, atunci vin alţi 7 deputaţi din majoritate, care este o majoritate bine „disciplinată“ (şi sper că prin aceasta nu zic un cuvînt care vĕ displace, căci aş fi nefericit să displac majorităţii, zic dar, că majoritatea este bine disciplinată, nu-i fac injuria de a zice că este înregimentată (rîsete, aplause)... aşa dar, când din această majoritate, foarte bine disciplinată, vin 7 deputaţi şi propun alt proiect, iar trecem în secţii, iar discutăm, iar venim, şi iar n'au $^{2}/_{3}$, şi în momentul de a se pronunţa votul, iar vin alţi 7, iar discuţie, iar n'au $^{2}/_{3}$. Apoi când se sfîrşeşte vreodată o Cameră de revizuire? sau are o fiinţă fără sfîrşit legal, este un convent ca în revoluţia franceză?

Insă, d-lor, dacă nu puneţi mult temei pe această chestie de formă, permiteţi-mi a intra mai mult în lăuntrul lucrului, în fondul chestiei constituţionale. Dacă unii din d-voastră, după respingerea amîndouĕ proiectelor, totuş au sim-

ţul, că trebue să continuăm în calitatea de Cameră de revizuire, pentru ce au acest simţ? Să luăm lucrul natural: fiindcă în conştiinţa d-voastră există aşteptarea sau ştiinţa, că va venì guvernul cu un alt proiect al sĕu. Prin urmare tot ce facem noi aci, o facem în aşteptare, ca viitorul guvern, vreau să zic, că viitorul proiect aşteptat de la guvern să vie...

I. Câmpineanu. V'a trădat cuvîntul, aţi zis viitorul guvern.

T. Maiorescu. Dar, onor. d-le Câmpinene, n'am trădat nimic fără voie, fiindcă nu mĕ sfiesc să zic, că aş dorì să vie alt guvern decât acesta (rîsete, aplause).

G. Mârzescu. D. Câmpineanu renunţă la cuvînt (risete).

T. Maiorescu. Doresc alt guvern, fiindcă cred, că guvernul actual nu reprezentă simţimîntul ţĕrii în această chestie. (Aplause).

Reviu la argumentare: aşa dar dacă discutăm sub preocupaţia viitorului proiect, dacă onor. deputaţi din majoritate, care vor să se respingă opinia comitetului delegaţilor fără discuţie, aşteaptă proiectul guvernului, dacă au o asemenea *arrière pensèe:* de ce nu discutăm lucrul pe faţă, avĕnd totodată şi proiectul guvernului? De ce? Ce este aceasta? O fină procedură par-

lamentară? Şi adică ce voiţi? Voiţi ca să cadă ântâi părerea majorităţii, şi să veniţi pe urmă d-voastră cu proiectul cel nou.

Insă în sistemul constituţional trebue să simţiţi, că este periculos să cadă o părere a unei Camere, care reprezentă ţara. Şi dacă o cădere este de aşteptat, mai folositor e să cadă o părere a guvernului (aplause, bravo); căci, căzênd guvernul, îl pot înlocuì cu altul, dar slăbind autoritatea ţĕrii, ne-am slăbit pe toţi. (Aplause).

Dar, d-lor, afară de acestea este un inconvenient în o asemenea procedare, care turbură conştiinţa deputaţilor, chiar celor mai lipsiţi de spirit de partid, şi dacă am îndrăsnit să iau cuvîntul, a fost tocmai fiind că în conştiinţa mea de deputat mi a venit greu să-mi formez o idee sigură asupra proiectelor ce sunt puse în discuţie mai nainte de a vedea idea guvernului.

D-lor, este vorba de revizuirea art. 7. Eu, personal, am fost totdeauna contra art. 7, fiind că l-am crezut periculos pentru noi, şi situaţia, în care ne aflăm astăzi, cred că o dovedeşte. Cum să fie însă revizuit? Mĕ aflu înaintea unei propuneri a majorităţii, care privită din punctul de vedere al ideilor ţĕrii o găsesc foarte conformă cu necesitatea momentului, întru cât privim ţara înăuntru. Se şterge prohibiţiunea reli-

gioasă, se admite posibilitatea naturalizării şi se garantează atât proprietatea rurală cât şi naţionalitatea noastră prin naturalizarea individuală. Ei bine, tăcênd guvernul, neavênd eu un contra-proiect spre a face o comparare, ce să zic eu decât: foarte bine, îl votez. Dar d-v., care nu-l votaţi? Nu aveţi un contra-proiect? Eri d. preşedinte al consiliului s'a exprimat printr'un admirabil laconism şi a zis: eu nu ader la proiectul acesta al d-v. *Eu nu ader*, va să zică trei cuvinte. Ei bine, credeţi că numai atât poate să hotărască chestia? Marea majoritate a ţêrii într'o cumpănă şi trei cuvinte nemotivate ale d-lui Brătianu în alta, acesta este noul d-v. sistem constituţional? (Rîsete, aplause).

Este nenatural. Ne trebue un contra-proiect spre a putea face o comparaţie şi a vedea, unde sunt deosebirile, până la ce punct mergem împreună şi unde ne desbinăm, să cumpănim în conştiinţa noastră, care e pericolul din afară, dacă ne ameninţă vreunul, şi care e pericolul, care ne ameninţă din năuntru, şi să găsim poate un mijloc de transacţie, să ştim ce facem. Dar acum pentru ce voiţi să venim noi să discutăm, când părerea d-v. nu e formulată? Şi apoi, dacă aveţi această intenţie, pentru ce aţi venit de la început şi aţi zis: nu ader? De ce? Ce voiţi

să faceţi cu noi? Voiţi să ne faceţi ridicoli? Voiţi să ne expuneţi la ridicolul de a vorbì fără contradictori? Frumos câştig! Ei, şi dacă ne-am făcut ridicoli câţiva inşi, ce a eşit de acolo? Mare câştig pentru România! (Aplause).

Şi apoi în realitate, pe cine voiţi să expuneţi la ridicol? Părerea, pe care o susţine comitetul, este părerea majorităţii ţărrii în momentul de faţă. Se poate ca unii să crează, că această părere a majorităţii ţĕrii nu este justă, nu este bună, se poate; dar nimeni nu poate să tăgăduească faptul, că această părere este părerea simţită de marea majoritate a ţĕrii. (Aplause). Ei, ce voiţi d-v.? Voiţi ca această părere a majorităţii ţĕrii să disparà în nisip, să nu mai rĕmâe nici urmă din valurile ei? Dar de ce? La ce, spre ce folos? *Spre a scăpa poziţia guvernului?* Dar aici e chestie de persoane, sau e chestie de interesul ţĕrii? Vorbiţi în faţa altora, sau în faţa unei Camere, în care nu sunteţi în majoritate? Ca guvern în faţa opoziţiei strigaţi în totdeauna: ţara să judece, ţara se va pronunţa mai bine. Ei bine, ţara a vorbit şi este contra d-v. Se vede însă, că la adică toate acestea sunt frase goale, şi la momente date, când se crede folositor pentru situaţii personale, se violentează

vointa țěrii. Este o violență, ce se face acum cu această procedare vointei țěrii. (Aplause).

Amicul meu, d. Carp, a întrebuințat în discuția de eri un cuvînt, pe care nu l-aş releva, dacă nu ar fi fost aplaudat de majoritatea guvernamentală, şi daca nu ar sta în relație, de sigur involuntară, cu un şir de articole de jurnal, publicate de cel mai important jurnal din țară, de *Românul*. Am cetit în *Românul* — o foaie despre care, de câte ori voesc să o pui în relație cu guvernul, se zice că este un organ independent, de câte ori o calific de organ al domnului preşedinte al Camerii, d-nu preşedinte iarăş se leapădă de ea, astfel că mărturisesc că nu ştiu, cum să calific acea foaie fără să întîmpin o discuție; voi califica acea foaie de: jurnal, care reprezentă ideile majorității Camerei liberale şi care susține pe guvernul actual ca reprezentant al acelei majorități... Věd pe d. Costinescu aprobând; sunt vesel, că in fine am găsit cu această ocazie formula sau soluția acestui interesant organ de publicitate. In *Românul* dar se zice: pasiunile personale şi intrigile pentru a ajunge la putere fac greutăți guvernului, iar nu interesul țěrii; şi apoi în două foi germane din străinătate — este ştiut d-lor deputați, că nici odată nici o foaie nu se corupe cu bani, că

presa este cu mult mai inaltă decât nivelul venelităţii... (Rîsete, aplause frenetice)... este evident, că ceea ce zic aceste două foi germane, nu o zic pentru interes solicitat din paragraful cheltuelilor neprevĕzute ale d-lui ministru de externe; dar cu toate acestea, este atâta identitate între ceea ce zice *Românul* şi între ceea ce zic aceste două foi, încât trebue să spui, că este un frumos acord al inimilor şi că se inspiră unele de la altele. In aceste foi se zice: pasiunea de putere, intrigile conservatorilor şi ale boerilor fac soluţiunea grea; aceştia vor să ajungă la putere şi de aceea ţara nu se poate linişti. Apoi aceste foi îndrăznesc să adaoge, că sunt idei de rĕsturnare a ordinei constituite, care se ascund sub asemenea tendenţe.

Vĕ întreb un singur lucru: această părere (arătând proiectul majorităţii) nu este ea oare părerea majorităţii ţĕrii şi nu este în spiritul mai unanim al ţĕrii? (Aplause). Cum dar se pot acuza acei, care susţin părerea ţĕrii? Şi dacă aceştia sunt intriganţi, atunci ce sunt ceilalţi? Cât pentru partidul conservator, este *calomnie* ceea ce se zice în acele foi, calomnie cu atât mai nedemnă, cu cât este vorba de a stigmatiza însăş opinia şi simţimintele ţĕrii. (Aplause). D-lor, o repet, în foile guvernamentale toţi acei,

care sprijinesc opinia generală a ţĕrii, sunt prezentaţi ca nişte intriganţi, care vor să facă greutăţi guvernului contra intereselor ţĕrii. Aceasta este o calomnie, care izbeşte în cele mai adevĕrate simţiminte ale ţĕrii. (Aplause).

Voiţi să ziceţi oare, că d. raportor Conta nu este convins de ceea ce spune? Voiţi să ziceţi, că toţi membrii majorităţii, care susţin această opinie, o susţin în contra conştiinţei d-lor? Eu, domnilor, înaintea alegĕtorilor mei din colegiul I de Iaşi mi-am făcut rezerve în privinţa părerii lor, identice cu a comitetului, şi m'am angajat numai la atât, ca să mĕ duc să discutăm din nou această părere, îndată ce-mi va părea periculoasă. Insă eu, care am făcut aceste rezerve, trebue să recunosc, că mai toţi oamenii inteligenţi şi independenţi din colegiul I de Iaşi şi au exprimat opinia lor în sensul opiniei formulate de majoritatea delegaţilor acestei Adunări, şi ştiu, că această opinie a lor este cea mai sinceră şi cea mai întins manifestată în ţară. Această opinie politică este, cu un cuvînt rezumător, *opinia publică a ţĕrii,* şi îndrăsnesc să zic, că nici unul din guvernamentalii d-voastră, când s'ar prezenta din nou înaintea alegĕtorilor zicĕnd, că este contra acestei propuneri şi că ar

vrea să dea mai mult evreilor, nu va mai fi reales. (Aplause).

Apoi, d-lor, când este aşa, când trebue să simţim că este aşa, de ce stigmatizaţi această mişcare naţională? Şi ce câştigaţi, când voiţi să înfăţişaţi această opinie a ţĕrii ca o intrigă politică? Şi dacă nu va trece părerea d-voastră şi va rĕmânea în picioare sentimentul ţĕrii, atunci cum rĕmâne? Va stărui guvernul întru ale sale?

O voce. Aci este chestia.

T. Maiorescu. Aci este chestia? Atunci voi zice şi eu ca d. Câmpineanu, că v'a trădat gura. Ce? Nu cumva este vorba de disolvare?

O voce. De ce nu?

Altă voce. Poftiţi.

T. Maiorescu. Ajung, d-lor, la un alt argument, care e cel din urmă. D-lor, se zice că suntem stat constituţional, se zice cel puţin aşa. Indoiala mea nu este numai o formă oratorie; mărturisesc, că de la guvernul de astăzi m'am deprins a vedea mai ales schimbându-se şi formându-se ministerele şi miniştrii ca în statul cel mai despotic, fără ca reprezentaţiunea naţională să ştie, de ce a intrat şi a eşit cutare sau cutare ministru.

De exemplu, de ce a eşit d. Dabija şi a intrat tocmai d. colonel Lecca? (Ilaritate). Dacă

este cineva, care ştie cauza legală a acestei schimbări, apoi se vede, că pe acela l-a luminat D-zeu. Pe mine nu m'a luminat. Şi aşa mai departe şi cu ceilalţi miniştri. Dar în fine acest minister s'a prezentat cu un program, care program din norocire stă în *Monitor*, căci altfel poate m'ar desminţì cineva. (Aplause).

Ministerul trecut îşi dă demisia şi zice în *Monitorul* din 12 Iulie 1879.

„Pentru regularea unor chestii atât de grele ca acelea ce Camerile de revizuire sunt chiemate a rezolva, guvernul nu ar avea puterea şi autoritatea necesară decât atunci, când s'ar bucura de încrederea nu numai a majorităţilor necesare chiar în timpuri normale, dar însuş a mai unanimităţii Corpurilor Legiuitoare".

Dacă este şi astăzi părerea d-lui ministru-preşedinte tot aşa, atunci mĕ mir, de ce mai stă pe banca ministerială, căci se ştie de toţi, că mai unanimitatea nu o are guvernul. Dar în fine, cine să numere unanimitatea, mai unanimitatea, şi majoritatea...

O voce. Da, e foarte greu. (Ilaritate).

T. Maiorescu. In raportul ce noul minister, format la 11 Iulie, îl face Măriei Sale Domnitorului, zice (vezi acelaş *Monitor*):

„Pe de altă parte credem asemenea, că prin îndatoririle ce noul guvern a luat asupră-şi în programul sĕu şi prin declaraţiile sale, atât de franc formulate, spiritele din întru, astăzi atât de aprinse“... Imi pare rĕu, fie zis în treacĕt, că s'a întrebuinţat acest cuvînt; era mai bine să nu-l zică guvernul în contra d-voastră faţă cu străinătatea ...„se vor calma şi vor aştepta cu multă pacienţă şi încredere rezolvarea unei chestii, care se leagă şi cu exigenţe exterioare“.

D-lor, spiritele s'ar fi calmat de mult, dar se iritează prin faptele şi felŭl de politică al guvernului. (Aplause).

Ei bine, aci vĕd iscăliţi pe noii miniştri, şi aceasta a fost marea surprindere a mea şi a multora din cei ce nu cunosc misterele fabricărilor de ministere. Vedem dar iscăliţi pe dd. Kogălniceanu şi Krezzulescu alături cu d. colonel Lecca, pe d. Boerescu alături cu d. Stolojian. (Aplause şi ilaritate).

O voce. Au făcut sacrificii.

T. Maiorescu. Da, şi eu zic că au făcut sacrificii de a lucra împreună, căci este ştiut, că totdeauna când se urcă cineva pe banca ministerială, face sacrificii enorme. (Aplause şi ilaritate).

Aşa dar d. Boerescu, ministru de externe, a sacrificat ideile şi simţimintele sale de acuzat, pentru a fi alături cu d. Stolojian acuzatorul; d. Kogălniceanu şi d. Krezzulescu şi-au sacrificat reminiscenţele d-lor, că erau cei mai intimi apărători ai Principelui Cuza, pentru a sta alături cu d. colonel Lecca, care (aplause prelungite)... care... era de altă părere.

I. Ionescu. Nu face nimica aceasta, foarte bine au făcut.

T. Maiorescu. Aşa este, cum zice d. I. Ionescu, se dovedeşte marele sacrificiu ce au făcut, şi toate acestea le-am zis, ca să pun în relief valoarea personală a acestui minister, în toate privirile nou, şi poziţia sa faţă cu ţara. Acest minister numără doi bărbaţi, cu care în unele momente lucram împreună şi pe care îi auzeam zicênd în Senat, că guvernul trebue să nu lase iniţiativa Camerei, ci el să vie cu o propunere, fiindcă este o chestie internaţională de cel mai mare interes. Ei bine, d. Boerescu şi d. Krezzulescu au uitat aceasta? Imi retrag însă întrebarea, căci nu se poate ca d-lor, ca senatori, să susţie una, şi astăzi, ca miniştri, alta.

Eu mě aştept să věd pe d-nii Krezzulescu şi Boerescu susţinênd propunerea mea şi venind cu un contra-proiect din partea guvernu-

lui. Autoritatea d-lor este astăzi şi mai mare, fiind-că este însufleţită şi ilustrată cu o călătorie de vacanţă a d-lui Boerescu, de care s'a ocupat Europa întreagă, şi care ne aduce impresiile şi ştirile despre cele petrecute in Europa.

Dar, d-lor, este ceva mai straniu, proiectul acesta al majorităţii şi l-a însuşit guvernul. Căci de ce era vorba? Să se revizuiască art. 7, să se facă restricţiuni pentru proprietatea imobiliară rurală şi să se admită împămîntenirea individuală. Este altă esenţă în acest proiect de cât aceasta? Ei, iată ce zice ministerul cel nou în programul sĕu. . .

(D. preşedinte al consiliului pleacă după banca sa).

şi-mi pare bine, că d. prim-ministru şi preşedinte al cabinetului celui vechiu se retrage acum, fiind-că acum trebue să vorbim numai cu miniştrii cei noi. (Ilaritate). Iată ce este în programul, cu care au venit d-lor înaintea ţĕrii, pe temeiul căruia s'au pus în relaţie cu străinătatea şi în puterea căruia ne-a amânat ca să ne calmăm, căci pretind d-lor, că eram foarte agitaţi. Vĕ citesc iarăş din *Monitor*, şi vĕ rog să mĕ controlaţi, stă în *Monitorul* de Joi, 12 Iulie 1879: „De aceea, d-lor senatori, d-lor deputaţi,

guvernul d-v. crede a corespunde atât la cerinţele diplomaţiei europene, cât şi la preocupările legitime ale ţĕrii, când, pe lîngă recunoaşterea principiului egalitătii religioase şi libertăţii cultelor, el va admite şi va susţine, *pentru revizuirea* art. 7, în partea relativă la interesele noastre interioare, *o soluţiune bazată pe principiul naturălizării individuale, care esclude or ce categorii, precum şi pe restricţiuni speciale pentru dobîndirea proprietăţii rurale*".

Aceasta însemnează, că a primit esenţa proiectului majorităţii.

O voce. La Iulie era.

T. Maiorescu. A! la Iulie! Şi astăzi, când de abia am sfîrşit luna lui August, vine acelaş guvern, care ne-a reprezentat în străinătate pe baza acestui program, vine d. ministru-preşedinte şi declară: „nu ader la proiectul majorităţii".

Aşa? Nu aderaţi? Dar de ce aţi zis în programul constituirii d-voastră, că aderaţi? Şi cum aţi pornit în străinătate sub pretext că aderaţi, şi acum vĕ daţi pe faţă, că nu aderaţi, precum şi memoriul d-lui Boerescu este alt-ceva decât proiectul majorităţii primit în program?

Aş fi fericit, când cine-va din majoritatea guvernamentală ar avea buna-voinţă să mĕ îm-

prumute din vocabularul român-parlamentar cu un cuvînt, prin care să calific această purtare, fără ca să-mi atrag un blam din partea d lui preşedinte al Camerei. D-lor, ce este aceasta? Cum să numim o asemenea procedare? Să zicem că este *amăgire?* In Camera trecută se vorbea de mistificare. Să zicem, că este o mistificare a opiniei publice, atât a Europei, cât şi a României? Cum? Adoptaţi programul majorităţii, trataţi o lună sau două de zile nu ştiu pe ce bază, şi pe urmă veniţi cu alte idei ascunse?

Dar atunci întreb: cine a reprezentat în străinătate adevărata opinie a Camerei? Guvernul de astăzi? (aplause). Sau a rěmas ţara iarăş amăgită în adevărata reprezentare a intereselor ei, aşa cum le înţelege ea? D-voastră ne spuneţi, în aparenţă cu sinceritate: *daţi-vě părerea,* noi ne-o dăm, şi după ce ne spuneţi, că aţi adoptat-o şi d-voastră, în urmă veniţi şi ne declaraţi că aveţi altă părere, declarând cu aceasta că veţi combate părerea Camerei (aplause). D-lor, cum credeţi d-voastră că aceste procedimente nu vor irita spiritele în ţara noastră? La ce rezultat aveţi s'ajungeţi? Să disolvaţi Camera? Dar v'aţi gândit ce însemnează aceasta astăzi? Sunteţi siguri de liniştea publică? Luaţi asupra d-voastră rěspunderea în faţa unei ţěri,

care se vede de un an de zile învêrtită şi amăgită în reprezentarea ei în străinătate? (aplause). Apoi unde tind toate acestea?

Eu, d-lor, nu sunt inimic al Evreilor, mărturisesc chiar, că n'am putut aproba nota discursului d-lui Conta. După simţimîntul meu, în momentul când voim să deschidem uşa Constituţiunii noastre spre a permite Evreilor, care s'au asimilat cu noi, să vie la cetăţenia română, ar fi trebuit un limbagiu însufleţit de înaltele idei de toleranţă şi de civilizaţie modernă. Dar dacă nu aprob tonul discursului d-lui raportor, mě simt indignat de procedarea guvernului. Unde tindeţi d-voastră? Care vě este ţinta cea adevěrată? Vroiţi să se excite spiritele, mai cu seamă dincolo de Milcov, aşa ca să ne discrediteze cu totul în faţa Europei? Şi ce răbdare aşteptaţi d-voastră de la o ţară? Ce supraomenească blândeţe îi presupuneţi pentru ca să-i prezentaţi asemenea lucruri? Şi pentru ce toate aceste? Numai pentru ca d-voastră să rěmâneţi la guvern? (Aplause). Dacă aceasta este procedarea noastră ca stat independent, mai bine era să fi rěmas sub forma noastră cea veche, şi să aşteptăm o ocasie mai favorabilă şi oameni mai capabili pentru a ne dobîndì independenţa.

De aceea vĕ rog să bine-voiţi a amâna întreaga discuţie, până în momentul când va venì guvernul cu proiectul sĕu, să nu vĕ expuneţi de a vota o soluţie fără a şti unde mergeţi cu ea, să vedem ce ne zice guvernul reprezentant al ţĕrii în străinatate, pentru ce, după ce a primit odată acest program, revine pe urmă la alte programe?

Acei, care suntem veniţi pentru a da o soluţie, nu vroim să ne mistificăm unii pe alţii şi în definitiv să mistificăm ţara. Pentru aceasta, vĕ rog să adoptaţi propunerea de amânare. (Aplause prelungite).

După lungi discuţii, terminate deabia în şedinţa de la 6 Septemvrie, propunerea de amânare se respinge cu 75 voturi contra 53, şi în şedinţele de la 7 până la 12 Septemvrie se continuă desbaterile asupra revizuirii, în decursul cărora autorul publicării de faţă mai ţine cuvîntul următor (47) şi precisează atitudinea partidului conservator, în numele şi cu autorizarea acestui partid. Totuş guvernul nu poate scăpa de necesitatea de a-şi prezenta şi proiectul sĕu, precum vom vedea din nota întroductivă la discursul 48.

47.

IN CAMERA DR REVIZUIRE

Chestia Evreilor şi articolul 7.

(Şedinţa de la 10 Septemvrie 1879).

Domnilor deputaţi, îmi pare rĕu, că propunerea de amânare, ce avusesem onoare să o fac înaintea d-voastră în şedinţa de Mercuri, n'a fost primită, ci a degenerat, în contra intenţiunilor mele, într'o chestie de încredere sau neîncredere în guvern. In asemenea situaţie majoritatea guvernamentală a respins amânarea; regret însă, pentru interesul causei, c'a respins-o. Vedeţi pentru ce a rĕmas dar în discuţie numai proiectul majorităţii delegaţilor, şi dacă va ajunge la vot şi va cădea în urma votului, nu mai

este cu putinţă ca să fie readus sub aceeaş formă în discuţia d-v.

Dacă însă ar cădea mai târziu şi proiectul guvernului, atunci cum stăm? Dacă ar fi căzut vre un proiect al guvernului şi celălalt venea simultan, în aceeaş zi, la vot, atunci puteam cel puţin pe unul să-l scăpăm după votul celuilalt. Dar când ne este cu neputinţă să mai revenim la părerea majorităţii, ne putem afla într'o situaţie în adevĕr complicată. Insă vina nu este a noastră; ea naşte dintr'o procedură parlamentară a majorităţii guvernamentale, şi nu din intenţia Camerei întregi. De aceea regret încă odata, că s'a întîmplat aşa. Dar fiind-că fără vina noastră s'a întîmplat aşa, nu vĕ miraţi că, în lipsă chiar de contrazicĕtori şi cu tactica majorităţii de a păstra tăcerea, îmi iau libertatea de a vorbì înaintea d-voastră şi de a vĕ arăta, pentru ce primim, pentru ce menţinem şi vom menţinea proiectul majorităţii comitetului de delegaţi. Cred că veţi înţelege totdeodată şi mai ales, că deputatul colegiului I al acelui oraş, care a fost vechia capitală a Moldovei, a acelei părţi a României ce este mai cu seamă interesată la chestia de astăzi, să fie în deosebi dator a-şi spune cuvîntul în numele alegĕtorilor sĕi şi a oraşului ce reprezentă.

Incep prin o declarare. După ce m'am înţeles cu colegii mei din partidul conservator, cu ei împreună şi pentru dînşii am onoare a vĕ spune aci: Primim propunerea formulată de majoritatea comitetului delegaţilor, ca singura propunere, care este astăzi cu putinţă (aplause), ca singura propunere, care rĕspunde necesităţilor ţĕrii, ca singura propunere, despre care sperăm că va găsì, prin argumentele ce i se vor da, înţelegere şi sprijin chiar în Europa occidentală.

D-lor deputaţi, aţi vĕzut în şedinţa din urmă, că s'au petrecut atâtea scene de un caracter foarte personal, şi poate mulţi din noi vor fi rĕmas cu impresia, că era mai bine ca unele sau altele din cuvintele zise să nu fi fost întrebuinţate; însă emoţia aceasta, dacă voiţi personală, care cîştigase pe atăţia dintre noi, era foarte naturală în casul de faţă. Căci chestia ministerială în acest moment este nu o chestie personală, ci o chestie importantà pentru chiar rezolvirea lucrului în sine, pentru chiar liniştirea spiritelor în ţară. Nu întru cât este persoana d-voastră în joc, d-lor miniştri, ci întru cât guvernul, or care ar fi el, trebue în împrejurarea de faţă să prezente ţĕrii garanţia de corectitudine şi de tarie consecventă, întru atât

s'a preocupat ţara şi ne preocupăm noi de compunerea cabinetului d-voastră.

Căci vedeţi, d-lor deputaţi: în or ce mod se va rezolvì acum, ca revizuire constituţională vorbind, chestia aceasta, ea însaş nu este terminată, ci va trebuì în or ce caz să urmeze o importantă lucrare administrativă şi legislativă, ca să meargă organizarea mai departe. Şi întrebarea ţĕrii este legitimă: în ale cui mâni este încredinţată operaţia administrativă a primirii Israeliţilor în cetăţenia română? Când s'a vĕzut formarea ministerului dela 11 Iulie 1879 şi programul, pe care l-au declarat d-lor atunci în adresa către M. S. Domnitorul *franc* şi *leal;* când s'a vĕzut scris în acest program, că se depărtează or ce idee de categorii, ţara s'a liniştit, şi aţi vĕzut, că a aşteptat, dacă nu cu încredere, cel puţin cu răbdare, calea mai departe ce o veţi urma în realizarea programului d-v. Când însă d. ministru de interne M. Kogălniceanu, care la 11 Iulie a scris *franc* şi *leal* „depărtez or ce idee de categorii", vine la 7 Septemvrie în Cameră şi ne spune: *„Am fost dela 1864 tot-deauna pentru categorii, sunt şi astăzi pentru categorii"* (aplauze), atunci, d-lor, cum să nu se turbure ţara!? Atunci involuntar se întreabă oamenii: ce se ascunde acì? Căci

lămurit nu este lucru, când o declarare solemnă vine şi isbeşte în cap ceailaltă declarare tot aşa de solemnă, şi aceasta în interval de câte-va sĕptĕmâni.

D-lor, fiind-că s'a aruncat din partea d-lui minisiru al cultelor şi instrucţiunii publice N. Krezzulescu cuvîntul de *patriotism*, că ar fi adică nepatriotic de a releva asemenea contraziceri, vĕ întreb: să fie oare nepatriotic a le releva şi să fie patriotic a le comite? Noi cerem o declarare francă şi lămurită: Ce voiţi d-v.? Şi vĕ rugăm în or ce caz un lucru: nu voiţi într'o zi una şi într'altă zi alta; căci aceste voinţe schimbătoare produc neliniştea, de care este cuprinsă ţara. D-le ministru de interne, permiteţi-mi să spui că, pe lîngă raporturile d-v. prefectoriale, ştim şi noi, deputaţii, ştim care este spiritul ţĕrii; ne-am pus şi noi în relaţii repeţite cu alegĕtorii noştrii şi suntem dar în drept să vĕ spunem: *e neliniştită* ţara de şovăirile d-voastră; e neliniştită de întunericul, în care o lăsaţi asupra unui program cert şi clar al d-voastră.

Da, d-lor deputaţi, de contrazicere trebue acuzat d. ministru de interne, însă acuzând să fim drepţi şi să nu uităm circumstanţele atenuante. Lipsa de consecvenţă a cabinetului vine,

în parte, din necesitatea timpurilor, în care ne aflăm. Inţeleg, că d. ministru de interne şi ceilalţi colegi ai sĕi, care la 11 Iulie ziceau: „*Nici un fel de categorii*“, astăzi, la 10 Septemvrie, în faţa a nu ştiu căror alte notiţe ce au priimit din strainătate, să stea la îndoială asupra acelui program. Inţeleg. Insă dacă omeneşte sunt de înţeles şi dacă nu trebue pus la îndoială înaltul d-lor patriotism, nu rĕmâne mai puţin adevĕrat, că se nasc îndoieli asupra conducerii afacerilor din partea d-lor şi că nehotărîrea d-lor a adus neliniştea ţĕrii.

Dacă aceste şovăiri de programe diferite ar lipsì, şi o parte din greutăţile situaţiei ar lipsì. Şi de oare-ce cuvintele ce le zicem aci, se aud de Coroană şi se cetesc de străinătate, ţiu de datoria mea să zic: nu este chestie personală, nu este chestie de partid, din care provine puţina încredere ce o are o mare parte a Camerei în guvernul actual; ci este numai ecoul marei îndoieli, ce domneşte în ţară asupra liniei de conduită şi asupra planurilor guvernului actual.

Mai este o chestie, d-lor, ce trebue să o ating prealabil, înainte de a intra în fond. Poziţia noastră, a celor ce nu urmăm cu or ce preţ părerile guvernului, se învălueşte din par-

tea organelor de publicitate inspirate de guvern într'o atmosferă aşa de întunecoasă, încât trebue mai ântâi de toate să căutăm a împrăştia acea atmosferă artificială, spre a pune lucrurile în adevĕrata lor lumină, şi apoi să discutăm. Astfel am vĕzut jurnalul *Românul* revenind în numĕrul din urmă iarăş la cele ce a zis cu câte-va numere mai nainte, şi afirmând din nou, că intenţia partidului conservator, care — după cum veţi vedea—vine şi susţine în adevĕr franc şi leal opinia majorităţii delegaţilor, este de a-şi ascunde părerea sa în această chestie, pentru ca să vie la putere şi, cu ajutorul Alianţei israelite, să dea mai mult decât voieşte chiar guvernul de astăzi. Este o *calomnie* aceasta, o zic astăzi, precum am zis-o în rîndul trecut.

Când partidul conservator vine şi vĕ spune clar, că este pentru părerea majorităţii comitetului delegaţilor şi că aceasta este singura părere ce o va susţine, sunt în drept să resping cu indignare or ce insinuare în sensul contrar. (Aplause). Şi *Pressa* . . . nu ştiu dacă mĕ exprim bine, când zic că este un organ apropiat de d. ministru de externe Boerescu, continuă sistemul început cu atâta lealitate de *Românul* şi zice: Faimoasa petiţiune de la Iaşi, pe care

au subscris-o conservatorii, a vorbit de emanciparea Evreilor, conservatorii pe atunci voiau să dea drepturi Evreilor. Bine făceau, adaogă *Pressa*, însă din acei, care au subscris petiţiunea, unul singur este, d. P. Carp, care astăzi are stofa unui viitor om de stat, căci îşi menţine părerea. (Ilaritate).

P. Carp. Declar, că n'am subscris petiţiunea de la Iaşi.

T. Maiorescu. Petiţiunea de la Iaşi o am aci; vedeţi-o: nu există într'însa nici un singur cuvînt despre Evrei sau despre emanciparea or împămîntenirea lor. Aceasta este ântâi. Al doilea: între acei, care au subscris petiţiunea, d. P. Carp *nu* există (ilaritate).

Inţeleg să nu vĕ ocupaţi de loc de atitudinea noastră; dar ocupându-vĕ, nu înţeleg să o falsificaţi şi să o prezentaţi ţĕrii aşa cum n'a fost nici-odată. Ce accente să mai găsesc, d-lor, pentru a stigmatiza nenorocita deprindere a unei părţi din ziarele noastre de a hrănì pe cetitorii lor cu neadevĕruri asupra adversarilor lor momentani! Lăsaţi-ne odată să spunem ceea ce în adevĕr am spus, şi veţi găsì destule elemente spre a ne combate. Dar nu ne atribuiţi lucruri, ce nu le-am zis şi nu le-am gîndit, căci aceasta este o procedură nedemnă de situaţia de faţă,

şi chiar periculoasă. (Aplause). Dacă d-voastră căutaţi să ne discreditaţi pe fie-care dintre noi individual prin asemenea inexactităţi, atunci discreditaţi ţara, şi cui aduceţi folos?

Nu mai puţin aş crede, că şi limbagiul miniştrilor în Cameră ar trebuì să fie mai moderat faţă cu proiectul majorităţii delegaţilor. După cuvîntul de *intrigi personale*, vine acum cuvîntul de *sfidare a Europei*, ce ni-l aruncă d. Kogălniceanu. Dar dacă va triumfa părerea ţĕrii, cum remân cuvintele acelora, care zic că e o sfidare a Europei? Eu am conştiinţa, că vorbind aşa, cum voi vorbì în susţinerea proiectului majorităţii, nu sfidez pe nimeni şi mai cu seamă pe Europa, de la care mi-am primit prima mea educaţie şi cultură şi ale cărei idei le ştiu în acord cu ceea ce voi avea onoare să zic acum.

Aşa dar, d-lor, silit de împrejurări, voi intra în fine acum în discuţia proiectului ce ne ocupă.

D-lor, e vorba de revizuirea art. 7 din Constituţiune. — Am auzit pe cel dintâi orator, care a luat cuvîntul în această chestie, zicênd: că ar fi bine să nu se facă de loc revizuirea.

Inţeleg, şi fie-care din d-voastră înţelege simţimîntul de susceptibilitate naţională, care a dictat propunerea de nerevizuire, şi sunt chiar

convins, că şi d-voastră, care sunteţi pe banca ministerială, dacă aţi putea scăpa situaţia fără ca să revizuiţi acum art. 7, aţi părăsì pentru moment or ce idee de revizuire.

Prin urmare asupra sentimentului de a nu se face revizuirea, asupra acestui sentiment nu mai poate fi discuţie, pentru că nu este unul dintre noi, care să nu-l înţeleagă, şi fie-care Român ar dorì ca să se facă această revizuire mai bine atunci, când am putea-o face prin libera noastră voinţă, decât acum sub impunerea altora.

Cu toate acestea, d-lor, fiind-că acum nu este vorba de sensibilitatea noastră, ci este vorba de politica rece, îmi veţi da voie să intru în expunerea argumentelor, care — politiceşte vorbind — ne silesc să primim idea de revizuire a art. 7 din Constituţiunea noastră, revizuire cerută de articolul 44 al tractatului de la Berlin.

Să ne amintim puţin trecutul nostru politic. Renaşterea noastră sub forma de stat modern îmi pot permite a o data de la anul 1857, adecă de la pregătirea şi punerea în aplicare a Convenţiei de la Paris. Vĕ aduceţi aminte ce s'a petrecut pe atunci. In tractatul din Paris de la 1856 între altele se zicea, că se va face o convenţie ulterioară, care va regula poziţia

noastră, şi după cum ştiţi, pentru încheiarea acestei convenţii Puterile garante au trimis comisari extraordinari şi speciali, care să studieze aspirările şi adevĕrata voinţă a ţĕrii asupra organizării sale politice şi administrative.

In faţa acestor comisari trimişi de puterile străine, ce am făcut noi ţara? Oare am zis noi atunci: nu vĕ primim, pentru că ţara voieşte singură să-şi pue norma dreptului sĕu public şi să-şi aşeze ea singură fundamentul sĕu politic? Nu! noi n'am declarat aşa, ci am ales Divanurile *ad-hoc*, care au formulat dorinţele ţĕrii, dintre care unele apoi s'au pus în Convenţia de la Paris, şi astfel s'a aşezat fundamentul organizării politice a Principatelor-Unite.

Această primire din partea noastră de a ni se aşterne prin o convenţie a Puterilor garante bazele existenţei noastre politice ca stat european a fost expres formulată prin memorandul explicativ la decizia Divanului ad-hoc al Valachiei din 9 Octomvrie 1857. Şi pentru ca să vedeţi, ce anume se zicea atunci, îmi veţi permite să vĕ citez un singur pasaj caracteristic din acel memorandum. (Citarea o fac din culegerea de acte asupra chestiei orientale (vol. 3, pag. 144) întocmită de d. de Iasmund, despre carele citeam în ziarele germane, că era desig-

nat de Imperiul German ca ministru rezident al sĕu la Bucureşti. Citând însă, sunt silit să retraduc din nemţeşte în româneşte): „Noi românii, adînc pătrunşi de intenţiile generoase şi înţelepte ale Puterilor garante, suntem nerăbdători de a primì din mânile lor botezul nouei noastre existenţe politice“.

Acesta este spiritul, în care a lucrat Divanul *ad-hoc* al Valachiei. Iată acum şi declararea formală a Divanului *ad-hoc* din Moldova în şedinţa sa de la 19 Octomvrie 1857: „Divanul *ad-hoc*, păşind pe calea care îi este deschisă prin tractatul de la Paris, adică de a arăta dorinţele ţĕrii înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, declară etc“. Urmează apoi cunoscutele cinci puncte: 1. respectarea capitulaţiilor; 2. unirea; 3. prinţul străin hereditar; 4. neutralitatea; 5. constituţionalismul.

Va să zică dorinţele noastre le-am exprimat Europei şi i-am recunoscut noi înşine competenţa de a legifera pentru noi întru cele din afară.

Să urmăm acum situaţia noastră faţă cu Europa mai departe. Comisarii de atunci, trimişi de Europa ca să afle dorinţele noastre, întreabă prin o adresă oficială din 10 Noemvrie 1857 pe preşedintele Divanului din Bucuretşi: Dar asupra reorganizării interne ce dorinţe aveţi? Şi

atunci Divanul *ad-hoc* din Bucureşti, în urma propunerii Prinţului Dimitrie Ghica, votează acea rezoluţie memorabilă din Decemvrie 1857, în care se zice: „Dorinţele generale au fost acelea ce s'au expus Puterilor; altă dorinţă pentru reorganizarea internă nu avem faţă cu Puterile străine şi nu putem să o exprimăm. Căci organizarea internă trebue să se facă prin chiar Adunările legislative ale noastre". (Aplause).

Astfel s'a pus din capul locului acea linie de demarcaţie bine definită: In ceea ce priveşte dreptul public internaţional, Europa să ne reguleze; iar în ceea ce priveşte dreptul nostru public intern, faţă cu noi înşine, nu putem primì ca Europa să intervie. Am primit ca Europa să sancţioneze capitulaţiile noastre faţă cu Turcia; am voit ca să ne dea unirea şi principiul unei constituţii; am cerut ca să ne dea dreptul de a avea un principe străin hereditar, precum şi garantarea neutralităţii; dar când a fost vorba de organizarea noastră internă, atunci Divanul *ad-hoc* a rĕspuns, că nu primeşte intervenirea străină, şi drept a făcut că n'a primit-o. (Aplause).

Ce s'a întîmplat cu această decizie? A venit conferenţa de la Paris şi la 7 (19) August 1858 ne-a dat acea Convenţie, care a regulat viaţa noastră politică.

D-lor, România în primul moment a primit Convenţia ca fundament al noului stat, de şi nu ne fuseseră acordate toate cerinţele noastre, nici măcar Unirea definitivă. Totuş s'a primit Convenţia, căci s'a introdus Comisia centrală şi au început să se facă lucrările în sensul Convenţiei. Insă prin faptul patriotic şi înţelept al alegerii Prinţului Cuza în amîndouĕ ţerile am realizat noi înşine Unirea de fapt. La acest fapt a contribuit mult elocvenţa unui tênĕr deputat de atunci, a actualului ministru de externe, d. Vasile Boerescu. Pe această cale ţara a mers cu paşi siguri mai departe, lucrând în sensul Convenţiei, unde era în competenţa ei, şi lucrând în contra Convenţiei, unde ne atingea integritatea noastră internă.

Principele Cuza a lucrat cu multă prudenţă, când a început să înlăture una după alta acele dispoziţii ale Convenţiei, care nu erau conforme cu linia limitativă între dreptul public şi organizarea internă, a desfiinţat Comisia centrală, a făcut Unirea, introducênd un singur minister, a secularizat mânăstirile închinate şi a făcut în sfîrşit foarte bine, când la 2 Mai 1864 a introdus „Statutul" în modul cum l-a introdus[1]).

---

[1]) Vezi şi vol. I, pag. 4.

D-lor, fiind că s'a vorbit atât de mult de „lovitura de stat" de la 2 Mai 1864, daţi-mi voie să nu înţeleg aplicarea acestui cuvînt în sensul cum se face. Căci ce s'a lovit la 2 Mai 1864? S'a lovit Constituţia lucrată de noi? S'a lovit o organizare ce însăş ţara şi-ar fi dat-o în libera ei voinţă? Nimic din toate acestea! S'au lovit numai nişte dispoziţii înscrise de pe masa verde a diplomaţiei străine, şi care n'ar fi trebuit să intre în dreptul public intern al nostru. Bine a făcut Vodă Cuza, când, înlăturând o parte din acea operă străină, a păstrat dintr'însa numai acele articole, care se raportau la relaţiile noastre externe cu Europa, afirmându-ne autonomia în privinţa administraţiei noastre interne. Actualul d. ministru de interne (Kogălniceanu) a hezitat mai pe urmă mult asupra faptului de la 2 Mai, şi era un timp, când ar fi dorit să se facă uitat. Imi pare bine, că astăzi a revenit la adevĕratele sentimente şi revendică pentru sine partea de merit, ce i se cuvine în acest fapt memorabil.

Insă, cum zisei, la 2 Mai 1864 nu am rupt relaţiile stabilite cu Europa. Vedeţi, ce se zice cu ocazia rĕu numitei lovituri de stat de la 1864. Statutul desvoltător Convenţiei din 7 August 1858, promulgat la 2 Iulie 1864, zice:

„Convenţia încheiată la Paris în 7 (19) August 1858 între Curtea suverană şi între Puterile garante autonomiei Principatelor-unite, este şi rĕmâne legea fundamentală a României. Insă îndoita alegere din 5 şi 24 Ianuarie 1859, săvîrşirea unirii şi desfiinţarea comisiei centrale făcênd neaplicabile mai multe articole esenţiale din Convenţie, atât pentru îndeplinirea acestora, cât şi pentru reaşezarea echilibrului între Puterile statului, ca act adiţional al Convenţiei intră de astăzi în putere următorul Statut"... Şi apoi: *Modificaţii îndeplinitoare statutului. In preambulul statutului:* „Principatele-unite pot în viitor a schimba legile, care privesc administraţia lor din lăuntru, cu concursul legal al tutulor puterilor stabilite fără nici o intervenţie; se înţelege, că această facultate nu se poate întinde la legăturile, care unesc Principatele cu Imperiul Otoman, nici la tractatele dintre Inalta Poartă şi celelalte Puteri, care sunt şi rĕmân obligatorii pentru aceste Principate".

Se poate ceva mai clar decât deosebirea aci stabilită între ceea ce este drept public internaţional şi ceea ce este dreptul nostru intern, unde nimeni nu are să se amestece? Aci este una din părţile însemnate ale actului de la 2 Mai 1864.

Vine apoi codul civil, aplicat deabia de la Decemvrie 1865, şi regulează pentru prima oară drepturile politice ale Israeliţilor; căci legea comunală din 1864 vorbea numai de drepturi comunale, care nu sunt totdeauna drepturi politice în sensul strîns al cuvîntului, adică drepturi de participare la puterea legislativă, executivă şi judecătorească a statului.

Convenţia de la Paris din 1858 în acea parte, care ne rĕmânea bine aplicabilă, zice la art. 46: „Moldoveni şi Valahi de or ce rit creştin se vor bucura deopotrivă de drepturile politice. Exerciţiul acestor drepturi se va putea intinde şi la celelalte culte". Prin ce?... *„Prin dispoziţiuni legislative"*.

Convenţia doreşte întinderea drepturilor politice şi la Evrei ca princip. Insă ea zice: modul aplicării acestui princip se va face prin dispoziţii legislative interne ale ţĕrii. Nu admite Europa, că este de atribuţiile ei de a ne fixa timpul şi modul întinderii drepturilor politice la Evrei. Codul civil de la 1865 vine şi aplică acest princip, şi prin art. 16 dă Evreilor putinţa de a dobîndì naturalizarea individuală ca or ce alt strain cerênd-o Camerii, fără a beneficia însă de art. 8.

Cine ştie, ce s'a petrecut între culise cu acest

articol, ştie, că a fost în deosebi favorabil primit de ambasadorii de la Constantinopol ai Puterilor; ştie, că neuitatul Costache Negri, agentul Principelui Cuza la Constantinopol, ne scria, cum articolul acesta poate împăca pe Puteri cu actele noastre de independenţă, arătându-le că, dacă în unele lucrăm peste Convenţia de la Paris, în altele îi aplicăm spiritul ei. Aşa dar art. 16 din codul civil de la 1865 consfinţeşte şi aplică art. 46 al Convenţiei de la Paris în privinţa Israeliţilor.

Vine anul 1866. La 1866 — şi astăzi nu este timpul de a ne întreba, cine e vinovat de emoţia produsă, al cărei rezultat a fost art. 7 — la 1866 s'a introdus în Constituţia de la 1 Iulie articolul 7 ca o restricţie din cauză religioasă. Art. 46 din Convenţia de la Paris ne lasă la dispoziţia noastră legislativă, cum să punem în practică acordarea drepturilor politice ale Evreilor; însă ne arată ca direcţie în viitor, că să le dăm odată. Codul civil din 1865 le şi dase prin naturalizare individuală. Vine acum art. 7 din Constituţia de la 1866 şi le ia înapoi, şi astfel loveşte direct în spiritul art. 46 al Convenţiei. Rĕul l-a făcut dar art. 7 al Constituţiei, care ne-a atras actuala revenire a Europei asupra chestiei Evreilor la noi.

De explicat se poate explica ceea ce s'a întîmplat atunci. Nu uitaţi, d-lor, că în acel moment era primit în mijlocul nostru Principele străin sub forma hereditară; şi, de şi prin aceasta se îndeplinea o dorinţă de mult formulată, însă în ţară era accentuată atunci temerea, ca nu cum-va viitorul Principe străin să aducă şi multe elemente străine în ţară. Şi dar prin o reacţie naturală trebue să ne explicăm multe disposiţii prohibitive din Constituţie, care poate că nu ar fi fost formulate, dacă această temere nu ar fi existat. Din norocire temerea aceasta a fost exagerată, şi lucru ştiut de toţi este, că numai străin nu a rĕmas Principele nostru de această ţară. Dar din acea temere s'a născut poate art. 7, ca şi art. 3 al Constituţiei noastre.

Constituţia din 1866 în ce relaţie stă ea cu Puterile garante ale Europei? Iată o întrebare importantă în cazul de faţă.

Să vorbim ântâi de poziţia Principelui străin hereditar. Insăş persoana Principelui ales nu stă în legătură primitivă şi necesară cu Constituţia de la 1 Iulie 1866. Principele străin este la noi ales prin un plebiscit făcut la Aprilie 1866. In momentul, când aţi lucrat d-v. Constituţia, noi aveam Principele străin prin un fapt plebiscitar, rădăcina sa juridică. Pe de altă parte, în

Constituţie nu se vorbeşte nimic despre relaţiile noastre cu Turcia: nimic nu se vorbeşte despre tributul ce i-l plăteam. Noi am anticipat oare cum prin Constituţia de la 1866 epoca independenţei noastre de astăzi. Dar am anticipat numai *pro forma*, căci de fapt Principele Carol, în urma sfatului dat de către preşedintele consiliului de atunci d. Ion Ghica, a scris o scrisoare de supunere Sultanului la Constantinopol, s'a dus acolo şi a primit investitura. Va să zică, relaţiile noastre internaţionale faţă cu Puterile nu erau atinse prin Constituţie. In faţa Europei ziceam: păstrăm relaţiile internaţionale, şi la or ce moment ne provocam la Puterile garante, prevĕzute în tractatul şi convenţia de la Paris; şi când a izbucnit la 1877 rĕsboiul oriental între Turcia şi Rusia, ne adresam la Puterile garante pentru respectarea neutralităţii, dacă se va putea. Se constată dar, că relaţiile noastre cu Puterile garante şi cu Poarta otomană stăteau încă în picioare şi după Constituţia de la 1866, aşa cum erau mai nainte.

Vine acum după rĕsboiul oriental tractatul de la Berlin din Iulie 1878. Ce va zice România faţă cu tractatul de la Berlin? Remarcaţi deocamdată, că tractatul din Berlin proclamă singur, ca preambul, că este *continuarea operei*

tractatului de la Paris din 1856. „*Au nom de Dieu tout-puissant S. M. l'Empereur d'Allemagne, S. M. l'Empereur d'Autriche-Hongrie, etc. désirant régler dans une pensée d'ordre européen, conformément aux stipulations du traité de Paris du 30 Mars 1856, les questions soulevées en Orient par les événements des dernières années et par la guerre dont le traité préliminaire de San Stéfano a marqué le terme, ont été unanimement d'avis que la réunion d'un congrès serait le meilleur moyen de faciliter leur entente. A cet effet, etc.*"

Mai ântâi de toate trebue să fim drepţi! Dacă primim ceva, unde ne convine, ca o chestie de onoare trebue să primim şi atunci, unde acelaş lucru este în contra noastră. Intreb: un congres, care continuă şi regulează conferenţa de la Paris, pe care am primit-o de bună, este un congres, care se poate legitim ocupa şi de noi? Eu rĕspund *da*, şi am fi rĕu primiţi în relaţiile noastre cu Europa, când am zice: *nu*. Acest rĕspuns al meu este un rĕspuns conform cu dreptul public internaţional. Inţeleg, că ar fi fost un fel de politică, ce e drept cam îndrăsneaţă, ca în urma încetării resboiului noi să zicem: ne-am recâştigat independenţa cu arma în mână, cu arma în mână voim să o menţinem

şi voim să ne organizăm aşa cum voim noi, fără nici un fel de amestec. Ar fi fost o politică, şi dacă am fi avut tăria armatelor necesară, ar fi fost o politică posibilă, de şi cu greu aplicabilă în Europa. — Dar aşa a fost? N'a fost aşa. In momentul, când s'a întrunit Congresul la Berlin, aţi vĕzut, că doi miniştri în numele Camerei şi al Senatului, în numele ţĕrii deci, au mers la Berlin, ca să prezente iarăş dorinţele ţĕrii, ca la 1857. Ne-am pus dar în relaţii cu Berlinul şi am primit, ca tractatul de Berlin să se ocupe şi să reguleze astfel şi soarta noastră internaţională. Aceasta însemnează mergerea la Berlin a d-lor Kogălniceanu şi Brătianu.

A venit în fine tractatul din Berlin de la Iulie 1878, s'a comunicat României şi a ajuns în desbaterea Camerei noastre la Septemvrie 1878. Vĕ aduceţi aminte, d-lor, cât era de neinsemnată în Camera de atunci opoziţia conservatoare. Abia eram 4 la numĕr; nici 5 nu eram, numĕrul regulamentar, ca să facem să se pue la vot o propunere. Am propus atunci cu toate aceste, şi tot prin neînsemnatul meu organ, că dacă este vorba de a ne pronunţa asupra tractatului din Berlin, *să se consulte ţara convocându-se de pe atunci constituanta.* Căci din mo-

mentul ce declaram, că primim tractatul de la Berlin, făceam un act constituţional, care nu se putea îndeplinì decât de o Cameră constituantă. Această părere a fost pusă la vot, a reuşit a i se face cel puţin această onoare, dar a fost respinsa şi a fost primită de către majoritate strania propunere formulată aşa: „Camera, conformându-se tractatului din Berlin, autoriză luarea Dobrogei, ear celelalte chestii se vor regula pe cale constituţională".

Mare greşală! stăruesc a crede şi astăzi precum o spuneam şi atunci. De mari greutăţi am fi scăpat, dacă de pe atunci se întreprindea opera de revizuire constituţională, care vine astăzi aşa de târziu. Dar în fine aşa a vrut guvernul şi majoritatea. A venit apoi Camera trecută şi s'a pronunţat într'un mod constituţional, că este caz de a se revizuì art. 7.

Ei bine, faţă cu această pronunţare nu cred, că este prudent şi nici drept ca să spunem Europei astăzi după toate cele petrecute: nu vrem să ştim de tine, de şi ceri prin tractatul de la Berlin ceva prevĕzut deja în Convenţia din Paris, pe care am primit-o de mult, noi îţi rĕspingem cererea. Aceasta ar fi imprudent şi nelegal din partea noastră.

Pentru aceste motive, noi nu putem primì punctul de vedere al acelora, care sunt contra revizuirii Constituţiei, ci credem just a se procede la o revizuire a art. 7.

Dar la ce fel de revizuire? — Aci e chestia. Puterile semnatare ale tractatului de la Berlin sunt legitimate să ne ceară, după dreptul public, ca Constituţia noastră să nu fie în desacord cu ideile cuprinse în Convenţia de la Paris; şi fiind-că în acea Convenţie se zice, că noi trebue să întîndem la vreme drepturile politice şi la riturile necreştine, Europa este în drept a ne cere să punem în aplicare idea Convenţiei prin o dispoziţie constituţională. Atâta însă şi, după dreptul public, gândesc că atât şi nimic mai mult. Propunerea majorităţii comitetului delegaţilor respunde la această cerere legitimă a Europei. Când noi ştergem art. 7 din Constituţia noastră, când proclamăm, că nu mai există restricţie din causă de religie pentru obţinerea drepturilor politice, când declarăm, că or ce străin de or ce religie poate fi primit la bucurarea de drepturi politice prin naturalizare, prin aceasta satisfacem cererea Europei.

Dar guvernul ne zice: Europa cere mai mult. — Sub ce formă cere Europa mai mult? Să examinăm.

D-lor, ştiţi că la redactarea textului tractatului de la Berlin s'a făcut încercarea de a se introduce *emanciparea* Evreilor de la noi sub formă colectivă chiar prin disposiţiile tractatului.

In protocolul 17 gasiţi o propunere a Comitelui de Launay; era vorba, cum să se formuleze art. 44 care ne priveşte, şi vine atunci d. Desprez, al treilea reprezentant al Franţei, care era însărcinat cu instrumentarea textului tractatului, şi zice: *Le 5-e article, qui a pour objet l'égalité des droits et la liberté des cultes, a donné lieu à des difficultés de rédaction: cet article en effet est commun à la Bulgarie, au Monténégro, à la Serbie, à la Roumanie, et la commission devait trouver une même formule pour diverses situations; il était particulièrement malaisé d'y comprendre les israélites de Roumanie dont la situation est indéterminée au point de vue de la nationalité. Le Comte de Launay, dans le but de prévenir tout malentendu, a proposé, au cours de la discussion, l'insertion de la phrase suivante: les israélites de Roumanie, pour autant qu'ils n'appartiennent pas à une nationalité étrangère,*

acquièrent, de plein droit, la nationalité roumaine.

Incercarea de a se interpreta astfel tractatul de la Berlin a avut intenţia de a emancipa o întreagă categorie de Evrei. Dar la aceasta rĕspunde principele Bismarck: *Le prince de Bismarck signale les inconvénients qu'il y aurait à modifier les résolutions adoptées par le congrès et qui ont formé la base des travaux de la commission de rédaction. Il est nécessaire que le congrès s'oppose à toute tentative de revenir sur le fond. M. Desprez ajoute que la commission a maintenu sa rédaction primitive, qui lui paraît de nature à concilier tous les intérêts en cause, et que M. de Launay s'est borné à demander l'insertion de sa motion au protocole.*

Principele Bismarck semnalează dar inconvenientele, care ar fi să mai revie congresul asupra fondului şi să modifice bazele ce erau deja fixate; va să zică se respinge în chiar sînul Congresului încercarea de a declara, că este vorba de *emanciparea* unei categorii de Evrei, se respinge aceasta ca ceva care *modifică* sensul decisiunilor anterioare.

D-lor, principiul art. 44 din tractatul de la Berlin noi îl primim aşa cum este formulat în generalitatea lui, ştergem or ce restricţie reli-

gioasă. Insă chestia de a şti: primim Evreii individual prin naturalizare, primim Evreii prin categorii, primim Evreii prin liste, aceasta este o chestie, ce în or ce caz după dreptul public ne rĕmâne reservată nouĕ. Căci dacă deja Convenţia din Paris de la 1858 ne-a lăsat atunci, când eram mai slabi, dreptul autonomiei şi ne-a zis: „Veţi întinde drepturile politice şi la Evrei prin dispoziţii legislative, când le veţi crede necesare“, — cum astăzi, când noi suntem mai tari, când nu ne daţi nici măcar în schimb garanţia neutralităţii, cum astăzi, când ştergem acel articol restrictiv, aţi putea să intraţi în detaliile legislaţiei noastre interne?

Fără a „sfida“ pe nimeni, suntem în drept să zicem: este o chestie de apreţiare, şi astfel este drept ca în această materie, care priveşte direct interesul nostru, să apreţiem şi noi, după cum ne dictează conservarea naţionalităţii noastre. (Aplause).

Trec acum la alt argument, d-lor deputaţi. D. ministru de externe, când mi-a rĕspuns în şedinţa de Miercuri la o simplă aluzie ce făcusem asupra compunerii ministerului actual, şi în privinţa cării simple aluzii mi-a făcut onoare să-mi rĕspundă un ministru, al doilea ministru şi al treilea ministru — era prea multă

onoare pentru mine, — în acea şedinţă de Miercuri dar, d. ministru de externe zicea: „Vedeţi fineţea! d. Maiorescu, care este cunoscut ca amic al Evreilor, nu s'a pronunţat într'un sens sau într'altul". Sper, d-lor, că astăzi m'am pronunţat aşa, încât să nu mai existe îndoială.

Relev şi cuvîntul de amic al Evreilor. Dacă prin acest cuvînt se înţelege a nu avea nici o antipatie naţională în contra lor, a fi amic al Evreilor în acelaş sens şi aceleaşi proporţii, în care pot fi amic al Francezilor, al Germanilor şi al altor naţiuni străine, atunci primesc acest epitet. Sunt amic al Evreilor, nu am nici o antipatie în contra lor. Printre Evrei am cunoscuţi, pentru care am cea mai mare stimă, atât în ţară cât şi în străinătate; şi din momentul, când ni se garantează propria naţionalitate, le doresc bună primire şi voi fi mulţumit, când îi voi vedea bucurându-se în pace sub soarele României de ospitalitatea şi de drepturile noastre. (Aplause).

Ca amic al Evreilor dar; ca unul care, cu neinsemnata mea persoană, am fost citat în străinătate, de câte ori era vorba de chestia Evreilor la noi; ca unul, care am vĕzut câteva afirmări ale mele, favorabile lor, citate în diferite broşuri asupra chestiei israelite; ca unul,

care păstrez aceleaşi sentimente şi aceeaş atitudine faţă cu dînşii şi astăzi: voi să sfătuesc pe Evrei să nu întindă coarda prea tare în momentul de faţă (aplause). D-lor, eu am găsit foarte nepotrivită, foarte în contra intereselor Evreilor din România, lupta pe care a deschis-o Alianţa israelită străină în contra noastră. (Aplause). Alta este a ne lăsa pe noi, în paşnică umanitate, să regulăm chestia între Evrei şi între noi, şi alta este a revolta sentimentul naţional în noi prin presiuni, ce se fac din afară contra noastră (aplause). Şi dacă până la un timp unii din noi chiar ne gândeam la întinderea drepturilor Evreilor în starea legislaţiei noastre de atunci, astăzi procedările imprudente şi nedrepte ale Alianţei Israelite ne silesc să ne punem în defensivă şi să ne gândim mai înainte de toate, cum să ne apărăm în contra exigenţelor nelegitime şi injuste (aplause). Căci vedeţi greaua situaţie morală, în care sunt puşi locuitorii acestei ţĕri prin chestia de faţă: Ne cere oare tractatul de la Berlin ca să dăm odată ceva şi apoi să scăpăm? Este vorba de o dare de milioane ce ni s'ar fi impus, cum i s'au impus Franţei miliarde, dar când le a plătit aceste miliarde, le-a plătit şi a scăpat? Este vorba să

ni se iea o provincie, cum s'a luat Franţei două şi nouă una, dar când le-am pierdut şi unii şi alţii, a fost un moment de grozavă durere, dar le-am dat şi am scăpat? — Nu, d-lor, aci nu e vorba de aceasta. Aci e vorba de a introduce în organismul nostru permanent, în viaţa zilnică a noastră acest element acum, şi de acum înainte pentru totdeauna. Cu resolvarea de astăzi nu am terminat chestia, ci ea deabia a început. (Aplause).

Apoi aşa fiind, d-lor miniştri, cum voiţi d-voastră ca să faceţi introducerea elementului celui nou fie cu naturalizare individuală, fie cu liste, fie cu categorii, fără ca să fie cu buna şi voluntara primire a ţării? (Aplause). Şi ce soartă credeţi d-voastră că reservaţi cu siguranţă noilor cetăţeni, ce s'ar introduce violentându-se voinţa ţării? (Aplause).

D-lor, nu vorbesc de revolte; nu este al nostru rolul de a vorbì de ele. Cine prevede şi simte, va şti, cât trebue să prevadă şi să simtă. Dar vorbesc de simpla conlucrare a lor faţă cu noi. Este vorba de a primì acum pe Evrei cu drepturi politice, cu putinţa de a intra în comună, de a fi alegător şi ales, cu putinţa de a fi judecător, de a se urca în gradele militare.

Ei bine! cum voiţi să-i puneţi pe aceşti oameni faţă cu ţara? Voiţi să faceţi să se indigneze colegii lor faţă cu dînşii, când îi primiţi? Sau este mai bine de a-i primi aşa, încât sentimentul majorităţii ţĕrii să fie împăcat? Mult, puţin, cât vom da, să dăm aşa, încât să fie dat din bună inimă şi fără presiune străină. (Aplause).

Alianţa israelită în numele cui vorbeşte? Şi acele state, care au primit în parte maniera ei de a vedea, pentru ce au primit-o? Pentru că se zice: este o cerinţă a umanităţii, a civilizaţiunii, ca să fim astăzi în pace unii cu alţii pentru religie. Aşa este. Dar oare aceeaş cerinţă umanitară nu ne impune, ca să primim pe noii cetăţeni în adevĕrată pace? Oare cuvintele, care s'au zis, după cum ne-a mărturisit d. ministru de externe, de către un membru al Alianţei Israelite în Italia, că să se masacreze mai bine zece mii de Evrei din România, numai să triumfeze principiul, oare aceste cuvinte nu sunt inumane, nu sunt barbare, nu stau în contrazicere cu adevĕrata civilizaţiune? Cum? Principiu umanitar masacrarea a zece mii de oameni? Aceasta nu se poate. Aceia, care sunt adevĕraţii amici ai Evreilor şi ai omenirii, vor zice: este în spiritul secolului al 19-lea să

nu fie nici o deosebire de religie, este în spiritul acestui secol şi de datoria gintei latine din Orient ca să zică: nici o împrejurare fatală a naşterii nu trebue să impedice pe cineva de a se bucura de drepturile civile şi politice. Şi dacă revoluţia cea mare de la sfîrşitul secolului trecut, făcută în Franţa, a desfiinţat privilegiile de naştere prin nobleţă, trebue timpul nostru să desfiinţeze şi privilegiile de or ce altă causă de naştere, să nu mai poţi zice cui-va: fiind-că s'a întîmplat să fii născut Evreu, te împedec toată viaţa ta, or ce sentiment vei avea de altminteri, de a te bucura de drepturile civile şi politice! Nu poţi zice aceasta; însă poţi să-i zici: tu, care vrei să vii în mijlocul nostru, trebue să vii cu buna noastră primire, fiind-că voeşti să intri într'un stat, din care ai să faci parte ca liber cetăţean.

Nu este dar chestia de liste, de categorii sau de naturalizare individuală importantă în privinţa numĕrului, — importantă este în privinţa *principiului*. Nu poate România să admită, ca străinii să se introducă în sînul ei prin impunerea străinilor, fără ca măcar să-şi dea osteneala, să-şi documenteze dorinţa de a se împămênteni. (Aplause).

Naturalizarea individuală implică în sine însăş cererea Evreilor, manifestarea dorinţei lor de a fi cetăţeni români; prin ea se va împedeca din capul locului rĕul sentiment, că au venit în mijlocul nostru ajutaţi de presiunea străină sau de alianţa israelită (aplause); vor trebuì să documenteze că voiesc să fie români: „M'am desbrăcat de presiunea străină, voi împreună cu voi să lucrez pentru binele ţĕrii". (Aplause). Dacă nu veţi face aşa, daca veţi primì o listă impusă, fără ca ei să o ceară, dacă veţi primì o categorie, unde ei nu-şi manifestează voinţa ca să fie primiţi, aţi introdus în mijlocul nostru un element duşman, care va zice totdeauna: Nu am primit de la voi aceste drepturi, ci de la străini. (Aplause frenetice).

Şi acum, dacă aş avea un glas, pe care din nenorocire nu-l am, care să străbată în Europa, aş zice: Pentru ce aceasta? Pentru ce voiţi să injosiţi România? Nici atâta drept nu ne daţi ca să spunem Evreilor din ţară: manifestaţi măcar dorinţa, că voiţi să fiţi cu noi? In numele cui aceasta? In numele umanităţii? Nici-odată!

Şi când zic aceste cuvinte, am conştiinţa că mĕ aflu în curentul ideilor de drept, de stat,

de omenire, în care se află şi cultura occidentală, căci de acolo le-am primit.

Un ultim cuvînt pentru guvern şi pentru majoritatea, de care poate dispune. Aţi vorbit de unirea partidelor. Daţi-mi voie să întreb: ce unire cereţi d-voastră? Numai unirea acelora, care părăsesc părerile şi sentimentele lor şi vin la ale d-voastră? Sau suntem în drept şi noi une-ori să zicem: părăsiţi-vě pe ale d-voastră şi veniţi la noi. (Aplause). Daţi o-dată voie ţěrii să zică: urmaţi-mě şi pe mine. Şi zicênd aşa, ştiu că cuvintele mele au un rěsunet şi în bărbaţii aceia, care au fost şi au condus ţara noastră de la 48 încoace. Eu ştiu, că şi d. preşedinte al acestei Camere şi miniştrii de pe acele bănci ar fi fericiţi, când ar avea siguranţa, că această soluţiune ce o propune majoritatea delegaţilor, ar triumfa; căci şi ei, ca şi fie care dintre noi, n'ar voì ca să vază ţara aceasta nemulţumită. E acum casul de a vě zice: încercaţi o-dată; puneţi-vě în fruntea acestei mişcări, primiţi propunerea majorităţii, şi fiţi siguri, că sunt argumente ca să se susţie şi în faţa Europei. (Aplause).

Věd înaintea mea atâţia bărbaţi, care au condus România de la 1848 încoace; věd pe aceia, care se mândresc, că au venit în mijlocul

poporului lor cu idea libertăţii populare. D-lor liberali de la 1848, aţi venit cu deviza *Vox populi vox Dei!*... Fost-a vre-odată o chestie, care să fi fost aşa de populară ca aceasta?

Puneţi-vĕ în fruntea acesteĭ mişcări şi fiţi siguri, că ţara vĕ va bine-cuvînta şi vĕ va sprijinì Dumnezeu! (Aplause prelungite).

48.

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Discurs final asupra art. 7.

(Ședința de la 6 Octomvrie 1879).

Discuția, caracterizată prin cele două discursuri precedente asupra proiectului de revizuire formulat de majoritatea delegaților, se mai continuă până la 12 Septemvrie, când însfîrșit guvernul, pentru a împiedeca votul asupra proiectului majorității, se vede silit să iese din rezerva sa și să prezente Camerei propriul său proiect. Iată-l așa cum s'a depus pe biuroul Camerei și cum este publicat în *Monitorul oficial* de la 13 Septemvrie 1879:

PROIECT DE LEGE

Pentru revizuirea art. 7 din Constituțiune.

Articol unic.

In locul art. 7 din Constituție, care se revizuește, se va pune următorul:

„Art. 7. Diferența de credințe religioase și de confesiuni nu constitue în România o piedică spre a dobîndì și a esercita drepturile civile și politice.

§ 1. — Străinii, de or ce religie, vor putea dobîndì împământenirea prin legi speciale și individuale.

Acelaș drept se dă acelor care, fără a fi cetățeni, se află în România ca *supuși Români.*

§ 2. — Nu vor putea dobîndì, sub verce titlu ar fi, proprietăți rurale — afară de vii, locuri sau case în orașe — decât acei, care vor fi cetățeni Români, respectându-se însă drepturile acelora, care le au după legile anterioare, sau în virtutea tractatelor existente între România și alte staturi.

§ 3. — Toți locuitorii aflători în momentul anexării ca cetățeni otomani în provincia Română de peste Dunăre, Dobrogea, care se declară parte integrantă a României, au de o potrivă toate drepturile și datoriile de Români, conform regimului spe-

cial ce se va prescrie pentru acea provincie de către Adunările Legiuitoare.

Restricțiunea relativă la dobîndirea proprietății rurale nu se aplică la Dobrogia.

§ 4. — Cei născuti și crescuți în România până la majoritate și care nu se vor fi bucurat nici-odată de vre-o protecțiune străină, vor fi de drept dispensați de stagiu, când Adunările vor admite cererea lor de naturalizare.

§ 5. — Se declară cetățeni, pentru astă una și singură dată, acei supuși Români de ver-ce religiune, care s'au asimilat cu națiunea și a căror nume și calități se votează de către Corpurile Legiuitoare de odată cu această Lege.

Acei dintre dênșii, care în timp de un an de la această admitere la cetățenie nu vor reclama diploma de indigenat, vor pierde drepturile ce li se acordă.

Președintele consiliului miniștrilor și ministru lucrăr. publice, *I. C. Brătianu.*

Ministru de interne, *M. Kogălniceanu.*

Ministru cultelor și instrucțiunii publice, *N. Krezzulescu.*

Ministru finanțelor, *D. A. Sturdza.*

Ministru afacerilor străine, *B. Boerescu.*

Ministru de rĕsboi, *D. Lecca.*

Ministru justiției, *A. Stolojian.*

Proiectul guvernului se trimite în desbaterea s cţiilor Camerei, şi până la terminarea acestor foarte agitate desbateri discuţia publică asupra revizuirii se întrerupe.

Greutatea era lista cea mare de Evrei de tot felul (unii mai ales susţinuţi de Alianţa israelită), pe care guvernul voia să i treacă sub scutul § 5 din proiectul sĕu. Insă faţă cu rezistenţa majorităţii delegaţilor guvernul a trebuit să cedeze în parte, şi prin transacţiune s'a primit idea echitabilă de a se admite la naturalizarea colectivă prin o singură lege numai străinii, care au servit sub drapel în timpul rĕsboiului pentru independenţă. Pe de altă parte s'a părăsit idea dobîndirii imobilelor rurale prin succesiune *ab-intestat*, rĕmâind ca asupra aplicărilor speciale ale noului princip constituţional să se legifereze mai târziu.

Astfel s'a formulat şi s'a primit de întregul comitet al delegaţilor proiectul final:

„Art. unic. In locul art. 7 din Constituţie, care se revizueşte, se va pune următorul:

Art. 7. Diferenţa de credinţe religioase şi confesiuni nu constitue în România o piedică spre a dobîndì drepturile civile şi politice şi a le exercita.

„§ 1. Străinul, fără osebire de religie, supus sau nesupus unei protecţiuni străine, poate dobîndì împămêntenirea cu condiţiunile următoare:

„*a)* Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posede, profesiunea ce exercită şi voinţa de a-şi stabilì domiciliul în România.

„*b)* Va locuì, în urma acestei cereri, zece ani în ţară şi va dovedì prin faptele sale că este folositor ei.

„§ 2. Pot fi scutiţi de stagiu:

„*c)* Acei, care vor fi adus în ţară industrii, invenţiuni utile sau talente distinse sau care vor fi fundat aci stabilimente mari de comerciu sau de industrie.

„*b)* Acei care, fiind născuţi şi crescuţi în România din părinţi stabiliţi în ţară, nu s'au bucurat nici unii nici alţii vreodată de vre-o protecţie străină.

„*c)* Acei, care au servit sub drapel în timpul rĕsboiului pentru independenţă şi care vor putea fi naturalizaţi în mod colectiv, după propunerea guvernului, printr'o singură lege şi fără alte formalităţi.

„§ 3. Naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege şi în mod individual.

„§ 4. O lege specială va determina modul, prin care străinii vor putea stabilì domiciliul lor pe teritoriul României.

§ 5. Numai Românii sau cei naturalizaţi români pot dobîndì imobile rurale în România.

„Drepturile până acum câştigate sunt respectate.

„Convenţiile internaţionale astăzi existente rĕmân în vigoare cu toate clauzele şi termenul coprins într'însele".

Aşa se prezentă proiectul în ultima şedinţă a Camerei revizioniste, la 6 Octomvrie. Noul raportor însă, d. D. Giani, îl introduce prin câte-va explicări, din care rezultă, că între majoritate, minoritate şi guvern ar fi fost numai nişte deosebiri „mai mult de formă, decât de fond;" pe când în adevĕr, precum se dovedeşte din cele două discursuri reproduse în paginele precedente, deosebirea de fond fusese adâncă şi se înlăturase numai prin neclintita stăruinţă a majorităţii reprezentanţilor ţĕrii (în deosebi şi a conservatorilor), înaintea căreia guvernul cu aderenţii sĕi au trebuit să cedeze.

Acest fapt, cu atât mai important, cu cât într'o chestie aşa de gravă dovedea şi străinătăţii, că în România începea să existe în realitate o reprezentare naţională prin Parlament, iar nu numai o dependenţa a întîmplătorului guvern, se cuvenea să fie

relevat, şi de aceea îndată după cetirea raportului se rosteşte următorul discurs:

D-lor deputaţi, noi am întrerupt discuţia asupra proiectului de reformă constituţională în urma cuvintelor zise de d. Chiţu. D. Chiţu, un important membru şi reprezentant al majorităţii acestei Camere, când ne-a făcut apel la împăciuire şi când şi-a arătat încrederea, că în această Cameră se va găsì în fine unirea pe un tărîm naţional, a zis aceste cuvinte într'un ceas bun. (Aplause).

Acest tĕrım comun s'a găsit. Şi fiind-că s'a alcătuit un alt proiect de lege decât acela ce era înainte în discuţie, cred că suntem datori să explicăm şi înaintea ţĕrii, care a fost aşa de frămîntată până acum de această chestie, şi înaintea străinătăţii, care sper că va primì această redactare, trebue să explicăm, zic, care este înţelesul, care este coprinsul acestui proiect de lege.

D-lor deputaţi, după ce guvernul de astăzi, fără a lua el iniţiativa, fără a indica ţĕrii în alegeri, care este programul sĕu în chestia revizuirii, a lăsat ţĕrii să se pronunţe liberă ın această chestie, a lucrat foarte consecvent, când mai pe urmă, odată Camera şi Senatul adu-

nate, a zis Camerei: din iniţiativa ta pune înainte ideile de reformă constituţională.

Patru mari principii au fost atunci puse înainte de către majoritate, de către aproape unanimitatea Camerei în această privinţă.

Intâi s'a zis: Nu sunt, nu putem recunoaşte în dreptul nostru public, Israeliţi români.

Al doilea s'a zis: Condiţiile de naturalizare nu mai pot să facă parte din dreptul civil privat, ci trebue să intre în chiar Constituţia ţěrii.

Al treilea s'a zis: Proprietatea imobiliară, cel puţin cea rurală, este un drept cetăţenesc, şi nu se poate recunoaşte străinilor în România.

Al patrulea s'a zis: Or ce nouă întroducere în cetăţenia română trebue să se facă prin cerere prealabilă şi individuală, şi să se primească de către Camerile Legiuitoare în acelaş mod.

Acestea erau cele patru principii, care formau ţesătura fundamentală a ideilor d-v., care erau adevěrata expresie a ţěrii, în marea ei majoritate, în această materie.

Asupra acestor patru principii a fost luptă mare între noi; nu doară că ar fi fost cine-va între noi, care nu voia ca ele să existe aşa cum erau formulate, dar erau temeri, că poate vor întîlnì prea multe greutăţi alt unde-va.

Din norocire astăzi aceste temeri se vede că au dispărut, căci cu toţii am convenit, că aceste patru principii fundamentale să fie primite, să servească de bază pentru reformarea Constituţiunii ce se întreprinde.

Dacă am ajuns la acest rezultat, trebue să mulţumim fără îndoială spiritului conciliant al tutulor: al guvernului şi al majorităţii, ca şi al fostei oposiţii. Dar cred, că nu trec peste limitele modestiei, dacă recunosc încă odată în public, cât de important a fost şi cu această ocasie rolul, cât de însemnată a fost misiunea ce a avut-o opoziţia constituţională în această chestie. (Aplause).

E ştiut ca un folos constituţional, că prin discuţie, prin opunere une-ori la ceea-ce se cere de guvern în primul moment, se luminează chestiile şi se înaintează desvoltarea principiilor.

Dacă acesta este un adevĕr general, a fost în special documentat în casul de faţă, şi graţie patriotismului şi tenacităţii, cu care toţi am luptat pe tĕrîmul principiilor, s'a ajuns în fine la acest rezultat satisfăcĕtor, care va da o linişte şi mulţumire ţĕrii întregi şi care, suntem convinşi, va fi primit şi de străinătate, ca fiind conform cu principiile statului şi cu dreptul modern (aplause).

D-lor, iată ce se zice acum în proiectul astfel redactat:

Art. 7. Ca principiu, diferenţa de credinţe religioase şi confesiuni nu constitue în România o piedică spre a dobîndì drepturile civile şi politice şi a le exercita.

Au fost discuţii asupra ideei, dacă cuvıntul: a le exercita, trebue aci sau nu. In formularea, în care este acum făcută redacţiunea, s'a recunoscut de toţi, că este o idee justă. Nu sunt drepturi preexistente, dar odată ce drepturi sunt dobîndite în modul cum se prevede mai jos, se înţelege, că pe această cale dobîndite, se vor putea pune în lucrare şi exercita. Paragraful ântaĭ zice:

„Străinul, fără osebire de religiune, supus sau nesupus unei protecţiuni străine, poate dobîndì împămîntenire cu condiţiunile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posede, profesiunea ce exercită şi voinţa de a-şi stabilì domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, 10 ani în ţară, şi va dovedì prin faptele sale, că este folositor ei.

S'a recunoscut, că voinţa aceasta, această cerere sau declaraţiune prealabilă, este omagiul,

esenţialul, fără care nici un străin nu poate să fie primit ca cetăţean în România; cererea prealabilă nu este o chestie numai de procedură, ci este chiar esenţialul. Cei ce vor să devie cetăţeni români, cerênd şi arătând astfel voinţa lor, exprimă prin aceasta, că ştiu să respecte acel stat, în care voiesc să fie cetăţeni, şi respectul prealabil nu poate să fie nici-odată prea mare către membrii acelui stat, al căruia dênşii vor să devie cetăţeni.

Cine vrea să intre ca membru credincios într'o biserică, este cuviincios să arete tot respectul, toată veneraţiunea pentru acea biserică. Nici-odată nu se poate susţine că acela, care îşi arată un absolut respect pentru statul, în care vrea să intre, prin aceasta el îşi aduce sieşi o scădere. Ci din contra el însuş se va înălţa mai mult, şi cu cât va înălţa mai mult societatea, din care voieşte să facă parte, cu atât se va resfrânge şi onoarea asupra lui. (Aplause).

Stagiul pus în Constituţiune, condiţiunile acestea puse în Constituţiune, sunt, ce este drept, o înăsprire peste ceea ce a fost în Constituţiunea noastră cea veche. Însă ele sunt o garanţie mai mult, ce noi vrem să luăm în contra unei prea mari şi prea pripite primiri

de elemente străine în sînul nostru. Şi fiind-că se leagă de această idee, adaog, că mai este şi o altă garanţie luată, şi aceasta este declaraţia relativă la proprietatea rurală, precum o prevede § 5 din articolul nostru, care zice, că proprietatea rurală este un drept al cetăţeanului român şi că el nu se poate acorda la străini, respectând însă drepturile existente deja câştigate.

Care este motivul acestei inaspriri?

Domnilor deputaţi, în Constituţiunea de la 1866 noi am fost mai indulgenţi, mai uşori în această privinţă. Atunci am putut lăsa, fară a pune bariere constituţionale, naturalizarea cu diferitele ei forme atât la Camerele obişnuite, cât şi la codul civil privat, şi am putut lăsa ca proprietatea imobiliară, să fie dobındită şi de străini, afară de cei de rit necreştin. Căci atunci aveam un scut puternic, atunci eram puşi sub garanţia colectivă a şapte Puteri mari europene. Ele prin convenţie stabilită ne garantau neutralitatea. Noi, o gintă latină nu prea numeroasă, pusă în Orient între popoare puternice, mai puternice la numĕr decât noi, noi aveam în această garanţie un scut al existenţei noastre naţionale. Astăzi, când este vorba ca să ni se recunoască independenţa, însă independenţa ni se

recunoaşte fără garantarea neutralităţii, astăzi suntem siliţi să căutăm în noi înşine elementele de garanţie ale existenţei noastre ca stat şi ca naţiune.

Iată motivele, pentru care astăzi, printr'un just simţimênt naţional, trebue să luăm noi înşine cu atât mai multe garanţii pentru conservarea noastră, aşa cum suntem şi cum voim să rĕmânem. De aceea este explicabilă în posiţia noastră de astăzi şi această disposiţie, aşa precum s'a introdus.

D-lor, dacă în acest proiect se mai dispune, că acei, care au servit sub drapel în timpul rĕsboiului pentru independenţă, să fie naturalizaţi în mod colectiv după propunerea guvernului printr'o singură lege fără altă formalitate, veţi găsì asemenea just, că printr'această numai aparentă excepţie la principiul cel mare de naturalizare individuală să se aducă în chiar Constituţiunea ţĕrii o amintire de timpul, în care această reformă s'a făcut, de rĕsboiul, prin care am câştigat independenţa noastră. (Aplause).

Iată, d-lor deputaţi, şi termin cu aceste cuvinte, iată care este esenţa ultimului proiect, şi iată motivele, pentru care şi grupul nostru din

oposiţie s'a împreunat cu majoritatea pentru a-l primi aşa cum este formulat (aplause).

Mě cred dator acum să fac următoarea declarare în ceea-ce ne priveşte: Pe temeiul acestui proiect, pe temeiul acestor principii neam întrunit cu toţii, şi întrunindu-ne sperăm, avem convicţiunea, că guvernul, or care ar fi, în deosebi guvernul de astăzi, va fi în stare de a face să triumfe aceste principii înaintea tutulor. (Aplause). Ele sunt conforme cu dreptul public, şi este bine ca să se ştie (din partea unui membru al oposiţiei primiţi acest cuvînt): că or ce guvern, fie şi guvernul de astăzi, care va susţine sincer acest proiect, este purtat de încrederea ţěrii întregi şi a întregii acestei Camere. (Aplause).

Nu este cu putinţă de a vedea în acest discurs altceva decât exprimarea exactă a celor petrecute în Cameră şi tendenţa de a contribuì, ca formularea articolului 7 in conformitate cu simţimîntul ţěrii să fie primită şi de Puterile semnatare ale tractatului din Berlin ca îndeplinirea ultimei condiţii pentru recunoaşterea independenţei noastre.

Cu toate aceste, iată rěspunsul ministrului-prezident Ioan Brătianu la acel discurs:

„*D. preşedinte al consiliului.* Dacă onor. d. Maiorescu ar fi vorbit în tot discursul d-sale în sensnl cum a terminat, nu aveam decât să-l aplaudăm şi să-l îmbrăţişăm. Dar în tot timpul, cât d-sa a vorbit, m'am gândit la un lucru: în tot-deauna am zis, că acei care vin de peste Carpaţi dacă nu au simţimêntul libertăţii desvoltat, dar în simţimêntul naţionalităţii ne întrec pe toţi.

Ei bine, onor. d. Maiorescu a venit astăzi să facă la aceasta o patentă escepţiune: fiind-că tot discursul d-lui nu a fost românesc, nu a fcst patriotic; d-sa a vorbit numai în numele d-lui, şi sunt încredinţat, că în ţară nimeni nu este cu d-sa şi în străinătate cuvintele d-sale nu vor avea nici o autoritate. (Aplause prelungite)".

Până într'atât ura dintre partide şi obiceiul de a suspecta pe adversari (vezi şi pag. 222) întunecau desbaterile parlamentare din acel timp. Astăzi (1897) nici nu se mai poate pricepe tonul înveninat din întîmpinarea d-lui Brătianu — dovadă de progresul judecăţii politice de atunci încoace.

In aceeaş şedinţă de 6 Octomvrie mai toată Camera (132 voturi) primeşte proiectul de revizuire; în contra lui votează numai 9 deputaţi anti-revizionişti (N. Blaremberg, D. Rosetti-Tescanu, etc.); d. P.

Carp se abţine. La 11 Octomvrie proiectul este primit şi de Senat, şi la 12 Octomvrie 1879 se promulgă noul articol 7 aĭ Constituţiunii. Apoi Camera şi Senatul îşi continuă lucrările în calitatea de Corpuri Legiuitoare ordinare.

49.

In contra Adresei. Nepotrivire între vorbe şi fapte.

(Şedinţa Camerei de la 11 Decemvrie 1879).

D-lor deputaţi, permiteţi-mi, vĕ rog, să-mi exprim şi cu această ocazie mirarea despre modul cum inaugurează această Cameră discuţia parlamentară, modul adecă de a lăsa să se vorbească fără contrazicĕtori. Şi pe urmă numai auzi pe unii sau alţii din d-nii miniştri, precum am auzit pe d. ministru preşedinte, făcĕnd aluzie ironică la minoritatea or chiar la majoritatea vorbitoare. Domnilor, să ne înţelegem. Voim să suprimăm regimul parlamentar în discuţie? Voiţi să ziceţi: o adresă, ce este odată alcătuită de d-v. în înţelegere cu guvernul, este un lucru aşa de sfînt, încât să păşim la votarea ei, fără ca cel puţin să raţionăm? Voiţi să ziceţi, că dacă un mem-

bru din majoritatea d-v., d. Pantazi Ghica, numeşte această adresă palidă, scurtă, absurdă, dacă-mi aduc bine aminte, sau mai exact derisorie, că toate aceste cuvinte zise în parlament nu merită să fie relevate din partea d-v.? sau voiţi să ziceţi, că nu merita nici un rĕspuns membrul din majoritate, care v'a aruncat asemenea cuvinte? Domnilor, aceasta din urmă vĕ priveşte pe d-v.; noi însă suntem datori să relevăm lucrul şi să venim să vĕ spunem, că după înţelesul nostru, când ne aflăm într'un parlament, nu credem că viaţa parlamentară este numai o formă goală şi fără nici o logică. Poate o fi vre-o înţelegere tainică şi trainică între guvern şi majoritatea d-v. ca să suprimăm discuţia şi că prin urmare nu mai merită viaţa publică să veniţi şi să ne spuneţi, care sunt argumentele d-v. Cu toate acestea eu vĕ amintesc, domnilor, că d. ex. opoziţia sau minoritatea a avut multă dreptate, când a vorbit pe larg despre chestia Evreilor, aceea a reformării art. 7 din Constituţie în înţelesul sĕu şi al ţĕrii. Prin aceste argumente din partea minorităţii, care a venit cu propunerea sa, pe care apoi a găsit-o bună şi majoritatea, aţi putut să susţineţi chestia în faţa Europei. Insă şi atunci, când se susţinea propunerea ţĕrii din partea minorităţii, se întrebu-

inţa de d-v. aceeaş tactică de astăzi; şi atunci simpaticul domnul preşedinte al consiliului ne gratifica pe noi opoziţia cu epitetul de vorbitoare.

Dar ce voiţi să facă un parlament decât să vorbească? Numai să vorbească cu înţeles. Voiţi de la un parlament fapte sau acţiuni de fapt? Atât ne-ar mai lipsì!

Este, d-lor, în parlament numai un singur fapt, adecă faptul brutal de a arunca în urnă bile albe şi bile negre, insă numai prin discuţie se luminează şi se înalţă acest fapt brut şi cu el întregul parlamentarism. Prin urmare dacă voiţi ca parlamentarismul nostru să înainteze, atunci trebue să ne înţelegem vorbind şi să vorbim înţelegêndu-ne. Sau poate, d-lor, acest proiéct de rĕspuns la mesagiul Tronului vĕ pare domniilor-voastre aşa de bun, încât nu mai încape discuţie? or din contră vi se pare aşa de rĕu, încât nu îndrăsneşte nimenea să-l apere?

In or ce caz proiectul d-voastră este de o scurtime, despre care nu ştiu, dacă este tocmai convenabilă. D-lor, Tronul prin mesagiul sĕu şi-a dat osteneală de a vĕ explica mai ântâi domniilor-voastre şi prin domniile-voastre ţĕrii întregi într'un mod foarte amănunţit vederile sale sau programul sĕu legislativ pentru sesiunea aceasta,

şi numai în partea din afară a acestui mesagiu vedeţi că el cuprinde aproape patru pagine în folio de tipar, şi majoritatea rĕspunde cu o mică pagină în octavo? Tot ce aveţi d-voastră să ziceţi la cele ce vĕ supune guvernul, se rezumă în atâta?

Când ar fi numai incoloră, cum zicea onor. d. Pantazi Ghica, această adresă, se înţelege că am putea şi noi să o priimim, dar lasă că este incoloră, dar nu este cel puţin imparţială. Prin chiar această scurtime noi nu o putem primì; prin chiar aceea că pare a lăsa grija întregii legiferări guvernului, noi nu o putem primì, şi cu toată scurtimea ei, adresa a găsit mijlocul să pue frasa aceasta: „Tot timpul nostru, „toate preocupările noastre vor fi consacrate studiului proiectelor de legi ce guvernul ne va „prezenta în acest scop", şi pentru aceasta noi nu o putem primì.

Dar numai guvernul prezentă? Dar noi nu vom fi siliţi să prezentăm? (mişcări). Dar dacă prin această prezentare a noastră s'ar îndeplinì o adevĕrată lacună ce a fost lăsată de guvern şi pe care noi trebue să o îndreptăm?

Căci în adevĕr, d-nilor, şi proiectul de faţă cu scurtimea sa, dar şi mesagiul Tronului cu lungimea sa, au pentru noi o lacună simţitoare.

Nu ne spune adecă nimic tocmai asupra acelor întrebări, care ne preocupă mai mult; nu ne spune nimic nici asupra modului cum va crede ca să regulăm finanţele, foarte zdruncinate cu regimul de astăzi, nici asupra modului cum va crede ca să redeşteptăm activitatea economică a ţĕrii.

Ştiţi cu toţii, câtă agitare s'a deslănţuit în ţară prin chestia israelită. Ştiţi cum, de mult timp poate pentru prima oară, s'a vĕzut în adevĕr un contract intim între alegĕtori şi aleşi. Se simţea, că ceea ce se vorbea aci, ceea ce se lucra de guvern, se controla de întreaga ţară politică, de ţara alegĕtorilor. Bine, d-lor, dacă era un moment fericit pentru o energică acţiune a guvernului, era acesta. Trebue să profităm de el. Noi toţi ştim, că formularea reformei constituţionale a art. 7 este numai o formulare prealabilă, că ea nu este încă organizarea definitivă a chestiei; că vor trebuì să vie acum legi speciale spre a pune în acord starea noastră cu cerinţele reformei constituţionale ce am primit. Tocmai despre acestea tace mesagiul; despre acestea tace şi adresa.

Atunci, d-lor, ce mai este discuţia adresei? Este ea o simplă şi goală formalitate constituţională? Prea multe goliciuni formale introdu-

cem. A venit, pentru îndeplinirea arătatei lacune, d. Carp chiar în şedinţa de astăzi şi v'a făcut propuneri, ce la prima lectură le-aţi primit pe unele, altele se părea că nu le-aţi primit; după oarecare vioiciune ce aţi manifestat-o la lectură, presupui că mulţi din d-v. vor fi în contra lor. Atunci d-voastră propuneţi altele, dar propuneţi ceva. Cum putem noi cu această ocazie să trecem sub tăcere mişcarea naţională şi acest început de avênt economic ce s'a luat în popor, fără a-l încuraja, fără a spune nimeni din d-v. nici de la guvern, nici din majoritate, dacă voiţi să susţineţi lupta pentru existenţa economică faţă cu concurenţa străinătăţii?

Iată una din preocupările noastre, pe care nu o vedem atinsă. Mai sunt şi altele. Nu e vorbă, proiectul este îndestul de incolor pentru a nu reclama din partea noastră un contra-proiect, însă totuş e destul de semnificativ prin lacunele sale, pentru a ne silì pe noi să votăm în contra lui. Când zic a ne silì pe noi, vorbesc în deosebi pentru opoziţia conservatoare din mijlocul d-voastră.

Domnilor, când vĕd un întreg program guvernamental desfăşurat în mesagiu, prima întrebare ce-mi fac este: ce se poate realiza din acest program? Şi pentru ca să găsesc mĕsura,

mĕ întreb : ce s'a realizat şi ce s'a putut realiza dintr'un program tot aşa de solemn, desfăşurat înaintea ţĕrii de acelaş guvern altă dată?

Nu ştiu, daca unii din d-voastră v'aţi încercat ca şi mine să comparaţi diferitele mesagii, care au fost cetite de la acea tribună, şi diferitele rĕspunsuri făcute de Cameră la aceste mesagii? E un studiu foarte straniu şi foarte instructiv, şi aţi fi surprinşi cu toţii, cum am fost şi eu, de rezultatul puţin îmbucurător al acestui studiu comparativ.

Ar fi nedrept, când ne-am oprì la toate mesagiile cetite sub regimul de astăzi, căci la promisiunile date înainte de a se termina rĕsboiul, s'ar putea zice, că nerealizarea lor este justificată prin aceea, că toate preocupările au fost concentrate la situaţia rĕsboiului. Dar rĕsboiul a încetat, tractatul de Berlin s'a făcut şi s'a primit de noi în Septemvrie anul trecut. Suntem dar în drept să ne întrebăm, cum era mesagiul de acum un an, în timp de pace, şi în ce raport stă el cu lucrurile realizate, ca să vedem, în ce raport probabil vor sta promisiunile date prin mesagiul de astăzi, şi până unde va fi capabil acest guvern să le realizeze?

In anul trecut, la aceeaş dată — mesagiul s'a cetit la 15 Noemvrie şi rĕspunsul s'a făcut tot la începutul lui Decemvrie — în anul trecut începea mesagiul cum începe astăzi: „România poate de acum înainte a-şi întrebuinţa activitatea în desvoltarea îmbunătăţirilor sale din năuntru". Mesagiul de astăzi zice acelaş lucru: „de acum înainte etc.". Va să zică să mai punem un an trecut de geaba. Insă acum: „Era complicaţiilor externe încetează, de acum înainte începe era desvoltării liniştită". Va să zică acum a sosit în finea finelor timpul să ne punem serios pe lucru, cum s'ar zice că până acum nu v'aţi pus serios pe lucru.

Ni se spunea în mesagiul anului trecut, că e înbucurătoare starea finanţelor, şi d. ministru ne spunea la Martie, că vom vedea budgetele echilibrate. Aceasta nu s'a întîmplat, şi mesagiul de astăzi este mai vag în speranţele finanţiare, care în adevĕr că sunt ilusorii. Ni se zicea în mesagiul de la 1878, că vom avea organizarea armatei de făcut, că ne vom ocupa de instrucţia publică, de legea minelor, de inamovibilitatea judecătorilor, de drumul de fier la Kiustendge, de legea pentru exploatarea pădurilor; însă din toate aceste nu s'a făcut nimic, şi acum le vedem iarăş anunţate la Noemvrie 1879 şi e pro-

babil, că sub regimul d-v., dacă va dura, se va face în 1880 cât s'a făcut în 1879.

Trebue însă să relevăm în deosebi un punct. „Independenţa României este astăzi recunoscută de întreaga Europă“ se zicea în anul trecut. Imi aduc aminte, că atunci d. Vernescu a observat cuvîntul acesta şi-a zis: cum ni s'a recunoscut indepenţa? Nu se poate. Nu e exact. Şi atunci unul din cei mai eminenţi oratori ai majorităţii, de altmintrelea totdeauna clar în vorbirile sale, d. Chiţu, nu era tocmai aşa de clar în respunsul sĕu şi se încerca să introducă o deosebire între cuvintele „a ne recunoaşte independenţa de fapt“ şi „a ne recunoaşte independenţa în formele diplomatice“ şi avea aerul se apeleze la patriotismul d-lui Vernescu, ca să nu vorbească de nerecunoaşterea independenţei. Ei bine, dacă ne uităm la mesagiul de astăzi, vedem, că în loc să se fi uşurat poziţia noastră, ni se spune: „suntem siguri, că Puterile „semnatare vor apreţia lealitatea noastră şi vor „stabilì acele soluţiuni normale etc.“ Va să zică graba, cu care anul trecut ni se asigurase recunoaşterea noastră, se traduce astăzi prin o îndoíală; căci guvernul însuş recunoaşte, că e astăzi într'o stare mai puţin solidă decât în anul trecut în relaţiile sale externe.

Insă, d-lor, alta e partea, pe care am voì noi în deosebi să o vedem relevată înaintea Tronului Român: cu prilejul acestei desbateri credem, că trebue să se dea o expresie simţimintelor de profunda nelinişte, care există astăzi în ţară. Nu ştiu, dacă toţi d-nii miniştri îşi dau samă de această nelinişte. Nu aş vrea să spui aci o părere prea individuală, d-v. veţi apreţia. In or ce caz, individuală sau nu, trebue să spui, că este cea mai mare nelinişte, e un simţimînt de cea mai mare nesiguranţă în ţară şi atâta confusie în spirite, încât nimeni nu mai ştie de astăzi până mâine ce se va întîmpla, şi nimeni nu mai are încredere, că guvernul mai conduce cu oarecare siguranţă cîrma afacerilor ţĕrii. Noi, care avem convingerea şi ştiinţa, că acest simţimînt neliniştitor există în ţară, trebuiam de la început să ne întrebăm: care ar fi cauzele acestui rĕu, şi trebuia să ne întrebăm cu toţii, dacă nu ar fi timp de avizat la un remediu constituţional?

Cauzele, d-lor, sau mai bine cauza principală îmi pare a fi mai ales următoarea: daţi-mi voie să o numesc o *nepotrivire* foarte caracteristică între ceea ce se spune, ceea ce se gândeşte şi ceea ce se face din partea guvernului. N'aş voì să întrebuinţez un cuvînt neparlamentar, şi

voi fi gata să retrag or ce expresie, care ar fi pentru d-v. prea tare; dar în limitele parlamentarismului şi sub bine-voitoarea supraveghere a d-lui preşedinte al Camerei caut terminologia, cu care să exprim această plângere a noastră, adică să arăt necomformitatea între vorbe şi între fapte; şi nu numai necomformitatea între vorbele de acum şi faptele viitoare, din care să tragem ca o consecvenţă numai poate neputinţa de a îndeplinì vorbele, ci o neconformitate între vorbele de acum şi cea ce se are în gând în acelaş moment; adică necomformitate între ceea ce spune guvernul şi între ceea ce gândeşte şi ce face, necomformitate în chestii, care interesează ţara întreagă şi unde, dacă e vorba de un regim constituţional, liber mai ales, ar trebuì să fie cea mai completă sinceritate.

Inţelegeţi bine, d-lor, că pe acest teren chestia în adevĕr ia oarecare însemnătate; şi fiindcă d. P. Ghika vorbea de trecut, permiteţi ca azi, când după cuvintele mesagiului intrăm în fine într'o era adevĕrată de reforme interne, să ne întrebăm, cine are să ne ducă la această eră adevĕrată de reforme interne?

In scurt şi numai din acest punct de vedere vĕ voi reamintì un şir de evenimente, pe care

cu toţii le ştiţi şi pe care cu altă ocazie în Camera trecută le-am atins mai pe larg, însă acum le completez cu vorbele şi cu faptele mai recente.

Incep dar pe scurt şi în treacĕt cu prima apariţie a ministerului d-lui Brătianu în Mai 1876. Rĕsturnându-se regimul conservator şi rĕsturnându-se, fiindcă nu mai era sprijinit de majoritatea ţĕrii, cu venirea ministerului d-lui Brătianu prima chestie constituţională era: pe ce bază vine aşa numită *era a virtuţii*[1]? Venea, d-lor, pe baza unui program, pe care or ce partid franc trebue să-l aibă. Vĕ aduceţi aminte de programul de la Maşar-Paşa, care este pe larg publicat în primul mesagiu al d-lui Brătianu, în *Monitorul* din Mai 1876. Vĕ aduceţi aminte, că trei idei prineipale erau, în fruntea cărora se prezenta guvernul înaintea ţĕrii. In prima linie: înfrăţirea partidelor şi nepersecutarea lor; în a doua linie, pacea şi neutralitatea; în a treia linie, economia în finanţele ţĕrii şi scutirea „pungei contribuabililor", cum se zicea atunci. In momentul, în care acest program se manifesta ţĕrii, suntem în drept să ne

[1]) N. B.aremberg o numise astfel, acelaş Blaremberg, care apoi, la 1888, stăruia pentru darea în judecata a lui Ioan Brătianu!

întrebăm, ce era în conştiinţa celor ce-l anunţau? Evident, că acel ce zicea pace şi neutralitate, trebuia să ştie ce face, când se ducea la Livadia; căci în aceeaş vară s'a dus la Livadia d. ministru Brătianu, însoţit de d. ministru de rezboi. In momentul, în care se vorbea de înfrăţirea partidelor şi de respectarea fie-cărui partid, pentru ca fiecare să-şi poată avea jocul liber al desvoltării constituţionale, în acel moment trebuia să fi fost pregătită în conştiinţa d-v. darea în judecată a ministerului conservator; şi în momentul, în care se zicea, că o să se cruţe „punga contribuabililor" şi se accentua necesitatea de economii in finanţele ţĕrii, era sigură sporirea mai tutulor impositelor sub forme mai mult sau mai puţin deghizate—s'a început cu sporirea taxelor telegramelor, s'a continuat cu sporirea taxei timbrelor de scrisori şi a celorlalte timbre şi cu sporirea tutulor patentelor, precum şi cu sporirea tarifelor de drum de fier.

Intreb dar: de ce se ziceau atunci aceste cuvinte, când în conştiinţa d-lor era siguranţa, că vor face tocmai contrarul? Şi dacă trebuiau să facă tocmai contrarul, atunci vĕ întreb: ce sistem de guvernare este acesta? Ce lecţiuni să tragem noi de aci? Ce este arta politică? Este arta de a spune contrarul de cea ce gândim? Inţelegem şi

am auzit, că se face acest lucru, de şi nu-l justificăm, atunci când este vorba să se trateze cu o putere străină şi inimică. Dar propriei tale ţĕri să-i spui alta decât ceea ce crezi? Aceasta se numeşte... neconformitate între cea ce se spune, se gândeşte şi se face. In Camera trecută am auzit, necenzurat de biurou, întrebuinţându-se cuvîntul de mistificare; eu nu l-aş întrebuinţa nici-odată, fiind-că este prea tare, şi de aceea zic: neconformitate între program şi realizarea lui.

A mai fost neconformitate şi în alte chestii. Venise marea preocupare a noastră a tutulor, rĕsboiul; se închee convenţia de la 4 Aprilie 1877, şi toţi ne spuneaţi: teritoriul ne este garantat. Vin apoi Camera şi Senatul întrunite, şi guvernul d-lui Brătianu cere voie să concentreze armata de-alungul Dunării şi ne zice: pentru apărarea fruntariilor ţĕrii; când colo, în timpul când nu era nici Camera nici Senatul adunate, în puterea unui vot dat pentru apărarea hotarelor noastre şi sub pretextul de a apăra aceste hotare, se trece armata dincolo de Dunăre şi se atacă armata turcească. Nu voiesc însă să discut acest fapt, nu sunt competent în materie, nu sunt strategic, şi actualul d. ministru de rĕsboi, ca om special,

ar putea de sigur foarte uşor să-mi dovedească, de ce trebuia ca armata noastră să fie trecută dincolo de Dunăre spre a ne apăra dincoace. Prea bine. Dar după ce la 4 Aprilie se încheiase convenţia cu Rusia, d. ministru de externe a mărturisit aci în Cameră în o şedinţă publică (şi eu admiram sinceritatea d-sale, de şi cam tardivă) a zis: cu toată acea convenţie de la 4 Aprilie, în care se spunea, că se garantează de către Imperiul rusesc integritatea teritoriului ţĕrii noastre, în Iunie 1877, cu două luni după încheierea convenţiei, la Ploieşti ministrul de externe al Rusiei, prinţul Gorciacov i a spus d-sale, că Rusia va cere ınapoi Basarabia şi că d-sa a rĕmas înmărmurit la aceste cuvinte ale prinţului Gorciacov. Ca să rĕmâe îmărmurit un om atât de experimentat, un eminent bărbat de stat, cum era d. ministru de externe de atunci, trebuia ca acele cuvinte ale d-lui Gorciacov să fi fost zise aşa, încât să se arete limpede, că guvernul rusesc privea această afacere ca regulată în politica sa, ca hotărîtă din parte-i. Şi cu toate aceste, când la 6 August 1877, cu două luni după întrevorbirea de la Ploieşti, Rusia are trebuinţă de ajutorul nostru înaintea Plevnei, acest guvern trimite armata noastră în ajutorul Rusiei, fără a cere

măcar un cuvînt de explicare asupra celor zise de prinţul Gorciacov relativ la Basarabia, şi fără a vĕ spune d-v. atunci nimic despre acele cuvinte. Este o neconformitate între ceea ce se zice, ce se gândeşte şi ce se face ţĕrii. Mai târziu tocmai să destăinuesc toate aceste şi se ia un bil de îndemnitate de la Cameră pentru acest fapt. Se înţelege: posiţia personală a miniştrilor trebuia garantată! Dar cum rĕmânea cu ţara?

După aceasta vine o altă chestie mare: tractatul de la Berlin. Prin tractatul de la Berlin ni se impune greul sacrificiu de a modifica un articol din Constituţiunea ţĕrii. Noi înşine am fi voit să facem această modificare la alt timp, dar Puterile au găsit cu cale să ne impue o asemenea modificare tocmai în împrejurări aşa de grele pentru noi. Ce face guvernul atunci? Ştiţi, că în tesă generală de câte ori este nelinişte, nesiguranţă în ţară, ochii ţĕrii sunt aţintiţi asupra acelora ce au onoarea şi rĕspunderea de a conduce carul statului. Ţara întreagă s'a uitat şi atunci la d. preşedinte al consiliului, întrebând: ce facem? Ce ne sfătuiţi să facem? Căci nimeni, d-lor, nu se îndoia şi nu se îndoeşte de patriotismul d-lui preşedinte al consiliului; şi dacă se îndoiau unii

de ceva, era de aptitudinea d-sale de a conduce destinele ţĕrii la înălţimea patriotismului d-sale. In acel moment d. prim-ministru declară, că alegerile complet libere, ce vor avea loc, vor arăta ce doreşte ţara ca să se facă, şi că guvernul nu are nici o idee preconcepută; ce veţi face voi, alegĕtorilor, voi aleşilor, va fi bine venit pentru noi, a zis d. prim-ministru. Cuvinte clare. Dar era gândul tot atât de clar? Şi faptele fost-au în acord cu vorbele? Imi pare, d-lor, că a fost o neconformitate între vorbe, între idei şi între realitate; căci din momentul, în care ţara lăsată liberă şi plină de încredere în aceste cuvinte şi de fericirea, că poate să-şi reguleze această afacere cum va voì ea, şi-a regulat-o în sensul pe care-l ştiţi, în acel moment d. ministru preşedinte ne-a înmărmurit pe noi toţi dându-şi demisia şi formând noul minister, pe care avem onoarea şi fericirea de a-l vedea astăzi pe aceste bănci.

Dar permiteţi-mi să vĕ mai citez câte-va fapte. Căci numai prin grămădirea dovezilor de fapt putem arăta legitimitatea neliniştei ţĕrii asupra unui asemenea mod de guvernare. Aşa dar acest minister, format în urma resistenţei majorităţii ţĕrii sau dacă voiţi mai bine majorităţii comitetului delegaţilor de atunci, se crede

dator să arete care erau intenţiile sale, publicând la 11 Iulie 1879 un program, în care spunea: am venit cu ferma hotărîre ca să susţinem părerile tĕrii şi nici o idee de categorii nu va fi în capul nostru, numai naturalizare individuală voim. Ştiţi apoi, că în momentul, când se deschideau desbaterile, când toţi eram foarte nelınişti̦ţi, când acea opoziţie vorbitoare spunea argumentele, care le ştia că sunt pentru susţinerea părerii ţĕrii, în acel moment un membru important al guvernului ne aruncă cuvintele: „nu mergeţi pe această cale, este o „sfidare ce se dă Europei, eu am fost totdea„una şi sunt şi acum pentru categorii". Atunci noi din opoziţie ne-am întrebat iarăş: oare aceasta nu este o neconformitate între ceea ce se spune, între ceea ce se gandeşte şi între ceea ce se face?

In fine, d-lor, în ultima desbatere asupra chestiei, care apasă şi astăzi orizontul nostru politic, în desbaterea aşa numitei rĕscumpărări a drumurilor de fier, simpaticul d. ministru preşedinte atunci seara, când se cerea închiderea discuţiei, a venit şi a făcut o declarare, care pentru mine a fost foarte liniştitoare, căci ne punea oare cum la largul nostru, cum se zice. Declararea d-lui ministru-preşedinte Bră-

tianu a fost aceasta: „am voit să fac apel — zicea — la patriotismul d-voastră, de câte ori nu era chestie de încredere în guvern, ci era chestie să ne prezentăm cu toţii înaintea Europei. Astăzi însă, cum a relevat d. Blaremberg foarte bine, avem o chestie, *care nu este internaţională*, o chestie numai internă sau de încredere în guvern, şi dacă nu voiţi, atunci nu votaţi, arătaţi-ne acea neîncredere a d-voastră. — Acestea ni le spunea d. Brătianu. Dar câte-va zile după aceasta, numai trei zile (iertaţi-ne; poate este numai o rĕutate a unui membru din opoziţie), eu m'am vĕzut silit să întreb iarăş despre conformitatea acestor cuvinte cu realitatea lucrurilor. Era oare în adevĕr o chestie numai internă, de încredere şi neîncredere, aşa în cât d-voastră şi noi alţii fără nici o dificultate să fi putut să votăm amendamentul d-lui Pherekyde, că adică e mai bine să domicilieze în Bucureşti societatea? [1]). Căci diferenţa este foarte mare între importanţa unei chestii numai interne şi a unei chestii internaţionale. Poate că unii din d-voastră, dacă aflau că este altfel, votau altfel; poate că unii, dacă ar fi ştiut, cum este adevĕrul în chestia de astăzi

[1]) Vezi mai sus pag. 23.

(precum atunci când cu convenţia cu Rusia poate că nu ar fi îngăduit trecerea armatei fără nici o garanţie) poate că şi astăzi s'ar fi întrebat: cum stăm cu posiţia noastră internaţională faţă cu Imperiul german? Şi atunci ar fi fost unii, care combinând folosul acesta cu desavantagiele politice ce puteau rezulta, n'ar fi stat la îndoială. Poate că dacă am fi ştiut, că este un fel de angajament luat la Berlin de către d. ministru de finanţe, care cel puţin dacă nu leagă Camera, leagă guvernul întreg, poate ne-am fi temut, ca nu cum-va guvernul german să zică: eu nu am a face cu reprezentanţa internă a ţěrii, eu am a face cu reprezentanţa externă a ţěrii, şi din momentul, în care guvernul a luat un angajament prin d. Sturdza, eu cred angajată situaţia. Şi astfel dintr'o chestie finanţiară acolo şi dintr'o chestie de încredere aici, se făcea o chestie internaţională, care să încordeze toată situaţia şi să pue în joc mult aşteptata, mult dorita stabilire internaţională a României faţă cu Puterile străine.

D-lor, înţelegeţi, că toate acestea ne frămîntă mintea, şi aş fi foarte fericit şi gata a-mi retrage toate cuvintele de îndoială, dacă cineva de la guvern sau din majoritate mi-ar face onoarea să mě lămurească şi să-mi explice

straniele mistere, în care totdeauna se învĕlueşte guvernul d-lui Brătianu faţă cu ţara şi cu străinătatea; să-mi spue, ce bine putem aştepta de la asemenea mod de a lucra?

Scuzaţi, dacă fac această întrebare. Intrebarea aş dorì să o fac fără nici un spirit de partid, aş dorì ca să fie şi între noi din când in când un moment — şi este unul, când suntem faţă în faţă cu Tronul — în care împreună să ne gândim ceva mai departe decât la luptele noastre de partid şi să ne întrebăm: pe lingă zilnicele noastre lupte, nu mai avem oare necesitatea de a privì o-dată şi la pregătirea viitorului nostru politic? Şi aci îmi aduc aminte de un cuvînt al d-lui Ilariu Isvoranu, zis aici între d-voastră, care făcea apel la generaţiile cele tinere. Faţă de acestea mĕ întreb şi eu: bine, d-lor, ce facem noi? Unde mergem cu asemenea sistem? Acesta este resultatul tutulor luptelor noastre pentru parlamentarism, pentru viaţa publică, pentru lămurirea claselor de jos şi formarea claselor de mijloc, care să ia parte la guvern? Şi ceea ce este mai grav: aceasta este quintesenţa sistemului liberal?

Apoi daca d-voastră sunteţi aşa, ce o să fim noi *reacţionarii*? Dacă d-voastră aveţi această neconformitate între ceea ce cugetaţi, ceea ce

spuneţi ţĕrii şi ceea ce faceţi, atunci ce să facă alţii, a căror convicţiune este, că nu suntem copţi pentru sistemul constituţional şi că trebue o tutelă pentru poporul, care nu poate să meargă singur înainte? Mi-e teamă, că o să lăţim cu acest mod şi mai mult în mijlocul tinerimii rĕul, care este deja foarte lăţit: scepticismul, lipsa de încredere în viitor, lipsa de siguranţă şi de consecvenţă în principiile politice. Este o deosebire deja foarte tristă între generaţia noastră, relativ mai tînără, şi între cea dela 48. Consimţim cu toţii a zice, că este ceva în acei oameni de la 48, este un foc, dacă-mi permiteţi expresia, candid, care îi face să fie admiraţi de mulţi dintre noi, este o vigoare juvenilă, cu care merg înainte şi au mers totdeauna înainte, este o bărbăţie, care la mulţi din cei mai tineri dintre noi le lipseşte. Aceasta o mărturisim liber. Insă, d-lor, toată opera lor de la 48 nu poate sta decât sub o condiţie: ca să se *continue* în generaţiile, care vin după ei; şi o nefericire ar fi când tocmai ei, care au contribuit prin acele calităţi ale lor să pue baza existenţei noastre politice şi sociale ca stat, prin chiar lipsa lor de putere şi prin o politică, ca cea arătată până acum, să surpe fundamentul de încredere în viitorul ţĕrii, să nimi-

cească iubirea de adevĕr şi onestitatea în viaţa politică.

D-lor, aveam mai nainte scutul Puterilor garante; acest scut ne lipseşte astăzi. Tractatul de la Berlin ni l-a luat, suntem reduşi la propriile noastre puteri, şi daca totdeauna era important să ne întrebăm, ce sunt aceste puteri, este mai ales astăzi important. Nu mai ele sunt rădăcina existenţei noastre naţionale. Insă or ce confusie a conştiinţei publice, or ce îndoinţă de adevĕr, or ce scepticism în tinerime este o isbitură de moarte contra rădăcinei existenţei noastre în viitor.

Dacă este aşa, atunci permiteţi-mi, fără spirit de partid, să vĕ rog ca să ne transportăm cu gândul în afară de această Cameră şi să ne închipuim, că suntem nişte tineri nepărtinitori, care cumpănim lucrurile cu sânge rece, şi să ne întrebăm atunci: ce speranţă e în viitor şi ce fel de principii în viitor ne dă administrarea guvernului aşa cum este compus astăzi? Ei bine, d-lor, există sau nu un princip politic? Există sau nu conservatori şi liberali? Sunt unii, care, cum a arătat d. Carp în proiectul de astăzi, vor o readucere pe baze mai solide, după părerea lor o însănătoşire a vieţei publice în modul direcţiei noi; sunt alţii, care sunt convinşi că nu este

bine aşa. Fără îndoială toată importanţa, toată onoarea luptei politice este aceasta: de a reprezenta fiecare din noi cu conştiinţă, cu toată claritatea, cu toată puterea şi consecvenţa acel princip, fie conservator, fie ultraliberal, despre care este convins că este pentru binele ţĕrii. Intre aceste douĕ alternative trebue să te hotăreşti sau pe o cale sau pe alta. Căci dacă nu există asemenea principii, asemenea alternativă, atunci toată viaţa politică modernă, tot sistemul constituţional sunt o fantasmagorie, o nălucire nedemnă inventată pentru a ruina clasele de jos în folosul claselor de sus. Iar dacă aci este baza sistemului constituţional, apoi este datoria tutulor oamenilor noştri publici de a nu falsifica principiile politice, de a nu falsifica conştiinţele generaţiilor tinere.

Şi atunci mĕ întreb: astăzi, când ne spune Mesagiul, că avem să fim serioşi, acum când în fine după atâţia ani se pretinde, că s'au liniştit complicaţiile exterioare (oare s'au liniştit şi la Berlin?) şi aveţi să începeţi lucrarea internă, acum cu ce începeţi această lucrare? Acum este momentul venit, ca să vĕ întrebăm: d-lor cu principiile liberale şi democratice, care vĕ este formula de progres, care o daţi României? Ce daţi junei generaţii, care vĕ priveşte? Ai ajuns

stat independent, pe propriile tale puteri te razemi: pe ce te razemi? care-ţi este cugetul?

Veţi rĕspunde fără îndoială: sistemul liberal democratic are să se îngrijească mai nainte de toate în această luptă paşnică a noastră de lăţirea culturei în clasele de jos ale poporului. Aţi tot declamat acest cuvînt despre învăţămîntul în popor; va fi venit în fine momentul să-l puneţi in practică, şi noi să vĕ zicem: d-lor democraţi, înălţaţi poporul de jos la cultura, la care trebue să ajungă! Dar cine este astăzi acela, care reprezentă esenţa ideilor d-v. democratice pentru înălţarea culturei poporului de jos? Am vĕzut strecurându-se pe acea bancă... iertaţi-mi, d-lor, expresia, dar este o adevĕrată strecurătoare banca ministerială sub d. Brătianu. (Ilaritate). S'au strecurat, s'au schimbat aşa de mulţi miniştri, încât fără îndoială istoria le va păstra cu sfinţenie numele tutulor, dar noi cei contimporani i-am cam uitat. (Ilaritate). La instrucţia publică a fost dar ântâi onor. raportor de astăzi, d. Chiţu. Cred, că nu i se poate imputa d-sale, că nu a făcut atât pecât dorea, fiindcă în adevĕr era atunci timpul rĕzboiului; a făcut cât a putut. S'a schimbat deodată d. Chiţu. Constituţionaliceşte, dacă am trăì sub un regim corect constituţional, ne-am întreba: de ce se tot schimbau

aceşti domni? Căci de spus nu ni s'a spus nimic în Cameră. Acesta este un mister al guvernului. S'a schimbat dar d. Chiţu şi a venit d. Cantilli, nu ştim: cu alt sistem, din causa altui sistem sau fără nici un sistem. Dar d. Cantilli a fost puţin timp la guvern, a căzut şi d. Cantilli, şi vedem astăzi pe venerabilul d. N. Krezzulescu. D-lor, vě rog să remarcaţi: nu fac chestie personală, din contră aş voì ca tocmai chestia personală să dispară, şi voi să depărtez, să umbresc personalitatea tocmai sub principiul politic. Nu de persoană întreb ca persoană, ci întreb de persoană tocmai ca reprezentant al unor principii, şi atunci vě întreb pe d-voastră: d. N. Krezzulescu are să vě înlesnească prin ideile d-sale ridicarea claselor de jos spre a le aduce la înflorirea liberalismului democratic? Aceasta vě este era constituţionalismului român? D. N. Krezzulescu este un bărbat foarte consecvent, a fost mult timp ministru-preşedinte în România, este acela, care era un om de încredere al neuitatului Principe Cuza, totdeauna cunoscut ca om de ordine, ca bărbat conservator, cum aţi zice d-voastră reacţionar. (Ilaritate). Şi sunt convins, că şi astăzi are aceleaşi principii. Căci nu pot crede, că pentru a fi primit ca un adept al sistemului liberal, a fost pusă acelui

bărbat de Stat încăruntit condiţia de a-şi renega principiile d-sale din vechime. Aşa dar cu principiile sale, cu sistemul sĕu, cu trecutul sĕu vine între d-v. d. Krezzulescu! Apoi, d-lor, mai sunt principii în ţara aceasta? D. Krezzulescu, care a fost în ministerul Catargi, este acela, pe care d-v. l-aţi dat în judecată, şi astăzi d-sa are să vĕ dea cultura populară în sens democratic şi liberal? Vĕ rog să-mi explicaţi această nedumirire. Căci fără o bună explicare lucrul primeşte aerul de o adevĕrată abdicare intelectuală, ce o face partidul liberal înaintea ţĕrii, înaintea tinerimii, ar fi o adevĕrată confusie şi sfărîmare a principiilor politice, un adevĕrat cinism de a pune indiferenţa în locul patriotismului şi grija de poziţie personală în locul principiilor[1]).

Dar ministerul de externe cine-l conduce? (Ilaritate). Domnul B. Boerescu, care a avut onoarea să conducă politica exterioară a ţĕrii sub guvernul conservator, care a subscris convenţia comercială cu Austro-Ungaria, ce am avut

[1]) D. Nicolae Krezzulescu s'a şi retras peste câteva sĕptĕmâni din minister, şi dupa un interim de 6 luni, la 10 Iulie 1880, a fost numit Vasile Conta ministru al cultelor şi instrucţiunii publice. B. Boerescu însă mai remâne în Cabinet până la 9 Aprilie 1881, probabil din causa celor expuse mai jos in nota introductivă la discursul 53.

onoarea să o subscriu şi eu alături cu d-lui; acela, pe care d-voastră l-aţi acuzat de trădător al ţĕrii, pentru că ar fi aruncat România sângerândă, cu pumnalul în piept, la picioarele lui Andrassy! — Dar ce memorie voiţi să mai aibă tinerimea noastră? Ce au să zică oamenii noştri imparţiali de aceşti trădători, care sunt acum la guvernul d-voastră ca să ducă ţara pe drumul liberal şi democratic, când d-voastră i-aţi dat în judecata şi acum i-aţi luat ca să vĕ înfrumuseţeze regimul în faţa ţĕrii şi a străinătăţii?

Aceste lucruri, d-lor, nu le vĕd atinse nici pe departe în proiectul d-voastră la adresa Tronului. (Ilaritate, întreruperi, zgomot). Şi de aceea, d-lor, voi vota contra acestei adrese. (Aplause).

50 şi 51.

In contra insinuărilor şi calomniilor.

(Şedinţa Camerei de la 16 Ianuarie 1880).

In Decemvrie 1879 şi la începutul lui Ianuarie 1880 Camera se ocupă cu convenţia pentru rĕscumpărarea căilor ferate, despre a cărei importanţă politică vorbeşte introducerea volumului de faţă. Discuţiile erau foarte aprinse, mereu se trata între guvernul nostru şi societatea acţionarilor din Berlin asupra modificărilor de introdus (vezi şi nota de la pag. 23). Berlinul se lăsa greu; partidul liberal avea să expieze atitudinea de la Mazar-Paşa şi cea din anul 1871. In sfîrşit în şedinţa Camerei de la 15 Ianuarie se votează convenţia, cu toate marile, prea marile sacrificii finanţiare ce ne impunea.

In această şedinţă, poate spre a decide votul prin o diversiune in contra adversarilor, ministrul-prezident Ioan Brătianu, după rěul obicei de atunci, face iarăş alusii la lipsa de patriotism a unor Românĭ, despre care pretinde că lucrează cu străinii în contra intereselor ţěrii. In culisele Camerei deputaţii interpretează cuvintele ca fiind zise cu privire la autorul scrierii de faţă, care în aceeaş seară trimite ministrului-prezident următoarea scrisoare:

„Bucureşti, Marţi 15/27 Ianuarie 1880,
9 ore seara.

„*Domnule ministru-prezident,*

Am onoare a vě înştiinţa, că în şedinţa de mâine a Camerei voi releva o alusie făcută în discursul d-voastră de astăzi.

N'am fost în Cameră în timpul când aţi vorbit. Dar din cele ce mi s'au raportat de amicii, care au fost prezenţi, d-voastră aţi făcut în privinţa atitudinii unora din membrii opoziţiunii nişte imputări, care ar putea atinge onoarea lor ca oameni politici şi ca Români.

In dorinţa de a se lămurì fundamentul unor asemenea imputări pe deplin şi în aceeaş Adunare, în care s'au şi făcut, vě rog să fiţi prezent la începutul şedinţei de mâine.

Sperând, că această scrisoare va găsì o primire favorabilă în simţimîntul d-voastră de lealitate, am onoare a vě ruga, d-le ministru-prezident, să primiţi încredinţarea înaltei mele considerări.

T. MAIORESCU,
deputat al coleg. I din Ia i.

A doua zi, 16 Ianuarie, Ioan Brătianu se şi află pe banca ministerială încă de la începutul şedinţei Camerei, prezidate de C. A. Rosetti. Atunci şi d. P. Carp îşi arată intenţia de a face o interpelare asupra alusiilor din şedinţa precedentă. Credem, că pentru o mai exactă cunoaştere a felului luptelor parlamentare din acea epocă este indicat să reproducem din *Monitorul oficial* atât interpelarea d-lui Carp, interesantă şi în altă privire, cât şi o parte a rěspunsului ministrului-prezident şi a câtorva deputaţi.

D. preşedinte. D. Maiorescu are cuvîntul.

T. Maiorescu. Cedez cuvîntul d-lui Carp: vě rog insă să-mi păstraţi rîndul după d-sa.

D. preşedinte. Am priceput.

P. P. Carp. D-lor deputaţi, în urma ultimei părţi a discursului de ieri al d-lui preşedinte al

miniştrilor, am onoare a anunţa următoarea interpelare:

„Am onoarea de a interpela pe d. prim-ministru, dacă este în interesul ţĕrii şi a desvĕlirii sistemului parlamentar de a întrebuinţa ca armă de partid insinuări nefundate şi calomnioase?“

D. preşedinte. D. ministru cere trei zile?

D. preşedinte al consiliului. Las ca Camera să judece.

Voci. Aceasta nu este interpelare.

Voci. Este interpelare, dar violentă.

G. Chiţu. Or ce ar fi, noi rugăm guvernul să încuviinţeze a se desvolta interpelarea, ca să vedem ce este.

D. preşedinte al consiliului. Prea bine, dar ştiu că şi onor. d. Maiorescu are să facă tot această interpelare, şi rog să o facă şi d-sa, ca să pot rĕspunde la amêndoi de odată, fiind-că starea sănătăţii mele nu-mi permite să ţin două discursuri în o şedinţă.

D. preşedinte. Atunci d. Carp este rugat a-şi desvolta interpelarea.

P. P. Carp. D-lor deputaţi, viu îndată la obiectul interpelării mele, şi vĕ rog să-mi daţi voie să citesc primele cuvinte ale d-lui prim-ministru (din şedinţa de ieri). D-sa zice: „In

cestiunea israelită dându-se soluţiunea ce s'a dat, se credea că toţi vor fi împăcaţi; cu toate acestea s'au găsit Români, care nu numai că au vorbit aci la tribună, dar au scris în străinătate zicênd: guvernul şi majoritatea Camerei vĕ mistifică".

Apoi, d-lor, vine la cestiunea drumului de fier şi zice: „In cestiunea drumului de fier, lasă că cei interesaţi..." (citeşte). Incât guvernul german, naiv cum este el totdeauna, a trebuit să aştepte deslegările trimise de aci, ca să se opue acestei legi şi să înţeleagă la rîndul sĕu enorma mistificare, la care era expus prin amendamentul d-lui Pherekyde.

Acum vom discuta amîndouĕ cestiunile, însă mai înainte de toate să-mi permiteţi a generaliza cestiunea, întru cât priveşte modul d-lui ministru de a discuta cu noi.

Am onoare de a fi sau deputat sau senator de la 1868; prin urmare de 11 ani sunt în luptă continuă cu d. Brătianu. In toate discuţiunile, când era lupta mai înverşunată, d. Brătianu n'a adus înainte decât douĕ argumente principale: patriotismul d-sale şi al partidului d-sale, nepatriotismul şi trădarea adversarilor sĕi.

Acum eu nu cer ca d. Brătianu şi partidul sĕu să aibă bună opiniune de noi; când însă acusaţiunea merge aşa de departe, încât denunţă o conivenţă cu străinii, adică un act de înaltă trădare, eu cer ca, fără probe stabilite, asemenea arme să nu se întrebuinţeze şi, cum am zis-o, cer aceasta în folosul ţĕrii şi al desvoltării instituţiunilor noastre parlamentare.

Imi aduc aminte că la 1868, în cestiunea Evreilor, d. Brătianu nu era încă convertit la ideile umanitare moderne [1]. Atunci am făcut o interpelare, şi rĕspunsul a fost, că eu ne-avênd încredere în poşta română, m'am dus la graniţă şi de acolo am expeduit scrisoarea mea, care a avut meritul să deschidă ochii Impĕrăţiilor asupra modului cum se tratează cestiunea Evreilor la noi.

Mai deunăzi, în cestiunea drumului de fier la Senat, d. Brătianu iarăş cu argumente de patriotismul d-sale şi al partidului sĕu şi nepatriotism şi trădare din partea oposiţiei, a zis că noi, cu toate că aceasta nu mĕ priveşte pe mine personal, am tratat cu Viena şi Berlinul, şi că votarea concesiunii Strousberg a fost în urma unei împăcări provocate de noi între in-

---

[1]) Vezi vol. I, pag. 19.

teresele Austriei şi ale Germaniei. Eri iarăş s'au repetat aceleaşi acuzări.

Ei bine, înţelegeţi d-voastră că atunci, când într'un şir de ani se repetă aceleaşi argumente şi se întrebuinţează aceleaşi arme, atunci nu se mai poate zice, că e un lucru scăpat în jocul improvizaţiei, şi sunt în drept a privì acele cuvinte ca o armă de partid, permisă atunci când se aduc probe, dar ne permisă când nu se bazează pe nimic; căci atunci nu mai e în interesul ţĕrii, ci în interesul calomniei, şi avem datoria să ridicăm vocea contra unui asemenea sistem, care loveşte nu în individe, dar se resfrânge asupra unui partid întreg.

Acum, d-lor, să-mi permiteţi să fac o destăinuire din viaţa mea politică. Când la 1870 se începuse resbelul între Germania şi Franţa, eram ministru de externe. Intr'o dimineaţă vine la mine reprezentantul Austriei, baronul Pottenburg, şi-mi zice: sunt însărcinat a-ţi face în numele guvernului meu următoarea declaraţiune: au venit propuneri din ţară pentru rĕsturnarea Măriei Sale; acele propuneri s'au adresat la Paris şi de la Paris s'au comunicat guvernului austriac, şi sunt însărcinat în numele guvernului meu a-ţi spune, că guvernul Austriei a

rĕspins asemenea propuneri şi că va fi totdeauna amicul fidel al Măriei Sale. Ducêndu-mĕ pe urmă ca agent al ţĕrii la Viena, contele Andrassy, care pe atunci (la 1870) era ministru preşedinte în Ungaria şi ca atare primise comunicaţiuni de toate depeşile exterioare, mi-a făcut o declaraţiune întocmai identică cu aceea a d-lui baron Pottenburg.... S'a întâmplat şi rĕscoala de la Ploieşti (mişcări). Oare era conexiune între aceste cazuri? Şi vedeţi, că am numit nume proprii, şi nici baronul Pottenburg nici comitele Andrassy nu vor putea să-mi dea o desminţire [1]).

Dacă am pune în conexitate aceste lucruri şi dacă am voì să întrebuinţăm armele, pe care le întrebuinţaţi d-voastră, oare nu vedeţi la ce am ajunge? Dar nu am făcut-o nici-odată (întreruperi).

Şi dacă am atins aceste fapte, am făcut-o numai ca să vĕ dăm un exemplu, cum aparenţele câte o-dată înşală, şi dacă judecaţi după aparenţe, nu ştiu cine va fi osîndit în cestiunea, de care vorbesc.

D-lor, întru cât priveşte conspirarea cu străinătatea, din istoria altor ţĕri şi a ţĕrii mele am

---

[1]) Vezi vol. I, pag. 21—24.

învăţat, că numai două soiuri de individe lucrează cu străinătatea în contra ţării lor: demagogii şi pretendenţii.

O voce. Aristocraţii. (Intreruperi).

O voce. Revoluţiunea francesă. (Intreruperi).

D. preşedinte. Nu înţeleg să întrerupă partea aceea, care nu a avut şi nu are pretendenţi. (Aplause, ilaritate).

Eug. Ghica. Nu se ştie până la urmă. (Intreruperi).

D. preşedinte. Nu au drept să întrerupă, căci nu au de ce să se supere. (Aplause).

P. Carp. Nu au avut poate pretendenţi la Domnie, dar au avut pretendenţi la prezidenţia republicei.

D. preşedinte. Aceea e altceva; nu am să zic nimic.

P. Carp. Resultatele sunt tot aceleaşi. Ca să vă dau un exemplu iară, cum demagogii lucrează câte odată: câte-va luni înaintea căderii noastre, o persoană autorizată a venit şi a declarat Măriei Sale, că dacă guvernul conservator va sta multă vreme la putere, ei nu mai răspund de viaţa Măriei Sale. — Iarăş o armă demagogică. Iarăş nu acuz pe nimenea; dar înţelegeţi bine, că nu noi aveam interesul să se pericliteze viaţa Măriei Sale, ci străinii.

De aceea, repet, în asemenea materii nu istoria noastră, dar istoria tutulor ţĕrilor ne arată, că străinii n'au lucrat decât cu demagogii şi cu pretendenţii. Noi nu suntem nici una nici alta.

Daca însă din nenorocire vre-unul dintre noi ar fi fost atât de desbrăcat de patriotism, cum crede d. Brătianu şi partidul sĕu că suntem, în cât în o chestie oarecare am face apel la străini, atunci e ceva individual, şi somez pe d. Brătianu, ca împreună cu mine să căutăm acea persoană şi împreună cu noi toţi s'o condamnăm. Dar, o repet, dacă asemenea lucruri se vor proba, se va vedea, că ele sunt lucruri individuale şi prin urmare într'un asemenea caz nu putem admite, ca acţiunea rea a unui singur individ să se resfrângă asupra unui partid întreg.

Acestea sunt în puţine cuvinte desvălirile ce am crezut de cuviinţă să dau interpelării mele. Aştept rĕspunsul d-lui prim-ministru şi-l rog ca rĕspunsul d-sale să coprinză două lucruri; 1. dacă insinuaţiile d-sale vagi, care nu numeau pe nimeni, întrebuinţate însă ca argument într'o chestie serioasă, se adresează sau la un partid, sau la un grup din opoziţie, şi al 2. dacă a avut în vedere anume o persoană, să bine-voiască a

numì acele persoane şi să bine-voiască pe lîngă numirea lor să ne dea şi probele, pe care suntem în drept de a i le cere.

D. preşedinte. D. Maiorescu are acum cuvîntul.

T. Maiorescu. Interpelarea mea fiind ceva mai personală, cred că ar fi mai folositor, pentru a nu continua prea mult o discuţie totdeauna neplăcută, după cum sunt chestiile personale, dacă d. ministru-preşedinte ar bine voì să rĕspundă la ultimele cuvinte, la cele douĕ întrebări ale d-lui Carp, cel puţin la cea din urmă. Lucrul s'ar simplifica.

D. preşedinte al consiliului. Dacă ar fi fost ca să rĕspund fiecăruia din d-v., atunci aş fi declarat, că nu rĕspund d-lui Carp şi cer cele trei zile regulamentare; dar v'am rugat să vorbiţi amêndoi, ca să nu fiu silit a face douĕ discursuri într'o singură şedinţă; aceasta ar fi a cere prea mult de la mine.

T. Maiorescu. In acest caz mĕ vĕd silit, d-lor deputaţi, să fac unele observări în afară de or ce legătură cu cele zise de d. Carp. Rog pe d. preşedinte al consiliui de miniştri să bine-voiască a ne spune, dacă în o parte din cele zise de

d-sa în discursu-i de ieri şi la care-mi pare rĕu că n'am asistat, a avut în vedere pe cine-va personal şi dacă vrea să-l numească...

O voce. Musca pe căciulă.

D. preşedinte. Trebue să respectăm, d-lor, locul în care ne aflăm, şi trebue să ne respectăm pe noi înşine.

T. Maiorescu. Intreruperea de la locul, de unde vine, nu o consider ca ceva nerespectuos pentru mine. (Aplause).

D-lor, fiindcă cere d. prim-ministru, sunt silit să vĕ spui, pentru ce fac chestie personală. Incă odată fac scuzele mele pentru chestia personala; însă sunt atacat şi prin urmare sunt silit să mĕ apăr.

D. prim-ministru a zis, după cum cetesc în *Monitor*. „In chestia israelită, dându-se soluţia ce s'a dat, se credea că toţi vor fi împăcaţi; cu toate acestea s'au găsit Români, care nu numai că au vorbit acilea la tribună, dar au scris în străinătate zicênd: guvernul şi majoritatea Camerei vĕ mistifică... *G. Vernescu.* Cine a scris aşa? *D. preşedinte al consiliului.* Onor. d. Vernescu, care se interesează a şti aceasta, nu are decât să-şi dea puţină osteneală, şi-i va cunoaşte pe aceia, cum îi cunoaştem şi noi. In chestia drumului de fier, lasă că cei interesaţi au combătut

din toate puterile lor convenţia, dar după ce ea s'a votat, în primele zile convenţia a fost foarte bine primită şi cu toată încrederea la Berlin; dar după ce au trecut patru sau cinci zile, până să ajungă poşta acolo, acei interesaţi au spus, că aci este o perfidie şi mai mare decât ın chestia israelită, au zis: v'a desfiinţat ipoteca, guvernul nu e de bună credinţă, şi atunci îndată s'au sburlit lucrurile. Cum voiţi d-voastră ca acţionarii să primească convenţia, când chiar din ţara noastră, de către români, se scriu asemenea lucruri". Şi la o întrebare a d-lui Isvoranu foarte legitimă: *spuneţi cine a zis aceasta?*, d. prim-ministru rĕspunde: „Când vĕ veţi constituì în cameră de juraţi ca să judecaţi, atunci vĕ voi spune".

Şi fiindcă că mai sus s'a zis, că în chestia israilită s'au găsit români care au insinuat asemenea cuvinte, d. prim-ministru îşi completează fraza şi zice: „Acei, care au bănueli, n'au decât să se ducă la minister şi să vadă, că în zioa întâi convenţia a fost primită cu încredere la Berlin, şi numai după patru, cinci zile, când a ajuns poşta la Berlin, s'au ridicat bănueli, şi nu s'au ridicat din partea acţionarilor, ci din partea acelora, care în chestia Israeliţilor nu s'au sfiit a insinua asemenea cuvinte".

Prin urmare din aceasta rezultă, că sunt ro·mâni, care in chestia Israelită au insinuat lucruri rele pentru ţară şi că aceeaşi români ar fi scris la Berlin în chestia drumului de fier, aşa încât să se deştepte fie consiliul de supraveghere, fie guvernul berlinez spre a cere mai mult, spre a înăsprì mai mult condiţiile în contra intereselor ţĕrii noastre.

D-lor, mi s'au reprodus aceste cuvinte ale d-lui ministru preşedinte aseară de unul din amicii mei, şi în urma spunerii lui mi-am permis să mĕ adresez cu o scrisoare privată d-lui prim-ministru pentru a-l anunţa încă de aseară, ca să fie azi prezent aci fără surprindere. Mi s'a spus mai mult, că d-sa ar fi declarat în Cameră, ca acei Români rĕi au fost chiar agenţi direcţi ai societăţii drumurilor de fier.

D-lor, eu sunt advocat al societăţii drumurilor de fier, sunt Român, sunt membru al parlamentului, am vorbit în chestia Evreilor într'un mod, despre care ţiu de onoarea mea să constat, că era în contra părerii d-lui prim-ministru. Când dar vine o asemenea aluzie, sunt poate în drept să cred, că ea n'are decât inconvenientul de a i lipsì numele pentru a fi adresată mie.

Este însă, d-lor, mai mult decât atâta. Sunt silit, cu aceeaş părere de rĕu, să vorbesc de un

incident petrecut aci în edificiul Camerei, şi anume: alaltăieri când am venit la Adunare, dincolo în anti-cameră amicii mei d-nul Ganea aci prezent şi d. Negruzzi mi-au zis: s'a vorbit de către deputaţii din majoritate, în auzul tutulor, că tu, adică eu Maiorescu, ai fi scris la Berlin, deşteptând pe consiliul de supraveghere sau pe guvern sau pe vre-un străin asupra rěului ce s'ar aduce lor prin convenţia ce se face acum şi că sunt probe la aceasta. Eu am întrebat: cine a zis? Atunci mi s'a citat numele onor. d-lui Costescu-Comăneanu — nu ştiu, dacă e aci prezent. N'am onoare să stau în relaţii personale cu d-sa; totuş, împreună cu dd. Ganea şi Negruzzi, mi-am permis, in faţa importanţei acestui lucru, să mě adresez la d-sa înaintea începutului şedinţei şi să-i zic: scuzaţi, d-le Comăneanu, dacă, fări să am onoarea de a sta în relaţii personale cu d-v., vě zic aceste cuvinte; însă mi s'a relatat etc. etc.—lucrurile, pe care vi le-am spus; şi d. Negruzzi, care era acolo, a confirmat adăogând, că d-sa, d. Costescu Comăneanu, a zis aşa. Atunci, fiindcă nu era timp de mai multă discuţie şi fiindcă trebuia prin vorbele cele mai energice să stigmatizez asemenea insinuări, am zis d-lui Costescu: „Cred, că nu d-v. aţi inventat lucrurile, ci vi s'au spus de alţii; ei

bine, vĕ rog să spuneţi aceluia, care v'a spus aceasta, că a *minţit*". D-sa mi-a rĕspuns, că cuvintele s'au zis într'o Adunare publică de mai mulţi deputaţi, şi la aceasta i-am rĕspuns: „în acea Adunare publică a minţit acela, care le-a spus".

Costescu Comăneanu. N'am zis în Adunare publică, ci: zvonul public; vĕ rog să rectificaţi.

T. Maiorescu. Prea bine, rectific. V'am zis dar, că a *minţit* cel ce v'a spus aceasta. D. Costescu a replicat, că poate nu va întîlnì pe acela care i-a spus, şi la aceasta am adaus pentru a treia oară: „când îl veţi întîlnì, îi veţi spune, că a *minţit*".

Inţelegeţi bine, d-lor, că după această scenă, petrecută aşa cum v'am spus, când vine d. prim-ministru şi repetă aceleaşi lucruri în Cameră, sunt dator... nu pentru mine personal, fiindcă simţimintele mele personale sunt foarte aproape de ceea ce se numeşte *indiferenţă*, pentru a nu zice un cuvînt mai puţin parlamentar, simţimintele mele personale sunt departe de a fi atinse... dar sunt deputat al colegiului I de Iaşi şi ca deputat nu pot permite a se insinua în mod pieziş asemenea calomnii.

Declar dar, că or cine le-a zis, a zis o calomnie infamă şi absurdă. Declar mai mult: în

chestia drumurilor de fier, n'am scris nimic, nimic în străinătate, nici unui om privat, nici unui om public, nimic, nici un rînd, nici în vr'un jurnal din ţară, nici din străinătate, n'am spus nimănui de a scrie vr'un rînd nici in vr'un jurnal din ţară, nici în străinătate, n'am avut nici o convorbire de natura aceasta cu vre unul din străini, n'am dat nici măcar umbra unei aparenţe, pe care să se întemeieze o asemenea calomnie, şi chiar în relaţiunile mele personale, pe care le am de exemplu cu d. baron Rotenhahn, care representă azi guvernul german, în relaţiunile mele cu directorul general al drumurilor de fier, în tot timpul acestor discuţiuni nici nu m'am dus să le vorbesc, nici n'au venit d-lor la mine; am evitat de a vorbì un cuvînt despre aceasta cu vre-unul din ei. Iată o declaraţiune francă, formală, absolută.

Acum, d-lor deputaţi, spuneţi-mi d-v. ce trebue făcut in faţa acestor lucruri? Ce sistem este acesta al d-lui prim-ministru? Când din nefericire într'o ţară încă aşa de puţin desvoltată la viaţa publică, însuş încăruntitul prim-ministru se injoseşte până a întrebuinţa asemenea arme de calomnie.

Voci. A!

Alte voci. La ordine!

G. Chițu. Primul-ministru nu e capabil de calomnie.

D. președinte al consiliului. Lăsați, d-lor, voi rĕspunde eu.

Voci. Să se retragă cuvîntul.

Eug. Ghika. Dacă-l retrage, îl însușesc eu.

Voci. La ordine. (Zgomot).

D. președinte al consiliului. Incă odată vĕ rog să lăsați a termina. Voi rĕspunde și in urmă d-v. veți judeca.

N. Dimancea. Cer cuvîntul. (Zgomot).

Voci. La ordine.

D. președinte. D. orator își va explica cuvintele.

T. Maiorescu. Mĕ iertați, d-le președinte, însă nu am nimic de explicat. Și dacă d-v. credeți, că trebue să aplicați regulamentul în contra mea, nu aveți decât să o faceți.

D. președinte. Eu nu vĕ voi aplica regulat mentul ca să vĕ arăt, că nu ne este teamă nici chiar de cuvinte neparlamentare. (Aplause).

T. Maiorescu. In țĕrile străine se vorbește despre democrație, este un fel de proverb frances, care vorbește despre invidia democratică și despre calomnia democratică. Noi suntem țară tînĕră în viața parlamentară. Oare ar fi bine să introducem și noi aceste lucruri? Nu ne putem

noi nivela şi egaliza decât tîrându-ne în noroi? Ce folos poate să iasă? De ce să nu ne combatem noi unii pe alţii în privinţa faptelor, ce în adevĕr le facem, în privinţa ideilor, ce în adevĕr le susţinem? Dar în privinţa unor insinuări de fapte, ce nu le-am făcut, merită oare a se face discuţiune? Şi aceasta este oare în folosul vieţei publice? Apoi cu toţi voim să ne cunoască ţara aşa cum suntem, şi nu este oare o pagubă ce se aduce ţĕrii, când se ascunde sau se falsifică adevĕrul? Nu ştiu ce accent să găsesc, pentru ca să protestez în contra acestor atacuri nedemne de un ministru preşedinte, cu trecutul, cu autoritatea d-lui Brătianu (zgomot). Repet dar, că aceste cuvinte, dacă de departe sau de aproape s'ar referì la mine, sunt lipsite de or ce umbră de fundament, şi prin urmare le declar de *calomnie*. (Zgomot).

D. preşedinte al consiliului. D-lor, astă noapte, pe la 2 şi jumătate ore, m'am deşteptat şi aruncându-mi ochii pe masă, am găsit o epistolă, care era de la d. Maiorescu. . .

O voce. O provocare la duel. (Zgomot).

D. preşedinte. Eu am lăsat pe d. Maiorescu de a spune tot, lăsaţi şi d-voastră pe primul-ministru de a rĕspunde.

D. preşedinte al consiliului... în care scrisoare mĕ înştiinţează, că are a-mi cere să explic cuvintele mele de ieri din Cameră.

Eu urmez desbaterile parlamentare din toate statele Europene, şi m'am întrebat: ce este această epistolă? Este o epistolă particulară? Nu, fiind-că n'am onoarea să fiu nici amic de capelă al d-lui Maiorescu. Este o interpelare? Nu, fiind-că trebuia să-mi vie prin biuroul Camerei. Este o citaţiune? Nu, fiind-că nu era d-sa în drept a-mi trămite un asemenea act. Este un pitac Domnesc? Iarăşi nu, fiind-că nu mai suntem în timpii aceia, şi astfel de la două ore şi jumătate până dimineaţa am căutat să-mi dau socoteală despre aceasta şi-mi am dat-o, fiind-că mi-am adus aminte de ceea-ce s'a întîmplat mai deunăzi la Pesta, şi de aceea vĕ rog, să nu cădeţi în cursă. Să-mi permită d. Maiorescu a zice aceasta, fiind-că am vĕzut, că caută pricină de ceartă, ca să nu zic de scandal, şi cu atât mai mult, fiind-că vĕd că onor. d. Maiorescu îmi zice în acea epistolă, că insinuez bănueli, care ar atinge onoarea d-sale.

Cesar zicea, că nu sufere ca femea lui să fie nici bănuită — dar nu zicea Cesar aceasta şi pentru dînsul, fiind-că el era mai prudent decât Cesarii cei noi, aceştia merg mai departe,

ei vor ca nici onoarea lor să nu fie bănuită, fie chiar prin insinuări.

Interpelarea onor. d. Carp dovedeşte, că acum este un plan nou de bătălie, aţi fost bătuţi de două ori...

O voce. Ţara nu zice aşa.

D. preşedinte al consiliului. Apoi aci este ţara reprezentată de d-voastră toţi. Onor. d. Carp şi mai ales d. Maiorescu, care ne dă lecţiuni de parlamentarism şi de înaltă moralitate (aplause), a zis că trebue să întărim regimul parlamentar, care fără virtute politică se înţelege că este zdrobit. Dar prin aceste procederi credeţi a dovedì sentimentele d-voastră de devotament pentru regimul parlamentar şi pentru libertăţi? Credeţi, că cu aceste mijloace aveţi să le întăriţi?

D-lor, noi avem un trecut care este cunoscut de ţara întreagă, şi d-v. asemenea.

Onor. d. Carp zice, că dacă ar fi fost numai un fapt isolat cazul de eri, nu ar fi avut însemnătate şi nu i-ar fi mai turburat, dar este un sistem care, de când partida liberală a luat naştere, în totdeauna l-a întrebuinţat contra d-lor. Ei domnilor, dacă noi ne-am permis vre-o dată insinuări, am avea cel puţin scuza că la

şcoala d-v. am învăţat aceasta. Dar nu am făcut-o nici odată. (Aplause).

Nu merg mai înainte de unire, ci la 1866, 1867 şi 1868.....

Şi apoi ministrul-prezident Ioan Brătianu, după felul obişnuit în mai toate discursurile sale, se abate de la chestie şi vorbeşte de alte lucruri, de chestia Evreilor, de Panaite Balş, de bandele bulgare. etc. etc. Dar după o nouă stăruinţă a d-lui Carp, declară însfîrşit:

D-v. m'aţi acuzat că am făcut insinuări, a căror intenţiune era de a lovì în onoarea d-voastră. Eu nu cred, că poate cine-va să fie chiemat la bara parlamentului pentru intenţiunile ce i se presupune că ar fi avut, mai cu seamă când eu nu am zis, că d. Maiorescu a făcut acea scrisoare la Berlin; căci atunci ar fi trebuit ca eu să fi vĕzut scrisoarea, şi negreşit că acei, care scriu asemenea scrisori, nu vin să-mi facă mie confidenţe. Prin urmare, eu nu puteam să zic, că d. Maiorescu a scris, pentru că n'am vĕzut scrisoarea d-sale, şi nu puteam să afirm ceea ce n'am vĕzut.

Dar dacă astfel ministrul-prezident pare a şi retrage insinuarea, se pregătise un alt atac personal încontra autorului acestei publicări. Căci îndată după ministrul-prezident intervine d. Emil Costinescu în desbatere:

E. Costinescu. D-lor, toată aceastā discuţiune a fost ridicată de o plângere de insinuaţiune şi chiar de calomnii.

Această plângere e făcută înaintea Camerei de acei, care în toţi timpii au procedat prin insinuaţiuni şi acusaţiuni atât în ţară, cât şi in străinătate.

Dar cel puţin d. Carp — este o dreptate care trebue să i-o fac — de şi era mult mai bine pus prin trecutul d-sale decât onor. d. Maiorescu spre a acuza cu mai multă violenţă, totuş trebue să recunosc că s'a mărginit în marginile bunei cuviinţe şi n'a proferat nici un cuvînt ofensativ.

Nu tot astfel a urmat d. Maiorescu. D-sa a declarat, că s'a înjosit d. Brătianu, când a rostit acele insinuaţiuni, ce i le atribuia, şi n'a voit să retracteze cuvîntul cu toate protestările Camerei; ne-a dat aci în termenii cei mai violenţi o lecţiune de demnitate şi de bună purtare.

Nu trebuia să uite d. Maiorescu, că piedestalul, pe care voia să se urce ca să ne dea nouĕ o lecţiune de demnitate şi de respect al adevĕrului, acel piedestal a fost sfărămat de colegii d-sale din învăţămîntul superior, care i-au aruncat, nu o insinuare, nici chiar o acuzaţiune, ci o sentenţă, prin care l-au condemnat ca *nedemn* şi *înşelător al bunei credinţe*. (Aplause). Am sentenţa aci, este subscrisă, nu de demagogi, ci de persoane ca onor. d. Costaforu, un membru al dreptei, conservator de convingere, nu conservator pentru alte consideraţiuni, este subscrisă de onor. d. Orăscu, de d. dr. Teodori şi dr. Capşa, persoane fără coloare politică, drepte şi de o imparţialitate incontestabilă, prin acea sentenţă se declară că: *„ne avênd în vedere decât „demnitatea corpului profesoral şi paza legilor „condamnă pe d. Titu L. Maiorescu să fie destituit din postul de profesor de la facultatea de „litere din Iaşi“*. (Aplause).

T. Maiorescu. Cer cuvîntul în chestie personală.

E. Costinescu. Şi d-ta, asupra căruia apasă o asemenea condemnaţiune, pe motiv că ai înşelat buna credinţă, d-ta ne întrebi ce educaţiune am făcut noi ţĕrii? Dar ce educaţiune ai făcut d-ta studenţilor ce veneau să te asculte? (A-

plause). Ce educaţiune ai făcut d-ta tinerimi, căreia voiai să-i dai o nouă direcţiune? Educaţiune de a surprinde buna credinţă a colegilor săi?

Iacă cine ne face nouă lecţiuni de demnitate şi de bună credinţă. Nu are dreptul să se indigneze în contra unei insinuări, care ar presupune un lucru neleal, acela care a făcut acte de surprindere şi de înşelare a bunei credinţe, acte mai mult decât neleale.

D-lor, am văzut că s'a propus o moţiune spre a protesta în contra acusaţiunilor, în contra calomniilor, să spun cuvîntul, rostite de onor. d. Maiorescu contra partidului liberal şi a guvernului. Eu, d-lor, cred că nu este de demnitatea Camerei să voteze o asemenea moţiune, când acele acusaţiuni proced de la o persoană condemnată de tribunalul cel mai imparţial pentru nedemnitate şi lipsă de bună credinţă. Acele acuzaţiuni nu pot să atingă pe acei către care se adresează, ci se întorc asupra celor care le-au adresat. (Aplause).

După câte-va cuvinte ale d-lui N. Ganea încontra d-lui Costinescu, vorbeşte:

G. Chiţu. D-le preşedinte, eram decis a nu mai vorbì, de şi fusesem înscris după d. Fleva,

fiind-că vĕzusem, că explicaţiunile cerute se deseră aşa încât eu consideram cestiunea ca epuisată; dar când am vĕzut depuindu-se la biurou o moţiune, pe care eu cel puţin nu o aprob în ceea ce priveşte redacţiunea ei, m'am vĕzut nevoit a lua cuvîntul să mĕ rostesc contra ei. Sunt pentru o moţiune de ordine de zi, dar nu pentru o redacţiune ca aceea, în care este formulată moţiunea depusă la biurou. Onor. şi stimabilul d. Ganea mĕ îndeamnă a revenì asupra decisiei mele şi a zice două cuvinte asupra fondului chestiei pentru deslușirea noastră a tutulor.

D-lor, eu disting în incidentul de astăzi două chestii tot aşa precum sunt şi două persoane, care au cerut cuvîntul una după alta şi au introdus chestia aci.

D. Maiorescu a făcut o cerere de explicări personale d-lui prim-ministru. D-sa auzind ceea ce s'a vorbit, luând cunoştinţă de cuvintele d-lui prim-ministru rostite ieri la tribuna acestei Adunări, mai auzind şi de la alţii oare-care şopte, care toate coroborau în a face pe d. Maiorescu să bănuiască, că d-sa ar fi unul din acei români şi deputaţi la care s'a făcut alusiune, căci d-sa este agent direct al companiei drumurilor de fier, şi că d-sa ar fi scris în contra intereselor

patriei noastre, d. Maiorescu, zic, în mijlocul unor astfel de împrejurări, acablat de informaţiuni atât de împovărătoare persoanei şi personalităţii sale, era în drept să vie a cere explicaţiuni şi să facă ceea ce a făcut, declarând că nu este d-sa cel care a scris, că d-sa n'a vorbit nimic, şi cu aceasta a dat dreptul fie-cărui care ar putea proba contrariul, să-l taxeze de trădător de ţară.

T. Maiorescu. Da, primesc.

G. Chiţu. Căci or care român ar lucra cu ştiinţă în contra intereselor ţĕrii, fie politice, fie economice, fie finanţiare, este un trădător.

Ce să fac însă d-lui Maiorescu, dacă în explicările ce a cerut, cu un drept foarte legitim, d-sa s'a pus prin starea disposiţiunilor sale sufleteşti la un nivel atât de ridicat, încât a scos expresiuni, care de altmintrelea nu ies nici odată din gura d-sale. Şi aceasta la adresa cui? La adresa d-lui prim-ministru, la adresa d-lui Ioan Brătianu.

Vĕ aduceţi aminte, că am fost indignat, când am auzit zicĕndu-se, că d. Brătianu ar fi capabil să urzească contra cui-va insinuări nedemne; căci a face insinuări, a lăsa prin alţii să se şoptească insinuări în contra unei persoane, este în adevĕr a urzì o calomnie, şi de aceea majoritatea acestei Camere şi toată Camera a

trebuit să protesteze, fiind-că nimeni nu are dreptul, fie chiar pentru întreaga viaţă a d-lui Brătianu, să-i arunce stigmatul de calomniator.

D. Maiorescu dar, fiind în drept de a cere explicaţiuni şi a da explicaţiuni pentru apărarea d-sale, a greşit, după părerea mea, în ceea-ce priveşte modul explicaţiunilor, şi pentru aceasta a primit şi de la noi individual şi va primì şi prin moţiune o respingere energică a acelor ofensătoare şi injurioase expresiuni.

Credem, că d. Chiţu, nu avea dreptate în observarea sa finală. Cuvîntul de *calomnie*, întrebuinţat de autorul acestei scrieri în apărarea sa, este singurul cuvînt ce se putea întrebuinţa în împrejurările date, şi cel mai corect parlamentarism trebue să-l admită pentru asemenea casuri.

Monitorul continuă apoi:

„Se dă citire următoarelor moţiuni;

„1. Camera constatând, că cuvintele d-lor interpelatori sunt pure calomnii, le respinge cu indignaţiune şi trece la ordinea zilei:

„N. Dimancea, Pantazi Ghica, Gr. Serurie, etc.

„2. Camera, ascultând cuvintele demne şi logice ale d-lui prim ministru, respinge acusările interpelanţilor.

„*P. Cernătescu.*

„3. Camera, ascultând explicaţiunile d-lui prim-ministru şi regretând cuvintele pronunţate de către interpelanţi, trece la ordinea zilei.

„*R. Pătărlăgeanu.*

„Propunerea ântâia şi a doua, puindu-se fiecare la vot, se respinge.

„Propunerea a treia se adoptă."

A urmat apoi îndată desvoltarea chestiei personale, provocate de d. Costinescu prin sentenţa profesorală, cetită odinioară în Cameră şi de d. Aristid Pascal [1]).

D. preşedinte. D. Maiorescu are cuvîntul ın cestiune personală.

T. Maiorescu. D-le preşedinte, ın decursul discuţiei asupra unei chestii personale ce o făcusem în privinţa cuvintelor zise ieri de d. prim-

---

[1]) Vezi vol. I, pag. 379 şi 384.

ministru, onor. d. Costinescu a adus un act înaintea d-v., care mĕ sileşte la o altă chestie personală, relativă numai la acest act, la acea sentenţă de condamnare.

D-lor, se poate să vĕ fi surprins pe d-v. aflarea sentenţei la d. Costinescu tocmai în acest moment; căci eu nu anunţasem nici în Cameră, nici în public, că voi vorbì azi, şi presupun că d. Costinescu nu umblă cu toate actele mele, şi cu cele de acum 10 ani trecuţi, în buzunar. Ar fi prea multă onoare pentru mine. Vedeţi dar ce folos a avut procedarea, ce din politeţă am crezut că trebue să o întrebuinţez, de şi d. Brătianu v'a spus că nu o înţelege, adică de a înştiinţa pe d. prim-ministru încă de a seară rugându-l să vie la Cameră, căci am să relev câte-va cuvinte din cele zise de d-sa în şedinţa de ieri. Am făcut aceasta tocmai ca să pun pe d. preşedinte al consiliului în posiţie ca, dacă are acte in contra mea, să le aducă, sau dacă nu are nici un act, să pregătească tĕrîmul luptei, aşa cum d sa va crede că e mai bine, fără a fi surprins de mine. Eĭ bine, rĕspunsul ce mi s'a dat de d. Brătianu la acuzaţia ce am relevat, a fost, că nu mĕ priveşte pe mine insinuarea d-sale cu chestia drumului de fier. Insă acuzarea vine a-

cum preparată sub altă formă, prin actul prezentat de d. Costinescu, de şi nu are nimic a face cu drumurile de fier.

D-lor, eu nu voi zice, ca onor. meu amic d. Nicu Ganea, că acest act n'ar fi de domeniul discuţiunii publice; din contră recunosc, că acel act este un act public, şi recunosc, că actele publice se pot totdeauna discuta în public. Fac însă din capul locului o rezervă: este evident, d-lor, că din actul acesta, prezentat de d. Costinescu şi făcut în contra mea la 1870, nu rezultă nimic relativ la interpelarea de astăzi. Prin urmare acest act a intrat în discuţia d-v. fără nici o legătură de idei sau de fapte, şi dacă discuţia e străină, nu eu o fac, ci mi se face de alţii.

De un lucru numai am să mě plâng pentru întroducerea acelui act înaintea d-v. Ştiţi, că sunt multe feluri de a fi cine-va neexact: e felul acela, oare-cum mărginit sau brutal, când de exemplu cine-va e neexact cu totul, când adică afirmă în toate privirile ceva contra adevĕrului; în asemenea fel de neexactitate nu alunecă lesne un om mai inteligent. Mai este însă un mod oare-cum mai dibaciu de a fi cine-va neexact, însă cu atât mai condamnabil: este acela de a spune numai o parte.

Să vedeţi, cum a fost cu sentenţa. Mai ântâi de toate acest act, această sentenţă profesorală a fost casată de minister, şi 4 zile după prezentarea ei am fost eu invitat să funcţionez mai departe, şi am funcţionat mai departe până la 1873, când d. ministru al cultelor de atunci, generalul Tell, s'a crezut autorizat a ne refuza şi mie şi d-lui Nicolae Ionescu, care eram profesori la universitatea din Iaşi, dreptul de a venì la Cameră fără concediu. Noi atunci nu am cerut concediu pentru Cameră, şi d. general Tell ne-a decretat demisionaţi. Când după d-sa am venit eu la guvern, în Aprilie 1874, mi-am făcut datoria constituţională şi am reintegrat imediat pe d. Ionescu, pe care nu l-am considerat nici odată demisionat după lege. Pe mine se înţelege că nu m'am reintegrat, am lăsat pe profesorul numit de d. Tell în locul meu să funcţioneze; funcţionează şi astăzi, nu m'am adresat la nici unul din urmaşii mei în minister, ca să repare acea injustiţie, şi se înţelege că d lor nu s'au gândit ca să o repare de la sine [1]).

Mĕ mărginesc dar a constata, că după acea pretinsa destituire a d-lui Costinescu eu am

---

[1]) Vezi în vol. I, pag. 114—122, discursul asupra profesorilor deputaţi.

funcţionat ani întregi ca profesor la universitate până la rĕu interpretata demisionare din partea d-lui Tell. Va să zică este o chestie oare-cum numai academică, ce o ridică d. Costinescu. Dar fiind-că a fost adusă înaintea d-v., daţi-mi voie să o explic acum pe deplin, chiar aşa academică precum este.

Nu pentru prima oară se aduce acea sentenţă înaintea Camerei. D. Costinescu nu are meritul originalităţii. Am mai auzit-o cetindu-se în contra mea; fiind-că, d-lor, nu ştiu cum se face, dar la toate încercările mele de a discuta chestiile parlamentare cu argumente impersonale, mi se rĕspunde foarte adese numai cu argumente personale ca cel de faţă, care nu probează nimic pentru punctul în discuţie. L-am mai auzit dar cetindu-se acel act de către d. Aristid Pascal în 1876; şi atunci, ca şi acum, era cu totul altă chestie în joc. Eram ministru. pe atunci şi se discuta legea instrucţiunii publice prezentată de mine, şi ca o prealabilă atacare în contra mea s'a cetit acest act, unde erau subscrişi d. Orĕscu, rĕposatul şi regretatul Costa-Foru, amîndoi amici ai d-lui Boerescu, şi alţii. Şi câte-va zile după aceea în Senat (căci în Cameră atacul n'a izbutit) tot după iniţiativa d-lui Orĕscu mi s'a dat un vot de blam, că

adică aş fi călcat legea nu mai ştiu în ce altă privinţă.

Din nenorocire la 1876 eram ministru, când s'a cetit aici aceeaş sentenţă a d-lui Costinescu, şi am crezut că nu este de demnitatea ministrului să rĕspundă apropo de legea instrucţiunii publice de un fapt, ce în or ce caz nu-l făcuse ca ministru. (Zgomot).

Dar acum, când mi se impută din nou, însă în calitatea mea de deputat, oare cum mai *terre à terre*, trebuie să rĕspund odată.

Vedeţi ce a fost:

In toamna anului 1869 (nu sunt amicii mei la guvern, adversarii au arhiva la dispoziţia d lor şi aşa dar se poate controla cu toată siguranţa exactitatea celor ce zic) am prezentat rectorului Universităţii din Iaşi, la care eram profesor pe atunci, următoarea petiţie, care este la acte: D-le rector, ziceam pe cât îmi aduc a minte acum după 11 ani, sufĕr de o hemicranie, de o migrenă permanentă a jumătăţii capului, şi anume la partea stîngă; în această stare îmi este greu să predau continuu lecţiuni de filosofie de 4 ori pe sĕptĕmână. — Iertaţi-mĕ, dacă dau aci oare-care amănunte. Poate unul sau altul din cei ce au asistat vreodată la lecţiunile mele publice de filosofie, îşi va aduce aminte, că cel

puţin eu unul nu luam numai o carte a altora ca să o recitez, ci-mi compuneam cursul filosofic pe cât puteam din propriile mele gândiri sau cel puţin din observări critice asupra gândirilor altora. Era dar o lucrare totdeauna din nou făcută, oare-cum în acele momente concentrată şi combinată cu toată energia spiritului, de care pot dispune, şi pentru care se cerea cel puţin linişte şi continuă pregătire. Poate nu greşesc prea mult în contra modestiei, dacă vě repet: cursul meu de filosofie, cum îl ţineam, l-am ţinut cu toată încordarea ştiinţei şi puterilor mele intelectuale, mari sau mici, atâtea câte le am.

Mi-am zis atunci: nu pot să ţiu acest curs in starea zdruncinată a sănătăţii mele fisice Insă am declarat încă de pe atunci: pentru orele pe sěptěmână, în care voi lipsì, voi face la reînceperea cursului îndoite ore de lecţiuni, aşa încât să nu piarză studenţii nimic. Am prezentat rectorului universităţii certificatul doctorului Flaischlen. Cine este din Iaşi, ştie de ce autoritate şi de ce bună reputaţie se bucură doctorul Flaischlen.

O voce. Este doctorul primar al oraşului.

T. Maiorescu. Această hemicranie a ajuns însă aşa de departe, încât este azi ştiută în resulta-

tele ei de toţi câţi mě cunosc ceva mai deaproape, toţi ştiu, că am auzul greu; partea stîngă a organului meu auditiv este cu totul paralizată, am asurzit în partea aceasta.

Vě puteţi închipuì poziţia unui om, care are familie precum o am, şi care prin munca sa este singurul sprijin al existenţei acestei familii, când se vede lovit de o asemenea nefericire, care îi periclitează toate mijloacele de existenţă. Căci, ştiţi, d-lor, că acest om (precum adese ori mi se impută din partea d-lui ministru preşedinte, de şi nu înţeleg bine imputarea) este, cum zice d. Brătianu, din opincă şi trebue să muncească pentru a trăì.

Pe baza acestui certificat dar al doctorului Flaischlen m'am dus şi la Berlin, unde am fost supus tutulor încercărilor pentru curări otologice. M'am consultat la Berlin cu doctorii Bardeleben şi Kremnitz şi în deosebi cu doctorul specialist pentru aceste suferinţe, cu doctorul Lucae, care m'a şi tratat tot timpul necesar. M'am întors în ţară cel puţin cu asigurarea, că boala mea nu este în aşa grad periculoasă, după cum ar fi când un ochiu s'ar găsì atacat, căci atunci ar fi direct ameninţat şi celălalt ochiu, şi că în fine este probabil, că voi rěmâne cu auzul în partea dreaptă scăpat, dacă mě voi

păzì. M'am mai liniştit şi am reînceput prelecţiunile mele la universitatea din Iaşi, cu numĕrul îndoit de ore, până când voi fi împlinit lipsele ce le făcusem. Acest început de îndoire al orelor se constată din registrul de prezenţă al Universităţii.

Insă, d-lor, în rĕstimpul de la mijlocul lui Noemvrie 1869, când am făcut rectorului Universităţii acea declarare sprijinită pe atestatul ce v'am spus, şi până după ce m'am întors de la Berlin în Ianuarie 1870 a trecut o lună şi jumătate sau două luni. În aceste două luni, sau poate era şi ceva mai mult, am pledat, pe cât îmi aduc aminte, de vr'o 7 ori înaintea tribunalelor din ţară. Cursul nu mi l-am ţinut; pregătiri intelectuale pentru acel curs de filosofie nu mai făceam, nu eram în stare să fac, dar procese luate de mai înainte, pe care nu le puteam amâna, le-am pledat.

Puneţi-vĕ în posiţia unui om, care trebue să muncească pentru ca să trăiască, a unui om, de munca căruia este legată existenţa sa şi a familiei sale şi care se vede ameninţat de surditate, adică tocmai de o stare, care i-ar face imposibilă continuarea ocupaţiunii, din care trăeşte, şi întrebaţi-vĕ: dacă trebuiam şi puteam eu să refuz mijloacele de a câştiga ceva mai mult

spre o slabă asigurare a familiei mele în viitor, şi dacă pe de altă parte puteam să am în acel timp liniştea spiritului necesară pentru a face prelecţiuni abstracte de filosofie?

Ei bine, d lor, oameni suntem noi? Oameni cu simţirea caldă, cu înţelegerea elementară a suferinţelor omeneşti? Şi este drept, ca de aceasta să se lege astăzi cine-va ca să facă o armă de acuzare încontra mea? Apoi, d-lor, pe asemenea temei se acuză profesorii de Universitate, cum că au înşelat pe colegii lor sau au surprins buna credinţă a nu ştiu cui, că adică în loc să predea cursul s'au dus să pledeze pe la tribunal în o sumă oare-care de procese? Dar lecţiunile universitare sunt materii, care se pot impune cu cnuta în împrejurări aşa de nefericite, precum erau cele ce vi le-am expus? Iertaţi-mĕ, n'aş voì mai ales acum să lipsesc de la modestie; dar totuş nu mĕ pot oprì a spune, că poate am dat probe, că nu-mi este indiferentă ştiinţa şi profesoratul, n'am fost om care am alergat vreodată după funcţiuni, care am încercat vreodată în viaţa mea să trăiesc de giaba din budgetul statului; am ţinut poate sute de prelecţiuni populare afară din cursul meu, le ţineam chiar ca ministru în Bucureşti, am scris cărţi, şi iertaţi-mĕ să spui acum şi a-

ceasta: le-am tipărit cu cheltuiala mea, căci ştiţi, că numai literatura şi în genere lucrarea curat intelectuală sau artistică nu se poate zice că este lucrativă la noi. Apoi eu puteam fi acela, care să stea de giaba în budgetul statului? Era echitabil, ca tocmai mie să mi se impute şi astăzi să se repete această imputare, că nu mĕ interesez de chestiile intelectuale şi că-mi caut exclusiv alte interese?

Dar să revenim la sentenţa profesorală, exibată de d. Costinescu.

Mĕ întorc de la Berlin în Ianuarie 1870 şi îndată încep prelecţiunile îndoite, ca să nu se piardă orele de absenţă, cum v'am spus. Atunci de odată mĕ trezesc mai antâi cu nişte depeşi ale ministrului ..... era la ministerul cultelor şi al instrucţiunii publice d. G. Mârzescu... ministerul cultelor depeşează la toţi prezidenţii tribunalelor şi curţilor din ţară, întrebând: când a pledat Maiorescu acolo? şi cu modul acesta s'a constatat, că am pledat de nu ştiu câte ori în toată ţara. Aşa este convenabil să se trateze profesorii de universitate? Inainte de a fi ei înşii întrebaţi, li se lansează asemenea depeşi inchisitoriale pentru pretinse absenţe nemotivate? Atunci în fine vine şi formidabila acuzare arătată de d. Costinescu: ai înşelat buna

credinţă a guvernului, ai surprins increderea rectorului, ai scris că eşti bolnav, dar nu erai bolnav, etc. Am fost citat la Bucureşti, dar (poate că e pĕcatul meu de a fi prea indiferent în chestii personale, unde vĕd din capul locului lipsa de justiţie) faptul este, că nici nu m'am dus la Bucureşti; am trimis numai înscris ceea ce v'am spus acum. S'a pronunţat acea sentenţă în lipsa mea, însă ministrul a casat-o, şi eu n'am avut nici măcar încunoştiinţare de a întrerupe cursul meu, pe care l am continuat înainte până în anul 1873.

D lor, iertaţi-mĕ că v'am luat 20 minute cu această explicare personală. Dar dacă-mi pare rĕu, că am fost silit să o fac, sper cel puţin, că de acum înainte ne vom cruţa unii pe alţii cu asemenea lucruri penibile. (Aplause).

52.

Pentru restaurarea Bisericei Episcopale de la Curtea de Argeş.

(Şedinţa Camerei de la 12 Ianuarie 1881).

Ministrul cultelor B. Conta cere ultimul credit pentru restaurarea externă a Bisericei Episcopale, despre care vorbeşte mai pe larg discursul 18 şi nota cu scrisoarea lui Al. Odobescu din volumul I [1]). Asupra acestui credit d. Nicolae Ionescu face câteva observări cu o străvezie animositate în ceea ce priveşte pe d. Lecomte du Nouy. (Mai târziu, în 1889 şi 1891, intreprinde în unire cu dd. C. Esarcu, Gabrielescu, Sterian, etc. o întreagă campanie în contra eminentului architect). Spre a nu lăsa Camera sub impresia celor zise de d. N. Ionescu, se rosteşte discursul următor:

---

[1] Vezi vol. I, pag. 258—275.

D-lor deputaţi, sunt câte-va întrebări, şi ar fi de dorit să fie mai multe, în privinţa cărora din fericire nu este de trebuinţă să facem politică de opoziţie, ci ne putem mărginì a da fie-care lămuririle cerute pentru a ne convinge unii pe alţii, fără spirit de partid. Aşa vĕ rog să-mi daţi voie a zice câte-va cuvinte în chestia de faţă, fără nici o opoziţie, fie chiar numai aceea, pe care a ştiut onor. preopinent d. Iònescu să o pue cu o fină ironie la adresa d-lui ministru de culte.

D. N. Ionescu se întreabă, de ce s'au cheltuit mai mult decât cei 250,000 lei preliminaţi în proiectul de la început? — D-lor, când a fost vorba să se îngrijească statul român de restaurarea acestei admirabile biserici episcopale, s'a adresat guvernul la una din autorităţile cele mai recunoscute din Europa ca specială în această privinţă, s'a adresat la d. Viollet le Duc, care tocmai atunci era între altele ocupat în patria sa cu restaurarea unui monument célebru, al catedralei Notre Dame de la Paris, şi avea sub conducerea sa mai mulţi architecţi, elevi ai sĕi, formaţi în arta specială de a restaura. Căci, D-lor, nu toţi architecţii sunt capabili de aceasta. Poate să fie cine-va foarte bun architect în celelalte şi să nu cu-

noască nimic în ceea ce priveşte restaurarea credincioasă în forma şi spiritul unui monument vechi. — Când s'a adresat guvernul la d. Viollet le Duc, acesta, ca un mare artist şi mare iubitor al operelor de artă or unde s'ar fi aflat ele, s'a grăbit să rĕspundă la apelul nostru şi ne a trimis pe un asistent al sĕu, pe d. de Baudot, ca să-şi procure o idee prealabilă despre ceea ce era de făcut la edificiul din Curtea de Argeş. D. de Baudot a venit în vara 1874, a studiat monumentul, a făcut un prim plan, se ınţelege în lineamentele cele mai generale, şi a fost de părere, că restauraţiunea din afară a zidurilor, însă fără colorarea lor polichromă în modul în care era ea în vechime, are să coste peste 250,000 franci, după cât îmi aduc aminte, fără a vĕ garanta însă exactitatea cifrei în această vorbire improvizată. S'a întors la Paris d. de Baudot tot în 1874, a supus planul d-lui Viollet le Duc, şi acesta ne a trimis pe d. Lecomte du Nouy, care din 1875 a început, şi astăzi (trebue să o constatăm cu fericire) a şi terminat lucrarea sa în ceea ce priveşte restaurarea din afară.

D. Lecomte, un eminent elev al neuitatului Viollet le Duc, fusese, înainte de a venì în România, câţi-va ani în Orient, în Egipt, dar mai ales în Siria şi Palestina, unde a fost ataşat

unei misiuni archeologice a d-lui Clermont Ganneau, ale cărei resultate ilustrate cu desemnurile d-lui Lecomte se vor publica în curînd la Paris, şi rĕmăsese apoi însărcinat de Princesa de Latour d'Auvergne tot în Palestina cu lucrări architectonice în stilul oriental, drept aduceri aminte de locurile memorabile din viaţa lui Christos. Cu această preparare şi sub asemenea asupicii a venit d. Lecomte du Nouy în mijlocul nostru şi a început importanta sa lucrare.

Permiteţi-mi, D lor, să fac aici o paranteză şi să-mi îndeplinesc o datorie faţă de d. Lecomte. Nu este destul să atingem numaĭ cestiunile finanţiare, când este vorba de un monument de o însemnătate aşa de mare, şi de un artist, care şi-a pus eminentul sĕu talent în serviciul restaurării acestui monument. Cred că este de datoria noastră, ca să aducem cu această ocasie în Cameră un omagiu de recunoştinţă acestui bărbat, care, venit din Franţia într'o ţară ca a noastră, înrudită prin sângele locuitorilor ei cu patria lui, dar în fine totuş străină pentru el, s'a însărcinat cu însemnata misiune artistică ce i-a fost încredinţată şi în mijlocul împrejurărilor celor mai grele şi cu multe sacrificii, de care nu este locul să vorbim aici mai în detai, a adus-o la un bun sfîrşit prin talent, prin energie, prin

conştiinţă şi prin o iubire de artă mai pre sus de laudă.

D. Lecomte de Nouy a venit dar la Curtea de Argeş, unde nu a găsit ca prepararea aproape nimic. A trebuit să inventeze şi să dirigeze o întreagă organizare administrativă pe lîngă cea artistică, să facă planuri, să desemneze toate detaiurile, să aducă oameni capabili, să-şi procure chiar locuinţa şi hrana numeroşilor lucrători, ce-i concentrase în această tabără artistică.

Ştiţi, D-lor, că biserica Episcopală de la Curtea de Argeş fusese zguduită odată prin cutremur şi mai pe urmă fusese vătămată prin două focuri. Două turnuri erau prin zguduire scoase din linia postamentului lor de deasupra boltei bisericei, legătoarele lor de fier în parte rupte, zidurile boltei la unele locuri crăpate, polichromia aproape distrusă de schimbările atmosferice şi de foc, frumosul baptiseriu dinaintea bisericei desfăcut şi pus într'un şopron. Aci erau toate de refăcut, şi cu ce artă migăloasă! Fie-care ornament trebuia studiat, desemnat şi sculptat apoi în piatră cu forma lui specială. Şi aceste forme speciale sunt una din particularităţile admirabile ale edificiului. Fie-care desemn de ornament este deosebit de celălalt, şi mai ales în numeroasele

scuturi rotunde, care sunt bătute cu nişte capete de cui de piatră în partea de sus a boltei, sub frumosul carnis în formă de stalactite, se vede cea mai bogată fantasie în felurite forme, aşa încât fac împreună un fel de cartă de model al ornamenticei mauro-veneţiene. Pentru asemenea lucrări de restaurare se înţelege că trebuiau tăetori de piatră şi alţi meşteri cu gust şi cu cunoştiinţe. Aceşti oameni au trebuit să fie aduşi de departe, căci nu se găseau la noi. Pe unii i-a adus din Franţa, pe alţii din Italia, unul din Palestina. Erau dar o sumă de lucrători veniţi, şi biserica era la o jumătate de oră afară din orăşel. A trebuit o întreagă combinare administrativă pentru a le pregătì locuinţa şi traiul lîngă edificiu, a-i priveghia şi îmbărbăta la lucru, a menţine disciplina între ei, a îngrijì de plata lor regulată.

Şi toate acestea în sarcina d-lui Lecomte în afară de misiunea sa curat artistică, a d-lui Lecomte singur, în ţară străină, într'o localitate cam afară de circulaţia cea mare, adese ori expus la dificultăţi şi de altă natură, pe care prefer a nu le mai atinge. Şi pe lîngă toate acestea, în mijlocul feluritei sale ocupaţii, în mijlocul lucrărilor de tot felul, isbucnì rĕsboiul între Ruşi şi Turci şi întrerupse lucrarea în multe

părţi ale ei: transporturi împiedicate, lucrători fugiţi, nelinişte generală. Se înţelege că nici ministrul în acea vreme, chiar dacă ar fi voit, nu avea capul liber ca să se ocupe de res taurări artistice, şi nici mijloacele finanţiare nu erau disponibile ın cifra cerută ca să se facă lucrările în toată întinderea. De aci se explică întîrzierea în mare parte şi o sporire a cheltuelilor totale prin continuarea unor salarii pe un timp cu mult mai îndelungat decât se prevĕzuse în proiectul primitiv.

Acum în ceea ce priveşte zidirea, se ştia de mai înainte şi s'a putut constata în decursul restaurării zidurilor şi a ornamentelor de piatră, că biserica fusese primitiv colorată şi strălucea în frumoasa polichromie a atâtor edificii orientale. Mai ales printre acele nenumĕrate figuri de stalactite şi printre liniile caracteristicei coarde împletite ın trei, care încinge mijlocul edificiului, erau urme vizibile de colori şi de aurire. Eu însu-mi le-am putut vedea în diferitele rînduri, în care am fost la Curtea de Argeş. Atunci d. Lecomte a fost fireşte însărcinat de minister să termine restaurarea externă împreună cu această podoabă a polichromiei.

Asupra colorării acesteia am auzit la noi diferite păreri; unii ziceau, că nu trebue să se

facă tocmai aşa, alţii că este prea mult aur, alţii că s'a alterat forma cea vechie, etc. D-lor, acestea sunt chestii, care trebuesc deslegate de oamenii cu oare-care competenţă, şi nu este de nici un folos să facem critică fără cunoştinţă de causă! D. Lecomte du Nouy, a cărui competenţă după antecedentele sale este mai pre sus de contestare, ne afirmă că aşa a fost polichromia, şi aşa a trebuit să fie restaurată, precum s'a făcut.

D. ministru de culte se înţelege că a trimis o comisiune pentru a-şi da părerea asupra lucrării terminate, şi a făcut foarte bine, că a numit în acea comisiune tot ce avem noi mai competent întru aceasta. Va fi destul să vĕ numesc pe d-nii Ion Ghica şi Dimitrie Sturdza între alţii. Comisiunea în unanimitate a opinat, că lucrarea d-lui Lecomte nu lasă nimic de dorit.

Trebue dar să avem convingerea, că bine s'a făcut restaurarea. Adaog, că şi d. Alexandru Odobescu, eminentul nostru archeolog, de câtva timp absent din ţară, a vĕzut adese-ori lucrarea d-lui Lecomte şi a fost totdeauna un zelos susţiitor şi adese-ori sfătuitor al d-sale.

Negreşit, că acea împodobire polichromă, care s'a vĕzut în urmă că era necesară, a ocasionat nişte cheltueli neprevĕzute la început, şi astfel se explică, pe lîngă întârzierea menţionată mai

sus, suma cheltuită până acum cu restaurarea aceasta. Dar acum, când lucrarea este terminată, eu cred, că trebue să ne felicităm cu toţii, că toate guvernele care s'au succedat, conservatori, multi-colori şi liberali, au contribuit fie-care cât au putut ca să se reînoiască şi să se păstreze acest monument, care este fără îndoială cel mai frumos ce-l avem în ţara aceasta, şi totdeodată un monument, care dovedeşte, până la ce grad de cultură şi de prosperitate a trebuit să fie ajunsă Românîa la începutul secolului al 16-lea, sub domnia lui Neagoe-Vodă.

Pentru aceste cuvinte şi în urma explicaţiunilor ce ni s'au dat din toate părţile fără deosebire de nuanţe potitice, vom declara cu toţii prin votul nostru, că suntem mulţumiţi de marea operă de artă naţională, care s'a terminat într'un mod aşa de fericit. (Aplause).

— Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege şi se primeşte în unanimitate. Art. 1 şi 2 se adoptă fără discuţiune.

Se pune la vot proiectul de lege în total şi rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanţi	73
Majoritate reglementară	37
Bile albe	72

53.

Contra încurajării turburărilor.

(Ședința Camerei de la 13 Martie 1881).

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident și finanțe.
B. Boerescu, externe.
A. Teriachiu, interne.
D. Giani, justiție.
General Slăniceanu, rĕsboĭ.
Colonel Dabija, lucrări publice.
B. Conta, culte.

După atâta întârziere, în decursul anului 1880 independența Statului Român este în sfîrșit formal recunoscută de Puterile europene. Aceasta și explică stăruința lui Ioan Brătianu de a păstra pe B. Boerescu la ministerul de externe. Prezența lui B. Boerescu în cabinetul liberal, tocmai fiind-că fusese ministru sub Lascar Catargi și luase o parte însemnată la încheierea convenției

comerciale cu Austro-Ungaria, da Marilor Puteri un fel de garanţie pentru guvernul unui partid, care nu se prea distinsese în trecut prin fidelitatea sa dinastică, nici prin respectarea convenienţelor internaţionale.

Nu e vorbă, Ioan Brătianu, avênd acum experienţa unei mai îndelungate conduceri a afacerilor publice, devenise un adevĕrat om de stat şi om de guvern. Dar în partidul sĕu regenerarea şi îndrumarea spiritelor spre ordinea monarhică mergea mai cu anevoie. Apucăturile revoluţionare se bucurau încă de simpatia multor liberali, iar despre prezidentul Camerei C. A. Rosetti (şi ce influenţă avea el pe atunci asupra partidului!) se zicea, că este şi remâne republican de convingere.

Acest contrast între un guvern monarhic şi veleităţile turburătoare ale partizanilor sĕi se manifesta din când în când în mod intolerabil. Autoritatea lui C. A. Rosetti în partidul liberal, poate şi amintirile de la 48, puneau pe acest partid în oarecare raport (de sigur nebănuit de mulţimea aderenţilor) cu elementele extreme din Europa, în deosebi cu internaţionala revoluţionară, care încerca pe atunci din Londra să se organizeze mai temeinic, avênd o filială şi la Bruxelles, unde se strecurau unii Români şi dobîndeau prin chiar aceasta un titlu de bună primire în ochii lui C. A.

Rosetti. Intre alţii B. Conta pare a-şi fi pregătit în asemenea mod cariera politică în ţară. Poate d. G. Panu, pe atunci prim-procuror şi om de încredere al partidului liberal în Iaşi, ar fi în stare să ne dea mai multe deslușiri asupra acestei curioase faze a mişcării noastre politice. Era destul, ca un student român să fi fost expulsat drept anarhist chiar de poliţia republicană din Paris, pentru ca să fie îndată numit la Bucureşti în posturi mai înalte, d. e. la ministerul de finanţe. Prefectul poliţiei capitalei, mai târziu ministru de interne, Radu Mihai protegea făţiş pe socialistul-nihilist dr. Rusel, care fusese numit profesor la seminarul teologic din Curtea de Argeş şi apoi strămutat şi susţinut la Iaşi, etc. etc.

Este evident, că o asemenea, oare-cum naivă confusie şi contradicţie în procedările guvernului se putea cu atât mai puţin admite în România pe la începutul anului 1881, cu cât recunoaşterea independenţei sale îi impunea mai multă rĕspundere proprie în mijlocul monarhiilor, de care era înconjurată, şi ne indica din contră o accentuare a elementelor de ordine şi de stabilitate. Proclamarea Regatului era indicată în acel moment, nu încurajarea anarhiei.

Cea mai tristă exemplificare a turburării spiritelor prin propaganda ideilor revoluţio-

nare o daseră tocmai atunci două evenimente senzaţionale: la noi în ţară atentatul lui Petraru încontra lui Ioan Brătianu (2 Decemvrie 1880), în Rusia asasinarea Impĕratului Alexandru II (1 Martie 1881).

In astfel de imprejurări se anunţă şi se desvoltă interpelarea următoare:

T. Maiorescu. D-le preşedinte, cer cuvîntul pentru a anunţa o interpelare.

D. vice-preşedinte G. Ghiţu. Aveţi cuvîntul.

T. Maiorescu. Am onoare a întreba pe d. ministru preşedinte, dacă în urma procesului Petraru şi-a manifestărilor socialiste din Iaşi crede timpul venit de a imprima politicei interne o direcţie mai compatibilă cu consolidarea monarchiei constituţionale. Vĕ rog bine-voiţi a fixa timpul, când credeţi că puteţi rĕspunde.

D. preşedinte al consiliului. Pot rĕspunde îndată.

T. Maiorescu. D-le preşedinte, de şi onor. Cameră este ocupată cu chestii de mare interes, cu regularea budgetului anual, trebue cu toate aceste să i se prezente unele întrebări, a căror importanţă trece peste importanţa momentană a unui budget şi care sunt de natură a merita o desbatere în or ce moment disponibil. Cu atât mai mult pentru noi cei din oposiţia

conservatoare, cu cât noi la desbaterea adresei Tronului nu am luat parte — din deferenţă pentru d. ministru preşedinte; d-sa se afla atunci într'o situaţie, care comanda respectul or cărui om de ordine şi adversarilor săi conservatori mai ales. Ne am abţinut dar atuni, nu am discutat nici chestia regulării succesiunii la Tron; nu vream să facem observările noastre asupra politicei unui bărbat, care în acel moment întrunea în persoana sa simpatiile tutulor oamenilor de bine.

Insă au venit de atunci incoace împrejurări, care ne silesc să eşim din această rezervă, şi în deosebi atmosfera, în care ne aflăm astăzi în această privire, cred că reclamă din partea noastră câteva relevări de fapte, câteva reclamaţiuni in contra politicei interne a guvernului, despre a căror valoare veţi avea dv. să judecaţi, şi mai ales ţara.

Suntem sub impresia procesului acelora, care au încercat atentatul în contra d-lui ministru preşedinte; suntem sub impresia grozavului atentat comis în imperiul unei ţări vecine; suntem sub impresia unui fapt mai mic, pe care însă l-am putut asemenea constata acum, a arestării ce s'a făcut în contra nihiliştilor sau socialiştilor din Iaşi.

Ceea ce printr'o moţiune, la care cu toţii ne

am asociat şi care a fost foarte energic şi bine formulată de actualul preşedinte al acestei şedinţe a Camerei, ceea ce în moţiune cu toţii am zis-o, veştejirea ce am dat-o acelui fapt comis în contra vieţei d-lui ministru preşedinte, ca a unui fapt provenit din idei străine, care nu ar avea nici un tĕrîm în ţara noastră, aceasta astăzi pare că nu s'ar mai potrivì, în motivele, în dreptul nostru de a respinge fapta ca o faptă cu totul străină de ţară. Se vede, că nu este tocmai de tot străină acêa încercare; se vede, că din nenorocire sunt de constatat primele încercări de a face ca să prinză rădăcini în ţară la noi o periculoasă rătăcire a ideilor publice. Şi când suntem în ajunul poate al unei constituiri mai însemnate a Statului Român, este bine ca să ne dăm şamă, unde stăm în această privire? Care este partea, poate, de rĕspundere ce priveşte şi pe administraţie în această chestie? Şi ce ar fi de făcut ca să se îndrepteze lucrul?

Dintr'o întrebare făcută de un eminent membru al opoziţiunii, d. Vernescu, asupra Regatului, din rĕspunsul dat de d. ministru-preşedinte, mi s'a părut, că această chestie a Regatului ne aşteaptă, ar putea să fie pusă în curînd la ordinea zilei. Dacă va fi pusă, atunci noi conservatorii

nu vom putea decât să felicităm pe d. ministru preşedinte pentru aceasta, şi vom fi totdeauna fericiţi de a constata o înălţare şi o întărire a acestei ţĕri în ordinea ideii monarchice. Dacă dar în ceea ce a spus d. interpelator Vernescu era numai o umbră măcar de oposiţie, noi conservatorii nu ne asociăm de loc la această umbră a d-sale, am fi cu totul alăturea cu încercarea guvernului în acest sens pentru a-l sprijinì.

Dar tocmai fiindcă suntem aşa, este momentul pentru noi de a ne întreba, dacă forma acea bine venită pentru noi, care vrea să se dea Statului Român, este tot aşa pe bine susţinută în sensul constituirii ordinei monarchice şi prin administraţia internă a guvernului actual. Căci uşor s'ar putea întîmpla, că atunci, când ne ocupăm de Coroana Regală, adică de chiar înflorirea arborelui, să negligem tocmai trunchiul şi rădăcina lui, şi introducênd forma din afară a Constituţiunii Regale, să uităm adevĕratul ei fundament, care este numai în bunul spirit şi în inima societăţii; şi atunci cea dintâi îngrijire ar putea să ne fie nimicită şi paralizată prin negligenţa ceailaltă.

D-lor, un fapt straniu s'a petrecut cu ocasia nefericitului proces, ce s'a terminat în sĕptĕmâna aceasta înaintea juraţilor. Un fapt straniu zic,

căci cu multe zile înainte de a se încerca acel atentat, a putut să citească or şi cine o ameninţare, şi nu numai o ameninţare, dar chiar declaraţiunea directă şi făţişe, publicată în mai multe jurnale, că era luată de un comitet de 50 hotărîrea de a se asasina d. prim-ministru.

Eu posed un numĕr dintr'un asemenea jurnal. Atentatul s'a întîmplat în ziua de 2 Decemvrie, şi aici este numĕrul unui jurnal de la 17 Noemvrie, vîndut public la gara de Roman, precum se vindea public şi în capitală. Acolo se vorbeşte despre acest atentat plănuit, dar redactorul jurnalului îşi face rezervele sale contra comitetului de 50, de la care se zicea că provine declararea.

Iată dar, d-lor, ce s'a publicat prin jurnale; aceasta s'a publicat nu numai în jurnalul ce-l am aici, dar şi în alte foi, şi chiar înainte de acest numĕr s'a publicat făţiş declararea pentru acest asasinat.

D lor, nu voiesc să ating toate chestiile ce merită a fi relevate din decursul procesului Petraru, de exemplu că s'au făcut asupra proiectatului atentat denunţări directe d-lui prefect al poliţiei; nu voiesc să relevez ceea ce ar părea că resultă din instrucţia procesului, negligenţa poliţiei în prevenirea faptului. Nu mĕ voi pune pe

acest tĕrîm mai mic, ci relevez faptul acelei publicaţiuni anterioare numai pentru a ajunge la discutarea unei cestiuni de principi al administrării guvernului.

D-lor deputaţi, când s'a publicat acele ameninţări, ne am întrebat poate cu toţii: este o aberaţiune mentală ce se manifestă? Este un lucru care trebue despreţuit? Şi eu înţeleg, ca d. prim-ministru sau ministru de interne să-şi fi zis: e cu neputinţă o asemenea faptă în ţară la noi, nu trebue luată ameninţarea în serios, căci asasinatul organizat nu poate să prindă rădăcini la noi. Dar cu toate acestea ştiţi, care a fost resultatul acelor ameninţări, şi ele ar fi trebuit să fie luate în serios, ar fi trebuit să se fi prevenit faptul.

Dar să ne întrebăm acum, după ce s'a întîmplat atentatul, atitudinea luată din partea guvernului este ea de aşa natură, încât să nu ne inspire temeri pentru o mai departe propagare a celor idei criminale îndreptate în contra.... te miri, în contra cui; în contra or-cărei alte persoane. In sĕptĕmâna trecută a fost aci în Cameră o discuţiune asupra unor jurnale, şi s'a atins şi cestiunea provocărilor ce se fac prin presă. Atunci d. ministru de justiţie şi oratorii amici politici ai d-sale avură bună-voinţă de a

face nişte declaraţiuni, care negreşit sună foarte frumos din punctul de vedere al liberalismului teoretic. D. ministru, făcênd alusie chiar la a-menințătorii acelui atentat, zicea: cu toate acestea guvernul liberal n'a făcut proces de presă şi nu va face proces de presă, nici în faţa ameninţărilor de asasinat.

M'am întrebat: ce însemnează o asemenea declaraţie de pe banca ministerială, făcută prin gura ministrului de justiţie, şeful procurorilor sau a parchetului unei ţĕri, parchet care este chiemat a urmărì crimele şi delictele? Să nu facem nici o dată proces de presă? Să nu urmărim presa nici când ea provoacă la asasinat? Iată principiul pus înainte de ministrul justiţiei.

Voci. Cer cuvîntul.

T. Maiorescu. D-lor, eu regret, că un asemenea princip în asemenea împrejurări s'a pus înainte de ministrul justiţiei, şi ca să mărginim discuţia asupra punctului de care este vorba, permiteţi-mi a recunoaşte împreună cu d-v., că nu e lucru mai frumos, mai laudabil decât faptul că nu e trebuinţă de urmărirea presei; mai recunosc, că în casul de faţă nu poate fi vorba de vre-o mĕsură excepţională; recunosc că este de onoarea maturităţii politice ce a do-

bîndit poporul român, că atât în timpul rĕsboiului cât şì acuma nu este trebuinţă de nici o mĕsură de excepţie, de nici o suspendare a vre unei libertăţi publice. Dar rĕmâind în limitele Constituţiei, vorbind numai de crime şi delicte în împrejurările în care ne aflăm, astăzi când se plănueşte, şi sperăm că se va face, să fim inălţaţi la Regat, când suntem aşa dar o monarchie, şi o monarchie învecinată cu alte monarchii mai puternice decât noi, când vedem că în una din aceste monarchii sunt cele mai crâncene agitaţii nihiliste, şi când vedem că toate monarchiile Europei sunt preocupate de această stare de lucruri: ei bine, în asemenea împrejurări noi conservatorii suntem în tot dreptul să ne întrebăm: ce însemnează declaraţia de principii a ministrului de justiţie: *nu voi urmărì asemenea provocări la asasinat când se manifestă prin presă?*

Să ne înţelegem! Presa să fie sustrasă de la or ce arbitrar al guvernului, foarte bine. Vrem şi noi să nu fie urmărită şi să nu fie judecată de alte autorităţi decât acelea pe care le arată Constituţia, adică de juraţi, de suveranitatea poporului manifestată prin verdictul juraţilor. Dar această limită pentru garanţia presei odată pusă prin Constituţie, de aci nu resultă declararea de impunitate a

presei. Nu este stat constituit, care să ceară or să fi cerut mai mult decât garantarea libertăţii presei prin suveranitatea veridictului juraţilor. A venì, de şi ai acea garanţie înscrisă, şi a declara: „nu voi face us de nici o procedură în contra presei“, aceasta, D-lor, este o declaraţie, pe care o cred incompatibilă cu o desvoltare mai sigură a ordinei noastre politice într'un stat monarchic.

Aci să-mi permiteţi a face o mică digresiune. Cu atât mai mult ne a surprins pe noi această declarare a d-lui ministru, cu cât principiul pus „nu vom face proces de presă, nici când „prin presă se proclamă asasinatul; nu vom ur„mărì presa în nici un cas“, acest princip afirmat este în contrazicere cu acte anterioare ale acestui guvern liberal.

In adevĕr, s'au făcut sub acest guvern procese de presă; nu s'au făcut în împrejurări aşa de grave ca acele, care sunt acum, dar s'au făcut procese de presă şi s'au făcut chiar de către un eminent jurisconsult, fost ministru de justiţie sub acest guvern, de d. Stătescu. S'a mai făcut proces de presă de un alt eminent bărbat de stat, fost ministru de interne în ministerul d-v., de d. Kogălniceanu. Şi s'au făcut aceste procese în împrejurări şi cu procedeuri aşa de stra-

nie, încât suntem în drept să zicem, că ceea ce rĕu s'a făcut atunci, ar fi bine să se facă în alte casuri mult mai grave acum. Fiind însă că s'a desminţit această afirmare de pe banca ministerială, s'a zis „nu s'a făcut proces de presă", şi fiind-că s'a afirmat şi de alţi onorabili deputaţi că nu s'a făcut, că nu se face şi că nu se va face proces de presă sub regimul liberal, să-mi daţi voie să vĕ dovedesc, că s'au făcut procese de presă de acest minister şi cum s'au făcut; şi dacă s'au făcut unele foarte rĕu, ar fi bine ca în alte casuri să se facă altele, însă mai bine.

Era ministru de justiţie d. Stătescu, şi în jurnalul *Timpul* a apărut, reprodusă dintr'un alt jurnal, o notiţă prin care se zicea, că s'a comis în contra d-lui ministru de justiţie, când eşia din edificiul ministerului, o faptă necuviincioasă de către un domn Bibănescu. Foarte rĕu a făcut acela, care a comis un asemenea ultragiu în persoana d-lui ministru al justiţiei, fie zis în treacĕt. La această notiţă, inofensivă ca valoare politică, ne-a venit un comunicat formal de la ministerul justiţiei, cu hârtie oficială a ministrului justiţiei. O am aci; v'aş obosì cu lectura acestui comunicat; l-aş reproduce numai, dacă s'ar contesta. Comunicatul cerea jurnalului nostru să rec-

tifice faptul şi sfîrşea prin cuvintele: „să se dea „această desminţire *Timpului*, atât pentru a res„tabili adevĕrul, cât şi pentru ca publicul să „vadă odată mai mult, prin ce manopere neleale „oposiţia înţelege să atace şi să discrediteze gu„vernul“. Cu alte cuvinte: se cerea de la redacţia *Timpului*, în virtutea unui articol din legea penală, ca să publice în prima pagină a jurnalului această rectificare. Redactorul de atunci, d. I. A. Cantacuzin, a venit la mine şi ne am consultat, ce este de făcut. Am decis împreună să se refuze din princip inserţia acestui comunicat ofensător. Şi a apărut în numĕrul viitor o declaraţie a *Timpului*, în care se zicea, că dacă un ministru, care se crede ofensat, are dreptul în princip să ceară rectificare, n'are dreptul să silească o foaie ca să se insulte ea însăş în propriele sale coloane.

Fără îndoială acest drept nu putea să-l aibă ministrul; acesta este un princip al respectului presei, despre care sunt convins, că toţi bărbaţii luminaţi din partitul d-v. îl împărtăşesc împreună cu mine. — S'a refuzat dar publicarea pentru acest motiv; atunci ministrul justiţiei, d. Stătescu, printr'o adresă oficială din partea ministerului, a sesizat (cum se zice cu termenul francez) parchetul ca să urmărească foaia *Timpul*, pentru că a re-

fuzat să publice comunicatul ministerului. Această adresă îmi veţi da voie să v'o citesc în partea ei relativă, pentru că este un lucru mai important, şi ar fi foarte trist, când s'ar găsì un alt ministru nu numai liberal, ar fi trist chiar când ar fi din partidul conservator, care ar urma acest precedent al acelui ministru liberal.

Copie de pe ordinul ministrului de justiţie No. 607 din 18 Ianuarie 1878 către primul-procuror al tribunalului Ilfov:

„Cu adresa No. 440 din 14 Ianuarie, ce vi se alătură în copie, ministerul justiţiei a înaintat redacţiei ziarului *Timpul* comunicatul publicat în *Monitorul oficial No. 11*, în privinţa faptelor calomnioase rĕspândite de acel jurnal contra d-lui ministru al justiţiei, cu invitare ca, conform art. 193, alin. 3, codul penal, să aibă a-l reproduce în capul jurnalului. Fiind-că însă până astăzi nu se vede că acel ziar să se fi conformat legei, veţi bine-voi, d-le prim procuror, a lua disposiţii, ca să se pronunţe contra celor culpabili amenda de 20 lei pentru fie-care zi de întîrziere, faptul acesta fiind calificat de lege ca un refuz de serviciu datorit legalmente, şi prin urmare de competenţa instanţelor corecţionale".

Iată dar un ministru al justiţiei, care în propria sa causă n'a sesizat numai parchetul, căci

aceasta voi avea onoare să o recomand şi eu pentru alte împrejurări, de şi nu aş fi recomandat-o nici odată în împrejurarea d-lui Stătescu, dar care spune procurorului chiar şi ce pedeapsă să provoace de la tribunal, şi decide competenţa care s'ar cuvenì tribunalului corecţional. Trib. corecţional, nu voi să zic intimidat, căci magistratura este independentă, dar adoptând maniera de a vedea a ministrului, a şi condamnat pe d. redactor al *Timpului*. L-am apărat eu, dar se vede, că eram mai slab decât adresa ministerială. Am făcut atunci apel, şi Curtea de apel în unanimitate s'a declarat incompetentă de a judeca acel proces, pentru că a pus principiul cel adevĕrat, că este numai de competenţa juraţilor de a examina această materie, şi a zis, conform cu teoria ce am avut onoarea să o susţiu înaintea ei, că nu este iertat a se interpreta printr'o mĕsură laterală disposiţiile, după care procesele se duc la juraţi şi nu se lasă la discreţia tribunalelor ordinare constituite. Căci, adaog eu, ar fi atunci cu putinţă, ca sub acest pretext să trimită guvernul jurnalelor opoziţionale comunicări injurioase, cum era aceea despre care v'am vorbit, şi să zică jurnalului: umpleţi foaia ta de opoziţie cu comunicările mele în contra ta. Apoi atunci unde ar mai rĕmânea libertatea presei?

Iertaţi-mĕ, d-lor, şi sper că nu lipsesc de la datoria modestiei, dacă îmi permit să ating un mic fapt personal al meu. N'aş face-o, dacă n'aş fi silit să întaresc argumentarea, ce vreau să o aduc înaintea d-voastră, şi să fac să dispară acea atmosferă, care ar putea plana în contra mea şi care s'ar putea rezuma în objecţia: le convine conservatorilor, reacţionarilor, să vorbească de libertatea presei, când sunt în opoziţie, dar de ce n'o practică atunci, când sunt la guvern şi în majoritate?

Acela, care are onoarea de a vĕ vorbì acum, a practicat-o absolut în acelaş mod şi când făcea parte din deputaţii majorităţii în Camera conservatoare, atunci, când venise reposatul şi mult regretatul Costaforu cu un proiect de reformă a codului penal, prin care se încercase să întrebuinţeze iarăş asemenea mĕsuri, pentru a sustrage jurnalele prin fel de fel de mijloace de la juraţi. Singur atunci, de şi din majoritatea conservatoare, în Cameră, mi-am permis să prezent un amendament, prin care se declara: nici o mĕsură preventivă nu se poate lua în contra presei, nici odată şi sub nici un motiv presa nu se poate sustrage de la juraţi, până când Constituţia, care garantează libertatea presei, este în vigoare; nu e iertat, odată ce ai o lege generală a

statului ca pact fundamental, să cauţi prin legi laterale să surpi acest fundament, şi nu poate să fie acesta un principiu bun, mai ales pentru conservatori; din acest punct de vedere foarte conservator şi foarte legal, pe care era pus, acel amendament a întrunit majoritatea acelei Camere conservatoare, s'a votat, şi în aceeaş seară guvernul a retras tot proiectul de reformă a codului penal, iar d. Costaforu şi-a dat cât-va timp după aceea demisiunea.

Suntem dar în drept, noi aceştia, care apăram libertatea presei deja în majoritatea Camerei conservatoare, ca să vorbim de libertatea presei cel puţin sub un regim liberal, şi ne putem scutì de obiecţiile ce ni s'ar face că de ce numai în opoziţie o susţinem. Am susţinut-o şi când eram în majoritate. Cu această mică autoritate ce poate da unui om un asemenea fapt din trecutul sĕu politic, viu din nou şi zic: foarte rĕu s'a făcut acel proces de presă de d. ministru Stătescu şi rĕu s'a încercat de către d-sa a se interpreta competenţa tribunalelor, cu atât mai rĕu s'a încercat, cu cât într'o circulară publicată în *Monitorul oficial* tot d-sa vorbea de libertatea presei, ca de ceva nou; pare că până atunci libertatea presei fusese periclitată de alte Camere şi pare că numai de la

d-sa înainte era vorba de adevěrata libertate a presei. Aceasta, D-lor, învederează încă odată mai mult, ce deosebire este une-ori între o declamaţie frumoasă şi între realitatea faptelor. Căci, pe când se învěluiau faptele prin acea declaraţie frumoasă din circulară, sub circulară se ascundea citatul ordin către procuror, dat în contra *Timpului*.

Aşa dar, Curtea de apel din Bucureşti, d-lor, în unanimitate, a declarat că e necompetentă, şi atunci, d. procuror-general — cred că am dreptul să-l numesc: însuş d. Opran — a făcut recurs în casaţie, spre a se stabilì de către Curtea de casaţie dreptul tribunalelor ordinare de a judeca presa, iar nu juraţii. Aţi fi crezut d-v., că una ca aceasta a fost cu putinţă sub regimul d-v. liberal? Trebue să o credeţi acum, căci aşa s'a întîmplat.

Am vězut pe atunci chiar o foaie, care servă de organ eminent al ideilor d-v. liberale, ziarul *Românul*, susţinênd această teorie, că presa în asemenea casuri trebue să fie judecată de tribunalele ordinare

O voce. Nu credem aceasta. Citaţi.

T. Maiorescu. Repet, că acel organ a justificat procedarea şi ordinul d-lui ministru al justiţie către d. procuror. Pentru a constata îndată

faptul, aş putea face apel la d. redactor al jurnalului *Românul*, care se află între noi.

Em. Costinescu. Nu-mi aduc aminte.

D. preşedinte. Amintesc oratorului, că aci nu avem redactori şi directori de jurnale; avem deputaţi.

T. Maiorescu. D le preşedinte, vĕ sunt recunoscĕtor de buna-voinţă, cu care mĕ conduceţi în această desbatere, foarte grea pentru mine.

Afirm încă odată faptul. Am jurnalul *Românul* cu acel articol la mine acasă. Vĕ rog, ca până la proba contrarie să-mi daţi crezămĕnt. Voi aduce acel numĕr al *Românului* în Adunare mâine, şi chiar astăzi, dacă voiţi, după ce voi termina.

Procurorul general dar a făcut recurs; însă în fine la Curtea de Casaţie s'a găsit un procuror, d. Scarlat Pherekyde, care a avut destul tact politic şi destulă justă apreţiare a principiilor liberale în această materie, pentru a nu susţine acel nefericit recurs; recursul neputĕndu-se retrage însă, Curtea de casaţie s'a pronunţat asupra cazului, şi acel corp, care din norocire nu era şi nu este un corp electiv, ci inamovibil, a decis că presa nu se poate sustrage de la juraţi nici în asemenea cazuri.

Grav era cazul acesta. Dar s'a întîmplat altul şi mai grav sub acest guvern. Era în Dobrogea un jurnalist, d. Scheleti, — îi citez numele, fiind-că a fost citat în urmă cu laude de pe banca ministerială pentru o broşură a sa: *Dobrogea, organizarea ei.* Acest d. Scheleti făcuse o petiţie ca advocat în Dobrogea, în numele mai multor proprietari de acolo. In petiţiunea sa el arăta plângerile acelor oameni către consiliul de miniştri, că erau despoiaţi fără de lege de avutul lor imobiliar. Această plângere s'a găsit injurioasă la consiliul de miniştri. Eu aş dorì în privinţa aceasta, ca d-nii miniştri liberali să fie mai răbdatori, să aibă mai multă indulgenţă în apreţiarea expresiilor ce li se adresează; fiind-că, de! suntem un popor viu, tînĕr, şi expresia se poate lăsa să fie mai puţin aleasă la unii din noi.

In consiliul miniştrilor dar s'a zis: această petiţie este injurioasă, pentru că este zis, că se deposedează ca în vremea Turcilor, etc. S'a trimis dar în judecată d. Scheleti, s'a condamnat, Curtea de casaţie a casat, Curtea de Focşani, la care a fost trimisă afacerea, l-a achitat. Insă odată achitat de Curte în mod definitiv, printr'o încheiere luată de consiliul de miniştri, conform faimosului regulament al Dobrogei, d. Scheleti a fost şters din tabloul advocaţilor; i s'a luat

dreptul de a pleda, i s'a luat dreptul de advocat pentru acelaş fapt, pentru care Curtea îl achitase. Ministrul de interne îşi rĕsbună pe cale administrativă pentru achitarea dobîndită pe cale judiciară. D. Scheleti, doctor în drept de la Gand, june inteligent, căruia i se sfîrşise răbdarea, a scris atunci această broşură „Organizarea Dobrogei", broşură pentru care în urmă i s'au făcut laude de pe banca ministerială. In prefaţa acestei broşuri...

D. vice-preşedinte. Bine-voiţi, d-le deputat, a lua aminte, că ceea ce faceţi d-v. nici în germen nu se coprinde în interpelarea d-v., şi nu se cuvine ca Adunarea şi guvernul să fie surprins.

T. Maiorescu. V'am exprimat deja recunoştinţa mea, d-le preşedinte, pentru buna-voinţă ce puneţi în coducerea mea în discuţia de faţă, şi nu ştiu, dacă trec peste respectul ce vĕ datoresc, rugându-vĕ să-mi permiteţi o explicare la ceea ce ziceţi. Este neapărat ca să fie capete diferite, şi eu nu pot înlocuì inteligenţa mea prin inteligenţa altuia. Poate altul să spuie alte argumente, eu argumentez aşa precum pot şi precum ştiu; iar şirul argumentării este acesta: vreau să dovedesc, că nu este nici un motiv ca d. ministru de justiţie să declare că nu face pro-

cese de presă; d. ministru este cu atât mai rĕu venit în această declarare, cu cât s'au făcut deja sub acest regim procese de presă. Aceasta s'a contestat într'o şedinţă anterioară de d-sa; eu dar trebue s'o dovedesc, şi ca s'o dovedesc, trebue să citez exemplele bine constatate, de şi-mi pare rĕu să o fac într'un mod pentru D-v. aşa de neplăcut.

D. preşedinte. Aţi făcut.

T. Maiorescu. Dar sunt în dovada aceasta, şi această dovadă este esenţială pentru şirul argumentării.

Continuu dar. Asupra acelei broşuri, pentru nişte cuvinte zise în prefaţă în contra d-lui ministru de interne de atunci, s'a dat iar în judecată d. Scheleti, după ordinul ministrului, şi s'a condamnat la închisoare de un an de către tribunalul de apel din Dobrogea; d. Scheleti face recurs în casaţie; l-am apărat tot eu şi am zis atunci, că chiar în Dobrogea nu poate un tribunal ordinar să sustragă procesele de la juraţi. Curtea de casaţiune a casat şi această hotărâre pentru alt motiv, s'a trimis cauza înaintea Curţii de Focşani, şi Curtea a achitat pe d. Scheleti, şi astfel a putut să scape acest om de închisoarea de un an, la care era condamnat în urma cererii unui ministru de interne liberal.

Eram dar în drept să zic, că s'au făcut procese de presă sub acest minister; dar s'au făcut aşa precum nu doresc să le facă nici un minister, nici conservator nici liberal, fiind-că s'au făcut căutându-se a sustrage presa de la judecata juraţilor spre a o trimite înaintea tribunalelor ordinare.

Odată ce aşa s'a făcut, acum, când prin presă se propagă asasinatul, actualul d. ministru de justiţie face declaraţiunea cam juvenilă: nu vom face procese de presă!

Când se atacă preţioasa persoană a ministrului de justiţie în privinţa delicateţei prestigiului sĕu, faceţi proces de presă; când se atacă ministrul de interne prin o broşură, faceţi proces de presă, şi când se atacă societatea întreagă prin ameninţare de asasinat, declaraţi că nu faceţi proces de presă?!

D-lor, în aceasta este ântâi o contradicţie şi al doilea un pericol.

Inţeleg foarte bine (şi dacă m'am adresat cu interpelarea aceasta la d. ministru preşedinte, nu mi-am uşurat de sigur poziţia, ci mi-am îngreuiat-o) înţeleg foarte bine rolul, atitudinea frumoasă ce poate să o aibă d. ministru preşedinte în această afacere. Dacă d-sa însuş, care a fost victima unui atentat, ar venì şi ar sus-

ţine acel principi de inpunitate, înţelegeţi cât de greu este a-i spune d-sale, care personal a avut a suferì de acea odioasă încercare: ar fi trebuit să preîntîmpini rĕul de mai înainte. Insă, onor. Cameră, aci nu este vorba de valoarea, de curagiul or de generositatea personală a unui ministru; se poate foarte bine ca ministrul preşedinte în curagiul sĕu, în generositatea sa, să creadă chiar şi după cele întîmplate, că nu este trebuinţă de nici o altă mĕsură; aceasta însă nu autoriză pe o Cameră sau pe alţi oameni prevĕzĕtori de a admite ca să se erige în sistem, prin o declaraţie formală depe acea bancă, inpunitatea absolută a presei. D-lor, dacă s'ar fi supus din vreme chestia ameninţării cu asasinatul înaintea juraţilor; dacă procurorul ar fi urmărit cu o lună de zile înainte acea ameninţare; dacă se încerca să se facă de atunci, nu prin arestări preventive, ci pe deplina cale legală, lumină asupra acestei chestii, sunt sigur că s'ar fi preîntîmpinat încercarea de asasinat. Poate oare să zică o Cameră legislativă: Mĕsurile de siguranţă ce sunt prevĕzute în Constituţiune, când s'a pus presa sub controlul juraţilor, sunt de prisos? Nu este leac în contra acestei ameninţări de presă? Şi, când Constituţia pune un leac, ar fi rolul nostru să zicem:

Nu voi recurge nici odată la leacul constituţional, care sunt juraţii? Ar fi rĕu acest rol; nu este chiemarea noastră şi mai puţin a ministrului justiţiei de a declara în princip, că nu va recurge nici odată la juraţi. Rĕu a făcut onor. d. ministru al justiţiei şi d. ministru de interne, că la timp n'au atras atenţia organelor subalterne asupra acelor ameninţări de asasinare, şi probă că au făcut rĕu, este tocmai că faptul din nenorocire s'a comis, şi pentru un proces de presă, care nu s'a făcut la juraţi, aţi avut un proces de asasinat, care s'a făcut la juraţi.

Este însă poate mai nemerit din partea noastră, a oposiţiei conservatoare, aşa de puţin numeroasă în mijlocul d-v., de a nu pune multa importanţă pe declaraţiile d-lui ministru al justiţiei; d sa este încă prea nou venit pe acele bănci, şi în improvizaţiile d-sale, cam lungi, poate să se pripească a enunţa principii, care nu sunt adevĕratele principii nici măcar ale guvernului pe care-l reprezentă.

Pentru simplul acest motiv n'aş fi ridicat dar chestia; însă mai sunt un şir de alte fapte, care stau în raport cu aceasta. Dacă guvernul este poate încă autorizat să zică: prefer a nu lua mĕsuri preventive şi represive, de sigur veţi fi alături cu mine pentru

a-i spune: înţelegem să nu iai mĕsurì represive; dar să încurajezi, fie numai indirect, tendenţe subversive, aceasta n'o putem permite. Cred, d lor, că sunt câte-va fapte în administraţia guvernului actual, care sunt de natură a dovedì o asemenea încurajare, probabil fără conştiinţă din partea acelora, care le comit sau le tolerează. De abia se întîmplă atentatul de la 2 Decemvrie, şi mai mulţi din noi, între alţii şi eu, am primit o foaie volantă din Iaşi, cu data de 5 Decemvrie, 3 zile după atentat, sub-semnată de un domn, căruia nu-i voi face onoarea de a-i cita numele în parlament; poate să fie acest june un om foarte inteligent, poate că în teorie viitorul să se apropie mai mult de ideile sale, astăzi însă societatea noastră, cum este constituită, nu poate decât să respingă asemenea teorii. Acea foaie a fost distribuită în numele socialiştilor români, acelora pe care poliţia a încercat să-i aresteze acum. Zic încercat, fiind-că nu ştiu, dacă şi românii au fost în adevĕr arestaţi sau numai străinii.

O voce. Nici un român nu s'a arestat.

T. Maiorescu. Prea bine. Intre altele prin acea foaie socialiştii români se înţelege că nu pot decât „a aduce cordialele lor salutări d-lui

„Brătianu pentru fericita lui scăpare şi adinca „părere de rĕu de atentatul comis.“

Până aci şi noi, conservatorii, ne aflăm de acord cu acest manifest socialist; dar la pagina ceailaltă, unde sunt anunţate câte-va tese în tonul apocaliptic obişnuit la aceşti domni, se zice, sub No. 7: „In cas dacă socialiştii din „România vor fi siliţi vreodată, din nenorocire, „să urmeze exemplul fraţilor lor de peste Prut, „ei, ca şi comitetul executiv din Petersburg, nu „vor ascunde actele lor, cum fac astăzi reac„ţionarii, adoratori ai knutului rusesc“.

Va să zică, nu vor ascunde actele lor, ci le vor da la lumină. S'a dat la lumină câte-va sĕptĕmâni după aceasta, din nenorocire, şi actul comis contra Impĕratului Rusiei de colegii acestor d-ni din Petersburg.

D lor, vĕ întreb acum: trebue urmărită sau nu o asemenea chestie, când se prezentă în public? Chestie de apreţiare, de tact sau de temperament politic, şi nu-mi permit nici chiar aci să fac întrebarea, pentru ce nu s'a urmărit de actualul guvern. Căci alta este ceea ce vreau să semnalez atenţiunii onor. Camere: tinĕrul, care a sub-scris această foaie socialistă, este bursier al statului, direct subvenţionat de ministerul instrucţiunii publice. Cum consideraţi

d·voastră un asemenea fapt? Toată libertatea, d-lor, lăsaţi-o, fie şi libertatea presei până la licenţa arătată; dar un lucru nu puteţi cere de la monarchia constituţională: ca ea, dacă prin libertatea presei tolerează libera manifestare a tutulor părerilor întru cât sunt teoretice, dacă ea admite, că poate fi o viitorime, când asemenea teorii vor dobîndì o realizare practică, să vie astăzi şi să încurajeze ea însăş prin budgetul statului direct sau indirect asemenea lucruri. Aceasta nu se poate admite. Poate de ex. să fie o foaie de publicitate la noi, care să se întituleze „Republica" şi care să manifeste şi să susţie or ce idei republicane: libertatea presei o tolerează; însă ca acea foie să fie subvenţionată de guvern sau redactată de functionari ai guvernului, aceasta nu se poate într'un stat monarchic.

O voce. Şi subvenţia i să dă pentru ideile lui?

T. Maiorescu. D lor, acest tînĕr este bursier al statului. Recunosc, că nu este subvenţionat anume pentru teoriile şi ideile ce le propagă prin acea foaie. Dar odată ce un asemenea lucru s'a prezentat în public, ministrul trebue să ia mĕsuri în contra lui. Nu s'a luat, şi aici trebue să ne plângem. Poate să fie un băiat inteligent acela, îl vĕd în clubul studenţilor din

Iaşi, citesc că are să ţie o conferenţă asupra darvinismului; poate că tînĕrul este un purtător de ştiinţă, nu contest; dar tocmai toate aceste combinate cu faptul că el este bursier al statului, dau o gravitate propagandei ce se face între studenţi, şi care nu poate fi îngăduită.

Acesta nu este un fapt izolat. Este acolo în Iaşi un alt domn, care cam în acelaş timp a scris, a publicat şi a respândit o broşură cu titlul: *câte va comentarii asupra ideilor sănătoase;* şi în această broşură asupra „ideilor sănătoase" se zice între altele, iarăş numerotat şi iarăş în mod apocaliptic, după obiceiul acelor domni:

„Hoţul a ucis un om şi piere, Vera Sassulitch a „încercat să omoare pe Trepoff. Cel întâi din „motiv egoist, iar cea a doua din motiv al- „truist. Faptul întâi e immoral, al doilea „moral".

O opiniune ca toate opiniunile, exprimabilă sub libertatea presei. Acest domn însă fusese numit de actualul guvern profesor.... unde?.. chiar la un seminar bisericesc, la Curtea-de-Argeş. De acolo a fost depărtat sau se îndepărtase singur pentru o istorie întîmplată la o înmormêntare, îşi bătuse joc de religia noastră, cu care ocasie un membru al actualului

guvern, d. ministru de externe B. Boerescu, atunci în oposiţie, atacase guvernul cu multă vioiciune. S'a dus apoi la Iaşi acest domn, şi acolo în vremea alegerii mele de deputat, când era prefect de district actualul prefect al poliţiei capitalei d. Radu Mihai, acest domn trecea de protegiatul d-lui prefect şi a fost numit de d-sa medic de plasă, de şi era străin de origine, şi este rară numirea de funcţionari străini la noi.

Toate aceste pot fi interpretate ca neglijenţă; dar ele se repetă aşa de des, încât ne este permis să ne întrebăm faţă cu guvernul: asemenea teorii nu cum-va se vor interpreta de tinerime şi de oamenii puţin pricepuţi ca tolerate şi chiar încurajate de minister?

Cu ocasia procesului lui Petraru unul din acuzaţi, Pătescu, s'a dovedit că a fost institutor primar la o scoală din Capitală, şi s'a constatat, că la 1875 ministrul conservator de atunci, în urma unei denunţări, că Pătescu sileşte pe elevi să cumpere cărţile sale, pe care elevii nu le pot înţelege, s'a dus să inspecteze şcoala, şi când a intrat în clasă, a găsit pe acel institutor şezênd pe catedră şi citind o carte străină, iar băeţii ocupându-se cu alte lucruri, şi cei din banca din urmă se jucau cu arşice. Iată, d-lor, un fapt, care numai politic nu era. Atunci acel

ministru, fie şi conservator, a zis institutorului: d-ta nu eşti pentru şcoala primară, lasă-te de această meserie. Institutorul nu a voit şi a fost destituit. Eu cred, că a făcut bine acel ministru, de şi conservator. Vedeţi dar, d-lor, că Pătescu a fost dat afară pentru un fapt de neiertată negligenţă pedagogică. Ei bine, cum au căzut conservatorii de la putere, din darea afară a acelui domn s'a făcut pentru el un titlu de merit şi el a fost numit de guvernul liberal revisor scolar peste institutorii din chiar capitala ţĕrii. Ei, d-lor, iertaţi-mĕ: este ceva teribil în aceste schimbări administrative de la un guvern la altul! Când este vorba de schimbarea de prefecţi şi de alţi asemenea funcţionari politici, acelea sunt justificate, pentru că deocamdată nu se poate altfel. Dar nefericitul sistem ce-l avem noi de a face numai decât şi cu or ce preţ un titlu de merit şi de înaintare acelora, care au fost depărtaţi pentru negligenţă sau din alte motive disciplinare de către guvernul precedent, acest sistem este foarte periculos şi nu poate să aducă decât corupţiune în administraţie şi turburare în spiritul public.

Cred, că este bine să se releveze asemenea lucruri spre a nu se mai face pe viitor. Şi cu

această ocasie eu din parte-mi doresc, ca atunci, când vor avea conservatorii o majoritate în Cameră, dînşii să nu urmeze acest exemplu al d-v., să nu schimbe pe toţi funcţionarii, ci să continue cu mĕsurile cele bune administrative de la un guvern la altul şi să nu surpe tot ceea ce s'a făcut în intervalul de la o schimbare de minister la alta; căci atunci surpăm din temelie chiar posibilitatea unei organizări.

Mi-e teamă chiar, că acel domn Pătescu a fost mai ales recomandat şi înaintat sub d-v., fiind-că, precum vĕd din acuzare, pare a fi scris scrieri incendiare. Nu cumva acele scrieri incendiare au fost ele tocmai titluri de recomandaţie pentru înaintare? Nu cum-va unii din această majoritate liberală nu s'au desbrăcat încă de tot de ceea ce ar fi trebuit să părăsească din deprinderile revoluţionare ale trecutului, de a însoţì şi încuraja cu bună voinţă nişte acte....

D. preşedinte al consiliului. Din ce în ce începi să fii mai îndrăsneţ.

O voce. Şi să abuzezi de pacienţa majorităţii.

D. preşedinte al consiliului. Abuzezi de bună voinţa majorităţii pentru că califici majori-

tatea aceasta, că ar fi compusă de oameni revoluţionari. (Zgomot).

T. Maiorescu. Această interpelare am adresat-o d-v., d-le ministru preşedinte, nu pentru d-v., ci în parte *contra* politicei d-v.

D. preşedinte al consiliului. Şi în contra majorităţii acestei Camere. (Zgomot).

D. vice-preşedinte. Vĕ rog, d-lor, lăsaţi, nu întrerupeţi.

T. Maiorescu. Prin urmare, între d-v. şi între mine nu vĕ pot primì pe d-v. de judecător; sunt pus numai sub scutul bine-voitor al d-lui preşedinte al Camerei, care deja de două ori a avut buna voinţă să mĕ conducă în această desbatere. (Zgomot).

D-lor, înţelegeţi bine, că dacă fac această interpelare din partea şi în numele partidului conservator, nu pot conta totdeauna pe binevoitoarea d-v. apreţiare; nici în rolul meu nu intră de a conta pe această apreţiare a d-v. Rolul meu este de a spune ceea ce am de spus în limitele bine determinate de regulament, şi-mi îndeplinesc datoria mea de mandatar al ţĕrii, când fac o accentuare a unei stări de lucruri, pe care o cred foarte primejdioasă, pentru că este otrăvitoare pentru spiritul public şi mai ales pentru tinerime.

Cred, că ar fi o incercare zadarnică, când am voì noi să fundăm tot mereu prin legi şi regulamente ordinea publică, dacă în acelaş timp prin asemenea mĕsuri administrative lăsăm să se strecoare neîntrerupt ın spiritul tinerimii noastre credinţa, că actele de felul acelor, ce am avut onoare a vi le relata, nu sunt, precum ar trebuì, desaprobate de guvern, unele par a fi chiar încurajate. (Zgomot).

Aş voì prin urmare să obţiu de la guvern o declarare lămurită şi mai preciză decât s'a dat până acum, dacă a luat sau gândeşte să ia mĕsurile necesare, prin care să se stirpească acea credinţă din spiritul public şi din contră să se ştie bine, că or ce încercare revoluţionară va fi pedepsită. (Zgomot).

D-lor, aceste fapte ar fi fost şi pentru mine de mai puţină gravitate, dacă nu vedeam din mijlocul d-voastră, cu majoritatea cred a Camerei, sub-scriindu-se o propunere, ca fiind temeri de desordine, să se acorde o sumă de 300 mii de lei pentru ordinea publică, pentru menţinerea ei prin poliţia secretă, şi am felicitat din inimă pe d. ministru-preşedinte, că nu a primit această sumă. Dar rĕmâne faptul: s'a găsit o majoritate a unei Camere liberale, care, pe când ministrul justiţiei declara că el nu face procese de

presă, de altă parte cerea fonduri secrete pentru menţinerea ordinei publice prin poliţie. Ei bine, pe de o parte cererea de fonduri secrete pentru poliţie, şi pe de altă parte tolerarea de asemenea fapte din partea administraţiunii, aceasta este o contrazicere, care este periculoasă pentru spiritul public.

Este cu atât mai periculoasă, d le preşedinte, cu cât în organe autorizate ale partidului liberal, în acea foae, care este cu drept cuvint chiemată să fie reprezentanta tendenţelor şi ideilor d-v., în *Românul*, s'au susţinut direct teorii, idei şi apologii, pe care le cred subversive şi incompatibile cu monarchia constituţională. (Mirări).

D-le preşedinte, îmi daţi voie, înainte de a procede mai departe, să vĕ cer indulgenţa D-v., dacă citez un jurnal.

D. vice-preşedinte. Nu aveţi indulgenţa mea făcĕnd proces majorităţii Camerei şi jurnalelor în deosebi. D-le Maiorescu, sunteţi destul de inteligent ca să înţelegeţi, că nu poate fi permis aceasta nici unui deputat, de or ce coloare, de or ce partidă ar fi. Sunt dator să fiu imparţial şi să observ regulamentul pentru toţi, şi mai cu seamă să proteg minoritatea; însă nu vĕ pot permite a urma calea, pe care v'aţi pus. Acesta este rĕs-

punsul meu. Vĕ rog, urmaţi, şi-mi voi face datoria.

Titu Maiorescu. D-le preşedinte, îmi daţi voie să vĕ citez un fapt în privinţa regulamentului. Am auzit de la însuş d. preşedinte al onòr. Adunări, zicêndu-se de câte-va ori, când se cita un jurnal în discuţiunea noastră: *nu aduceţi jurnalele la bara Camerei!*

D. vice-preşedinte. Aşa este!

Titu Maiorescu. Socotesc, d-le preşedinte, în privinţa acestui princip, că el nu poate să fie admis ca normă într'un sistem constituţional de astăzi.

A fost mai nainte discuţie în Anglia, şi dacă vĕ interesează datele, a fost la 1840, sunt de atunci 41 de ani, şi, printr'o ultimă decisie de la 9 Martie 1857 s'a recunoscut formal, că jurnalele şi discuţiile din jurnale se cuvine a fi aduse în discuţia parlamentului. Şi cum poate fi altfel, când jurnalele sunt reprezentanţii opiniei publice? Curentele opiniei publice trebue adese ori să le luăm din jurnale, şi am lipsì de la adevĕrul, ce datorăm societăţii şi nouĕ Camerei, dacă nu am atinge asemenea lucruri arătáte prin jurnale.

D. vice-preşedinte. Bine-voiţi a crede, că suntem şi noi de idea d-v. de a se discuta opiniile

din jurnale, însă nu a se acuza aici redactorii. Căci atunci daţi dreptul tutulor de a se ridica ca să vorbească. Nu întindeţi acest sens până unde vĕ place. Altfel daţi drept d-lui Costinescu ca să se scoale şi să apere jurnalul *Românul*, daţi dreptul şi jurnalului *Timpul* ca să vie să se apere. Apoi unde mergem cu aceasta?

T. Maiorescu. D-le presedinte, am relevat acest princip. Dacă D-v. sunteţi de altă părere, or eu nu am înţeles, atunci trebue să tac în privinţa aceasta.

D. vice-preşedinte. Eu cred, şi împreună cu mine toată Camera, că nu poate fi permis a se face proces, a se aduce acuzaţii în Cameră diferitelor jurnale, care reprezentă diferitele partide...

T. Maiorescu. Fără îndoială, d-le preşedinte, că nu se poate înţelege aceasta. Dar vedeţi...

D. vice-preşedinte. Nu puteţi aduce la bara Adunării polemica jurnalelor; căci va trebuì ca să dau cuvîntul d-lui Costinescu ca să-şi apere jurnalul, precum şi alţii.

D. preşedinte al consiliului. Eu aş dori să-l laşi să continue până la sfîrşit, fiind-că vĕd că altă teorie a menţinut până acum, şi cu altă teorie va sfîrşì discursul d-lui Maiorescu, astfel încât, de nu-l veţi lăsa să continue, poate că noi am fi limitaţi în rĕspunsul nostru.

D. vice-preşedinte. Bine-voiţi a-mi permite, d-le prim-ministru, să nu fiu de idea d-v. Tocmai pentru a evita o asemenea luptă, am crezut de cuviinţă să rechem la chestie pe d. Maiorescu. Dar ce să-i fac? Eu am făcut apel la d-sa, dar nu bine-voieşte să mě înţeleagă. Urmaţi, d-le Maiorescu.

T. Maiorescu. Nu ştiu, dacă am meritat mustrarea ce-mi faceţi; până acum m'aţi întrerupt de două ori, zicêndu mi că mě duc prea departe cu chestia proceselor de presă. Eu m'am încercat să dovedesc, ce înţeleg prin acest mod de argumentare, şi eram în drept să continuu pentru a desvolta idea mea, fiind-că nu m'aţi oprit atunci. M'aţi întrerupt a treia oară fără să merit observarea d-v., m'aţi întrerupt zicêndumi, că mě pun pe un těrîm, care nu este admisibil în parlament, căci viu şi fac proces jurnalelor, şi aţi zis, că nu se poate face proces jurnalelor aci.

Eu, d-le preşedinte, în or ce cas m'aş supune părerii d v.; m'aş supune, fiind-că sunteţi preşedinte. Insă chestia este alta, şi când d-v. faceţi apel la inteligenţa deputatului, eu fac apel la inteligenţa vice-preşedintelui. Bine-voiţi dar a-mi permite sa deslegăm chestia aceasta de princip, să vedem: care este limita desbaterilor

parlamentare în privinţa celor scrise într'un jurnal, mai ales când este reprezentantul ideilor majorităţii. Căci noi trebue să ştim atunci, când ni se închide gura din partea biuroului, cel puţin de ce era vorba în principiu.

Aşa dar iată chestia regulamentară: aş vrea să aduc, ca deputat din opoziţie, la cunoştinţa d-v. şi a ţĕrii următorul lucru: că într'o foaie însemnată a partidului, nu citesc, de şi o am aci...

D. preşedinte al consiliului. Citeşte, fiind-că şi eu am să aduc mâne aci jurnalele d-v.

T. Maiorescu. Cu părere de rĕu nu pot primì permisia d-v., aştept pe aceea a preşedintelui Camerei. Eu nu vorbesc pentru, ci în contra d-v., d-le ministru-preşedinte, şi vorbesc pentru ceea ce mĕ cred dator să spui înaintea Camerei şi a ţĕrii.

D-le preşedinte al Camerei, iată punctul de princip şi de discuţie parlamentară: Vroi să aduc la cunoştinţa Camerei în desvoltarea interpelării mele, că un organ de publicitate, un jurnal, care trece şi s'a declarat chiar în această Cameră de către un deputat cu ocazia unei discuţii de acum doi ani, că reprezentă ideile partidului, care se află aci în majoritate şi este reprezentat prin acest guvern, că acel organ de

publicitate, zic, ale cărui idei stau în conexitate cu ideile majorităţii, rĕspândeşte idei, pe care le cred periculoase şi cred, că aceste idei le pot atinge.

D. vice-preşedinte. Sunteţi în drept să discutaţi sub această formă.

T. Maiorescu. Apoi da, evident, sub forma aceasta; căci forma ce mi s'a părut că rezultă din observările ce mi-aţi făcut, e o formă ce d-voastră aţi interpretat-o, dar nu este a mea. Unde mi-a trecut mie prin cap să fac proces jurnalelor! Inaintea cărei Curţi şi cu ce procedură? Numai de proces nu poate fi vorba aici.

Ei bine, cu drept sau fără drept, dar e un fel de rĕspundere, un fel de inconvenient, un fel de gravitate a situaţiunii, când eşti la guvern şi când ai un organ, care reprezentă partidul de la guvern şi prin urmare şi pe guvernul însuş, nu într'un mod oficial, dar într'un mod înţeles de toţi. Inconvenientul este, că părerile manifestate într'o asemenea foaie au mai multă autoritate înaintea tutulor acelora, care voiesc să susţie acest guvern, au o autoritate mai ales in acea parte a tinerimii, care vrea să însoţească cu simpatiile ei toate acţiunile partidului liberal. N'ar fi permis unui deputat să vadă un pericol în ceea ce se face aci? Cred că da.

D-lor, în această foaie publică şi autorizată în împrejurările de faţă se susţin direct şi făţiş teorii, care, dacă ar fi vre-o dată realizate şi puse ın lucrare de guvern, ar surpa din temelie edificiul monarchiei constituţionale; se încurajază acte, care nu trebue să fie încurajate, se face apoteosa lui Blanqui câte-va zile după atentatul încercat în contra d-lui prim-ministru, de şi pe Blanqui, dacă ar mai fi trăit şi ar fi fost în mijlocul nostru, l-am fi vĕzut pe banca de acuzat alături cu Petraru, fiind-că n'a fost atentat politic la care Blanqui să nu fi participat, când nu se afla în închisoare. Pe de o parte se urmăreşte Petraru şi complicii sĕi; pe de o parte se votează adrese de îndignare de către Cameră; pe de o parte vin deputaţi şi cer 300,000 franci pentru poliţie ca să urmărească desordinele din ţară: şi pe de altă parte organul autorizat al d-voastră înalţă pe Blanqui, îl apoteosează pe acest om şi zice că a avut numai nedreptatea de a anticipa ıntr'un mod prea pripit ideile de progres şi de civilizaţie ale secolelor viitoare. Parcă aud cuvintele lui Petraru înaintea juraţilor...

Ei bine, D-lor, n'aş voì să fac procesul nimĕnui, dar gândiţi-vĕ d-voastră, or ce părere veţi manifesta, or ce mi se va rĕspunde mai pe

urmă de pe acea bancă, gândiţi-vĕ d-v., dacă n'ar fi bine să fie mai mult spirit de ordine din partea acelora, care conduc majoritatea; dacă atunci, când se fac arestări în Iaşi şi atentate în Bucureşti, nu e timpul venit, ca asemenea exuberanţe de idei, care sunt primejdioase tinerimii, să dispară din foile autorizate ale guvernului.

Am aci un alt articol al acestei foi; e publicat tot sub guvernul acesta. Aici zice un corespondent din străinătate la adresa noastră, a conservatorilor: Ce vĕ miraţi că nu suntem mulţumiţi nici cu Gambetta? „Că nu suntem mulţumiţi nici cu guvernul republican din Franţa? Că voim revoluţia în permanenţă? Da, aşa este: nu suntem mulţumiţi cu Gambetta; da, nu ne satisface guvernul republican din Franţa; da, voim revoluţia în permanenţă".

D-lor, acestea sunt deprinderi şi manifestări, care aveau înţeles poate în acele timpuri, în care mişcarea revoluţionară putea în adevĕr trece drept mişcare de progres; dar azi, după ce am făcut atâtea revoluţii, am rĕsturnat şi privilegiele vechi şi vechiul protectorat, am făcut lovituri de stat şi am intrat într'o eră, care ziceţi că e constituţională şi liberală; astăzi, tot să mai rĕsturnăm mai departe? Tot revoluţie în permanenţă? Şi

oare nici odată să nu pierdem deprinderea de a ne încânta de cuvîntul *rĕsturnare* şi *revoluţiune?* Ce efect poate să aibă aceasta asupra tinerimii, care ne înconjoară şi care se uită la noi, mai ales la d-v., ca să vadă ce faceţi şi ce sfătuiţi ?

Eu cred, D-lor, că este momentul venit ca o declaraţie din partea d-lui prim-ministru să ne asigure şi să liniştească ţara în această privinţă; şi este propriul rol al opoziţiunii de a deştepta o majoritate, prea dispusă a trece peste limitele puterii permise, şi de a-i aduce aminte, că trebue să strîngă frîul.

Dar îmi veţi zice, D-lor: oare presa oposiţiei noastre nu comite şi ea excese?

O voce. Prea multe.

T. Maiorescu. Oare nu comite şi ea pe toată ziua asemenea excese? La aceasta, D-lor, rĕspund, că dacă le comite, e foarte de regretat; dar opoziţia nu e la guvern, ea nu conduce destinele ţĕrii şi nu are altă responzabilitate decat responzabilitatea faţă cu susţiitorii şi cu alegĕtorii ei. Insă cu totul altul e rolul unei prese, care reprezentă ideile majorităţii, majorităţii conducătoare a ţĕrii şi inspiratoare a ideilor guvernului care stă pe acea bancă. Aci rolul este cu totul altul, şi în contra acestei părţi a direcţiei, contra acestei

depăşite responsabilităţi m'am crezut dator să mě ridic.

Termin cu exprimarea dorinţei, ca îngrijirea ce a avut-o guvernul de azi pentru regularea Dinastiei şi îngrijirea ce aud că este gata să o arate pentru întărirea Dinastiei şi monarchiei prin Regat, să se manifeste în acelaş mod în tot mersul administrativ; doresc ca să dispară din practica guvernului acte, ca cele ce am semnalat şi care sunt mult mai multe şi mai însemnate decât le am arătat astăzi; doresc ca printr'un spirit mai bun de ordine să ne întărim şi noi ca stat independent ce suntem, în deprinderile administrative şi politice ale statelor adevěrat constituite şi adevěrat monarchice, pentru ca să se poată implanta rădăcina încă plăpândă şi tiněră a Dinastiei noastre hereditare şi să se poată împlanta mai ales în inimele tinerimii, care priveşte la noi. Căci numai un asemenea fundament sădit în conştiinţa publică a poporului este adevěratul reazăm al or-cării monarchii.

Rĕspunsul ministrului-prezident la interpelarea de mai sus şi discuţia ce se urmează prin intervenirea d-lor N. Jonescu, A. Stolojian, C. A. Rosetti, A. Lahovari (după care Ioan Brătianu ia din nou cuvîntul), P. Carp şi N. Fleva ocupă toată şedinţa de la 13 Martie şi se termină printr'un vot de trecere la ordinea zilei. Dar totuş remâne impresia, că o puternică manifestare în sensul ordinei monarhice se impune guvernului şi partidului liberal.

Şi în adevĕr a doua zi, 14 Martie 1881, la începutul şedinţei Camerei, generalul Lecca propune din iniţiativă parlamentară proclamarea Regatului. Propunerea transformată în proiect de lege se primeşte de unanimitatea Camerei, trece îndată la Senat, care o votează asemenea cu unanimitate, şi se sancţionează in aceeaş zi.

Precum în Senat dd. Lascar Catargi şi G. Gr. Cantacuzin, aşa în Cameră dd. P. Carp şi A. Lahovari declară în numele opoziţiei conservatoare adesiunea lor la marele act naţional, în deosebi Alexandru Lahovari cu următoarele cuvinte finale:

„Indrăsnesc a declara în numele partidu„lui conservator, care a fost totdeauna cre„dincios Domnului Carol I şi in timp de „prosperitate şi în timp de nevoie, că „astăzi, de şi în minoritate, de şi puţini, îi „aducem încă ceva, care merită a fi pre-

„ţuit: unanimitatea reprezentaţiunii legale a Ţĕrii“.

Dar cea mai semnificativă declarare, ce se face în şedinţa solemnă de la 14 Martie 1881, este a prezidentului Camerei, a vechiului republican C. A. Rosetti:

„Sunt la sfîrşitul vieţei mele după regu„lele naturei; în asemenea vîrstă, în ase„menea momente, nimeni nu se poate în„doì de sinceritatea aceluia care vorbeşte...

„Dacă ne am combătut uneori, lupta a „fost în lucrurile mici. Când a fost vorba „de naţiune, n'a fost Român, care să fie „în diviziune; n'a mai fost diviziune, ci „unitate...

„Nici o lovire nu poate să sfărame o „naţiune cât de mică, când ea este una„nimă. Şi unanimă a fost şi va fi România „în toate cestiunile cele mari“ ...

„Recunoscĕtor soartei, care mi-a dat a„ceastă fericire, rară în analele Istoriei, vĕ „zic: că aţi încoronat şi viaţa mea. Tră„iască România! Trăiască. Maiestăţile Lor „Regele şi Regina!“

Cu Proclamarea Regatului se încheie epoca de pregătire a Statului Român de la 1857 la 1881 şi începe o *Eră nouă* în evoluţiunea politică a acestui stat, atât în relaţiile sale interne cât şi în cele externe.

Sub ce forme se va manifesta noua Eră în viaţa noastră publică şi cum va produce cu necesitate o modificare fundamentală a vechilor partide, în prima linie o disensiune în partidul conservator, vom căuta să arătăm în introducerea istorică a volumului al treilea.

o

TABLA DE MATERII